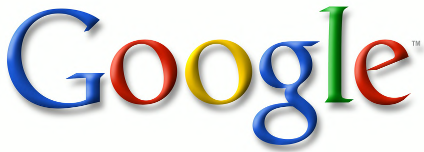

HET PROTECTIE-DEBAT

IN DE TWEEDE KAMER

NIJMEGEN
H. C. A. THIEME
1895

HET PROTECTIE-DEBAT

IN DE

TWEEDE KAMER

OVER

DE MOTIE-DOBBELMANN

Overgedrukt uit de Handelingen van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

NIJMEGEN
H. C. A. THIEME
1895

... fol 173
... Reell, fol 129, 199
... fol 108, 194

...fro
...tding op de Mole — fol 5
... — 10, 179
... Hooft ~~...~~ — 27
...de B... — 42, 188
...aglemo — 48, 191
... — 57
...Reell — 60
... — 69
... — 73
... — 76, 196
... — 86
... — 102
... — 108, 194
... — 113
... — 129, 199
... — 147
... — 153
... — 158
... — 35, 173

Motie van Orde

VOORGESTELD

door den Heer DOBBELMANN

IN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL,

op 4 December 1894.

»De Kamer,

van oordeel dat eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten tot verbetering van den toestand van landbouw en industrie en in het belang der schatkist dringend wordt geëischt,

gaat over tot de orde van den dag."

5

TOELICHTING op de Motie van Orde, voorgesteld door den Heer DOBBELMANN.

De Heer DOBBELMANN: Slechts een kort woord, omdat veel wat ik had willen zeggen, door de heeren Heemskerk en Zijlma is behandeld.

Bij het debat over het Adres van Antwoord op de Troonrede is de agrarische quaestie door den geachten afgevaardigde uit Zierikzee, den heer van Kerkwijk, ter sprake gebracht; het antwoord toen, bij monde van het hoofd van dit Ministerie, namens de Regeering gegeven, heeft mij ten zeerste teleurgesteld.

Ik heb tot mijn leedwezen vernomen, dat ook deze Regeering het verouderde en onmogelijke vrijhandelstelsel, dat ons reeds zooveel nadeel heeft berokkend, dat door vele bekwame staathuishoudkundigen reeds lang veroordeeld is, blijft handhaven.

Was ons in de Troonrede reeds weinig of niets toegezegd voor landbouw en industrie, na de pertinente verklaring van het hoofd van dit Ministerie, is het misschien eene ondankbare taak nog te spreken over verhooging van invoerrechten op industrieele voortbrengselen, of het belasten met invoerrechten van granen en andere landbouwproducten.

En toch, ik mag daarover niet zwijgen, omdat ik de meest vaste overtuiging heb, dat wij in een toestand van achteruitgang en verval verkeeren, die inderdaad zorgwekkend is.

De Regeering heeft dit in het geheel niet willen erkennen. Immers zij zegt: „de gunstige verwachtingen van den te veld staanden oogst, hebben zich in verschillende deelen van ons land niet verwezenlijkt"; dus nog niet eens overal; ik ben inderdaad benieuwd te vernemen waar dan de oogst wel gunstig geweest is; maar, vervolgt de Regeering, overigens is de toestand van handel en nijverheid in het algemeen niet onbevredigend; van den landbouw wordt niet eens meer gerept. Welk optimisme! Is dit eene juiste omschrijving van hetgeen wij om ons heen aanschouwen? Ik meen dit te moeten ontkennen. Bewijzen ons de talrijke adressen van bevoegde zijde, welke wij dagelijks ontvangen uit alle deelen des lands, niet het tegendeel? Neemt de Regeering daarvan geen notitie, of gelooft zij niets van al die jammerklachten? Gelooft zij niet dat het den landbouw slecht gaat, ja wat erger is, dat die dreigt geheel te gronde te gaan?

En wat heeft nu de Regeering gedaan, neen ik vergis mij, welke toezegging heeft zij gegeven om aan dien treurigen toestand een einde

te maken of daarin verbetering te brengen? Niets, absoluut niets, want ik lees op bladz. 53 der *Handelingen* in antwoord op de vraag van den heer van Kerkwijk:

„Maar, zegt de geachte spreker wellicht, ik heb aan die platonische verklaring niet veel en juist daarom heb ik de vraag gesteld: welke maatregelen zijt gij, Regeering, voornemens te beramen, ten einde tot verbetering van den landbouwtoestand te geraken?"

Op zich zelve eene zeer te rechtvaardigen vraag, maar die toch voor de Regeering niet gemakkelijk te beantwoorden is en daarenboven een punt geldt, waaromtrent men met verklaringen voorzichtig moet zijn.

Dus niet de minste toezegging, neen, men moet daarmede voorzichtig zijn, maar toch wij stellen heusch veel belang in den landbouw, maar de middelen welke gij aan de hand doet, afschaffing of vermindering van grondbelasting, opheffing van tollen enz., daar kan de Regeering niet in treden.

Als gij maar geduld hebt, willen wij nog wel iets doen, bijv. den aanleg steunen van stoomtrams. Inderdaad, het is niet veel wat de Minister in vooruitzicht stelt. Toch juich ik het voornemen ten zeerste toe, maar op bladz. 55 zegt de Minister, dat de door den heer van Kerkwijk aangegeven middelen slechts palliatieven waren en derhalve niets zullen helpen.

En in antwoord op de rede van den heer Bahlmann zegt Zijne Excellentie dat protectie niets helpt. Gij beweert, zoo zegt de Minister, dat in Engeland een protectionistisch graantarief bestaat, in den vorm van hooge scheepvaartrechten.

Ik ontken dit, maar als het zoo is, dan zou dat het beste bewijs zijn dat het niet helpt!

Ik weet niet of die voorstelling geheel juist is. Ik lees in een artikel van het blad *Ons Zuiden*: De inrichting van de Engelsche havens met aanhoorigheden heeft gekost ruim een milliard en vijfhonderd millioen gulden.

De intresten en onkosten worden bestreden uit 1°. *tolgelden*, berekend naar de tonnenmaat der schepen, en 2°. *inkomende en uitgaande rechten* van de aan- en uitgevoerde goederen. En N.B. *alle* goederen zijn in de havens belast, geen enkele vrijdom is toegestaan, noch voor *matières premières*, noch voor *steenkolen*, noch voor *granen* of wat het ook zij.

Deze inkomsten, bedragende meer dan honderd millioen gulden 's jaars, worden geheven naar vastgestelde tarieven, waarvan het *maximum* niet mag worden overschreden, maar waarop de *reductiën niet zijn verboden*. En verder: „Het *maximum* der tarieven wordt altijd toegepast op *vreemde* schepen en op de in- en uitgevoerde *goederen* met *vreemde* schepen.

Doch aan de *Engelsche scheepvaart* worden aanzienlijke reductiën verleend onder den naam van abonnementen, restitutiën en allerlei dergelijke middeltjes meer."

Daaruit blijkt dat er niet alleen invoerrechten geheven worden zij het ook onder anderen naam, maar dat zelfs het verkeerdste stelsel van protectie er gehuldigd wordt, dat men zich denken kan. Verder heeft de Minister nog gezegd, dat de kanselier der schatkist op 11 Juni zeide, dat duizende hectaren uitmuntend land de moeite van het bebouwen niet meer loonen. Gij zult derhalve zelve inzien, dat bescherming niet zal baten, en dit wordt nader gemotiveerd op de volgende wijze; ik lees op bladz. 55 onderaan:

„Overigens herinner ik dien geachten afgevaardigde, wat ons land betreft, nog er aan, dat de motie door de Hollandsche Maatschappij van Landbouw in hare vergadering van 17 September 1885 te Purmerend bijna eenstemmig aangenomen, luidende als volgt: „de vergadering, van oordeel dat instelling van beschermende rechten bij invoer van landbouwproducten den toestand zou verergeren en niet verbeteren", enz., naar het oordeel der Regeering nog niet is weerlegd."

Ja, dat zijn van die negatieve bewijzen en uitspraken die meermalen volkomen wederlegd zijn en niet het minst door de talrijke adressen, waarvan ik in den aanvang mijner rede gewaagde.

Het is bovendien, zooals de heer Zijlma reeds opmerkte, een advies dat 9 jaar oud is, en in dien tijd is er veel veranderd en zijn de meeningen zeer gewijzigd. Het is best mogelijk, dat de Hollandsche Maatschappij van Landbouw er nu grootendeels anders over denkt.

Intusschen blijkt uit een en ander, dat de Regeering ongenegen is het vrijhandelstelsel te laten varen, maar zich daaraan krampachtig vastklampt en evenmin het voornemen schijnt te hebben ernstige en afdoende maatregelen te nemen, waardoor landbouw en industrie kunnen gesteund en opgebeurd worden, want inderdaad de in de Troonrede toegezegde wetsvoordrachten betreffende het land- en tuinbouwonderwijs kunnen kwalijk gerangschikt worden onder afdoende, of spoedig helpende maatregelen; trouwens de Minister erkent dit zelf, wanneer hij op bladz. 55 zegt: „ontegenzeggelijk hoopt de Regeering dat daarin in de toekomst — al is het dan ook indirect — een factor ter verbetering zal gevonden worden; maar om dat in deze serieuse Vergadering als het redmiddel voor te stellen, ik zou het niet hebben durven doen, al hadde ik het ook gewenscht. Trouwens dat onderwijs wordt in de Troonrede dan ook in eene geheel andere paragraaf vermeld."

Wat in de Troonrede verder voor de industrie toegezegd wordt schijnen mij eer lasten dan lusten te zijn, die misschien den toestand van den werkman eenigszins zullen verbeteren, maar de industrie niet zullen opbeuren, wel nog meer drukken.

De geachte afgevaardigde uit Sneek, de heer Heemskerk, heeft glashelder en met volkomen juistheid den treurigen toestand van den landbouw uiteengezet en aangetoond wat er gedaan moet worden om daarin verandering en verbetering te brengen, en de geachte afgevaardigde uit Zuidhorn, de heer Zijlma, heeft aan dat betoog eene volkomene sanctie gegeven niet als theoreticus maar als practicus in den vollen zin des woords; hij heeft erkend dat er alleen verbetering in den toestand te verkrijgen is door het heffen van invoerrechten op granen.

Ik heb dit met de meeste ingenomenheid van die zijde vernomen en sluit mij gaarne aan bij zijne voortreffelijke en grondige uiteenzetting der redenen, waarom wij onze vrijhandelspolitiek moeten laten varen.

Het schijnt intusschen dat het vrijhandelstelsel als een dogma wordt beschouwd, dat voor altijd en overal en onder welke omstandigheden ook voor waar gehouden moet worden. Men zegt: waar het protectiestelsel bestaat, deugt de toestand ook niet; maar is die hier dan goed door den vrijhandel, of is het monometallisme de oorzaak van de malaise? Welnu, dan moest men al het mogelijke doen om het bimetallisme weer ingevoerd te krijgen, maar men doet niets en middelerwijl gaan wij te gronde.

Ik zal nu nog enkele aanhalingen doen om aan te toonen, dat wij

met ons vrijhandelstelsel inderdaad niet veel verder zijn gekomen. Ik lees in het adres van 15 Maart 1894 van de Ned. Protectionistische Landbouw-vereeniging, dat in de Vereenigde Staten op de 1000 inwoners 5 bedeelden zijn, in Frankrijk 32, in Oostenrijk 35, in Duitschland 50, in Nederland 105. Mij dunkt dit bewijst wel dat de nadeelen welke het vrijhandelstelsel ons heeft aangebracht, zeer groot zijn!

Ik zal niet trachten opnieuw in het licht te stellen, dat bescherming van landbouw en industrie in onzen oeconomischen toestand eene aanmerkelijke verbetering in het leven zou roepen. Ik neem de vrijheid naar mijne rede gehouden in de vergadering van 17 December 1892, bladz. 648/49 der *Handelingen* te verwijzen. Alleen wil ik vluchtig aantoonen, wat matige verhooging van invoerrechten voor onze financiën kon zijn.

In Zwitserland en Engeland, waar vrijhandel gezegd wordt te bestaan, brengen de invoerrechten respectievelijk *f* 6 en *f* 8 per hoofd op; neem ik het eerste cijfer voor ons land aan, dan krijg ik $6 \times 4^1/_2$ millioen = 27 millioen gulden; neem ik het tweede, dan wordt het $8 \times 4^1/_2$ millioen = 36 millioen. Mij dunkt, het moet voor de Ministers van Financiën, Oorlog en Marine om van te watertanden zijn, want thans brengen onze invoerrechten slechts ± *f* 5 700 000 op, terwijl zij 20, 30 millioen meer kunnen geven.

Ik geloof intusschen, dat de quaestie van vrijhandel of bescherming niet door een debat, hoe grondig ook, is uit te maken. Alleen eene proefneming met eene heffing van matige invoerrechten op granen en andere landbouwproducten, alsmede op voortbrengselen van nijverheid, kan ons den weg toonen, die gevolgd moet worden.

Is er inderdaad eenig gevaar die proefneming te doen? Ik meen van neen; integendeel, ik geloof dat het spoedig zou blijken, dat het schrikbeeld, dat men zich van bescherming vormt, niet bestaat, maar dat ze veeleer zou blijken te zijn de goede fee, die, wat ze met de eene hand neemt, met de andere tienvoudig teruggeeft, in den vorm van arbeid, dat is brood voor den werkman en algemeene welvaart, door herleving en bloei van den landhouw. Men verlieze niet uit het oog, dat het van ondergeschikt belang is of er voor levensonderhoud wat meer betaald wordt, wanneer er door meer werk en verdiensten koopkracht bestaat, om dat meerdere te betalen; natuurlijk moeten luxe-artikelen zwaarder belast worden dan artikelen van dagelijksch gebruik, in één woord het tarief van invoerrechten moet oordeelkundig worden uitgewerkt.

Mij dunkt het moet der Regeering aangenaam zijn te weten, hoe deze Vergadering over het besproken vraagstuk denkt, maar bovendien is het ook van belang voor de verschillende adressanten, die met aandrang verbetering van den toestand van landbouw en industrie vragen. Ja het gansche land heeft belang te weten, wat er te verwachten is; er moet eene uitspraak gedaan worden; men moet weten, of in deze Vergadering al of niet de leuze geldt: Vivent les principes, périssent les colonies!

Ik hoop van neen, en daarom neem ik de vrijheid de volgende motie voor te stellen:

„De Kamer,

van oordeel dat eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten tot verbetering van den toestand van landbouw en industrie en in het belang der schatkist dringend wordt geëischt,

gaat over tot de orde van den dag."
De *motie* van den heer Dobbelmann wordt ondersteund door de heeren Kolkman, Lambrechts, de Ras, 't Hooft en Harte, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De VOORZITTER: Ik stel voor de motie te doen drukken en ronddeelen en den dag der beraadslaging later te bepalen.

Daartoe wordt besloten.

10

OVERDRUK

DER

Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,

in hare 47—51ste Vergadering, [14-21 Maart 1895]

OVER

de Motie van Orde van den Heer DOBBELMANN,

tot herziening en uitbreiding

van het Tarief van Invoerrechten.

De heer DOBBELMANN: De motie die ik de eer had in de Vergadering van 4 December ll. in te dienen en kortelijk toe te lichten, komt thans in beraadslaging. Het schijnt mij wenschelijk doel en strekking nader in het licht te stellen. Ik heb toen gezegd, dat naar mijn oordeel een debat, hoe grondig ook, niet in staat zou zijn de quaestie van vrijhandel of bescherming op te lossen, dat alleen eene proefneming met heffing van matige invoerrechten, ons den weg zou toonen die gevolgd moet worden. Welnu, ik word in mijn denkbeeld versterkt door eene uitspraak van recenten datum. Ik lees in het werk van den Franschen schrijver Leon Poinsard, getiteld: „Libre échange et protection", uitgegeven te Parijs 1893, bladz. 1:

„Faut-il laisser aux échanges internationaux une entière liberté; est-il expédient d'en regler le cours au moyen de certaines mesures administratives ou fiscales? Telle est la grande question qui, depuis longtemps, s'offre aux reflexions des theoriciens, et jette les gouvernements dans les perplexités les plus grandes. Elle a été discutée cent fois, et jamais encore, dans aucun pays, on n'est parvenu à se mettre unanimement d'accord sur la solution qui convient." Die schrijver bezigt de beide volgende motto's „La liberté des échanges sans l'égalité des moyens d'action n'est qu'un ruineux mensonge." „La protection employé sans discernement est une cause grave de décadence." Deze zeggen ons in juiste bewoordingen dat de gulden middenweg in deze gewichtige aangelegenheid moet bewandeld worden.

De instemming die mijne motie is ten deel gevallen heeft veler verwachting verre overtroffen en is ook zeker de meest pertinente tegenspraak van de optimistische opvatting der Regeering, omtrent den

toestand van landbouw en industrie, ons gebleken uit de laatste Troonrede en bij de algemeene beraadslaging over de Staatsbegrooting. Trouwens, de indiening van mijne motie had en heeft geen vijandige strekking tegen deze Regeering, maar was een gevolg van hare, naar mijne meening, onjuiste beschouwing en blootlegging van onzen oeconomischen toestand. Er is een storm in den lande opgegaan van Noord tot Zuid, van Oost tot West, die mij heeft bewezen, dat de quaestie van vrijhandel of bescherming is „la question brûlante" misschien meer dan het kiesrechtvraagstuk. Vele besturen en vereenigingen, Kamers van koophandel en personen, hebben zich uitgesproken, tal van verdedigers, zoowel als van bestrijders, hebben zich opgedaan en in uitvoerige beschouwingen van hunne zienswijze doen blijken. Ik heb den vloed van argumenten voor en tegen grootendeels gelezen, maar weldra bleek mij, dat er niet veel nieuwe gezichtspunten werden aangegeven; ik merkte bij de bestrijders mijner motie op, dat mr. N. G. Pierson voor bijna allen is: de onfeilbare autoriteit in zake het vrijhandelstelsel. Het lag voor de hand, dat ik in hoofdzaak zijne theorieën te bestrijden had, maar nu bleek mij ook, dat de leerlingen verder gingen dan de meester, want deze erkent, onder zekere omstandigheden, nog het nut der bescherming, terwijl genen ze onvoorwaardelijk veroordeelen; ik hoop dit in mijne reden aan te toonen en te doen zien, dat mr. Pierson in zijn „Leerboek der Staathuishoudkunde" stellingen ontwikkelt, die den meest geprononceerden protectionist kunnen bevredigen. Ik zeide, dat er niet veel nieuwe gezichtspunten werden aangewezen, men houde mij dus ten goede dat ik nu en dan in herhaling moet vallen van hetgeen reeds meermalen is gezegd, immers ik ben verplicht eenige beweringen van de voorstanders van het vrijhandelstelsel te bestrijden, die naar mijne meening dwalingen zijn.

Vooraf zij opgemerkt, dat ik mij zoo veel mogelijk op practisch terrein zal bewegen en het gebied vermijden der abstracte bespiegelingen, die, meestal steunend op theorieën, gebouwd op gewaagde en onzekere hypothesen, daardoor geen of althans weinig rekening houden met de werkelijkheid; vandaar dan ook dat die beschouwingen weinig waarde hebben en in den regel niet veel meer vertegenwoordigen dan de subjectieve meening van sommige kamergeleerden. Ik heb nogal veel op met de meening van Goethe wanneer hij in zijnen Faust zegt: „Grauw, vriend, is alle theorie, en groen des levens gulden boom." Nu is juist bij de vrijhandelaars het tegendeel waar te nemen, de quaestie wordt eenvoudig door de theorie opgelost en dan is alles in order; of nu de ondervinding ook al leert dat het anders is, het helpt niet, men ontvangt het hooghartig antwoord: onze theorie kan niet falen, en daarmede is het vonnis geveld en blijven zij onverbiddelijk aan het eenmaal ingenomen standpunt hangen. Om nu het verkeerde van deze begrippen in het licht te stellen is het noodig eenige feiten te constateeren, die voor geen redelijke tegenspraak vatbaar schijnen. Ik wijs op den allertreurigsten toestand van den landbouw, aan ieder overbekend, en waarvan de totale ondergang nog slechts eene quaestie is van eene korte spanne tijds. Met elken dag neemt de achteruitgang toe. Goede jaren komen er niet meer, want ook vruchtbare jaren brengen geen heil of beterschap: de prijzen dalen dan nog lager en soms zijn de producten geheel onverkoopbaar. Men herinnere zich het jaar 1893, toen de aardappelen een

zeer overvloedigen oogst gaven, maar niet van de hand konden gedaan worden en honderden, ja duizenden H.L. zoo lang bewaard werden, dat ze bedierven, toen bovendien duizenden H.L. aan het vee werden gevoederd, waarvoor ze niet veel waarde hadden. Gaf tot vóór eenigen tijd de vee- en varkensteelt eenige uitkomst, ook dit is thans gedaan, de ons omringende landen heffen niet alleen invoerrechten, maar sluiten geregeld de grenzen voor ons vee, den eenen keer om werkelijke, een andermaal om denkbeeldige besmettelijke veeziekte.

Men leest in de bladen:

„Vee-invoer in Denemarken. De Deensche Minister van Binnenlandsche Zaken heeft een besluit uitgevaardigd, waarbij de invoer van rundvee, schapen en geiten uit het Koninkrijk der Nederlanden verboden wordt. Dit besluit treedt dadelijk in werking."

Was tot nu toe de beetwortelcultuur voor sommige streken van ons land eene uitkomst, ook dit zal niet lang meer duren. Duitschland begint onze suiker-industrie door uitvoer-premiën te bestoken en een gunstig internationaal spoorvrachttarief, lager dan ons binnenlandsch, bevordert die concurrentie op eene allernoodlottigste wijze. Men heeft dit dan ook in het *Landbouw-weekblad* te recht eene averechtsche bescherming genoemd. En mag nu onze van alle zijde bestookte landbouw niet op krachtige wijze beschermd worden? Moet nu het onmogelijke „Laissez faire" in deze aangelegenheid de hoogste wijsheid zijn? Hoe lang moet dat nog duren? Hoe lang moeten wij nog de risée blijven van den buitenlander? Is het gevaar van ondergang voor onzen landbouw nog niet nabij genoeg? Moet het water tot aan de lippen komen, alvorens er iets geschiedt; maar zal het dan niet te laat zijn? Gelukkig is er een lichtpuntje opgegaan. Er begint eene kleine kentering in de denkbeelden omtrent bescherming van den landbouw te komen. Het is wel schoorvoetend en schuchter, maar toch het breekt baan. Velen beginnen te zeggen: het invoeren van graanrechten moet ernstig overwogen worden. De toestand is inderdaad in den laatsten tijd zoodanig veranderd en zoo precair geworden; er moet iets geschieden. Ja, de heer Treub noemt het invoeren van graanrechten reeds een noodzakelijk kwaad. Hij wil echter niets weten van bescherming der industrie en de verbetering van 's lands financiën door heffing van invoerrechten, alsof het eene van het andere te scheiden ware; doch hierover later.

En hoe is nu het gevoelen van mr. N. G. Pierson over het heffen van invoerrechten op granen? In zijn „Leerboek der Staathuishoudkunde", deel 2, bladz. 198 e. v., lees ik:

„Maar dit alles, hoe onbetwistbaar, doet niets te kort aan eene waarheid, waarop wij reeds vroeger hebben gewezen: de nadeelen, die eene plotselinge daling van de graanprijzen altijd teweegbrengt. Het zijn niet louter nadeelen; groote voordeelen staan er tegenover; maar de bezwaren worden ondervonden door dezen, de baten worden genoten door genen. Nevens sterke vermeerdering van welvaart in sommige deelen des Rijks zal er sterke vermindering zijn elders. Op den duur vindt zich dat alles door verhuizing van menschen en kapitalen (verhuizing van de eene streek naar de andere, van het eene bedrijf naar het andere), maar tijdelijk is hier en daar de ellende groot. Het kwaad ligt in het plotselinge, het onverwachte der gebeurtenissen, en de gevolgen reiken ver; vele kapitalen in het landbouwbedrijf zullen door de snelle daling der

prijzen voorgoed verloren gaan. En dat heeft niet alleen belang voor de boeren, maar belang voor de geheele maatschappij. Want gemis aan kapitaal bij den landbouw beteekent een gebrekkigen landbouw, dus onvoldoende voortbrenging. Een maatregel tegen de snelle daling der graanprijzen strekt niet uitsluitend tot voordeel der boeren en der neringdoenden in hunne omgeving, maar ook tot voordeel van allen. En zulk een maatregel kan zijn, heffing van invoerrechten gedurende een korten tijd, van invoerrechten namelijk die jaarlijks 15 of 20 percent over het oorspronkelijk bedrag verminderen, dus na vijf of zeven jaren verdwenen zijn. Bijv. de tarwe daalt op eens van *f* 10 op *f* 6 de hectoliter. Nu wordt een invoerrecht geheven van *f* 4 het eerste jaar, *f* 3,40 het tweede, *f* 2,80 het derde enz. Ieder weet thans, dat eerlang de prijs op *f* 6 zal komen, ten minste zoo vraag en aanbod niet veranderen. Bij het sluiten van koop- en pachtovereenkomsten kan daarop gerekend worden, terwijl zij, die oordeelen dat een prijs van *f* 6 voor tarwe hunne uitschotten niet dekken zal, of een ander bedrijf kunnen kiezen, of aan hun grond tijdig eene nieuwe bestemming kunnen geven. Het voordeel der duurzame prijsverlaging wordt op deze wijze niet weggenomen, maar wel het kwaad der onverhoedsche daling. In het eigen land daalt nu de prijs eerst van lieverlede."

Ik heb gemeend dit geheele betoog te moeten weergeven, omdat men anders zoude kunnen veronderstellen dat ik het uit elkander had gerukt en alleen die zinsneden had genomen, die voor mijne bewijsvoering gunstig waren.

Het betoog komt dus hierop neer, dat plotselinge daling der graanprijzen zeer nadeelig kan werken en ondanks, daaraan verbonden groote voordeelen voor sommigen, er ook ernstige nadeelen voor anderen aan verbonden zijn. Gehandeld moet er dus worden. Wij hebben dan ook gehoord: een maatregel tegen te snelle daling der graanprijzen strekt niet uitsluitend tot voordeel der boeren en der neringdoenden in hunne omgeving, maar ook tot voordeel van allen. Maar nu wil ik toch de vraag stellen, waarom er alleen maatregelen moeten genomen worden wanneer de daling plotseling plaats heeft; zit nu alleen het kwaad in het plotselinge, zou het niet veel meer noodig zijn, die maatregelen te nemen, wanneer die daling niet alleen snel maar ook aanhoudend plaats heeft, te meer nu men reeds gedaald is, niet tot *f* 6 maar tot beneden *f* 5, ja bijna tot *f* 4 voor de HL. tarwe. Bewijst juist die aanhoudende daling niet, dat ze van langen duur zal zijn en dat derhalve een termijn van 5 à 7 jaren veel te kort is en 10 à 14 jaren veel meer zou bijdragen tot een geleidelijken overgang, om te komen tot verandering van het boerenbedrijf, wanneer daar namenlijk de mogelijkheid toe bestaat, waaraan ik nog wel sterk twijfel.

Het is heel gemakkelijk gezegd „men moet de bakens verzetten, als het getij verloopt", maar als men aan den grond zit, helpt dat niet meer en al die theoretische beschouwingen, van verandering van het boerenbedrijf, hebben voor mij heel weinig waarde. Het gaat eenvoudig niet; dat hangt te veel af van grondsoort, wisselbouw enz., bovendien moet er rekening gehouden worden met den afzet van de producten. Gaat men overal bloembollen, bieten en uien telen, dan is er overproductie en men kan ze niet meer tot een loonenden prijs verkoopen, en daar deze producten zich niet laten bewaren, wordt het een verliespost.

Wij hebben gezien, dat mr. Pierson reeds in 1890, onder zekere omstandigheden, voor eene soort stelsel, van diminueerende schaalrechten op granen, heeft gepleit. Ja, ik kan zelfs op een geval wijzen waarin van bescherming nut te verwachten is om depressie tegen te gaan. Ik lees op bladzijde 197:

„Maar wij zouden aan de waarheid te kort doen door niet te erkennen, dat er een bijzonder geval is, waarin van bescherming nut is te verwachten om depressie tegen te gaan. Het is het geval, waarvan wij reeds gesproken hebben toen wij het verschijnsel der depressie poogden te verklaren: sterke uitbreiding van den landbouw in verre streken door verbetering der middelen van vervoer aldaar, en dientengevolge plotselinge daling in de prijzen der landbouwvoortbrengselen.

Nu tracht de geleerde theoreticus verder wel weer aan te toonen, dat vermindering van graanprijzen ook wel goed is om de depressie van enkele daarvan gefabriceerde artikelen, alsmede van vee en zuivelproducten te compenseeren, maar, zegt hij, wanneer dat uitvoerartikelen zijn, zouden veeleer uitvoerpremiën baat kunnen geven."

Die conclusie verwondert mij wel, want op bladz. 207 lees ik: „Geschenken aan het buitenland, ziedaar de kortste, maar tevens de nauwkeurigste bepaling, die men van uitvoerpremiën kan geven."

Nu zullen sommigen zeggen: mr. Pierson komt ten slotte toch weer tot de conclusie, dat alle invoerrechten niet goed zijn, en dat is zoo; maar allen, die studie gemaakt hebben van zijne leer der staathuishoudkunde, zullen met mij erkennen, dat het bij dezen schrijver meermalen voorkomt, dat hij afbreekt, wat eerst met veel zorg, als volkomen *waar*, was opgebouwd en zonder voorbehoud was uitgesproken en aanbevolen, waaruit blijkt, dat hij door de evidentie gedwongen wordt te erkennen, dat bescherming soms noodzakelijk is, terwijl hij later door abstracte redeneering weder tracht zijne lievelingstheorie te redden.

Het is intusschen zeker, men zou nog meer voor den nood van den landbouw voelen, ware het niet, dat de meening bestond, als zouden de belangen van graanbouw, veeteelt en zuivelbereiding niet parallel loopen. Men gelooft, dat bescherming van den landbouw door heffing van graanrechten groot nadeel aan de veehouders zou berokkenen. Is dit niet meer schijn dan werkelijkheid? Ziet men daarbij niet over het hoofd, dan wanneer de landbouw ten gronde gaat, de veehouder eveneens nadeel zal lijden? Zal de omzetting van al het bouwland, wat daarvoor geschikt is, in wei- of groenland geen overproductie van vee en zuivelproducten ten gevolge hebben en zal daarmede ook niet de malaise voor de veehouders en zuivelproducenten nog erger worden, dan die nu reeds is, en dit vooral, nu hoe langer zoo meer, de ons omringende landen, door uitbreiding en verhooging van invoerrechten, op alle artikelen welke wij uitvoeren, hunne grenzen afsluiten? Maar denkt men er bovendien niet aan, dat door omzetting van bouw- in groen- en weiland eene bedenkelijke vermeerdering van werkloozen zal ontstaan, want men vergete niet, dat een H.A. bouwland meer arbeiders behoeft dan 5 H.A. wei- of groenland. Is het bovendien voorzichtig, dat wij, door den graanbouw nagenoeg geheel te doen ophouden zoo geheel afhankelijk worden van het buitenland; ik wil nu nog niet eens wijzen op een oorlog waarin wij zelf eventueel kunnen worden gewikkeld, maar hoe zou het er wel uitzien, wanneer eens een oorlog

uitbrak tusschen Engeland en Amerika of wel tusschen eerstgenoemd land en Rusland, wat toch zeker niet tot de onmogelijkheden behoort; zouden dan de invoeren niet zoo bedenkelijk kunnen inkrimpen, dat er werkelijk groot gebrek ontstond en hooge prijzen zouden moeten besteed worden? Zou daarom uitbreiding van den graanbouw niet veeleer wenschelijk zijn? Nu men bovendien er ernstig over denkt om de Zuiderzee droog te leggen en er stemmen opgaan om de Friesche meren en andere plassen droog te maken, wat zal men met al die gronden aanvangen, wanneer onze landbouw ten gronde gaat. Is bovendien een land nagenoeg geheel zonder landbouw wel denkbaar: zouden daaruit geen ernstige verwarringen kunnen ontstaan, waardoor landverhuizing op groote schaal het treurig gevolg zou worden, van het à tort et à travers volhouden van ons vrijhandelstelsel? Het is jaren geleden dat ik met een vurig vrijhandelaar over dit onderwerp sprekende, hem, naar ik meende, met juistheid aantoonde, dat het dien weg op moest. En wat was zijn troosteloos antwoord? Welnu! laat ze dan heengaan. Is het geen treurige gedachte dat een degelijke stand waarin zoovele goede elementen zijn, geheel zou verdwijnen? Mr. Rochussen zeide in de meeting hier ter stede van 18 Juni 1894: „ofschoon ik geen anderen grond in eigendom heb dan mijn tuintje, voel ik mij bij alles in de eerste en laatste plaats belanghebbende bij den landbouw, want mijne belangen, evenals die van ieder ander werkend lid der maatschappij, kunnen alleen dan welvaren, wanneer het den landbouw goed gaat. Die tak toch van menschelijken arbeid, die den grond bebouwt, legt den grondslag voor het gebouw van geheel de oeconomische ontwikkeling.” Gulden woorden, die ik geheel beaam; ik zou er aan willen toevoegen: de landbouw is de kern der maatschappij, die geregeld nieuw bloed voert in de aderen van ons ziek maatschappelijk lichaam en het voor verder verval behoedt. Het is mijne vaste overtuiging, en ze wordt door vele practische deskundigen gedeeld, dat de belangen van landbouw en veeteelt één zijn, evenals ook voor hen beide weder eene bloeiende nijverheid noodig is om, door deze gesteund en haar wederkeerig steunende, een harmonisch geheel te verkrijgen. Zou daarenboven bescherming in het algemeen ook de zuivelproductie en veeteelt niet ten goede komen? Hier kom ik aan het kritieke punt; er zijn er velen, zooals ik reeds in het licht stelde, die wel beginnen in te zien dat er voor den in buitengewone omstandigheden verkeerenden landbouw, iets zij het ook protectie, moet gedaan worden; maar voor de industrie? Dat nooit; men zegt: wat daarin niet krachtig genoeg is, moet maar bezwijken, wat gesteund moet worden om te kunnen leven, is het leven niet waard. Men mag door bescherming niet enkelen bevoordeelen ten koste van het algemeen. Het heffen van invoerrechten op granen enz. drukt te zwaar op den arbeider. De beide eerste uitspraken zijn hard, want waarlijk, wij zouden veel schoons en goeds in het dagelijksch leven moeten missen, wanneer die stelregelen in het algemeen werden toegepast; maar zijn ze ook wel juist? Bij mij bestaat daaromtrent ernstige twijfel. Mr. N. G. Pierson zegt in zijn meergenoemd „Leerboek der Staathuishoudkunde”, bladz. 187 en volgende: „Het argument: hooge invoerrechten mogen een offer vergen van de natie, dit offer wordt door veelzijdige ontwikkeling der volksnijverheid vergoed. Het is niet gegrond op onjuiste begrippen, aangaande het internationale ruilverkeer, loochent niet, dat beper-

king van dat verkeer op zich zelf nadeelig is te achten en levert geen pleitrede voor duurzame, maar alleen voor tijdelijke bescherming." Tot zoo ver mr. Pierson. Mr. A. Beaujon getuigt in zijn „Handel en Handelspolitiek" bladz. 77 e. v. „De leer: Het beschermend invoerrecht is, voor de nijverheid, een opvoedingsmiddel, bevat het eenige logische, steekhoudende, theoretische argument, dat het protectionisme in het vuur kan brengen; zij is dus niet absoluut verwerpelijk." De uitspraak dezer beide beproefde vrijhandelaars zal zeker niet gewraakt worden en daarmede is de veroordeeling over de door mij bestreden stellingen uitgesproken; daardoor is toegegeven dat er tijden en omstandigheden kunnen zijn (en die zijn er tegenwoordig), dat bescherming niet alleen goed, maar dringend noodzakelijk is; maar kan het anders? Zou onze handel, vooral onze groothandel, zoo machtig geworden zijn, wanneer hij niet gesteund ware door millioenen voor zijne water- en landwegen, havens enz, (niets anders dan een andere vorm van bescherming). Door wie is dat alles betaald? Door groot en klein, door iedereen die belasting betaalt. Nu weet ik wel, dat men mij zal tegenwerpen, dat het algemeen daardoor ook gebaat is; ik zal het niet geheel ontkennen; maar wie krijgt daarvan het leeuwenaandeel? Het is de groothandel in de groote steden, die als begin- en eindpunten daarvan het meeste voordeel genieten. Het is misschien wenschelijk eenige cijfers in herinnering te brengen, en dan wijs ik er op, dat werd uitgegeven voor den aanleg:

van Staatsspoorwegen.	f	308 370 000
van den Rotterdamschen Waterweg.	„	31 600 000
van het Noordzeekanaal.	„	27 000 000
van het Merwede-kanaal	„	21 000 000
voor het normaliseeren van Waal, Rijn en Lek . . .	„	5 000 000
		392 970 000
verder werden afgeschaft scheepsrechten bedragende jaarlijks	f	891 000
vuur-, ton- en bakengelden	„	318 000
te zamen	f	1 209 000

Och, had men de helft dier sommen eens gebezigd tot opbeuring van landbouw en industrie, wat zou het er geheel anders uitzien dan thans; de Rijks-, water- en landtollen kunnen nog niet eens afgeschaft worden, waarvoor slechts noodig is een bedrag van pl. m. f 600 000 per jaar en dit is nog wel toegezegd bij de behandeling der vermogensbelasting; maar neen, dat kan niet, alleen de handel, en dan liefst de groothandel, mag aanspraak maken op dergelijke gunsten; de gunsten zijn vrij eenzijdig verleend; de handel heeft ons niet gevraagd of daardoor ook landbouw en industrie geholpen werden, ook niet wat voor hen de gevolgen zouden zijn van die eenzijdige bevoorrechting van weinigen ten koste van velen; dat kwam er niet op aan.

Maar ook nu daagt de Nemesis op. Slaat men niet met ernstige bezorgdheid den toevloed gade van die scharen arbeiders die van het platteland en de kleine gemeenten naar de groote steden trekken en daar het getal werkloozen en behoeftigen op onrustbarende wijze doen toenemen, maar vermindert ook niet in het algemeen de koopkracht, omdat landbouw en industrie kwijnen; wordt dit niet reeds door den

kleinhandel op gevoelige wijze ondervonden en zou dit ook niet gevoeld worden door den groothandel, ware het niet dat deze op krachtige wijze gebaat werd door den doorvoerhandel, welke voor een goed deel bestaat ten gevolge der protectie in Duitschland; men denke aan het vervoer van Noord- naar Zuid-Duitschland langs onze rivieren en kanalen.

Ik kom nu aan de twee andere beweringen.

Bevoordeeling van enkelen ten koste van het algemeen en het heffen van invoerrechten op granen enz. drukt te zwaar op den arbeider; ook deze beweringen moet ik bestrijden; om dit aan te toonen, zal ik onze maatschappij splitsen in twee categorieën, en wel van consumenten, en producenten; nu zijn wel alle menschen consumenten, maar het grootste getal moet eerst produceeren om te kunnen consumeeren, en dat verandert de zaak eenigszins. Nederland heeft p. m. 4½ millioen inwoners, bestaande, zooals wij bij de discussiën over de ingetrokken kieswet-Tak hebben vernomen, uit p. m. 450 000 census-kiezers en 7- à 800 000 adspirant-kiezers, die zich er niet op beroemen konden allen eene kamer met een achterhuisje of keukentje te bewonen, dus allen tot de minvermogenden en derhalve allen behoorende tot hen, die eerst moeten produceeren om te kunnen consumeeren, terwijl er onder de 450 000 census-kiezers ook nog verscheidenen voorkomen die in hetzelfde geval verkeeren, ik schat die op 150 000, zoodat er 300 000 overblijven, want er zijn slechts 66 000 huisgezinnen in ons vaderland, die voor meer dan *f* 200 in de huurwaarde zijn aangeslagen. Nu vertegenwoordigt elk kiezer of meerderjarig mannelijk ingezetene 4 inwoners, zoodat de verhouding van bezittende en weinig bezittende staat als 1 200 000 tot 3 400 000, of 6 tot 17.

Deze raming is zeer matig genomen, de overwegende meerderheid is derhalve producent-consument, zoodat de bewering van begunstiging van enkelen ten koste van velen wel in omgekeerden zin kon gesteld worden, en nu zijn het juist deze producent-consumenten, die allen belang hebben bij den bloei van landbouw, veeteelt en industrie. Deze drie bronnen van volkswelvaart laten zich niet van elkander scheiden en de handel is het onvermijdelijk supplement om een goed geheel te verkrijgen, maar deze mag zich niet bevoorrechten ten koste van gene; gelijke steun of bescherming voor allen is een eisch der billijkheid en der rechtvaardigheid, en wordt deze betracht, dan zal er werk zijn voor den arbeider, dan zal de werkloosheid verminderen en zich slechts gedurende een kort en onvermijdelijk tijdperk, in den winter, doen gevoelen: dan zal er koopkracht zijn om iets meer voor brood en andere levensbehoeften te betalen; dan zal er werkelijk welvaart zijn. Wat baat het ons dat alles ongekend laag in prijs is, maar er geen werk en verdiensten zijn om dat alles, hoe goedkoop ook te kunnen verkrijgen. In den laatsten tijd wordt er veelvuldig in dagbladen en tijdschriften getracht de groote menigte vrees aan te jagen met duur brood en bevoordeeling der groote landeigenaren. Over dat dure brood zijn inderdaad curieuse berekeningen gemaakt; het zou voor een huisgezin van man, vrouw en vier kinderen op *f* 25 per jaar te staan komen, wanneer er een invoerrecht van *f* 2 50 per H.L. werd geheven, terwijl dit in werkelijkheid slechts pl. m. *f* 15 bedraagt; men heeft immers berekend dat een derde kilo brood per dag en per hoofd als maximum kan aangenomen worden. De verhooging zou

zijn 2 centen per kilo brood, dus voor 6 personen 2 kilo ad 2 centen, gelijk 4 centen per dag. Ik ontleen deze cijfers aan het verslag der 60ste algemeene vergadering van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, gehouden hier ter stede op 17 December ll., volgens de berekening van den heer P. J. A. de Bruine, een vrij-handelaar. Ja, bij eene dier berekeningen in *De Liberaal* komt men tot de slotsom, dat bij een invoerrecht van *f* 3 per H.L. een huisgezin van 5 personen jaarlijks *f* 29 65 meer voor brood zou te betalen hebben. In werkelijkheid bedraagt dit slechts *f* 15 20. Zoo overdrijft men, om het goedgeloovige volk zand in de oogen te strooien en aan de zegeningen van den vrijhandel te doen gelooven. Velen zeggen echter liever duur brood dan geen brood. En wat nu de landeigenaren betreft, hebben die inderdaad de macht om de landpachten dadelijk in de hoogte te drijven, wanneer de boeren zoowat op de been zijn geholpen en weer zooveel voor hunne granen bekomen, dat ze ten minste eenige pacht kunnen betalen? Het is al te naïef, dan dat iemand het in ernst kan gelooven. Weten ze niet, dat er 40 à 50 jaren noodig zijn geweest om de pachten op te voeren tot de hoogte waarop ze vóór de malaise waren? En dat dit alleen een gevolg was van den buitengewonen voorspoed der landbouwers, die uit naijver de landpachten tegen elkander opdreven. Het zal ook bij eenige bescherming er wel de tijd voor zijn om dergelijke dwaasheden te begaan. Neen, wordt er bescherming ingevoerd, dan zal er eenige verademing komen; de verdere achteruitgang wordt gestuit en langzamerhand zal er verbetering intreden. Het al te egoïstisch streven van velen moet ophouden. Het beginsel „*door allen voor allen*” moet toegepast worden, zal onze maatschappij de hevige crisis doorworstelen, die wij thans beleven. Het zal de beste bestrijding zijn van socialisme en anarchisme, de beide doodsvijanden onzer samenleving. Immers wanneer ieder zich een klein offer getroost, kan onze maatschappelijke toestand zich zoodanig verbeteren, dat vele misstanden worden opgeruimd. Dan zal men zich niet langer behoeven af te tobben met zoeken naar werkverschaffing, meestal improductieven arbeid, of denzulken die dikwerf niets anders teweegbrengt, dan de werkloosheid verschuiven tot op een anderen tijd. Is het inderdaad niet beter, dat men door eene weldoordachte bescherming komt tot loongevenden en productieven arbeid over het geheele land? Men heeft van de zijde der vrijhandelaars wel beweerd, dat die voorspiegeling was een valsche vlag; ik hoop straks aan te toonen dat dit niet zoo is en dat eene rationeele bescherming inderdaad eene bron kan zijn van overvloedig en geregeld werk. Er is verleden jaar in deze Vergadering gezegd, dat het niet goed was uit elkanders zak te eten; maar in welke geregelde maatschappij geschiedt dat niet? Hoe vele uitgaven geschieden er niet in zoogenaamd algemeen belang, waarvan slechts weinigen profiteeren? Ik wijs op hooger- en middelbaar onderwijs, op de bijdragen aan de noodlijdende gemeenten enz. enz., en dit zal hoe langer zoo meer toenemen, naarmate de staat zich met de sociale quaestiën gaat moeien.

Ik wensch nu nog te wijzen op de eigenaardige en luchthartige manier, waarop de nadeelen van het vrijhandelstelsel worden weggeredeneerd. Ik wil niets te kort doen aan het talent waarmede mr. Pierson dat stelsel verdedigd heeft en aan de buitengewone behendig-

heid waarmede zijn schitterend pleidooi is ingekleed. Ik kan zelfs zeer goed begrijpen, dat menigeen zich door al die schoonschijnende sophismen en theorieën laat medeslepen, dat vooral de onervaren en geheel buiten de praktijk staande jongelieden door den voormaligen professor geheel worden gehypnotiseerd en dat daardoor velen met een minachtend lachje neerzien op de stumperds, die het beschermend stelsel nog willen verdedigen, als iets dat reden van bestaan kan hebben. Neen, zij zijn zoo overtuigd, dat zij het zelfs niet eens de moeite waard achten te lezen, hetgeen er met zooveel grond door bekwame practici over en voor geschreven wordt. Op gezag van den meester, veroordeelen zij alles, wat in strijd is met de gangbare meening over het vrijhandelstelsel. Toch wil ik eenige aanhalingen doen, om aan te toonen, dat de treurigste gevolgen van den vrijhandel niet worden geteld en dat de onmogelijkste oplossingen voor goede munt worden aangenomen. Mr. Pierson zegt in zijn meergenoemd Leerboek, deel 2, bladz. 172, sprekende over de oorzaken van prijsverlaging: „Ligt de oorzaak bij aanzienlijke toevoeren uit het buitenland, zoo lijden de ondernemers, met wier voortbrengselen de aangevoerde in concurrentie treden, verlies, er zal verplaatsing van werkkrachten en kapitalen uit hunne bedrijven naar andere noodig zijn." Ziedaar eene manier om de moeilijkste quaestiën op te lossen, of beter gezegd er over heen te glijden, die unique is en tevens getuigt van het verregaandste optimisme. Men stelle zich eenige industrieelen voor, die jarenlang in de eene of andere nijverheidsonderneming zijn werkzaam geweest en die door overmatige toevoeren vrij spoedig met halve kracht moeten gaan werken; wij nemen aan dat het geweest zijn schoenfabrikanten; zij raadplegen mr. Pierson, die hun het advies geeft, dat er op het oogenblik nog wel gelegenheid bestaat om uurwerkfabrieken met goed gevolg te exploiteeren. Zouden zij niet vreemd opzien en ten antwoord geven: daar kennen noch wij, noch onze arbeiders iets van. En niet alleen dat, maar onze inrichtingen, met hare machines zijn nu de helft te groot, daar zit een vrij aanzienlijk kapitaal in, wat renteloos blijft, en hoe lang zal het duren, gesteld dat wij het wilden beproeven, eer wij en onze arbeiders op de hoogte van dat fabrikaat zijn en vooraleer wij eenig debiet veroverd hebben.

IJdele theorieën, in de practijk niet uitvoerbaar, en met zulke phrases moeten nu de nadeelen van het vrijhandelstelsel weggetooverd worden. Werkloosheid en achteruitgang in nijverheid, ziedaar de wrange vruchten van dat stelsel, en adviezen zooals ik er een aangehaald heb, zijn geene zeldzaamheden; ook aan den landbouw worden zij gegeven. In het citaat op bladz. 198, wat ik reeds voorgelezen heb, komt onder meer voor: „Op den duur vindt zich dat alles door verhuizing van menschen en kapitalen (verhuizing van de eene streek naar de andere, van het eene bedrijf naar het andere), maar tijdelijk is hier en daar de ellende groot." Het is juist alsof het eene soort van sport is. Zou het niet juister zijn, wanneer er stond: verhuizing van menschen en kapitalen naar het buitenland, zooals niet zelden gebeurt; verarming en achteruitgang overal. Heerlijke vruchten van het vrijhandelstelsel, zeer bevorderlijk tot het verkrijgen van welvaart en vermindering der werkloosheid. Overal vind ik datzelfde optimisme, waar mr. Pierson de onvermijdelijke treurige gevolgen van het vrijhandelstelsel tracht weg te

cijferen. Ik lees bijv. op bladz. 204, deel 2: „Het buitenlandsche recht zal in den regel niet zoo zwaar zijn, dat al onze uitvoer onmogelijk wordt; maar zal slechts in die mate op onze goederen drukken, dat wij ons met lagere prijzen moeten tevreden stellen en slechts geringe hoeveelheden kunnen plaatsen. Onze arbeidsprijs zal dientengevolge dalen, en hoe bedroevend dit op zich zelf ook moge zijn, het zal het eenige middel wezen om ons in staat te stellen tot voortzetting van onzen uitvoerhandel; zij het dan ook op bescheidener en minder voordeeligen voet." Alsof de invoerrechten der ons omringende landen niet reeds zoo hoog zijn, dat onze uitvoer geregeld vermindert en voor vele artikelen geheel ophoudt. Ik verwijs naar de statistiek van in-, uit- en doorvoer over 1893, bladz. 3, 4 en 5 van het voorbericht, waaruit blijkt, dat de invoer tot verbruik vermeerderd is met een bedrag van *f* 94 681 000, terwijl onze uitvoer uit het vrije verkeer slechts vermeerderde met *f* 76 553 000, een verschil van ruim 18 millioen; maar ik vraag verder, wanneer de arbeidsprijs daalt tot een minimum waarvan de arbeider niet naar behooren kan worden betaald, wat dan?

Ik heb mij immer zonder voorbehoud kunnen vereenigen met den stelregel: De prijzen regelen zich naar vraag en aanbod. Dit kan waar zijn voor goederen, nimmer voor arbeid, omdat het loon van den arbeider niet mag dalen lager dan voor een menschwaardig bestaan, zij het ook een bescheiden, noodig is. En toch het vrijhandelstelsel à outrance voert daarheen. Immers op bladz. 179 van meergenoemd Leerboek, deel 2, lees ik: „De koopman vraagt niet naar voortbrengingsmoeite, hij vraagt alleen naar prijsverschillen." Derhalve wanneer er maar laag gekocht kan worden, ziedaar de hoofdvraag. Of daarmede de nationale arbeid schade lijdt, komt er niet op aan, of de concurrentie onedel, of het gevolg van ongeoorloofde exploitatie van jeugdige en zwakke krachten is (men denke aan de kleedervervaardiging te Berlijn), er is niets aan gelegen, als er maar prijsverschillen zijn; wie en hoevelen er onder lijden of het inferieur goed is, het is alles onverschillig, er mag niet beschermd worden, want dit belemmert de vrije beweging, den vrijen handel en de handel gaat boven alles. Laat mij eens in het licht stellen en door cijfers aantoonen, welk nadeel daardoor aan onzen nationalen arbeid wordt toegebracht. Ik verwijs hierbij naar de brochure van ons geacht medelid den heer Harte, geschreven in het jaar 1890, waarin met onverbiddelijke en glasheldere logica wordt aangetoond, dat het niet benuttigen van ons productievermogen door den vrijhandel is een zuiver nationaal verlies. Ik lees op bladz. 56 en 57 het volgende:

„Kan, wanneer het productievermogen des volks *niet geheel* wordt benuttigd, heffing van beschermende invoerrechten in het belang van den bestaanden volksrijkdom zijn?

„Deze vraag beantwoord ik *toestemmend.*

„Productievermogen is het vermogen om voort te brengen; het is de eenige bron waar de rijkdom, die bestaat, uit is ontsproten, en waar nieuwe rijkdom uit kan ontstaan; het is de scheppende kracht die rijkdom verwekt.

„Maar zonder benuttiging van dat vermogen, vindt die schepping niet plaats. Wat méér is: stilstaande verdampt het grootendeels; het vervliegt voor altijd. De kracht door den luien-Maandaghouder ongebruikt gelaten kan niet bewaard worden tot den volgenden dag. Van slapend

kapitaal (in den ruimsten zin) gaat de interest onherkrijgbaar verloren. Land vergoedt, bij latere bebouwing, de winstderving niet, die het gevolg was zijner verwaarloozing.

„Het is voor den volksrijkdom derhalve niet onverschillig, of het beschikbare productievermogen al of niet wordt benuttigd."

Om dit nader aan te toonen noem ik bijv. het artikel laken. Onder den prijs daarvan bevindt zich pl. m. 20 pct. werkloon (de opgave is mij verstrekt door een bekwaam en geloofwaardig fabrikant); volgens de statistiek van den in-, uit- en doorvoer werd in 1893 ingevoerd aan manufacturen van wol, laken en buckskin voor *f* 1 250 000, dit geeft een verlies voor onze arbeidersbevolking aan werkloon van *f* 250 000. Van kleederen en kleedingstukken werd in hetzelfde jaar ingevoerd voor *f* 3 979 774, hierop is het verlies aan werkloon nog veel aanzienlijker; voor gemaakte kleederen wordt gemiddeld 30 pct. werkloon betaald, derhalve voor een bedrag van *f* 1 193 932, benevens het werkloon op het daarmede ingevoerde laken, à 20 pct. van *f* 1 990 000 = *f* 398 000; tel ik die drie bedragen te zamen, dan verkrijg ik *f* 1 842 000 of een bedrag voldoende om ruim 3500 arbeiders tegen een gemiddeld loon van *f* 10 per week gedurende een geheel jaar arbeid te verschaffen. Een belangrijk verlies voor onze werkloozen in eene enkele industrie.

Ik wensch verder de aandacht te vestigen op onze steenindustrie, en aan te toonen van hoeveel belang zij is voor werkverschaffing, en wat het gevolg is dat de buitenlandsche steenen vrij van invoerrecht onze grenzen passeeren. De productie van gebakken steenen in Nederland bedraagt jaarlijks pl. m. 750 millioen, ter waarde van pl. m. 7½ millioen gulden; daarvoor wordt besteed:

Aan weekloon, op de fabriek	*f*	2 032 500
Aan werkverschaffing van ambachten en kleine bedrijven, zooals smeden, timmerlieden, metselaars, zadelmakers enz.		502 500
Aan den landbouw voor paarden en voeder		307 500
Aan turf		900 000
Aan vracht van turf		900 000
Aan reiskosten enz.		75 000
Totaal	*f*	4 717 500

waarvan 80 pct. als zuiver werkloon kan worden beschouwd, gelijkstaande met eene werkverschaffing van 12- à 13 000 arbeiders op de steenfabrieken, gedurende het seizoen van pl. m. 6 maanden tegen een gemiddeld loon van *f* 6 50 per week; men verlieze niet uit het oog, dat dit loon niet laag is, omdat daarbij veel nog niet volle arbeidskrachten kunnen gebezigd worden, zoodat verscheidene huisgezinnen per week van 25 tot 40 gulden verdienen en dus bij eenig overleg en spaarzaamheid gedurende den winter voor gebrek gevrijwaard zijn. Terwijl aan andere neringen en bedrijven nog pl. m. *f* 2 685 000 ten goede komt, waarvan *f* 1 741 500 aan werkloon, gelijkstaande met eene werkverschaffing aan 7500 arbeiders, gedurende 6 maanden à *f* 9 per week, waarbij nog gevoegd moet worden voor het schippersbedrijf eene som van *f* 1 125 000 voor het binnenlandsch vervoer à *f* 1,50 per 1000 steenen. Nu worden er jaarlijks 100 millioen steenen ingevoerd, hoofdzakelijk uit België, die op de plaats van bestemming geleverd *f* 1 à *f* 1,50 per 1000 goedkooper,

maar ook slechter, zijn. Gesteld nu dat er een huis aangenomen wordt, waarbij 350 000 steenen worden verwerkt; een dergelijk huis kost geheel afgewerkt pl. m. ƒ 35,000 en heeft een huurwaarde van pl. m. ƒ 2000; nemen wij het grootste prijsverschil à ƒ 1,50 per duizend steenen, dan geeft dit een voordeel van ƒ 675, gelijk 1,9 pct. op het geheele werk, dit komt in den zak van den aannemer, of van den aanbesteder, misschien in dien van beiden, dus bevoordeeling van die beiden, maar daar staat tegenover een verlies aan nationale productie van ƒ 2200.

Passen wij deze cijfers toe op de 100 millioen steenen, die worden ingevoerd, dan staat tegenover een voordeel van 100 à 150 duizend gulden voor weinigen, een verlies van nationale productie van ƒ 629 000 voor velen, want onder deze som is pl. m. ƒ 500 000 werkloon waarmede onze steenfabrikanten pl. m. 1600 arbeiders op hunne fabrieken en nog pl. m. 1300 daarbuiten werk kunnen verschaffen, gedurende het seizoen, terwijl bovendien nog voor onze binnenlandsche scheepvaart ½ der vrachten of pl. m. ƒ 50 000 verloren gaat, in totaal dus alweer een nationaal verlies van meer dan 6½ ton in deze industrie.

Mr. Pierson is ook van oordeel dat onder dergelijke omstandigheden bescherming zeer nuttig is; immers hij zegt op bladz. 195 van meergemeld Leerboek:

„Men kan zich nu op een algemeen standpunt plaatsen en aldus redeneeren: Waar de loonen zeer laag zijn, hebben zij het meest behoefte aan verhooging; ruil tusschen volken met hooge en met lage loonen is derhalve bevorderlijk aan de algemeene welvaart. Maar men kan zich ook op een zuiver nationaal standpunt plaatsen en, uitgaande van het denkbeeld dat hooge loonen weldadig zijn te achten, ook dan wanneer zij met lage kapitaalrente gepaard gaan, den staf breken over een handel, waardoor in dien toestand verandering komt. Men zal dan geneigd zijn het oor te leenen aan voorstellen, die de strekking hebben zoodanige verandering te voorkomen, en beschermende rechten kunnen daartoe het middel zijn. Wanneer in een land als het hierbeschrevene zware invoerrechten worden gelegd op goederen die veel arbeid en weinig kapitaaldienst vorderen, zal dit *inderdaad* ten goede komen aan de arbeidersklasse van dat land."

Dit laat aan duidelijkheid niets te wenschen over; en nu mag ik vragen, of een invoerrecht van bijv. ƒ 1,50 per duizend steenen voor iemand eenig bezwaar of eenige winstderving van belang zou veroorzaken en of dit kan opwegen tegen de groote voordeelen, welke voor onze steenindustrie daaruit zouden voortvloeien; en zoo zijn er tal van industrieën, waarbij het werkloon een overwegende factor is. Ik wijs op den invoer van landbouw- en stoomwerktuigen, van nagels en spijkers, van gewoon en fijn ijzerwerk, tot een bedrag in 1893 van pl. m. ƒ 23 000 000, waardoor minstens voor 11 à 12 millioen gulden werkloon jaarlijks voor onze arbeidersbevolking verloren gaat; want het smidswerk vordert in den regel 50 à 60 pct. aan werkloon en werktuigen 66 pct. Wanneer ik aanneem dat wij slechts de helft van die 23 millioen zouden kunnen veroveren voor onze binnenlandsche industrie en de andere helft uit het buitenland moet worden ontboden, omdat het hier te lande niet gefabriceerd wordt, dan zou daardoor in elk geval pl. m. 6 millioen gulden aan werkloon te verkrijgen zijn, gelijkstaande met voortdurend werk voor ongeveer 10 duizend werklieden à ƒ 12 per week. Het zou mij te ver voeren, wanneer

ik alles wilde opnoemen wat in ons land zou kunnen worden gefabriceerd evengoed en misschien beter dan in het buitenland.

Wij hebben het dezen morgen gehoord van den Minister van Oorlog, die zelf verklaarde dat de stalen kanonnen hier door de binnenlandsche industrie 30 pct. lager werden geleverd dan door het buitenland.

Het zijn millioenen en millioenen aan werkloon die voor ons verloren gaan, omdat de nijverheid niet of niet voldoende wordt beschermd, terwijl het voordeel voor de verbruikers dikwerf onbeduidend is of in het geheel niet bestaat.

Mij is voorgekomen dat op mijne vraag: waarom moet gij dit artikel uit het buitenland trekken; gij kunt het even goed hier te lande krijgen, men mij antwoordde: Ja, maar de prijs van het buitenlandsche merk is niet zoo goed bekend, daar kan ik meer op verdienen; dus in plaats van voordeel voor de verbruikers levert het soms nadeel op.

Men zal misschien zeggen dat men door bescherming toch verhooging van alle artikelen zou krijgen en het is niet te ontkennen, dat dit met sommige artikelen in den *beginne* het geval zal zijn en dat het brood zeker iets duurder zal worden; maar zal dit nadeel niet aanmerkelijk overtroffen worden door het voordeel van vermeerdering van werk voor duizenden, die nu niets verdienen? Ik zeide, dat verhooging van sommige artikelen in den beginne mogelijk is, maar ik geloof, dat dit met slechts weinige het geval zal zijn, immers de binnenlandsche concurrentie zal wel zorgen, dat de prijzen niet te hoog worden of blijven. Mr. M. Mees zegt het ons in *De Economist* van Januari, bladz. 32, „dat de eventueele verhooging van *f* 1,25 per hoofd voor de meelbelasting, volgens het vroegere voorstel-Bahlmann, na verloop van tijd weer zou verdwijnen, daar de molenaars door de onderlinge concurrentie elkaar van dat voordeel zouden berooven." Wanneer zulks in dit geval waar is, waarom zou het in andere maar toch analoge gevallen niet even zoo zijn, Mr. Mees spreekt van millioenen, die het geheele volk zou moeten offeren in het belang van de boeren en grondeigenaars, maar hij ziet het veel grooter getal millioenen over het hoofd die in het land zouden blijven voor werkloonen van allerlei aard; daarom kan, zooals ik met niet te weerspreken cijfers aangetoond heb, van het vrijhandelstelsel met veel meer grond gezegd worden, dan van de bescherming, dat het is een stelsel, waardoor weinigen bevoordeeld worden, ten koste van de overwegende, maar minst bezittende meerderheid. Neen, gezonde en oordeelkundige bescherming is niet tegen het algemeen belang, en ook zij, die meenen er nadeel bij te hebben, zooals: ambtenaren, officieren, gepensionneerden en dergelijken, moeten niet uit het oog verliezen, dat ook zij, door hunne familiën, belang hebben bij een welvarenden en bloeienden maatschappelijken toestand. Eene vraag zal hier een antwoord uitlokken, dat oplossing geeft. Hoe komt het, dat hunne zonen zooveel mededingers hebben, bij sollicitatiën naar de eene of andere betrekking? Omdat er door gebrek aan werk in de industrie te veel mededinging van die zijde is.

Laat mij nu nog even wijzen op eenige artikelen welke ondanks het dwepen met het vrijhandelstelsel toch beschermd worden; het zijn de volgende: Gedistilleerd met een invoerrecht van *f* 3½ per H.L = pl. m. 30% der waarde. Azijn met *f* 3 per H.L., zijnde voor de minste = pl. m. 70%; voor de betere soorten pl. m. 30% der waarde. Bier *f* 3 per H.L. = 40% der waarde. Kaas *f* 5 per 100 Kgr. = 15 à 20%.

Sigaren *f* 40 per 100 Kgr. = 5 à 10% op de middelsoorten. Gekorven tabak *f* 12 per 100 Kgr. = 60% van de ordinaire en pl. m. 10% van de goede soorten. Vetkaarsen *f* 3 per 100 K°. = 8 à 10% en was- en andere kaarsen met 5 pct. der waarde.

Wat zien wij van deze artikelen? Dat ze weinig *in-* en vrij aanzienlijk worden uitgevoerd, zonder nadeel van iemand en tot groot voordeel van de inrichtingen met hunne arbeiders, waarin die artikelen worden voortgebracht.

De in- en uitvoeren bedroegen daarvan over 1893 als volgt:

	Invoer.		Uitvoer.	
Gedistilleerd	2 714 366	liter	22 736 998	liter.
Likeuren	24 447	„	364 581	„
Bier	2 733 000	„	6 872 285	„
Azijn	83 753	„	154 783	„
Kaas	258 000	kilo	30 000 000	kilo.
Sigaren	37 633	„	674 530	„
Tabak	43 991	„	536 575	„
Kaarsen van vet	59	„	343 000	„
Idem van was, stearine enz.	20 661	„	5 000 000	„

Nu zou ik willen vragen zouden er niet meer artikelen op deze wijze voor het nationaal productievermogen kunnen worden behouden.

Ik wijs onder andere op eenige invoeren. Ik zal de voornaamste noemen:

Invoer 1893:

aardappelenmeel	*f*	3 713 114
boter		1 916 647
katoen en wollen garens		40 355 280
„ „ „ manufacturen behalve lakens en buckskins		17 400 000
gereedschappen		2 014 000
vensterglas en glaswerk		1 302 110
tarwe- en roggemeel		41 847 122
gezaagd hout		16 994 000
duigen		1 189 995
gist		2 448 282
bereide huiden		4 079 751
zadel- en schoenmakerswerk		1 267 678
meubelen		1 260 714
papier		3 201 913
stijfsel		3 390 429
suiker		37 865 900
vaat- en kuipwerk		1 213 230
verfwaren		11 102 547
	f	192 562 712

Wanneer wij daarvan eveneens slechts de helft konden veroveren, dus 96 millioen, en ik bereken daarvan een zeer matig werkloon, dan zou door onze arbeidersbevolking 13 millioen kunnen verdiend worden.

De totale invoer voor het verbruik heeft in 1892 bedragen *f* 1 284 194 907

en de totale uitvoer *f* 1 133 931 270. Zou het nu niet nuttig zijn als wij door bescherming meer werk konden verkrijgen voor onze nationale industrie en zou dit niet ten goede komen aan die duizenden werkloozen, die gaarne willen werken en verdienen, maar niet kunnen, omdat er geen werk is; zouden die ongelukkigen niet gaarne jaarlijks 15 of meer guldens aan indirecte belasting betalen, wanneer ze daardoor slechts eenige maanden werk hadden, want iedere maand is pl. m. *f* 30 à *f* 40 verdiensten, soms meer.

Ik wil nu nog eenige oogenblikken de aandacht vestigen op de financieele gevolgen welke het heffen van invoerrechten voor onze schatkist zou hebben. Mr. Pierson zegt op bladz. 410 deel 2: „De koopman die goederen invoert zou een deel van het invoerrecht kunnen verhalen op den buitenlander, die hem goederen levert; wij hebben gezien dat dit niet alleen denkbaar is, maar altijd eenigermate en somtijds op groote schaal gebeurt." Ik geloof, dat die meening juist is en dat met deze omstandigheid rekening moet gehouden worden bij de bepalingen van den maatstaf der invoerrechten; neemt men ze te laag, dan zouden ze geen doel treffen; zijn ze te hoog, dan zouden ze soms noodeloos te zwaar drukken; er moet dus met beleid gehandeld worden.

Er zijn verschillende artikelen, die ook bij gelijken prijs bij voorkeur uit het buitenland worden genomen, het zijn mode-, luxe- en fantasieartikelen; men kan ze gerust met een tamelijk invoerrecht belasten, ze worden er niet minder om genomen, mocht dit gebeuren, dan zal de binnenlandsche koopman, zooals mr. Pierson ons heeft gezegd, trachten die rechten op den buitenlander geheel of gedeeltelijk te verhalen; welnu, in dat geval profiteert de schatkist er bij ten koste van den buitenlander en hetgeen er dan nog eventueel meer aan invoerrecht betaald wordt, treft in den regel diegenen, die het zeer goed kunnen betalen.

Met vele artikelen is het echter anders gesteld; daar zal bij gelijken prijs, of een klein verschil, het inlandsche fabrikaat geprefereerd worden; welnu, zulke artikelen moeten door matige invoerrechten getroffen worden; dat zal onze inlandsche industrie en vooral onze arbeiders ten goede komen. Neemt in dergelijk geval de buitenlander die rechten voor zijne rekening, dan zou de industrie misschien niet gebaat worden en moeten zoo noodig de invoerrechten eenigszins verhoogd worden; maar hoe dit ook gaan moge, allicht zal de schatkist er eenige vruchten van plukken, die misschien belangrijk genoeg zijn om drukkende belastingen te verminderen of af te schaffen.

Het doel der bescherming moet steeds zijn het nationaal productievermogen te ontwikkelen; het moet zijn een middel tot verheffing der volksnijverheid; men moet jeugdige industrieën steunen, ten einde ze tot uitbreiding te doen komen, waardoor ze in staat geraken tegen de groote buitenlandsche inrichtingen te concurreeren. Kortom, het moet zijn gezonde en rationeele bescherming, geen bescherming quand-même, zooals nu met den vrijhandel geschiedt. Men tracht wel eene karikatuur van de bescherming te maken, door allerlei dwaze veronderstellingen en voorstellingen. Ik verwijs naar het weekblad *De Nijverheid* n°. 7; ik lees daar onder meer op bladz. 48.

„Beschermt men echter den eenen tak van nijverheid bij voorbeeld landbouw, dan mag men zulks niet aan anderen weigeren; waar is dan de grens?

„Bastiat drukt zich ongeveer als volgt uit: consequent doorgeredeneerd zou het kunnen gebeuren dat de zeilvaart het tegengaan van den stoom vorderde; dat de vervaardigers van kunstlicht het sluiten der vensters vorderden om het binnendringen van het zonlicht te beletten. Blijkt hieruit duidelijk tot welke dwaze consequentie het stelsel van bescherming zou kunnen leiden, ook zal men moeten toegeven dat bescherming van het eene product, zonder die van een ander, leidt tot groote *onbillijkheid*; vragen bijv. de landbouwers invoerrechten op granen, dan vragen anderen, bijv. houthandelaars, invoerrechten op gezaagd hout; de veenboeren die op steenkolen enz. Vergunt men ze aan den landbouwer, waarom dan niet aan den houthandelaar en den vervener."

Neen het moet niet zijn heffing van invoerrecht op steenkool om turf te doen gebruiken, zooals wijlen de heer Armand Diepen zoo kernachtig zegt in zijne brochure „Bescherming contra vrijhandel", maar men moet vreemde turf en turfproducten belasten en vooral kanaal- en sluisrechten afschaffen om onze turfindustrie te helpen, en op deze wijze tonnen gouds aan werkloon voor onze veenarbeiders te behouden, geen belasting op petroleum om het gebruik van stearine-kaarsen te bevorderen, neen, een invoerrecht op dat artikel van 5% blijkt voldoende, om het buitenlandsche product te weren (ik wees er zooeven op), en zijn die kaarsen hier duurder dan elders? Ik vernam het nimmer. Het heffen van invoerrecht kan derhalve dienen, tot versterking van 's Rijks middelen, zonder de prijzen op den duur te verhoogen en meermalen eene bron van inkomsten zijn, die door den buitenlander geheel of gedeeltelijk betaald wordt. Het is dus niet altijd het geval, dat noodwendig alle artikelen die beschermd worden ook hooger in prijs zijn of blijven. Ik herhaal, daar zal de binnenlandsche concurrentie wel voor zorgen.

Het heeft mij meermalen bevreemd, dat het bestaan dier concurrentie door de vrijhandelaars wordt geïgnoreerd, of althans onderschat; ze bestaat niet alleen, maar zelfs in zoo hooge mate, dat daardoor elk denkbeeld van het verkrijgen van te hooge winsten door bescherming der industrie geheel is buitengesloten.

Ik resumeer als volgt: Ik meen aangetoond te hebben: ten 1ste dat zonder bescherming onze landbouw ten gronde moet gaan, dat dit zou zijn eene ramp voor ons vaderland, omdat daardoor het evenwicht in onzen maatschappelijken toestand zou worden verbroken; ten 2e dat door bescherming van den landbouw, ook de belangen van de vee- en zuivel-producenten worden gebaat en niet geschaad, omdat gelijktijdige bescherming van hunne producten wordt beoogd; ten 3e dat bescherming van landbouw en industrie is, vermeerdering van productieven arbeid voor onze arbeidersbevolking, waardoor verhooging van den broodprijs gemakkelijk zal kunnen worden gedragen; ten 4e dat de schatkist gebaat zal worden zonder te veel van de draagkracht der belastingplichtingen te vorderen.

Ik doe derhalve een beroep op deze Kamer om te willen medewerken tot bereiking van het groote doel: verbetering van onzen oeconomischen toestand.

Men stelle vooroordeel en vooringenomenheid ter zijde, beschouwe en overwege de zaak met ruimen en onbevangen blik, dan zullen wij, vrij van hartstocht, de ware belangen van het geheele volk bevorderen, tot waarachtig heil van ons aller dierbaar vaderland.

De heer 't HOOFT: Ik zal niet de motie in het algemeen behandelen, doch naar aanleiding ervan slechts spreken over graanrechten. En ook dat onderwerp, waarover het moeilijk valt iets nieuws te zeggen, zal ik slechts behandelen als man van de practijk.

Dat de anti-revolutionnaire partij met haar leider aan het hoofd, bij de ongunstige omstandigheden der laatste jaren, voor graanrechten is, werd reeds uitgesproken bij het program van actie van 1888. Waar daarbij herziening werd gevraagd van onze handelstarieven, ook in verband met de handelspolitiek van andere Mogendheden, begreep iedereen dat deze wensch insloot niet alleen, maar zelfs voornamelijk bedoelde de invoering van graanrechten. Zoo werd het artikel dan ook opgevat in de kiezersvergaderingen, ook door de candidaten, waarop nog onlangs in de anti-revolutionnaire pers is gewezen.

Dit bleek ook uit de groote teleurstelling die in de partij ontstond, toen baron Mackay, de premier van het Kabinet van 1888, in eene vergadering van de Geldersche Maatschappij van Landbouw, zich tegen bescherming, ook tegen graanrechten verklaarde.

Nu is de toestand van onzen graanbouw sedert 1888 nog zeer teruggeloopen. De nood voor onze graanverbouwers is hoog gestegen, en die nood, gelijk mr. Treub in het *Sociaal Weekblad* zegt, leert.... anders denken.

Die nood zal ook, wordt hij niet onverwijld in beduidende mate verzacht, wel dwingen tot andere organisatie, tot andere partijvorming. Het is voor onze graanboeren een strijd om niet meer vol te houden. Het geldt voor hen: te zijn of niet te zijn.

Ik hoop dan ook dat de Regeering, zoo nog niet tegenover de geheele motie, dan toch tegenover den aandrang tot invoering van graanrechten, eene welwillende tegemoetkomende houding zal aannemen; dat de nood onzer graanverbouwers ook de Regeering zal hebben gebracht tot wijziging van hare vroegere meening.

Eenige weken geleden werden onze landbouwers gewezen op het voorbeeld van Denemarken. Daar was de toestand niet zoo slecht en klaagde men niet, dank zij de energie en het juiste inzicht van den Deenschen landbouw. Jhr. Rochussen heeft wel ons spoedig anders ingelicht. Ook voor Denemarken, dat langen tijd eene bevoorrechte positie heeft gehad, begon de tijd van malaise aan te breken.

En wat lezen wij nu een 14 dagen terug in de courant? Ook in Denemarken heeft de druk der tijden eene agrarische partij doen ontstaan, die bij de Regeering om bescherming heeft aangeklopt. En wel weigerde de Regeering, om haar daarin ter wille te zijn, doch zij stond desalniettemin al terstond toe eene som van bijna $1^1/_2$ millioen kronen, ter verdeeling onder de gemeenten, om daarmede den landbouw te hulp te komen.

Wie had gedacht dat hetzelfde Denemarken, waarop onze vrijhandelaars zoo kort geleden nog wezen, nu reeds hun een démenti komt geven.

Wat ik nu wil zeggen is dit: Ik beoordeel niet de wijze waarop de Deensche landbouw wordt gesteund. Op den duur zal men wellicht in Denemarken ook tot invoering van graanrechten moeten komen. En *hier* zeker zou het middel, dat men in Denemarken aanwendt, niet kunnen worden gebezigd. Maar ik wijs op het spoedig verhoor, dat de klachten van den Deenschen landbouw bij de Regeering vinden.

Waarom kan dat ook *hier* niet? Ik hoop dat *deze* Regeering even voortvarend moge zijn, om hare goede gezindheid, ten opzichte van den Nederlandschen landbouw in daden om te zetten, als de Deensche Regeering dit deed ten opzichte van den Deensche.

Nu is er intusschen ook aan onze zijde wel eenige schuld. Er is in deze nog steeds geen volkomen eenheid bij den Nederlandschen landbouw, ofschoon deze toch van dag tot dag grooter wordt.

Wat zeer te betreuren is, is dat juist sommigen hunner, op wien, bij onzen strijd voor graanrechten, men het eerst en het meest zoude hebben moeten kunnen rekenen, zoo zeer slaaf zijn van het beginsel van den vrijhandel, dat eene andere beschouwing op hen meer vat heeft. Zij zijn nog meer vurige aanhangers van het vrijhandelstelsel dan zelfs prof. Pierson, die althans toegeeft, dat tegen het heffen van graanrechten, tijdelijk, ten einde de graanverbouwers in den nieuwen toestand te doen ingroeien, theoretisch geene bedenking bestaat.

Nu zijn er sommige anderen die heil zoeken bij het internationaal bimetallisme, en het is best mogelijk dat dit stelsel afdoende hulp zou kunnen brengen. Maar men verlangt toch te veel van onze tegenwoordige graanbouwers, wanneer men vergt, dat zij tot op de invoering van dat stelsel zullen wachten. Na de krasse, aan duidelijkheid niets te wenschen overlatende, verklaring der Engelsche Regeering van eenige dagen geleden, dat Engeland daartoe nooit zal medewerken, dat geen Engelsche Regeering ooit de verantwoordelijkheid daarvan zal kunnen dragen, kan dat middel, voorloopig althans, buiten beschouwing blijven.

Ik zeide daareven dat het moeilijk valt iets nieuws over deze quaestie te zeggen. Ik had er misschien bij kunnen voegen: zelfs geen nieuwe dwaasheden. Men gelooft zijne oogen niet, wanneer men in het *Sociaal Weekblad* ziet opgenomen een stuk van een tegenstander van graanrechten, waarin wordt beweerd, dat het, uit een oogpunt van werkverschaffing, beter is weiland te hebben dan bouwland; dat aan het eerste meer werkloon wordt verdiend dan aan het laatste!

En op de laatste vergadering van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw komt een lid van het hoofdbestuur, uit naam van dat hoofdbestuur sprekende, mede *ontkennen* de juistheid der bewering, dat graanverbouw zoo geschikt is om werkloosheid tegen te gaan. Neen, men moet bloembollen telen; dat kost *f* 800 per hectare aan arbeidsloon, en anders uien. Men vraagt zich af of dit alles als geestigheid bedoeld is.

Tot zelfs de helderste oogen schijnen verblind; of wat te zeggen wanneer een zoo hoog geacht en bekwaam man als mr. Sickesz, in het *Landbouw Weekblad*, de graanrechten komt bestrijden met dit argument van een Duitscher, dat hij blijkbaar tot het zijne maakt: „dat het de tweede hand is die de genoteerde hoogere prijzen in den zak steekt en dat de graanverbouwer, de eigenlijke producent, ontvangt hetgeen de handel hem gelieft te geven."

Gelukkig komt er van andere zijde hulp opdagen.

De Kamer heeft de heeren Zijlma, Heemskerk en anderen gehoord. Hun woord heeft weerklank gevonden in het land. En nu weer heeft de geachte voorsteller van de thans in behandeling zijnde motie de noodzakelijkheid van bescherming van den landbouw duidelijk aangetoond.

Buiten de Kamer komt nu mr. Treub in het *Sociaal Weekblad* en

anderen. Inzonderheid mogen wij ons beroepen op iemand, die ook in deze Kamer een goede bekende is en wiens woord gezag heeft, op mr. van Assendelft de Coningh. Als man van wetenschap, levende te midden van de practijk, verdient zijn ernstig woord dubbele aandacht.

Tot welke verschillende beschouwing de quaestie der graanrechten ook heeft aanleiding gegeven, het uitgangspunt bij allen was, dat de toestand van den Nederlandschen graanverbouwer is onhoudbaar geworden.

Dat ten minste wordt op dit oogenblik toegegeven.

Die rekening trouwens is gemakkelijk te maken en is reeds vroeger gemaakt. Dat de som uitkomt daar kan men zeker van zijn. De omstandigheden van den laatsten tijd leveren er de proef op.

Wanneer de graanprijzen zijn gedaald tot een prijs als thans is bereikt, verliest ook de stelling, dat het voor den graanverbouwer niet hetzelfde is, of men te doen heeft met gedaalde prijzen dan wel met dalende prijzen, alle beteekenis. Met de thans geldende prijzen is graanproductie voor het overgroote deel, ook zonder pacht, zonder verlies onmogelijk.

Dit nu aangenomen, doet zich de vraag voor, hebben ook andere omstandigheden daaraan schuld dan alleen de verlaging der graanprijzen.

En dan meen ik met vrijmoedigheid te mogen zeggen: de schuld ligt *niet* bij onze landbouwers, over het algemeen is hunne levenswijze eenvoudig en sober; eenvoudiger dan men denkt. En wat hun bedrijf aangaat, onze graanverbouwers — ik bedoel in de groote graanstreken — zijn met hun tijd meegegaan. Zij hebben, vooral de laatste jaren, leeren werken; gedreven misschien door de ongunst der tijden, maar dan toch gewerkt.

Op het vasteland staan wij met onzen graanbouw — wat de opbrengst per hectare betreft — vooraan, en zelfs Engeland is ons niet zooveel vooruit.

In een artikel van de *Revue des deux Mondes*, van 1 Februari ll., „Le mouvement économique”, van Auguste Moireau, kan men zien, dat de graancultuur in Engeland alleen nog maar gedreven wordt op uitgezocht land. De rest is verlaten of in weiland veranderd. Volgens mr. van Assendelft de Coningh werd in Engeland in de laatste *drie* jaren 13 pct. van het bouwland in weiland gemaakt en geschiedde dit in Ierland op nog grooter schaal.

Welnu de gemiddelde opbrengst in Engeland op die uitgezochte akkers is 29 hectoliter tarwe per hectare. Wij hadden van 1886/90 een gemiddeld van 24,4, en in 1892, het laatste bekende jaar, van 25,5 hectoliter per hectare.

Frankrijk heeft een gemiddeld volgens Moireau van 17,36, en in de elf beste departementen van 24½ hectoliter per hectare. In België bedraagt het gemiddelde 21 hectoliter per hectare.

Te dezen opzichte dus kan onzen graanverbouwers geen gegrond verwijt treffen. Er is dan ook in de laatste jaren veel door onzen landbouw tot verbetering gedaan, in velerlei opzicht zoo, om maar eene zaak te noemen, welke dikwerf wordt over het hoofd gezien: de drooglegging onzer gronden. Het aantal stoomgemalen, ten dienste van den landbouw, vermeerderde tusschen 1880 en 1 Januari 1894 van 304 tot 484; het aantal stoomwerktuigen van 361 tot 576.

Ook in deze richting heeft men dus niet stilgezeten.

Zooals het bij een opgegeven zieke meer gaat: er zijn een tal van raadgevers, de een prijst dit geneesmiddel aan, de andere dat. De meeste verdienen niet de eer der bespreking. Zooals onder andere de heer Rinkes Borger, in het *Landbouw Weekblad* van 3 Januari ll. heeft aangetoond.

De spreker, namens het hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij van Landbouw op 17 December ll. en anderen beweren dat alleen de invoering van het internationaal bimetallisme in Europa en Amerika ons helpen kan.

Na de verklaring der Engelsche Regeering, gelijk ik reeds zeide, kan dit middel buiten beschouwing blijven.

De teelt van andere gewassen uitbreiden. Maar men vergeet dat de consumtie dier artikelen uiteraard beperkt is en altijd zal blijven en dat dus uitbreiding dier cultuur de bestaande dooddrukt.

Het eenige geneesmiddel dat baat zou kunnen geven, is omzetting van onze bouwlanden in weiland.

Indien inderdaad omzetting in weiland kon plaats hebben, en onze zuivelbereiding zich uitbreiden, zonder aan de bestaande eene doodende concurrentie aan te doen, het middel zou vanzelf aangewezen zijn.

Men zou het middel toch nog duur genoeg moeten betalen, want omzetting in weiland kost zeer veel geld de eerste jaren.

Maar het middel kan niet helpen. Het overgroote deel van ons bouwland is voor omzetting in weiland ongeschikt, het beste, het meesgeschikte zal weiland worden. Men is er druk meê bezig. Mr. van Assendelft de Coningh wijst er op, dat van 1890—92 het weiland in de provincie Zuidholland is toegenomen met 5 pct.

In het laatste jaar, in 1894, is het wei- en hooiland in de Haarlemmermeer met bijna 7 pct. vermeerderd, 6,95 pct.

Met dezelfde uitgestrektheid verminderde het bouwland.

Wij hebben in de Haarlemmermeer op dit oogenblik van de ongeveer 17 000 hectaren nog 10 251 hectaren bouwland.

Verreweg het grootste gedeelte daarvan is ongeschikt om tot weiland te worden aangelegd. Dat is nu niet alleen de meening van mij maar van iederen deskundige met wien ik er over sprak. En zooals het in de Haarlemmermeer is zal het wel bijna overal zijn.

Het is ook juist, zooals reeds meermalen gezegd is. Men is niet vrij in de keuze: bouwland of weiland. Men kan den aard van den grond niet dwingen, al zouden de omstandigheden dit ook nog zoo wenschelijk maken.

Een groot gedeelte van ons land is, van nature, zeer geschikt voor graanbouw, ongeschikt voor weiland. Toch zou men willen dat wij de natuur geweld aandeden. Waar wij om beschermende rechten vragen, antwoordt men ons intusschen: het is niet goed, langs kunstmatigen weg, de prijzen op te houden.

Er komt bij dat ook, voor onze zuivelboeren, de toestand niet gunstig is. Ook zij kunnen slechts met moeite, aan de groote concurrentie het hoofd bieden. In het stuk van Moireau dat ik zooeven aanhaalde, kan men lezen, dat de sobere Italiaansche graanverbouwers in Argentinië, de hectoliter tarwe kunnen produceeren tegen frs. 4,80 à 5, zeg *f* 2,30 de hectoliter. Ook daar ginds gaat men zich meer toeleggen op zuivel-

productie. Men begrijpt licht dat die concurrentie, gelijk mede die van Australië en Canada, van ernstigen aard is, en dat het niet noodig is, dat onze tegenwoordige graanboeren, die concurrentie komen versterken.

Er blijft dus niets anders over dan een invoerrecht te heffen op granen en wel tot een vrij hoog bedrag, van bijv. *f* 3 per hectoliter. Men moge dit recht dan fiscaal, beschermend of prohibitief noemen. Indien men aanneemt dat dit recht de tarweprijzen met *f* 2,50 de hectoliter ongeveer zal doen stijgen, dan zouden wij daarmede toch nog maar een prijs krijgen, van ongeveer *f* 7 per hectoliter, of beneden het gemiddelde der laatste 12 bekende jaren.

Nu zegt men dat de toestand in Duitschland en in Frankrijk ook niet schitterend is. Ik wil gaarne aannemen dat dit volkomen juist is. Maar wij vragen ook geen invoerrecht om den toestand schitterend, doch om die houdbaar te maken.

Er komt bij dat het Duitsche invoerrecht op graan te laag is sedert de laatste handelstractaten.

En wat Frankrijk aangaat, dáár is de toestand veel minder slecht dan hier. Dit blijkt ook daaruit, dat in Frankrijk de voor bouwland gebezigde oppervlakte niet vermindert, een verschijnsel dat wel in Engeland en bij ons valt waar te nemen.

Ik geloof dan ook niet, dat in Frankrijk in ernst door iemand om afschaffing of verlaging van het recht op graan wordt gevraagd. Wel het tegendeel. En te recht.

Onze vrijhandelaren beroepen zich op het voorbeeld van Engeland. Doch met Engeland verschillen onze toestanden te veel. Op Engeland kan zich niemand beroepen.

Een zeer veel gebezigd argument tegen invoering van graanrechten is: dat het middel wel den grondeigenaar helpt, doch niet den pachter, omdat de pacht de opbrengst van het land op den voet volgt. Ware het argument juist, ook dan zou een graanrecht reeds een groote zegen zijn.

Meer dan de helft exploiteert zelf. Het bezwaar, zoo het er een is, is bovendien te ondervangen op de wijze als door mr. Treub of *De Standaard* aangewezen.

Maar het argument is volkomen onjuist. De praktijk leert anders. Pachtprijzen en opbrengst gaan wel in dezelfde richting, hetzij vooruit, hetzij achteruit.

Zij volgen elkander wel. Doch zij volgen elkander volstrekt niet op den voet.

Hoe hooger opbrengst, hoe hooger pacht: hoe lager opbrengst, hoe lager pacht; doch het verschil tusschen opbrengst en pacht is veel grooter bij eene hooge, dan bij eene lage opbrengst.

Ik spreek uit eene meer dan veertigjarige ervaring, opgedaan in de Haarlemmermeer en ook in andere streken van ons land. Ik heb de pachten zien rijzen en ook zien dalen. Maar bij eene hooge opbrengst, is de marge voor den pachter altijd veel grooter dan bij eene lage.

Men behoeft niet te gelooven wat mijne waarneming mij leerde. Ieder kan voor zich zoo ongeveer de rekening maken, met behulp der *Jaarcijfers* en der landbouwverslagen.

Men zie hieromtrent ook het artikel van dr. Bruinsma, in de Februari-

aflevering van de *Vragen des Tijds*. Daaruit blijkt, dat, niettegenstaande de steeds vermeerderende opbrengst, de marktwaarde van den jaarlijkschen oogst onzer granen en handelsgewassen, welke in de jaren 1871/75 *f* 217 915 000 bedroeg, in 1886/90 was gedaald tot *f* 151 417 000, of een jaarlijksch bedrag van *f* 66 000 000 minder.

Dat cijfer verdeelende over onze ongeveer 860 000 hectaren bouwland, komt men tot eene mindere jaarlijksche opbrengst in 1886/90 dan in 1871/75 van ruim *f* 76 per hectare, een cijfer, dat, dooreengenomen, blijkbaar veel hooger is dan de geheele pacht.

Daarbij bedenke men, dat de toestand *thans* nog zoo veel slechter is dan die in 1886/90, toen men nog een gemiddelden tarweprijs had van *f* 6,50 en van rogge van bijna *f* 5.

Het verwondert dan ook allerminst, wanneer men op de laatste algemeene vergadering der Hollandsche Maatschappij van Landbouw, een spreker, die zich kwam aanmelden als anti-protectionist, de verzekering hoort geven, geput uit betrouwbare bron, dat de pachter eener boerderij, van 100 hectaren, in 1875, toen hij *f* 100 pacht per hectare moest betalen, veel betere zaken maakte dan hij thans zou doen, ook dan, wanneer hij nu *geen cent* pacht zou hebben te vergoeden.

Dat een invoerrecht op granen, mits hoog genoeg, zijn doel zou missen, valt dus niet aan te nemen.

Nu is er zeker een groot nadeel aan verbonden. Een hoog invoerrecht zal den prijs van het brood verhoogen. Daar is ten minste veel kans op. Doch ik ben het ook te dezen opzichte met *De Standaard* eens. Eene verhooging van bij voorbeeld een cent per pond brood is niet zonder belang. Maar men moet aan den anderen kant daaraan ook weer geen overdreven gewicht hechten. Dergelijke schommelingen van 1 à 2 cent zijn herhaaldelijk voorgekomen, en zullen ook nog wel herhaaldelijk voorkomen, ook zonder invoerrechten op graan. Omtrent die broodprijzen kan men interessante staatjes vinden in de onlangs verschenen brochure van den heer Doornbos.

De vraag is intusschen: kan de graanbouw nog langer buiten hulp, en: is er een beter middel dan graanrechten? Bovendien: als men, waar iets tot stand moet worden gebracht, altijd moest wachten, totdat het volkomen juiste middel gevonden ware, zulk een middel, waaraan geene nadeelen kleven, geene bezwaren verbonden zijn, ik geloof niet, dat de maatschappij veel zou zijn vooruitgekomen of vooruitkomen.

Maar de nadeelen bij niet-bescherming zijn veel grooter.

Ik geef het toe: wanneer men zegt, bescherming van den graanbouw zal de bestaande werkeloosheid wegnemen, dan is dat niet juist. Maar de vraag moet ook anders worden gesteld.

Zal, wanneer de graanbouw niet beschermd wordt, de werkeloosheid niet in bedenkelijke mate toenemen?

En zal die toeneming der werkloosheid, gevoegd bij de andere nadeelen, welke bij *niet*-bescherming, te verwachten zijn, niet veel grooter zijn dan dat van eene prijsverhooging van het brood?

Laat ik de Haarlemmermeer nog eenmaal als voorbeeld mogen aanhalen. Er zijn daar nog 10 251 hectaren bouwland. Laat mij aannemen, in strijd met de mogelijkheid, dat al die hectaren konden worden omgelegd in weiland. Dat is, wanneer er geen graanrechten mochten komen, nog de gunstigste onderstelling. Aannemende nu, dat eene hectare bouw-

land dooreengenomen *f* 60 per jaar meer vordert aan arbeidsloon dan eene hectare weiland (en het verschil is zeker zoo groot), zou dit voor de Haarlemmermeer geven eene mindere verdienste aan arbeidsloon van ruim *f* 615 000. De gemeente heeft eene bevolking van 16 000 zielen, die allen als het ware bestaan van den landbouw.

De verdienste van een arbeidersgezin stellende op *f* 7 per week (men zie hierover ook het artikel van dr. Bruinsma in de *Vragen des Tijds* van 1 Februari l.l.) en zulk een gezin door elkander stellende op 5 personen, dan komt men tot een aantal van ongeveer 8500 personen, wier bestaan van het voortduren van den graanbouw in de Haarlemmermeer afhangt.

Dat zijn de sprekende cijfers, waaraan ik den tegenstanders van protectie verzoek eens een oogenblik hunne aandacht te wijden.

Men noemt Friesland wel eens het Ierland van Nederland. En de toestanden zijn er zeker treurig genoeg. Maar treuriger nog zullen de toestanden worden, nu niet alleen in Friesland, maar overal, ook in het hartje van Holland, indien men niet onverwijld den graanbouw te hulp komt.

De Standaard heeft, schoon, er op gewezen, hoe het bij de vraag om graanrechten gaat, om bescherming van een nationaal belang. Ja, daar gaat het om, in nog meer en in nog andere opzichten, dan in *De Standaard* is aangetoond.

Men verlangt dat de landbouw, hoe langer hoe meer, intensief worde gedreven. Te recht. Dat wordt hij ook in ons land. De vooruitgang in de gemiddelde opbrengst per hectare bewijst het, gelijk mede eene vergelijking met het overige Europa.

Dat ligt aan de meer rationeele bewerking van den grond, waaraan veel zorg wordt besteed.

Daarvoor heeft men, in de eigenlijke bouwstreken althans, een bekwaam personeel. Ook in dit opzicht is men van stap tot stap vooruitgegaan.

Welnu, dat alles dreigt ons te ontvallen.

Dat zou geen gering verlies zijn, wanneer wij later, bij voorbeeld na 25 of 30 jaar, weer eens mochten gedrongen worden, om terug te komen, tot den verbouw van granen in ons eigen land.

En hoe de opbrengst per hectare van een gewas, waarvan de cultuur verlaten wordt, stationair blijft, of zelfs daalt, hoezeer overigens de wijze van bebouwing *in het algemeen* zich verbetert en vervolmaakt, dat leert ons alweer in kort bestek het aangehaalde artikel van dr. Bruinsma.

Waar de opbrengst van tarwe, rogge, haver enz. toeneemt, daar blijft stationair of vermindert de opbrengst per hectare van andere gewassen, waarvan de cultuur verlaten wordt, zooals bij voorbeeld meekrap en boekweit.

Vervolgens hebben wij bij voorbeeld onzen paardenhandel. Het aantal paarden bij ons is voortdurend toegenomen. De uitvoer daarvan naar Duitschland en Frankrijk geeft een niet te versmaden steun aan onze landbouwers. Dat is ten minste een artikel waarvoor men de grenzen nog niet sluit.

Welnu, ook die tak van handel staat of valt met de graancultuur.

Men zal toegeven, dat het een voornaam belang geldt.

Er is nog een ander belang bij de zaak betrokken, dat voor andere landen òf niet geldt, òf niet in die mate. Maar Nederland is een polder-

land bij uitnemendheid. En van de opbrengst van het land moet vóór alles een grooter of kleiner deel af voor onze polder- en waterschapsbesturen; want anders slaan onze dijken af, zooals de duinen te Scheveningen, of loopen wij onder door gebrek aan waterlossing.

In andere landen moge men die gronden, welke onder de tegenwoordige omstandigheden niet meer met voordeel kunnen bebouwd worden, verlaten, dat kunnen wij Nederlanders niet doen. En zoover is het nu gelukkig ook niet gekomen. Maar daartoe zou het, zonder bescherming, toch *kunnen* komen.

Moet men dan met het nemen van beschermende maatregelen wachten, totdat wij één groot calamiteus waterschap zijn geworden?

Nog een aantal andere belangen zijn bij deze quaestie betrokken. Een wil ik er nog noemen: het geldt het belang onzer minderjarigen en van hen die niet het beheer hunner goederen hebben. De anderen mogen voor zich toezien, waarin ze hun geld willen beleggen, in land, in hypotheken of pandbrieven van de eene of andere hypotheekbank, of niet; zij zijn vrij. Doch zoo is het niet met de minderjarigen en onder curateele gestelden.

Bij de belegging van hun fortuin *dwingt* de wet hen in eene bepaalde richting te gaan en wel in die richting, welke, komt er geene bescherming van onzen nationalen landbouw, zeker de meeste kansen biedt om groote verliezen te doen lijden.

Behalve in dure, weinig rente gevende inschrijvingen op het Grootboek, kan hun geld, dat belegd moet worden, slechts worden belegd òf in onroerende goederen òf in hypotheken.

Het is overbekend, dat er in de laatste jaren in ons land schrikkelijk veel geld is verloren in hypotheken, die juist de grootste zekerheid moesten geven. Er bestaat geen enkele grond om te meenen, dat het bij niet-bescherming er bij blijven zal. Het kwaad zal integendeel nog veel grootere afmetingen aannemen.

Om al deze redenen houd ik oogenblikkelijke en krachtige bescherming van onzen landbouw, immers van onzen graanbouw, gebiedend noodzakelijk.

Komt men daartoe nu niet, ik ben innig overtuigd dat men er toch toe komen moet en toe komen zal, binnen enkele jaren.

Maar wat nadeel zal er dan geleden zijn, dat had kunnen worden voorkomen!

En hoeveel verbittering gekweekt bij hen, die dan reeds de slachtoffers geworden zullen zijn van het tegenwoordig stilzitten van de Wetgevende Macht!

Bescherming daarentegen zou bij onze landbouwers den moed er in houden en hen in staat stellen om den zwaren kamp vol te houden.

Ik zal mij niet aan bespiegelingen wagen, doch vraag alleen: Is het niet mogelijk dat over 25 of 30 jaar — en wat beteekent zulk een tijdsverloop voor een volk — de toestand voor onze landbouwers veel beter zal zijn dan thans?

De kamp dien zij nu moeten voeren is al te ongelijk èn door het groot aantal der bestrijders èn omdat de strijd gevoerd wordt met ongelijke wapenen; zonder steun is die strijd voor hen niet vol te houden.

Maar is het niet mogelijk bijv., dat de verwikkelingen, die thans in het Oosten bestaan, dit gevolg hebben, dat een gedeelte van hen die nu ons concurrentie aandoen naar andere zijde worden afgeleid?

En wat de wapenen betreft, zij die ons de scherpste concurrentie aandoen, kunnen dat doen, voornamelijk ook daarom, omdat zij roofbouw plegen, wat wij natuurlijk niet kunnen doen.

Wordt onze landbouw beschermd, dan zal het gevolg zijn, dat wij voortgaan op den weg, waarop wij zijn, stap voor stap, en dat onze landbouw, hoe langer hoe meer, intensief wordt, terwijl onze bestrijders, juist na verloop van betrekkelijk korten tijd, in slechter conditie zullen komen, omdat zij geen roofbouw meer zullen kunnen plegen, en hun scherpste wapen tegen ons zijne kracht zal verloren hebben.

Hoe meer onze tegenwoordige concurrenten in dit opzicht overdrijven, hoe beter voor ons, mits wij nu, tijdens dezen *onnatuurlijken* overvloed, maar worden beschermd.

Hoe meer zij overdrijven, hoe spoediger zij hunne bevoorrechte positie zullen verloren hebben en er weer voor onzen landbouw een tijd zal zijn aangebroken van stabiliteit, waarin wij bescherming zullen kunnen missen.

De heer TRUIJEN: Met de meeste belangstelling heb ik de van veel studie en zaakkennis getuigende redevoering van den geachten voorsteller der motie, den heer Dobbelmann, gister, en ook de zakelijke rede van den geachten spreker die mij dezen morgen voorafging, den heer 't Hooft, gevolgd. En niet alleen met belangstelling, maar ook met instemming.

Evenals de heer Dobbelmann, houd ook ik mij overtuigd, dat er onder de tegenwoordige omstandigheden tot opbeuring van den nationalen arbeid meer moet gedaan worden dan er tot nu toe door de Regeering werd ter hand genomen of in uitzicht gesteld.

Door de tot hieraan genomen en voorgestelde maatregelen, zal de groote kwaal van onzen tijd: de werkloosheid met haar heilloozen nasleep, niet, althans niet in eenigszins afdoende mate, bestreden worden.

Meer ingrijpende en meer direct werkende middelen zijn daarvoor noodig.

De ongezonde sociale en economische toestand is niet meer te genezen door palliatieven; ook niet door middelen op langen termijn. Eene in hoogen nood verkeerende maatschappij wordt niet geholpen door wissels op de toekomst.

En naar mijne bescheiden meening is de nood gestegen tot een peil, dat, zoowel onder politiek als onder sociaal opzicht, zonder ernstig gevaar voor den Staat niet kan overschreden worden.

De toestand, waarin een zeer groot deel van het Nederlandsche volk zich bevindt, is treurig, hoogst treurig.

Wie zich hiervan wil overtuigen, werpe een onderzoekenden blik in het werkelijk leven. In de eerste plaats op onzen landbouw.

Om het gewicht der malaise op dat gebied in zijn vollen omvang te kunnen schatten, komt het er vooral op aan, om de rol te kennen die de landbouwer èn als werkgever èn als consument in onze maatschappij vervult.

Volgens de beroepstelling van 1889 telde Nederland 849 000 werklieden. (Het zij mij vergund, om nu en in het vervolg mijner rede gebruik te maken van afgeronde getallen.) Onder dit getal van 849 000 zijn niet

begrepen zij die werkzaam waren in vrije beroepen, in openbare ambten en bedieningen, bij onderwijs en ziekenverpleging, de huisbedienden en zij die geen bepaald beroep uitoefenden.

Van die 849 000 waren er bij den landbouw werkzaam 363 000, of bijna 43 pct.

Dit zijn echter op verre na de werkkrachten van den landbouw niet. Onze beroepstelling geeft, vooral ten aanzien van den landbouw, den toestand niet zuiver weer. Ik zou te langdradig worden door *nu* daarop in te gaan. Op eene andere plaats denk ik daarover het mijne te zeggen.

Maar volgens het aangehaalde cijfer, werd toch alreeds 43 pct. onzer werkkrachten in beslag genomen door onzen kwijnenden en dus als werkgever sterk afnemenden landbouw.

Er is echter meer. Ongeveer ²/₃ onzer bevolking bewoont het platteland. Die ²/₃, voor zooverre zij niet direct in het landbouwbedrijf werkzaam zijn, behooren in den regel tot bedrijven waaraan de landbouw arbeid of nering verschaft.

De welvaart van bijna alle landelijke industrieën, ambachten en neringen, is afhankelijk van die van den boer. Zij staat of valt met den bloei of den achteruitgang van den landbouw.

En men onderschatte het aantal personen niet die in de verschillende landelijke bedrijven een middel van bestaan zoeken. Het is niet in de steden maar op het land waar vooral onze werklieden wonen.

Als men de inwoners der gemeenten met minstens 20 000 zielen bij de stedelijke, die der overige gemeenten bij de landelijke bevolking indeelt, dan verkrijgt men naar de beroepstelling van 1889 in ronde getallen de volgende uitkomsten:

Zielental:

in de steden . . . . 1 400 000 of 31 pct. van het geheel;
op het land . . . . 3 100 000 „ 69 „ id.

Werklieden, ook de landbouw-werklieden:

in de steden . . . . 237 000 of 28 pct. van het geheel;
op het land . . . . 612 000 „ 72 „ id.

Werklieden en meesters te zamen:

in de steden . . . . 337 000 of 24 pct. van het geheel;
op het land . . . . 951 000 „ 76 „ id.

Dus slechts ¹/₄ onzer eigenlijke werkkrachten woont in de steden, tegen ³/₄ op het land.

Zien wij nu in welken toestand de landbouwer, en speciaal de graanboer verkeert.

Ik zal, om dit te doen uitkomen, alleen de feiten, zooals zij in het laatste Landbouwverslag zijn opgenomen, laten spreken.

Ik zal hier gedeeltelijk in herhaling moeten treden van eene beschouwing van den geachten afgevaardigde uit Haarlemmermeer. Maar wijl mijne berekening niet op dezelfde jaren schijnt te slaan en ik voorts andere beschouwingen daaraan wensch vast te knoopen, houde men mij deze herhaling ten goede.

De waarde van den oogst in granen en handelsgewassen wordt in dat verslag voor het tijdperk 1871/75 per jaar geschat op 218 millioen gulden; voor 1887/91 op 153 millioen. De oppervlakte waarop die oogst geteeld werd bedroeg 761 000 hectaren.

Deze officieele gegevens wijzen dus in 1887/91 op eene verminderde opbrengst van *f* 85 per hectare. Maar hoeveel is nu sinds 1887/91 de oogstwaarde nog gedaald? Ik blijf bepaald beneden de werkelijkheid, als ik die daling op ¹/₈ stel van de waarde van 1887/91. Maar dan is ook de verminderde jaarlijksche opbrengst van 1871/75 tot thans, niet minder dan *f* 125 per hectare.

Weten de niet-landelijke leden dezer Kamer ook, wat het beteekent: eene mindere opbrengst van *f* 125 per hectare en per jaar?

Ik heb reden om er aan te twijfelen, omdat ook in deze Kamer het schijn-argument: „de stijging der graanprijzen, zal niet den pachters, maar uitsluitend den grondeigenaars ten goede komen", nog wel eens in het debat wordt gebracht.

Eene verminderde opbrengst, van *f* 125 of zelfs maar van *f* 58 per hectare, staat gelijk met een verlies van de pachtwaarde niet slechts over één, maar over meerdere jaren!

Volgens de jongste herziening van de huurwaarde der ongebouwde eigendommen, gegrond op de pachtcontracten in de zeventiger jaren gesloten, stond de gemiddelde huurwaarde onzer bouwlanden niet hooger dan *f* 37,50 per hectare.

Dus bij de zoogenaamde inhalige landeigenaren ligt ook de schuld niet. Eischten zij ook geen cent pacht, dan nog zouden de pachters in ongunstiger toestand verkeeren dan vóór 20 jaren. Voor zoover mijn waarnemingskring reikt, zijn de grondeigenaars, vooral de erfelijke landheeren, zeer edelmoedig tegenover hunne pachters. Waarom zij zoo vaak als zondenbok moeten dienst doen, dat begrijp ik waarlijk niet. In de bloeiende landbouwperiode — de uitkomsten der herziening getuigen het — hebben zij het toch werkelijk zoo bont niet gemaakt.

Overigens gaat het boven aangehaald argument toch niet op. In de graanbouwende streken zijn veel meer eigengeërfde boeren dan pachters.

Als men de 4 provinciën, Zuid- en Noordholland, Utrecht en Friesland, waar het meeste weiland is, uitzondert, dan zijn er van de 100 hectaren land 62 in gebruik bij eigenaars en slechts 38 bij pachters.

Maar naar ik vermoed zal niet een lid dezer Kamer ook den eigengeërfden boeren niet wat meer welvaart gunnen. Dezen gaat het ook niet voorspoedig, vooral omdat zij veelal met zware hypotheken zijn bezwaard. Sommigen hunner zijn er nog slechter aan toe dan vele pachters. En hun schuldenlast neemt nog voortdurend toe.

In 1893 was de hypothecaire schuld gestegen tot 1163 millioen, dat is na de vernieuwing der hypotheken in 1880 met niet minder dan 354 millioen, of 43¹/₂ pct.

Door den nood gedrongen, neemt de eigengeërfde boer zoo lang mogelijk hypotheek. Is het krediet uitgeput en kan de eigenaar de verschuldigde rente niet meer voldoen, dan gaat de boerderij in eigendom over bij den kapitalist en de vroegere eigenaar neemt plaats in de rij der pachters.

Dat die gevallen niet zeldzaam zijn, blijkt uit het voortdurend toenemen van het aantal pachters. Van 1881 tot 1892 steeg dat aantal van 53 500 tot 71 000, of met bijna ¹/₃.

Dit, wat den landbouw betreft.

Werpen wij nu nog een vluchtigen blik op den kleinhandel en de kleine industrie.

Op het land deelen zij het lot van den landbouw, maar in de steden, waar alles, wat op het land geen uitkomst meer vindt, naar toe stroomt, schijnt het langzamerhand al niet veel beter te worden.

Dat het aantal faillissementen, in het vijftienjarig tijdvak 1877/1892, van 464 tot 1114 of met 140 pct. toenam, zegt veel. Maar dat dit groot aantal bankroeten bijna geheel voor rekening van den middelstand komt, zegt nog meer.

Niet minder bedenkelijk acht ik het verschijnsel, dat de onafhankelijke middelstand of, zoo men wil, de kleine maar zelfstandige burgerstand, voortdurend afneemt.

Volgens de statistiek van het patentrecht, zijn de patentplichtige ambachtslieden in de laatste jaren met duizenden verminderd, in plaats van, zooals vroeger, in verhouding tot den aanwas der bevolking toe te nemen.

Die duizenden zouden, bij normale toestanden, zelfstandige burgers zijn geweest, geroepen om weer andere personen in het vak op te leiden en tot onafhankelijke mannen te vormen. En wat zijn ze nu?

Het zijn afhankelijke loondienaars, misschien reeds opgenomen, althans zeer zeker aangewezen om plaats te nemen in het steeds wassende leger der proletariërs. Zij en hunne kinderen.

Dus overal achteruitgang en verarming; overal, behalve bij de bedrijven en ondernemingen, die, door het vereenigd kapitaal gesteund, in 't groot gedreven worden. Bij deze wordt nog bloei en leven waargenomen.

De naamlooze vennootschappen, aangeslagen naar tabel IX der vroegere patentwet, deelden in de tien laatste patentjaren 1883/84—1892/93 een gemiddeld jaarlijksch dividend uit van *bijna* 6 pct., in de laatste vijf jaren *ruim* 6 pct. Dus, behalve het bedrag dat besteed werd tot amortisatie van het aanlegkapitaal schoot er nog eene winst over, die gelijkstaat met bijna het dubbele van den tegenwoordigen rentekoers.

Dus, tegenover de algemeene kwijning toch nog een enkel lichtpunt. Neen, ik vergis mij, er is nog een tweede: de voortdurende daling van de prijzen der eerste levensbehoeften werkt gunstig op het lot der renteniers en der genieters van vaste traktementen en pensioenen.

Maar dit is dan ook de geheele welvaart van Nederland!

Na den toestand te hebben besproken, wil ik nog een oogenblik stilstaan bij de gevolgen, die er uit voortvloeiden. In de eerste plaats ten aanzien van het armwezen.

De jaarcijfers, waaraan ik de gegevens betreffende het armwezen ontleen, geven een overzicht van de uitkomsten der armverzorging over het tijdperk 1887—1891. In dat tijdsbestek vermeerderde het aantal huisgezinnnen, die door openbare besturen en door instellingen van weldadigheid werden ondersteund van 132 000 tot 171 000, dus met 39 000, of bijna 30 pct.

De zorgwekkende indruk dezer cijfers, wordt echter nog verhoogd, wanneer men de bedenkelijke verhouding nagaat, waarin het aantal onzer armlastigen tot het totaal der bevolking staat.

Bij de volkstelling in 1889 was het aantal Nederlandsche huisgezinnen 911 000. In datzelfde jaar was het getal gezinnen, door bovengenoemde besturen en instellingen ondersteund, 155 000, of 17 pct. van het geheel onzer gezinnen.

Dit was de toestand in 1889.

Sinds dat jaar, is naar de tot heden door de jaarcijfers verstrekte gegevens, de aanwas der bevolking, dus ook die der huisgezinnen, 1 pct. en de toeneming der bedeelde gezinnen 2½ pct. 's jaars.

Hierop afgaande en voorts in aanmerking nemende:

1°. dat de opgaven der jaarcijfers niet verder gaan dan tot 1891 en dat juist na dat jaar de armoede buiten normale verhouding is toegenomen;

2°. dat het getal armlastigen onder de alleen levende personen, — de zoogenaamde eenloopenden, die in bovengemelde cijfers niet zijn begrepen — 78 000 of ruim 50 pct. der alleen levende Nederlanders bedraagt — hierop afgaande, zeg ik, kan men met voldoende waarschijnlijkheid aannemen, dat Nederland zich thans in den treurigen toestand bevindt, dat minstens 20 pct. of ⅕ der bevolking door de openbare weldadigheid wordt ondersteund.

En hoeveel ingezetenen er nog daarenboven door de particuliere liefdadigheid worden voortgeholpen, dit is niet onder cijfers te brengen. Ieder weet bij ondervinding, in eigen omgeving opgedaan, dat hun aantal niet gering is.

Ik zal hier niets meer bijvoegen. Het feit dat van elke vijf Nederlandsche huisgezinnen één gezin zoo arm is dat het de openbare liefdadigheid moet inroepen en de verhouding nog voortdurend ongunstiger wordt — is reeds sprekend genoeg.

Het teekent voor Nederland den treurigen voorrang, dien het in dit opzicht — Engeland misschien uitgezonderd — onder de Staten van Europa inneemt.

Een tweede gevolg van den kwijnenden toestand, vooral ten plattelande, is de bedenkelijke volksverplaatsing van het land naar de steden.

Het platteland, dat het langst en het bitterst geklaagd heeft, kan zijne bevolking niet meer voeden. Het volk verloochent zijn ingeboren liefde voor den geboortegrond en verhuist in massa naar de steden of naar het meer welvarend buitenland.

De omvang dier verhuizing, zooals onze bevolkingsstatistiek haar teekent, wordt hoogst bedenkelijk.

De verhouding tusschen den aanwas der bevolking onzer stedelijke gemeenten die in 1889 meer dan 20 000 inwoners telden en die van het overige land, stond van 1830 tot 1860 — dus tot aan den vooravond van den onbeperkten vrijhandel en van de uitvoering der groote werken die vooral de steden zouden ten goede komen — per 10 jaren en per 1000 zielen als 83 tot 82, of nagenoeg als 1 : 1. In de opvolgende tienjarige tijdperken 1860/69, 1870/79 en 1880/89 werd die aanwas voor de steden opvolgend 103, 190 en 265, voor de overige gemeenten 74, 105 en 74 per 1000 inwoners.

In het vierjarig tijdperk 1890/93 eindelijk, klom het zielental onzer 21 grootste steden met 90, en daalde de aanwas van het overige land tot 18 zielen per 1000 inwoners.

Dus, terwijl tot 1860 de verhouding van den aanwas tusschen stad en land nagenoeg stond als 1 : 1, zag men in 1890/93 de zorgwekkende wanverhouding ontstaan van 90 : 18 of een aanwas van 5 inwoners in de steden tegen een op het land.

Maar hoe sterk sprekend de medegedeelde verhoudingscijfers ook zijn

mogen, de geheele omvang der landelijke ontvolking wordt er niet door weergegeven.

Onder „het overige land" zijn tevens begrepen de kleinere steden en de in de onmiddellijke nabijheid der steden gelegen dorpen, die in den aanwas der stedelijke gemeenten hebben gedeeld.

Zoo was volgens de „Bijdragen van het Statistisch Instituut, n°. 2 van 1890" de aanwas in de gemeenten Baarn, Bussum, Hilversum, Sloten en Kralingen van 1865 tot 1889, respectievelijk 1130, 1880, 970, 1520 en 1910 per 1000 inwoners.

Daarentegen zag het weleer zoo bloeiende Friesland, waarvan de bevolking in 1860/69 nog met 37 500 zielen of 125 pct. toenam, zijn zielental in de vierjarige tijdruimte 1890/93 met 1300 afnemen.

Ziedaar, de uitspraak der feiten! Ziedaar een toestand, die uit staathuishoudkundig oogpunt beschouwd, op hoogst ongezonde verhoudingen wijst.

Het feit der voortdurende en steeds toenemende verhuizing toont klaarblijkelijk dat het platteland niet meer in staat is om aan de zeer bescheiden levensvoorwaarden, die de landelijke bevolking zich stelt, voldoening te geven. Het onbetwistbaar bewijs ligt er in opgesloten, dat de landelijke nood hoog, zeer hoog gestegen is.

Maar moge ook de geschetste toestand, onder economisch opzicht, tot ernstig nadenken stemmen, het staatkundig bezwaar weegt misschien nog zwaarder.

Naar mijne bescheiden meening ligt het politiek gevaar niet zoozeer in het feit der verhuizing zelve, dan wel in de omstandigheid, dat juist de onterfden, de volksklasse waaruit het socialisme bij voorkeur zijne volgers werft, naar de steden trekt.

Naar de steden, waar rijkdom en armoede, weelde en gebrek, genot en ontbering in de schrilste kleuren tegenover elkander staan en waar dus het geheel misdeeld zijn zoo licht aanleiding geeft tot afgunst en verbittering.

Die toestand was minder gevaarlijk, zoolang de onterfde in den godsdienst de kracht vond om gelaten te berusten in het lot dat hem was toebedeeld, zoolang de hoop op een loon van hoogere orde de lasten des levens geduldig deed dragen.

Maar die geloovige gelatenheid, gevoed door de hoop op eene eeuwige vergelding, ziet men hoe langer zoo meer bij ons stedelijk volk verdwijnen, zij maakt maar al te vaak plaats voor onverschilligheid, zoo niet voor algeheele afgekeerdheid in zake van godsdienst.

Op het land zijn echter de toestanden nog geheel anders.

Het stuitend contrast tusschen overdadige weelde en volstrekte ontbering treft men er niet aan. Het volk, als geheel beschouwd, houdt daar nog vast aan het geloof van loon en straf na dit leven, de eenige hechte beweeggrond voor den onterfde om weerstand te blijven bieden aan de schijnschoone, maar omverwerpende theorieën der nieuwe leer.

Van zulke menschen heeft de Staat weinig te vreezen. Zij kunnen onder zekere omstandigheden, door ware of vermeende grieven, worden opgezweept; door eene vlaag van hartstochtelijke verblindheid kunnen zij zich laten vervoeren — maar het huldigen van een leerstelligen klassenhaat, maar het opgaan in eene doctrine, die de algeheele omverwerping der bestaande orde in haar vaandel schrijft, dat nooit! Zoo iets is bij zulk een volk niet te vreezen.

Ik kom tot mijne conclusie.

Met het oog op de geschetste toestanden, komt het mij als een dringenden eisch van Staatsbeleid voor, dat geene middelen ongebruikt mogen gelaten worden, die kunnen worden aangewend om de algemeene verarming der natie en de hoogst bedenkelijke verhuizing van het land naar de steden, zoo niet geheel te stuiten, dan toch tot minder zorgwekkende verhoudingen terug te brengen.

En door welke middelen?

Als het meest afdoende beschouw ik het middel, door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, den heer Dobbelmann, in zijne motie aangewezen, namelijk: bevordering van den nationalen arbeid door het heffen van matige invoerrechten.

Nu weet ik wel, dat de doelmatigheid van het aangewezen middel door den vrijhandel wordt betwist en wel, wat voor den landbouw betreft, in hoofdzaak op de volgende gronden:

Het heffen van een gering invoerrecht op graan — zoo wordt er beweerd — heeft voor den graanboer bijna geen beteekenis. Wil men den boer op afdoende wijze helpen, dan moeten er hooge graanrechten worden geheven.

Maar daarvan zal dan ook het natuurlijk gevolg zijn, dat de werkman, wegens den verhoogden broodprijs, voor den boer het gelag zal moeten betalen.

Ik zal hiertegen het volgende aanvoeren:

Zou er ook — wat het eerste punt betreft — slechts een fiscaal graanrecht geheven worden, met het gevolg dat de graanprijs daardoor niet meer dan met 25 cents per hectoliter zou stijgen, dan reeds zou dit voor den graanboer in het geheel niet onverschillig zijn.

Naar ons jongste Landbouwverslag bedraagt de gemiddelde opbrengst onzer voornaamste granen: tarwe, rogge, gerst en haver, ongeveer 30 hectoliter per hectare. De grondbelasting die van ons bouwland wordt geheven bedraagt daarentegen niet meer dan *f* 2.60 per hectare.

En nu stel ik de vraag: zou deze Kamer niet van oordeel zijn, dat aan den graanbouw eene groote gunst zou worden bewezen, wanneer eventueel de grondbelasting onzer bouwlanden werd afgeschaft?

En eene bevoordeeling van den graanboer met *f* 7,50 voor ieder hectare graan door hem verbouwd, zou van geene beteekenis zijn! Dat begrijp ik niet.

Ten aanzien van het tweede punt, de hooge broodprijzen, bezit ik de noodige gegevens voor het te leveren bewijs, dat de hoogere werkloonen, die het gevolg zijn van de beschermende rechten in Duitschland, meer dan voldoende opwegen tegen de verhooging der broodprijzen aldaar.

Ik heb hier voor mij liggen de opgaven door verscheidene burgemeesters uit Limburg mij verstrekt:

1°. van 91 gemeenten met een zielental van 206 000 zielen of 78 pct. der geheele bevolking, waaruit blijkt dat er in 1894 uit die gemeenten meer uit Limburg vertrokken zijn dan er zich gevestigd hebben:

naar Duitschland 372 personen;

naar België 262 personen;

2°. van 87 gemeenten met een bevolking van 164 000 zielen of 62 pct. der geheele bevolking van Limburg, dat er tijdelijk hetzij geregeld

per week, per maand of voor het gunstig seizoen zijn gaan werk zoeken:

naar Duitschland 4832 personen;
naar België 100 personen.

Dat er integendeel in die gemeenten tijdelijk zijn komen werken:

uit Duitschland 71 personen;
uit België 50 personen.

Dat ik verder hier voor mij heb eene opgave van de provinciale griffie van Limburg, waaruit blijkt dat er in 1894 in Limburg zijn afgegeven 9500 nationaliteitsbewijzen voor personen die naar Duitschland vertrokken, en dat er voorts in de drie laatste jaren, 1892—1894, 1101 Limburgers in Duitschland geneutraliseerd zijn geworden. Belangstellende collega's kunnen van deze bescheiden kennis nemen.

Wat volgt hieruit? Naar mijne bescheiden meening, ligt hierin het overtuigend bewijs, dat de Nederlandsche werkman het lieve vaderland, dat hem wel goedkoop brood maar geen of slecht betaalden arbeid aanbiedt, vaarwel zegt, om, vooral in Duitschland, het land van het dure brood, eene uitkomst te vinden.

Tegenover zulke feiten zinken alle theorieën in het niet.

Ben ik wel ingelicht, dan wordt ook in andere grensprovincien hetzelfde verschijnsel waargenomen, en ik durf dan ook vertrouwen, dat de Kamer, het onhoudbare der vrijhandelsleer inziende, door instemming met de voorgestelde motie, den wensch zal te kennen geven, om — zij het dan ook in zeer bescheiden mate — met het middel in de motie neergelegd eene proef te nemen.

Mocht ik echter in mijne verwachting worden teleurgesteld, dan durf ik toch de hoop uitspreken, dat de meerderheid, die de motie zal afstemmen, onmiddellijk een ander en tevens een beter middel van redres aan het oordeel der Regeering en der Kamer zal onderwerpen.

De VOORZITTER: Ik geef den leden in overweging zich bij hunne beschouwingen te bepalen tot de motie zelve en tot hetgeen geacht kan worden daarmede in onmiddellijk verband te staan. Ook aldus afgebakend, Mijne Heeren, is het terrein toch nog ruim genoeg.

De heer ZIJLMA: Met het oog op de thans aanhangige motie heb ik afgezien van repliek op allerlei aanmerkingen die naar aanleiding van mijne rede bij de algemeene beraadslagingen der Staatsbegrooting waren gemaakt.

Het komt mij voor dat de vrijhandelspolitiek welke hier nu omstreeks een halve eeuw werd gevolgd, langzamerhand is verheven tot een economisch dogma, dat als zoodanig door ieder die zich vrijzinnig of liberaal durfde noemen behoorde te worden aangenomen. Protectionist werd in dezen beschouwd synoniem te zijn met reactionnair.

Zeker ten onrechte. Misschien is dit de aanleiding geweest dat mijne rede bij de behandeling der Staatsbegrooting van dit dienstjaar eenige bevreemding heeft gewekt.

Gelukkig sta ik in mijne toen uitgesproken meening niet alleen. Het blijkt dat men niet geslaagd is eene economische gedragslijn voor alle tijden en omstandigheden te kunnen vaststellen. Er is eindelijk ook hier te lande eene kentering gekomen in begrippen welke daaromtrent tot

dusver hebben geheerscht. Van de talrijke adressen zal ik maar zwijgen. Doch er blijkt uit hoe groot het aantal is die nooit van bescherming hebben willen weten en thans door nood gedwongen dit komen vragen. Die kentering wordt sterker, nu telkens meer mannen van naam en beteekenis zich aan hunne zijde scharen.

Daarvan zou kunnen getuigen de verklaring van den Minister van Buitenlandsche Zaken en ik dank er zijne Excellentie voor dat hij de onbillijkheid erkende dat het geslacht in zijn geheel was belast met 10 pct. accijns, terwijl van vleesch uit het buitenland ingevoerd slechts een inkomend recht van 6 pct. werd geheven en huiden en vet geheel werden vrijgesteld. Het is immers voor het eerst dat die onbillijkheid van de Ministerstafel werd erkend.

Ook de motie welke thans in behandeling is strekt daarvan ten bewijze. Het doet er niet toe welk lot daaraan ten deel valt; de indiening en bespreking is reeds een feit dat beteekenis heeft verkregen.

Die motie dan spreekt den wensch uit over te gaan tot eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten; wat beteekent bescherming van nationalen arbeid en productie. Al wil ik gaarne verklaren die algemeene strekking noodzakelijk te achten, toch wensch ik mij in mijn betoog te bepalen tot den landbouw.

Ik heb mij afgevraagd, of de landbouw rechtmatige aanspraken kan doen gelden bescherming te vragen en meen dat hierop een toestemmend antwoord mag worden gegeven.

Geen tak van nijverheid en volksbestaan toch is door de tijdsomstandigheden harder getroffen. Zij het ook dat bij velerlei nering en bedrijf kwijning is ingetreden, nergens doet zich dit wellicht in die mate gevoelen als bij onzen vaderlandschen korenbouw. De producten zijn gedaald tot beneden de helft, sommige tot een derde gedeelte van den vroegeren prijs, niettegenstaande de uitgaven om tot die productie te komen slechts weinig konden worden verminderd. Komt daarbij nog als ten vorigen jare een slechte oogst, zoodat de opbrengst zoowel in qualiteit als in quantiteit te kort komt, dan kan daarvan zonder overdrijving worden gezegd dat de toestand onhoudbaar wordt.

Eerst nu het zoo ver is gekomen, vraagt die graanbouw bescherming. Zij vraagt thans als noodmaatregel slechts datgene wat in bijna alle Europeesche Rijken reeds voorlang werd toegestaan. Het is dus gelijkstelling, van bevoorrechting kan geen sprake zijn.

Neen, gelijkstelling wordt niet eens gevraagd, althans niet met Duitschland. Daar kan immers de graanbouwer bij uitvoer nog bovendien profiteeren van de restitutie van het bedrag, hetwelk van dit artikel bij invoer werd geheven. Feitelijk komt dit dus overeen met een uitvoerpremie. Dit maakte bijv. mogelijk dat gedurende dezen winter onze markt werd overstroomd met groene erwten uit de Duitsche Oostzeeprovinciën, niettegenstaande ze daar veel hooger in prijs zijn.

Men begrijpt toch dat op zoo'n manier elke inspanning om te willen concurreeren vruchteloos moet zijn.

Maar ook is die rechtmatigheid te verdedigen ter wille van de oorzaken welke tot dien ellendigen toestand hebben geleid. Het zal moeilijk zijn die oorzaken met juistheid aan te toonen, maar vrij zeker mogen wij toch aannemen dat die voor een groot deel zijn gelegen in de appreciatie van het goud, in de depreciatie van het zilver.

Niemand zal beweren dat Nederland bij machte was die waardevermeerdering van het eene en waardevermindering van het andere der edele metalen te kunnen keeren. Had men dit derhalve zijn natuurlijken gang laten gaan, zonder daarin te grijpen, dan kon ook niemand voor die gevolgen verantwoordelijk worden gesteld. Dit is echter niet het geval.

In navolging van andere Staten is Nederland overgegaan tot het bimetallisme, wat feitelijk reeds spoedig gelijkstond met het monometallisme, dat men vroeger had, met dit verschil, dat het goud in de plaats was gekomen van het zilver. De vrije aanmunting werd gestaakt en een gevolg was dat de schuld die eenmaal in zilver was aangegaan, nu in goud weder moest worden afgelost. En dit niet alleen. Naarmate het goud meer gevraagd werd, vermeerderde van dit metaal de koopwaarde en daalden in gelijke verhouding de producten.

Ofschoon allerminst een bevoegd beoordeelaar, kan ik mij toch voorstellen dat Nederland destijds moeilijk anders heeft kunnen doen. Maar tevens kan ik mij niet anders voorstellen of die maatregel strekte ten voordeele van het kapitaal en de vaste inkomens en ten nadeele van de productie die het binnenland opleverde.

De beweerde onbillijkheid die men met het heffen van graanrechten dus tegenover die vaste inkomens zoude begaan, verliest, dit in aanmerking genomen, alle kracht.

Als derde motief voor die rechtmatigheid wil ik wijzen op de kosten en lasten welke de binnenlandsche productie drukken, zonder dat de geïmporteerde daarin ook maar eenigszins heeft te deelen.

Hoe veel kosten moeten worden aangewend om die cultuur mogelijk te maken en in stand te houden. Ik denk maar eens eerst aan onze dijken en zeeweringen. Geheel onmisbaar voor de veiligheid des lands en dus van groot algemeen belang, komt het onderhoud en de verbetering bijna zonder uitzondering ten laste van den grond.

Dan nog de uitloozing van het boezemwater. Hoe kostbaar is dit voor sommige waterschappen, hoeveel moet door de ingelanden daarvoor worden opgebracht!

Verder volgt de grondbelasting voor het Rijk, de provincie en de gemeente.

Alles te zamen een aanzienlijk bedrag, waarmede de bodem is belast en dus de productie bezwaard.

En het ingevoerde? Niets.

Om met zijn product ter markt te kunnen komen, ziet de binnenlandsche producent overal wegen en vaarten versperd door tollen; de buitenlander komt met zijne waar vrij in. De groote waterwegen zijn tolvrij, bij de kleine worden van elken gebruiker onophoudelijk bijdragen gevraagd.

Te recht beweerde dan ook de groote staatsman van Hogendorp: dat het rechtvaardig is om de inlandsche productie van granen te beschermen, indien daarvan de kosten van cultuur hooger zijn dan elders.

Rechtmatig, schier noodzakelijk noem ik in de vierde plaats een beschermend recht met 't oog op de welvaart van het platteland.

Graanbouw is voor vele streken nu eenmaal het eenige, of voornaamste middel van bestaan. Er is geen ander en er is evenmin een ander voor in de plaats te stellen. De grond is daarvoor van nature aangewezen en geschikt; de bewoners hebben zich met de werkzaamheden daaraan ver-

bonden vertrouwd gemaakt. Het gaat niet daar zoo maar verandering in te brengen. Verwisseling in warmoezerij is in het noorden, althans zoowel door het klimaat als door gemis van de gelegenheid tot verkoop ondoenlijk, elke poging in die richting aangewend heeft dit bewezen. Alleen overgang tot weideland en veehouderij is voor een deel mogelijk, maar welk noodlottig gevolg dit moet na zich slepen, valt niet te berekenen.

Het begin is een kolossaal tekort in de opbrengst van den bodem, die niet meer zou opleveren wat zij vermocht. De geaardheid van den grond brengt mede dat in de meeste gevallen van goed bouwland niet meer dan slecht grasland zou zijn te maken.

En wat van nog meer beteekenis moet worden geacht, er zou uit volgen een groot verlies in arbeidsloon. Ik wensch in geen geval te overdrijven, maar meen dan toch gerust te mogen aannemen dat bouwland meer dan het dubbele arbeidsloon vereischt dat voor weideland noodig is.

Nu is wel waar, dat niet alle bouwland tot weideland kan worden gemaakt, maar zal dit toch plaats vinden voor een groot deel. Maar dan is het reeds veel te erg. Arbeidskracht is er thans te lande reeds meer dan genoeg; waar moet het heen als een groot deel overcompleet wordt?

Men behoeft niet eens aan te nemen dat de loonstandaard met een beschermend recht zoude worden verhoogd. Ieder weldenkend mensch zou dit wenschen en ik hoop daarbij niet achter te staan, al deel ik die illusie niet. Ik wensch slechts maatregelen te nemen om dien arbeid te behouden welke thans nog aanwezig is, doch met elk jaar vermindert, eene vermindering die onvermijdelijk daling in het werkloon moet ten gevolge hebben en die naar het mij voorkomt met een beschermend recht kan worden voorkomen.

Dat het op loon en arbeid van grooten invloed is bewijst Duitschland. De Duitsche Hollandganger van vroeger is zoo goed als verdwenen. Wat kan hiervan de reden zijn dan dat hij het niet meer noodig heeft, dat hij in zijn eigen land beter betaalden arbeid kan vinden; dat het dus voordeeliger is te huis te blijven.

Daarentegen neemt bij onze grensbewoners het in Duitschland gaan werken met ieder jaar toe. Hoe zijn dus de hekken verhangen.

Ieder heeft zijne eigene beschouwing, zijne wijze van zien, ook waar het de oorzaken betreft. De heer Lohman meende in zijne rede bij de Staatsbegrooting deze oorzaken vooral te moeten zoeken in weelde en genotzucht. Volgens dien spreker diende het bezoek van Groninger landbouwers aan het Circus Carré daarbij exemplarisch genoemd. Op zich zelve was die aanhaling tamelijk onschuldig; in het lijstje waarin die geachte afgevaardigde deze illustratie zijner rede had gezet, gaf dit zeker geen innemend beeld van den Groninger boerenstand. Maar het zal toch wel niet de bedoeling zijn dure en teleurstellende ongelegenheden, die volgens courantenberichten, bij enkele circusbezoekers zouden zijn voorgekomen, zoo maar, zonder reden als bewijs van verkwisting, op rekening te stellen van zekeren stand.

Er zouden op dat thema wel wat varianten zijn te maken, al naar tijd en gelegenheid. In het vorig badseizoen had men dan in den trant van den heer Lohman bijv. kunnen spreken van over de bedrijfsbelasting klagende ambtenaren, die avond aan avond bij heele hoopen met hunne gezinnen in het Kurhaus zaten.

Maar wat bewijst het? Alweer dit, dat de mensch van brood alleen niet leven kan. Niet leven kan, als is het ook goedkoop. Er moet zoo voor en na iets opwekkends bij. Meer bewijst het niet.

In elk geval valt deze redeneering in het kader van hen, die in het heffen van graanrechten alleen een voordeel zien voor grondbezitters en eigen erven en er dan met voldoening op wijzen dat van dezulken slechts 40 000 in ons land worden gevonden.

Met dezen is het lastig redeneeren. Immers zij kunnen of willen de quaestie niet juist opvatten. Toch zou het billijk zijn dat zij dan ook die redeneering consequent volgden bij het beweldadigen van den groothandel. Dat men dan bijv. ook zeide: niet Amsterdam en Rotterdam hadden belang bij betere waterwegen naar zee, maar in iedere stad een paar duizend firma's die over den oceaan handel dreven. Wat beteekent dan nog die landbouwkwijning voor de geheele volkswelvaart indien slechts 1/100 deel onzer natie daarbij betrokken is? Ook al kwamen die onder de bedeelden etc.

Ik zal daarop niet verder doorgaan. Hoezeer ook van het rechtmatige overtuigd, heeft dit er mij echter niet toe gebracht de bezwaren over het hoofd te zien of zelfs te kleinachten. Indien ik die bezwaren licht achtte zou ik reeds voorlang bescherming van arbeid en productie hebben voorgestaan.

Doch evenmin mogen die bezwaren worden overschat. Dit gebeurt, naar het mij voorkomt, in sterke mate en daartegen wensch ik op te komen.

In de eerste plaats dan het bezwaar dat de belangen der veehouderij in dezen niet samengaan met den graanbouw, veeleer het tegengestelde eischen. Voor een deel moge dit waar zijn, maar het valt toch evenmin te ontkennen dat ook veeteelt en zuivelbereiding de beste uitkomst gaf in den tijd toen het ook den graanbouw goed ging. Beide bedrijven zijn zoo na aan elkander verwant dat zij over en weer eene onmiskenbaren invloed op elkander uitoefenen. De schade die daaruit voor de veehouderij kan ontstaan is al zeer gering, omdat hooi of ingekuild gras in weidestreken toch in hoofdzaak het wintervoeder blijft en slechts weinig toevoer behoeft te worden gegeven. Hiertegenover staat het voordeel dat de concurrentie der bouwstreken op dit gebied zou worden voorkomen. Bovendien, waar die nadeelen van niet meer beteekenis zijn, gaat het toch wel niet ter wille daarvan den rechtstreekschen landbouw te laten ondergaan, vooral ook niet als men bedenkt dat de tijdsomstandigheden tot dusver op veehouding en zuivelbereiding op verre na niet zoo sterk hebben gedrukt.

Als een tweede bezwaar noemt men dat beschermende rechten in deze alleen de *bezitters* van bouwlanden ten goede zouden komen en dat de *pachters* daarvan weinig zouden profiteeren. Ergo volgt hieruit, dat de pachters in weidestreken er dan ook weinig bij zullen hebben te verliezen en daar zijn deze nog wel het talrijkste.

Maar wat doet het er toe. Het betreft niet de hoofdzaak. Hoofdzaak is bevordering van den arbeid en als zoodanig werkt het voor allen gelijk. De arbeid moet immers zijn loon vinden in de opbrengst, onverschillig aan wie deze toekomt Alleen de opbrengst is domineerend in betrekking tot de uitgaven; zij alleen heeft deze te dekken, uit haar moeten zij kunnen worden gevonden. Ik heb daarop reeds vroeger gewezen.

En nu de broodvraag, de verhooging der broodprijzen die van landbouwprotectie het gevolg zou moeten zijn.

Gaarne wil ik erkennen, dat van alle argumenten welke tegen protectie zijn aangevoerd dit verreweg het belangrijkste is. Toch wil men het doen voorkomen als of dit door de voorstanders wordt voorbijgezien.

De vrijhandel meent het toch wel bijzonder goed met de arbeiders. Brood duurder maken met welk een edelaardige onbaatzuchtigheid daartegen wordt opgekomen. In arbeiderskringen vindt dit nu wel geen onverdeelden bijval, maar och die stumpers weten niet beter. Men ziet dat immers in landen waar de groote massa der arbeiders het kiesrecht deelachtig is, waar zij eenen directen invloed op de Regeering uitoefenen, waar zij door hun aantal zelfs de meerderheid beheerschen. Franschen, Duitschers, Italianen, Spanjaarden, Zweden en Denen, ze weten hun eigen best niet. Hoe goed dat de groothandel hier nog altijd den boventoon voert: indien die arbeiders het zelve te zeggen hadden, konden ze in hun onverstand wel eens denzelfden kant uitgaan.

O, die groothandel is tegenover den werkman zoo edelmoedig. Ze levert hem het broodkoren zoo goedkoop, dat hij eigenlijk beter doet zich met die cultuur heel niet meer te bemoeien. Alle gebruiksartikelen voor zoo weinig dat hij ze zelf niet meer behoeft voort te brengen of te maken. Als de fondsen niet ontbraken, wat drukte betreft staat, zoo voortgaande, een algemeen rentenieren in uitzicht.

Ja, die fondsen dat is het leelijke; want die kan de vrijhandel er niet bij leveren. Ook voor den Nederlandschen werkman geldt om te leven het gebod: in het zweet uws aanschijns zult gij uw brood zoeken.

Maar hij moet daartoe in de gelegenheid zijn. Die gelegenheid dienen wij te beoordeelen zooveel als in ons vermogen is. Zonder arbeid geen productie, zonder productie geen loon, zonder loon geen geld, geen koopkracht.

Tegenover de broodvraag staat dus overbiddelijk de arbeidsvraag. Men heeft te kiezen aan wie van beide de voorrang behoort te worden toegekend.

Bij den vrijhandelsgezinde heeft de broodvraag no. 1. Het is echter niet onaardig, dat zij in hunnen grooten ijver tegen alle bescherming soms juist het tegengestelde gaan bewijzen van hetgeen ze hadden bedoeld. Zoo mr. Sickesz, in de *Landbouwcourant* van 2 Januari, die, na in den breede de bezwaren te hebben opgesomd, met welgevallen een paar citaten geeft om aan te toonen dat een inkomend recht op granen toch niets geeft, omdat prijsverhooging daarvan niet te wachten is. Het eerste is van den Nederlandschen consul te Dresden die ten opzichte van die „Getreidezölle" verklaarde: „die erwarteten höheren Preise für einheimischen Getreide sind ausgeblieben." En verder nog de moedelooze ontboezeming van een Duitschen landbouwer, die Z.Ed. verzekerde dat de voordeelen van bescherming niet waren geweest ten bate van den *landbouw* maar van den *graanhandel.*

Maar als dit waar is, hoe heb ik het dan? Waarom is dan de handel er tegen als zij met de voordeelen gaat strijken? Hoe kan bescherming de broodprijzen doen stijgen als de prijzen der inheemsche granen er niet door worden verhoogd?

Ik meen dat het zeker is, dat invoerrechten den prijs van het graan en dus ook die van het brood zullen verhoogen, maar niet in gelijke mate. En niet, gelijk thans wordt voorgesteld, met het volle bedrag. In Duitschland bedraagt die verhooging meen ik, ongeveer van $^2/_3$ tot $^3/_4$ der geheven rechten.

Bij de broodprijzen zien wij eene geheel andere verhouding. Ik wensch geen statistieke aanhalingen te doen en wensch niet te verwijzen naar de gegevens der Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Nederland over 1893, waaruit blijkt hoe weinig de broodprijs gelijken tred heeft gehouden met de prijsverlaging van het graan.

Niettemin is de onvermijdelijke verhooging van den broodprijs een bezwaar tegen het heffen van graanrechten, ik erken dat. 't Is mij niet te doen die bezwaren weg te redeneeren, ik wil slechts mijn gevoelen zeggen en bijdragen dat die bezwaren niet worden overschat. Ik wil zelfs verder gaan en op een bezwaar wijzen dat, voor zoover ik weet, nog niet is opgeworpen en toch door mij niet licht wordt geacht.

Het is dit. Ik zou des te geruster tot zulk een maatregel overgaan indien zij die daardoor in verhouding het meest werden getroffen ook de verantwoording mede moesten dragen. Zoo lang het thans vigeerende kiesrecht bestaat is dat evenwel niet zoo.

Ik deel niet het gevoelen dat, nu de uitbreiding over het kiesrecht te wachten is, deze Kamer voor ingrijpende veranderingen de zedelijke bevoegdheid mist, maar wil toch ook niet over het hoofd zien dat zulk een maatregel daarom in die kringen minder goed zoude worden opgenomen. Men ziet overal en altoos hetzelfde verschijnsel, dat dikwijls iets wordt afgekeurd, *niet* omdat het verkeerd is, maar omdat een ander heeft gedaan wat men zelf had willen doen, of er althans toe medewerken.

De rondgaande apostelen der ontevredenheid zullen hiermede natuurlijk hun voordeel doen. Mag dit alles ook al geene reden zijn om te laten hetgeen men goed acht, toch is het voor mij eene reden te meer om te wenschen dat die toegezegde uitbreiding van het kiesrecht spoedig tot stand moge komen.

Want ik verwacht niet dat deze Kamer zal willen, wat met de aanhangige motie wordt bedoeld. Komt echter geene verbetering, dan beschouw ik dat slechts als eene quaestie van tijd, dan is het weldra zoo ver gekomen dat men daartoe zal moeten overgaan.

Ons isolement wordt voortdurend grooter en onhoudbaarder. Er is slechts verschil in het peil der algemeene kwijning, dat moet zijn bereikt eer men zich gerechtigd acht tot een beschermende handelspolitiek over te gaan.

Naar mijne zienswijze is dat tijdperk thans ingetreden; voor sommigen waren we reeds vroeger op dat punt, voor anderen is het zeker nog niet zoo ver. We zullen den tijd moeten afwachten. Mocht reeds een volgend jaar de algemeene kwijning zoodanig zijn afgenomen, dat het niet meer noodig is.

Naar het mij voorkomt zijn de vooruitzichten dienaangaande al heel donker en zal het verstandiger zijn het niet verder te laten komen dan het thans reeds is.

De heer DE BOER: Ik zal mij bij de bespreking dezer motie niet

begeven op het ruime gebied dat zij omvat, maar mij strikt bepalen tot een onderdeel en wel tot dit deel waardoor deze motie den laatsten tijd een onderwerp van zooveel bespreking is geweest, dat haar geschiedenis heeft gemaakt, de heffing van graanrechten als middel tot opheffing van het landbouwbedrijf uit zijn verval. Door dat te doen laat ik het veld voor anderen ruim, die uit den aard der zaak beter dan ik in staat zullen zijn de gevolgen te overzien van eene door die motie gewenschte wijziging in onze handelspolitiek, en beperk ik mij tot datgene waartoe ik mij krachtens mijn ondervinding meer gerechtigd acht tot meespreken.

Dat door de voorgaande sprekers over de zaak niets nieuws is gezegd, mag hun zeker allerminst als een verwijt worden aangerekend, na al hetgeen in den laatsten tijd daarover geschreven is,

De zaak is zoo van alle kanten bekeken, zelfs ook wel van den verkeerden kant, die men zegt dat aan alle zaken is.

Ik zeg dat niet zoozeer tegenover het protectionisme, zooals het zich hier in deze Kamer, vriendelijk en met bescheiden aandrang komt opdringen, als de helper in onzen oeconomischen nood, maar vooral tegenover den vorm waarin dat protectionisme tegenwoordig in ons land de hoofden op hol brengt en leert hoe men dergelijke diepgaande oeconomische vraagstukken niet behoort te behandelen.

Er is den tegenstanders van het beginsel veel verweten, en tegenover de groote voordeelen die ons uit de heffing van graanrechten worden voorgespiegeld, is het ons zeker eene pijnlijke bekentenis, dat ons dit geloof in het protectionistisch heilserum niet is gegeven. Ik wenschte dat de oplossing van deze moeilijke quaestie zoo gemakkelijk was als de heer Truijen in zijne brochure en straks gehouden rede het voorstelt, nl. door het eenvoudige middel van het heffen van rechten op het buitenlandsch graan.

Wat Pierson zeide tegenover de sociaal-democratie, zeg ik tegenover de protectionisten: „ik zou wenschen overtuigd te worden".

Vooraf ga de verzekering dat ik in waardeering voor de hooge beteekenis van het landbouwbedrijf als factor in ons oeconomisch bestaan bij niemand onderdoe. Ik leef midden in eene landbouwende bevolking en ben alle dagen getuige van haren moeilijken en hopeloozen strijd.

Niet over het doel, maar over de middelen loopen onze inzichten uiteen.

Zal eene bespreking eenig resultaat hebben, dan is het noodig de quaestie tot zijne meest eenvoudige proportiën terug te brengen en haar te ontdoen van al die bijzaken en berekeningen en beschouwingen waaronder zij begraven is.

Ik wilde dat ik het zoo in alle opzichten met den heer Dobbelmann eens was als met zijne bewering, dat na al hetgeen er in den laatsten tijd over het protectionisme besproken en geschreven is, over de quaestie niets nieuws meer te zeggen is, ja, dat eigenlijk de vraag „vrijhandel of protectectie" als algemeen politiek oeconomisch principe niet geschikt is voor behandeling in eene groote vergadering.

Hadden de heeren voorstanders deze groote waarheid altijd in acht genomen, dan zou zeker het getal adressen tot ondersteuning van de motie hier ingekomen wel wat kleiner zijn.

De heer Zijlma noemde daar straks het protectionisme een oecono-

misch dogma. Ik kan mij met die meening wel vereenigen; ik geloof dat het meer eene gevoelsquaestie dan eene quaestie van verstand is en dat zal dan ook zeker verklaren dat ik, in veel opzichten het uitgangspunt van de protectionisten beamende, soms tot zeer tegenovergestelde conclusiën kom.

Op den voorgrond stel ik dat ik niet doctrinair genoeg ben om mij in het algemeen warm te maken over het beginsel en ik dus, zonder ze mij aan te trekken, kan laten voorbijgaan de zinspelingen van den heer Dobbelmann op de jongeren, die, zonder de juistheid van hunne theorieën aan de feiten te toetsen, met hun leermeester door dik en dun gaan.

Ik geef graag den heer Dobbelmann de verzekering, dat ik zoo lang de staathuishoudkunde eene nog zoo weinig exacte wetenschap is, de experimenteele methode voor mij nog de eenig mogelijke wegwijzer op dit moeilijke veld acht, en mijne teleurstelling was groot, toen ik, na de rede van den heer Dobbelmann, tot de ontdekking kwam, dat zelfs die vertrouwbare gids op dit terrein nog niet volkomen te vertrouwen is. Het zou van weinig deferentie voor eene vergadering als deze getuigen, wanneer men, den eersten keer het woord willende voeren, niet eenigen tijd te voren zijne denkbeelden en vorm en inkleeding daarvan had overdacht, en mijne teleurstelling was groot, toen ik gisteren door den voorsteller der motie enkele zinnen hoorde gebruiken tot aanbeveling van zijne beginselen, die ik, en niet zonder hoop op succes, voor mijn doel meende te kunnen gebruiken.

Na die ervaring was mijn lust om de handelspolitiek in het algemeen te bespreken niet groot en daarom zal ik de quaestie in het algemeen laten rusten.

Vraagstukken als deze — vrijhandel of niet — gelden voor bepaalde tijden en bepaalde omstandigheden, en alles wijst er op, dat wij de tegenwoordige begrippen van vrijhandel kunnen opbergen bij vele dingen, die wij in onze jeugd als onomstootelijke waarheden hebben aangenomen. De tegenwoordige protectionistische geest, zooals die thans in Europa heerscht, is een van die vormen van den fellen strijd om het bestaan, die de volkeren voeren met militaire uitrustingen en beschermende tarieven. Die beweging in het algemeen hangt samen met het vraagstuk van de werkloosheid en steunt op het juiste beginsel, dat een volk als geheel zich zelf benadeelt, wanneer het zijne eigen arbeiders werkloos laat rondloopen en zijne behoeften klaargemaakt in het buitenland koopt. Op die wijze, dit geef ik den heer Harte toe, komen de productieve krachten nooit tot volle ontwikkeling, zeer ten nadeele van de binnenlandsche welvaart. Tegen dit gezonde begingsel zullen de theorieën der vrijhandelaars niet bestand blijken te zijn; wanneer ik er niettemin niet toe komen kan vóór de motie te stemmen is dit om twee andere redenen het geval, vooreerst omdat die motie veel te algemeen is en ten tweede omdat daarin ook betrokken wordt de landbouw.

Te algemeen omdat, wil men bescherming verleenen, men in elk concreet geval zal hebben te onderzoeken in welke richting de bescherming moet worden gezocht en vooral waar de voordeelen van de bescherming terechtkomen. Anders loopt men gevaar dat men door die bescherming voor eene of andere binnenlandsche nijverheid voordeelen schept voor enkelen tegenover nadeel voor velen.

Nu geef ik den heer Dobbelmann gaarne toe, dat bij industrieele ondernemingen dit gevaar niet zoo groot zal zijn, omdat er te veel nijverheids-ondernemingen tot stand komen, dan dat men door beschermende rechten een dergelijk voordeel in den zak van enkelen kan brengen ten nadeele van anderen.

Het vraagstuk der protectie moet aan twee eischen getoetst worden, aan de vraag: wie genieten de voordeelen en schept men hierdoor somtijds een onredelijk monopolie, dat aan enkelen de macht geeft al die voordeelen voor zich te behouden? Was dit laatste het geval dan zou de protectie niet geschikt zijn als middel om het landbouwbedrijf uit zijn verval op te heffen.

Het gaat niet aan om, zooals men tegenwoordig doet, bij het zoeken naar middelen tot verbetering van het landbouwbedrijf een factor te verwaarloozen, die alle berekeningen doet falen, nl. de quaestie van het grondbezit.

Men kan door beschermende rechten industrieën in het leven roepen of uitbreiden en daardoor werkloosheid doen afnemen.

En hiermede kom ik in het hart van de geheele quaestie. Door de wijze waarop de protectionisten de zaak hebben verdedigd, wordt mij de aanval zeer gemakkelijk gemaakt. Zij hebben het licht zóó laten vallen op het groote voordeel van de protectie als ophefster van den nationalen arbeid en bestrijding van de werkloosheid, dat wij stilzwijgend alle sombere beschouwingen over den toestand van het landbouwbedrijf kunnen voorbijgaan en ons kunnen beperken tot een onderzoek naar de deugdelijkheid der argumenten die kunnen worden aangevoerd. Het zal goed zijn, dit argument flink onder de oogen te zien.

Door invoerrechten op granen zal de graanbouw zich uitbreiden en daardoor de werkloosheid afnemen. De strooming der arbeiders naar de groote steden zal in omgekeerde richting gaan en de arbeiders op het platteland zullen het duurder brood met meer smaak en in grooter porties eten.

De sociale quaestie zal zijn opgelost, waar alle oeconomische moeilijkheden van onzen tijd het gevolg zijn van dit vrijhandelstelsel, dat, zooals ons geacht medelid Truijen in zijne brochure zeide, door eigenbelang, vooroordeel en geestelijken hoogmoed wordt gehandhaafd.

Opheffing der werkloosheid. Eéne hectare bouwland geeft *f* 70 meer arbeidsloon dan eene hectare weiland. Ons geacht medelid Zijlma, wiens adviezen tegenwoordig op zoo hoogen prijs gesteld worden, en die aan zijne bekeering eene groote reputatie als deskundige te danken heeft, zou ik even wenschen te vragen, of ik mij in mijne voorspelling vergist heb, wanneer werkelijk de graanbouw zich zal uitbreiden, dit in de eerste plaats gaat in ruil voor andere cultuurgewassen en in de laatste plaats door omzetting van weiland in bouwland. En mocht ik niet zoo gelukkig zijn een toestemmend antwoord te verkrijgen, dan zal ik zoo vrij zijn mijne ervaring tegen de zijne te stellen; ik leef midden onder eene landbouwende bevolking, en verklaar dat nog heel wat anders zal moeten gebeuren eer men er toe komt in eene streek, waar veehouderij wordt uitgeoefend, het weiland in bouwland om te zetten. De moeilijkheden voor verandering van weiland zijn daarvoor veel te groot, de boerderijen zijn er niet voor geschikt, de kennis ontbreekt, het kapitaal is er niet en het gebruiksrecht op den grond is in de meeste gevallen te onzeker dan dat men daar spoedig toe zou overgaan.

In 1868 werden beteeld 85 000 hectare met tarwe, in 1891 58 000. Die 27 000 hectaren minder zijn niet tot weiland omgezet, maar voor andere gewassen gebruikt.

Wat ligt meer voor de hand dan dat deze weer het eerst voor tarweteelt zal gebruikt worden bij hoogere prijzen en of bij die ruil geen verlies aan arbeid zou zijn, betwijfel ik zeer, tenzij men er toe komt de stoomdorschmachines te verbieden.

De stroom van arbeiders naar de steden zou ophouden. Geen enkel argument is misschien zwakker en onjuister dan dit, want van al de oorzaken die aan de samentrekking van de bevolking in de groote centra hebben medegewerkt, was misschien geen enkele minder werkzaam dan de kwijning van den landbouw. Wanneer was die stroom het grootst? Ten tijde van den grootsten schijnbaren bloei. Zijn de landbouwdorpen in bevolking afgenomen, de overwinsten zijn naar de steden gegaan.

Wat was de oorzaak van de concentratie der bevolking in de groote steden? Het was de concentratie van de industrie in de groote steden en het verlaten van de dorpen door personen die niet door ambt of beroep gebonden waren. De landbouw vraagt hoegenaamd geene krachten minder dan vroeger, althans in de veehouderij. Alle bestaansmiddelen, alleen het landbouwbedrijf uitgezonderd, zijn van het platteland verdwenen. Dit deed ontstaan den trek naar de steden. De smid is niet meer de maker der werktuigen voor den landbouw, maar alleen de reparateur daarvan en de kleermaker vindt op het platteland geen werk meer, want de boer gaat naar de confectiemagazijnen der groote steden om zich van kleederen te voorzien.

Naar mate men meer en betere middelen van gemeenschap heeft tot stand gebracht, zal dat verschijnsel blijven doorwerken. Dit kunnen wij nu wel betreuren, maar wij kunnen er niets aan doen. Onverbiddelijk gaan wij den weg op, dat de groote nijverheid zich hoe langer hoe meer samentrekt naar de steden en er voor het platteland als eenig bestaansmiddel niets anders overblijft dan de landbouw. Geen enkel middel van bescherming zal ooit een tegenovergestelden stroom van arbeiders of bevolking uit de groote steden naar het platteland terugbrengen. Het is vooral bij de heeren protectionisten gebruikelijk om het voor te stellen alsof het voor onzen oeconomischen toestand van zoo groot belang moet worden geacht, dat het weiland in bouwland wordt omgezet. Wanneer het wordt bestemd voor intensieve cultuur dan geef ik dit toe, bij voorbeeld bij de aardbeziënteelt te Beverwijk, den tuinbouw in het Westland, den akkerbouw van den Langedijk, de boomkweekerij bij Boskoop, de bloembollencultuur bij Haarlem. Ik geef toe dat voor dergelijke cultuur elke omzetting van groenland winst is, maar of dit waar is ten aanzien van eene omzetting van wei- in bouwland waar het gebruikt moet worden voor graanbouw, is bij mij aan zeer ernstigen twijfel onderhevig.

En nu ga ik iets doen dat de heer Dobbelmann ons verweten heeft dat wij niet deden. Nu zal ik de feiten toetsen aan de beweringen van de protectionisten.

Wanneer het waar is dat de uit te betalen arbeidsloonen staan als 6 : 1 — de heer Doornbosch zegt zelfs als 10 : 1 — dan is de conclusie niet ongerechtvaardigd dat een dergelijk verschil in cultuur zich moet openbaren òf in meer compacte bevolking in die streek, òf in meerdere welvaart. In streken waar meer dan vroeger productief werk

is moet zich dat openbaren in dichtere bevolking of in meer welvarende toestanden. Die conclusie is niet onjuist. Die conclusie zal ik aan de feiten toetsen. En dan neem ik het verslag van de landbouw-enquête van 1887, dat uitnemend standaardwerk dat ieder die over dit onderwerp wil spreken of schrijven, op de voorste plank van zijn boekenkast moet hebben.

Ik kies natuurlijk de provincie waar ik het beste bekend ben, en wel de Noordhollandsche streek waar men — ik zeg niet eeuwen maar — eene eeuw de veehouderij heeft uitgeoefend.

Ik neem die landbouwdorpen, waar geen ander middel van bestaan wordt uitgeoefend, plaatsen, die niet liggen in de nabijheid van groote steden.

Ik neem enkel dorpen waar geen ander bestaansmiddel wordt uitgeoefend, waar menschen wonen, die alleen van het landbouwbedrijf leven. En dan kom ik tot deze conclusie: dat in de Noordhollandsche dorpen, waar veehouderij en zuivelbereiding wordt uitgeoefend, in gunstige omstandigheden, leeft één mensch per H.A.

Wanneer men in Noordhollandsche dorpen meer menschen dan hectaren telt, dan is dit omdat er intensieve cultuur of andere middelen van bestaan worden aangetroffen; aan den Langedijk wonen er zelfs 4 per ééne hectare; maar in landbouw- en zuivelstreken is het hoogste bereikbare cijfer één mensch per hectare. Ik zal eenige voorbeelden opnoemen. Abbekerk met 782 H. A. weiland en 700 menschen; Warmenhuizen, dat 1314 H. A. groot is, met 1345 menschen; Schermerhorn 1100 H. A. groot, met 1113 menschen; Ilpendam waar 2017 H. A. grasland is en 1908 menschen. Er zijn ook dorpen van minder, maar het hoogste cijfer in veehouderstreken is dus een per H. A. Laten wij nu eens gaan naar de streken die altijd bouwstreken zijn geweest; blijf ik in de provincie Noordholland, dan zou men mij misschien beschuldigen van onjuistheden, en mij toevoegen dat daar slechts bouwland is. Dan zou ik komen tot den Anna-Paulownapolder, waar 5800 H. A. en 2700 menschen zijn, op de Haarlemmermeer, waar op 18 500 H. A. 15 800 menschen wonen, waarvan volgens de onderstelling van den heer 't Hooft, wanneer alles weiland is, nog 6000 zouden moeten afgaan.

Men zou mij allicht kunnen verwijten dat die cijfers niet juist zijn, omdat zij geen best bouwland betreffen. Gaan wij dan naar den Dollart, eene landbouwstreek onder beklemrecht.

Finsterwolde, groot 4623 hectaren, telt 2946 zielen. Deze moeten het goed hebben, zal men zeggen, en niet met een werkdag van acht uren tevreden zijn, als het bouwland zooveel meer arbeid vordert dan de veehouderij. Neem ik echter het enquête-verslag ter hand, en dit mag ik doen, want de protectionisten beroepen er zich ook op, dan vindt men dat men in Finsterwolde meer lijdt aan overbevolking. „Overvloed van werk" (zegt het verslag) „lokte daar vroeger talrijke werklieden heen die thans werkloos zijn".

Het blijkt dus dat men daar aan die 2946 menschen nog te veel heeft. Maar eene gemeente bewijst natuurlijk niets, en dan noem ik: Aduard met 3062 H. A. en 2200 inwoners; men vindt daar zware klei; ten Boer met 5690 H. A. en 5100 zielen; Bierum met 4800 H. A. en 3700 zielen, waar het bouw- tot het weiland staat als 5 tot 1; er zijn ook fabrieken. Gaan wij naar Zeeland, dan vinden wij Schoondijke, waar het bouw- tot het weiland staat als 6 tot 1 en 2350 inwoners worden aangetroffen.

Mochten deze feiten nog niet voldoende zijn, dan kan men het Landbouwverslag zelf naslaan.

Is dan de oeconomische toestand in de bouw- beter dan in de veehouderijstreken? Is daar de levensvoorwaarde der arbeiders beter? Geenszins; in de bouwstreken ziet men vrouwen en kinderen op het land aan den arbeid, doch niet in de veehouderijstreken. Wanneer de heeren wisten wat het zegt in het voorjaar mannen, vrouwen, jongens en meisjes op den akker te zien, betwijfel ik of zij bij het maken der arbeidswet het landbouwbedrijf wel zouden hebben uitgezonderd.

De heer 't Hooft voorspelt dat wanneer in de Haarlemmermeer al het bouwland is omgezet in weiland — wat weldra zal moeten geschieden — er 8 000 menschen weg moeten. Doch dan vraag ik hem of de aangehaalde feiten niet in lijnrechten strijd zijn met hetgeen hij beweerde, of er bijv. niet eenige overdrijving is in deze bewering van de Protectionistische Landbouwvereeniging:

„Hoeveel land kon er bij behoorlijken prijs der granen hier nog niet in cultuur komen, en met hoe vele honderdduizenden, ja millioenen menschen kon de bevolking hier nog toenemen, niet enkel tot voordeel van het platteland, doch ook van de steden."

Voorzoover mijne ervaring strekt omtrent de oeconomische toestanden van het platteland zelf, van bouwstreken tegenover veehoudersstreken, zal ik, afgescheiden van het dure middel, in geenerlei opzicht eene groote verandering van ons weiland in bouwland wenschen.

Ik heb hierbij het protectionisme beschouwd ten aanzien van het algemeen belang. Men begrijpt, dat ik althans niet zou willen voorstaan het argument, dat in het algemeen belang protectie van den landbouw noodig is. Is het protectionisme daarmede veroordeeld ook? Volstrekt niet. Ons landbouwbedrijf is zulk een belangrijke factor in het oeconomisch bestaan van ons volk, dat, zelfs voor het geval het bedrijf zonder opoffering niet in stand is te houden, een ontkennend antwoord op de vraag, of wij hieraan behooren mede te werken, nog niet zoo zeker is.

De waarde van het middel tot verbetering van het landbouwbedrijf zelf verdient een nader onderzoek, alvorens nog de daaromtrent gegeven verzekeringen onvoorwaardelijk aan te nemen. Bij het zoeken naar een middel tot verbetering daarvan kan de keuze daarvan echter verschillen.

Er is bij het zoeken naar middelen tot verbetering van het bedrijf eene zekere eenzijdigheid in de keuze der middelen. Toen de heer Heemskerk in de vergadering van 29 November jl. eenigszins triomfantelijk uitriep dat verhooging der prijzen het eenige logische middel was, liet zijne gewone scherpzinnigheid hem een oogenblik in den steek.

De geachte afgevaardigde zal mij niet tegenspreken dat het effect voor den boer hetzelfde is wanneer, in plaats van zijne ontvangsten te verhoogen, zijn uitgaven verlaagd worden.

Het effect voor het budget van den boer is in beide gevallen hetzelfde, maar in het eerste geval wordt de last gelegd op de broodetende bevolking, in het andere geval op de eigenaars van den grond.

Hoe komt het dan, dat altijd als er sprake is van landbouwbelangen, men altijd zoekt aan den eenen en nooit aan den anderen kant, dat men

altijd spreekt van zijne te kleine ontvangsten en nooit van de te bezwarende voorwaarden, waarop hij in het bezit van den grond kan geraken. Wat is de reden, dat men, zelfs in toongevende landbouwkringen, roept om afschaffing der drukkende belastingen, of om protectie-maatregelen die wel den grondbezitter ten goede komen, maar in geen enkel opzicht eene blijvende verlichting kunnen zijn van de zeer bezwarende voorwaarde waarop het gebruik van den grond aan den gebruiker wordt toegestaan. Dat komt, omdat men voorbijziet, dat de belangen van den grondbezitter en den grondgebruiker geheel afgescheiden zaken zijn en voortdurend meer met elkander in strijd komen.

De malaise in den landbouw is internationaal, zeide de Duitsche Keizer eenige dagen geleden; — zij openbaart zich zoowel in landen waar hooge invoerrechten geheven worden als hier.

Het is de concurrentie van de nieuwe in cultuur gebrachte werelden tegen onze oude geciviliseerde maatschappij en hoe komt het dan dat die concurrentie voor ons zoo bezwarend is? Onze grond is niet slechter, onze landbouwkundige kennis niet minder, de kosten van het vervoer komen altijd in ons voordeel. Hoe komt het dan dat wij die concurrentie niet kunnen volhouden? Dat komt omdat onze grond eene zekere kapitaalwaarde vertegenwoordigt en onze landbouwersrekeningen altijd bezwaard worden met de rente van dat kapitaal, hetzij in den vorm van huur of rente. Onze landbouw kwijnt niet; dat zal eerst gebeuren wanneer de bearbeiding van den grond geen loonend werk meer is, maar zoo ver zijn wij in veel streken althans nog lang niet; maar de landbouwersrekening moet ontlast worden met dien post van rente of huur, die haar tegenwoordig bezwaart.

Verhoog maar kunstmatig de prijzen der producten, het eenige gevolg zal zijn dat de kapitaalwaarde van den grond rijst en de landbouwersrekening met een even hoog bedrag aan rente of huur bezwaard wordt.

De levensstrijd is voor de gebruikers van schralen grond niet zwaarder dan voor die van vruchtbaar land. De moeilijkheden van tegenwoordig zijn minstens even groot voor hem die 40 H.L. per hectare teelt als voor dengene die er 20 van haalt. Natuurlijk, zegt men, met dat verschil in opbrengst is rekening gehouden bij de bepaling der huur of koopsom; maar in dat „natuurlijk", ligt dan ook de erkenning opgesloten dat bij ons tegenwoordig agrarisch stelsel de hooge of lage prijzen van producten niets beslissen over het bestaan van den landbouw. Afschaffing van grondbelasting, stoomtrammen, landbouwonderwijs, alle schijnbare voordeelen worden geabsorbeerd door eene rijzing der kapitaalwaarde van den grond en voor die hoogere waarde zal de boer worden aangesproken.

Dat is de algemeene regel waartegen niets afdoet het feit dat enkele gefortuneerde of welwillende landeigenaars iets minder huur vragen van hunne pachters dan zij op de vrije markt kunnen krijgen.

't Is mij een onverklaarbaar raadsel hoe de voorstanders van het beginsel, dat ik hier sta te bestrijden, met dat feit geen rekening houden en zij evenmin de bewering hebben weerlegd, iets wat ook moeilijk gaan zou. Men kan komen met een op zich zelf staand feit, van eene aartsvaderlijke verhouding tusschen eigenaar en pachter. Onze maatschappelijke toestanden leiden er toe dat juist die uitzonderingen minder worden.

Maar er zijn nog eigengeërfde boeren en die blijven dan in stand, zegt men.

Zeker, over het getal zullen wij niet twisten, groot is het niet meer.

Maar zou men hier dan de bescherming kunnen bepleiten van hen die in de vermogensbelasting aangeslagen zijn en door middel van een maatregel die de levensvoorwaarden van het geheele volk verzwaart, zonder dat er voor hen een voordeel tegenover staat?

En bovendien denkt men daarbij dat stukje boerenstand in het leven te houden. De tegenwoordige bezitters, ja — maar elke opvolger zal die hoogere waarde moeten betalen, tenzij hij eenige erfgenaam is.

Misschien met een klein verschil in tempo, maar met en zonder protectie zal onder ons tegenwoordig agrarisch stelsel de eigengeërfde boerenstand wel verdwijnen.

Onze boerenstand wordt een arbeidersstand in dienst van het grondbezit, zooals een andere arbeidersstand werkt in dienst van de industrie, maar in nog ongunstiger conditie, want terwijl de laatste werkt voor een te voren vastgesteld loon, heeft de eerste alle risico van het zeer wisselvallige bedrijf.

Eene troostelooze conclusie, zullen de heeren protectionisten zeggen. Dit geef ik graag toe, en die dan ook volkomen verklaart mijne overtuiging dat men er in onzen tijd niet af is met te zeggen dat men vrijhandelaar is.

Wanneer in den overstelpenden toevoer van levensmiddelen uit andere werelddeelen door nu nog niet voorziene omstandigheden geene verandering komt, dan hebben wij de keuze tusschen twee zaken. Onzen landbouw laten ondergaan of onze agrarische begrippen wijzigen en die gewijzigde begrippen in daden om te zetten.

Onze landbouwers kunnen wel goedkoope levensmiddelen leveren aan de maatschappij, nog veel goedkooper dan tegenwoordig en toch wel bestaan, maar ze kunnen niet twee heeren dienen. Ze kunnen niet goedkoope producten leveren van duren grond. En duur, te duur blijft altijd de grond zoolang zij dien in vrije concurrentie moeten huren op eene markt waarop vraag en aanbod in zoo slechte verhouding staan. De belangen van grondbezitter en grondgebruiker zullen meer tot elkander worden gebracht, liefst door versterking van den eigengeërfden boerenstand, maar ook door andere pachtvoorwaarden.

Grondgebruik en grondbezit behooren onafscheidelijk bij elkander als eerste voorwaarde voor een gezonden landbouwtoestand.

Nu wensch ik omtrent de beteekenis van die woorden niet te worden misverstaan.

Grondgebruiker vat ik niet op in dien engen zin, dat daaronder alleen zou worden begrepen de man die het land bewerkt, maar gebruiker is ieder voor mij die de inkomsten uit den grond dien hij bezit, afhankelijk maakt van de wisselende uitkomsten van het bedrijf.

Bezitter is hij, die voor een te voren vastgestelden prijs zijn grond aan anderen ten gebruike afstaat en anderen de risico laat dragen.

Wanneer ik de verschillende groepen van burgers in ons land moest rangschikken naar hunne oeconomische waarde, naar hetgeen zij praesteeren voor den nationalen rijkom, dan plaatste ik geheel onderaan hen, die men zeer karakteristiek noemt grond*bezitters*.

Natuurlijk voeg ik er in een adem bij, dat wanneer een andere maat-

staf moest worden aangelegd, bijv. het bezit van Christelijke of maatschappelijke deugden, dan kwamen zij waarschijnlijk allen bovenaan.

Maar als grondbezitters zijn zij voor mij oeconomische nonvaleurs. En waar wij te kiezen hebben tusschen twee zaken: òf goedkoope producten òf een stand van grondbezitters in het leven te houden, daar kies ik het eerste, de protectionisten de tweede, ziedaar ons verschil.

Ik weet overigens, dat die agrarische quaestie nog niet rijp is voor eene openbare behandeling in deze Vergadering. Onze begrippen omtrent grondeigendom zijn te eeuwenoud, te vastgegroeid, dan dat ik mij zou durven vleien, dat velen van de hier aanwezigen geroepen zullen zijn aan eene wijziging daarvan mede te werken.

Daar zullen nog heel wat landbouwmaatschappijen verslijten, nog heel wat adviezen van landbouw-comité's in de snippermand gegooid kunnen worden vóór men de genezing van onzen landbouw zal zoeken in eene agrarische wetgeving, die uitgaat van de beginselen door dezen Minister van Binnenlandsche Zaken zoo juist omschreven in de Memorie van Toelichting bij zijn wetsontwerp tot uitbreiding en nadere regeling van het recht van onteigening ten algemeene nutte als hij (ik geef toe in eenigszins ander verband) het volgende zegt:

„Meer en meer zal ieder die het onderwerp niet enkel van de strafrechtelijke zijde beziet, tot de overtuiging moeten komen, dat eene algemeene verbetering der levensvoorwaarden in onze hedendaagsche maatschappij niet te verkrijgen is zonder eene wijziging in de rechtsbepalingen met betrekking tot den grondeigendom."

En verder:

„Het eigendomsrecht, zooals het thans bij de wet is geregeld, is in dit opzicht in strijd met het algemeen belang en nadeelig voor de algemeene welvaart.

„Om deze reden is het noodig — met handhaving van het *jus non utendi* (het recht om niet te gebruiken) in zijn volsten omvang — het recht om niet te gebruiken, waaronder ook mag worden verstaan het niet aanwenden voor eene andere bestemming, wanneer het algemeen belang der maatschappij zulks eischt, op te heffen."

En wanneer hij onder het „non utendi" ook wil verstaan het bezitten van grond met geen ander doel dan om daardoor zich eene vaste inkomst te verzekeren en daardoor aan anderen eene loonende exploitatie onmogelijk te maken, dan verwacht ik nog veel van zijne medewerking, van zijne groote gaven, die hem maken tot zulk een gewaardeerd helper en tot zulk een gevreesd medestander om eene hervorming voor te bereiden, die voor eene rustige en ordelijke ontwikkeling onzer maatschappelijke instellingen meer waard is dan door velen wordt vermoed.

De heer TRAVAGLINO: Over de motie door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, den heer Dobbelmann, voorgesteld, wensch ik enkele woorden te spreken, omdat ik de zaak waarvan hier de rede is, zeer belangrijk acht voor het vaderland in het algemeen, en in het bijzonder ook voor het landbouwend district, hetwelk mij naar deze Vergadering heeft afgezonden.

Opmerkelijk is het, dat tot vóór weinig tijd, iemand, die over protectionisme durfde spreken, werd uitgelachen, ja zelfs bespot: terwijl thans reeds in 's lands vergaderzaal de protectie den strijd tegen het vrij-

handels-systeem mag aanbinden. Tempora mutantur, et nos mutamur in ipsis.

Vele en moeilijke vragen doen zich hierbij voor; en het valt niet te ontkennen, dat zoowel de vrijhandelaars als de protectionisten ernstige argumenten voor hunne meening kunnen aanvoeren, zoodat naar mijn oordeel de strijd zonder eenige bitterheid kan worden gevoerd.

Ten einde de algemeene opinie, in mijn district heerschende, te leeren kennen, heb ik mij gewend tot verschillende personen wonende in zeer verschillende gedeelten van het district. Welk was het resultaat? Dat ik slechts één brief ontving, waarbij de bescherming werd afgekeurd, terwijl in alle andere brieven een matig invoerrecht, vooral op de tarwe, als nuttig en heilzaam werd aanbevolen. De argumenten van den geachten schrijver van dien éénen brief in hunne waarde latende, mag toch als vaststaande worden aangenomen, dat de groote meerderheid in mijn dictrict verlangend is naar eene oordeelkundige protectie.

Een nader bewijs daarvoor is ook gelegen in vele adressen van adhaesie, bij deze Kamer ingekomen.

Dit resultaat deed mij genoegen, omdat het overeenstemt met mijne persoonlijke overtuiging.

Gaarne wil ik rondweg en openlijk verklaren, dat ik de leer van den absoluten vrijhandel als eene dwaling verwerp, en dat ik ben een opportunistisch protectionist.

Om deze reden heb ik de motie van den heer Dobbelmann met vreugde begroet.

Bij de uitvoerige toelichting, gisteren door den voorsteller zelven gegeven, en vervolgens door verschillende sprekers van heden, zijn zóó schoone zaken gezegd en zóó vele overtuigende argumenten aangevoerd, dat het mij niet zoude betamen, daaraan nog veel toe te voegen. Ik zal mij daarom bepalen tot één enkel punt, wat in de motie mij bijzonder heeft aangetrokken, het is het punt der werkverschaffing.

Ten gevolge van den ongunstigen toestand van den landbouw zijn in de laatste jaren vele hectaren bouwland tot weiland gemaakt en daardoor is veel arbeid vervallen.

Door een deskundig inwoner van mijn district is mij welwillend de inlichting verstrekt, dat, als voor het in orde houden van zekere uitgestrektheid weiland één arbeider voldoende is, tien arbeiders noodig zijn voor het bewerken van dezelfde uitgestrektheid bouwland.

Hoeveel arbeids ook op het gebied der industrie, ten gevolge van den absoluten vrijhandel, is te loor gegaan, heeft de geachte voorsteller der motie gisteren in zijne schoone rede duidelijk aangetoond.

Recht op arbeid bestaat niet. Geen werkman mag eischen dat hem werk verschaft worde.

Wel echter rust op vele anderen de dure plicht, aan den eerzamen arbeider werk te geven, zoodra dit mogelijk is.

Waar zou het anders heen met den goedgezinden werkman, die niets heeft kunnen besparen, en die den arbeid noodig heeft, om in de behoeften van zich zelven en zijn gezin te voorzien? Hoe betreurenswaardig zoude zijn lot wezen, als hij tot werkloosheid gedwongen ware, omdat niemand hem eenig werk geven wilde!

De plicht, waarvan ik zooeven gewaagde, mag niet berusten op eene wet; mag ook niet voortvloeien uit humanitaire begrippen; neen; de

eenige ware en zuivere bron, waarin die plicht zijnen oorsprong vindt, is het groote gebod der naastenliefde, hetwelk voor alle menschen bindend is, en wat door niemand straffeloos wordt overtreden.

Alleen langs dezen weg kan de verbroken harmonie hersteld worden.

Ik sprak van werkverschaffing.

Er zijn twee soorten van werkverschaffing; eene natuurlijke en eene kunstmatige.

De laatste soort kwetst het eergevoel van den braven arbeider. Dat een betamelijk eergevoel schuilt in het hart van menigen arbeider, al mist hij ook de vormen, is mij volkomen bekend. Dit eergevoel behoort geëerbiedigd te worden, en daarom mag van kunstmatige werkverschaffing geen sprake zijn.

De *natuurlijke* werkverschaffing onteert den werkman niet; integendeel, ze heft hem op en stemt hem tevens tot tevredenheid.

Zoo kan de maatschappij in evenwicht gehouden worden.

Wat zien wij dagelijks gebeuren op het gebied van landbouw en industrie? De arbeid vermindert op verontrustende wijze. De treurige oeconomische toestand drijft letterlijk de goede werkkrachten het vaderland uit, om ginds, over de grenzen, werk te zoeken. En zij, die daartoe of de physieke krachten of de noodige energie missen, òf wegens andere oorzaken niet heengaan, zij blijven en vergrooten het getal der werkloozen en ontevredenen, om in den poel der ellende iederen dag dieper neer te zinken.

Dit alles kon vermeden worden als de arbeid bevorderd en beschermd wordt in den geest der voorgestelde motie.

In die motie zie ik een natuurlijk middel om te geraken althans tot eene gedeeltelijke oplossing der sociale quaestie.

Daarom zal ik aan de motie gaarne mijne stem geven, in het waarachtig belang van het vaderland, in het belang van mijn district.

In de zitting der Tweede Kamer van den 6den December ll. heeft Zijne Excellentie de heer Minister van Buitenlandsche Zaken (zie bladz. 334 der *Handelingen*) zich beroepen op het bekende boek van den heer Vissering. Nu moge ik mededeelen, dat het mij is te beurt gevallen, aan de hoogeschool te Leiden, gedurende een geheel jaar, de lessen van professor Vissering in de staathuishoudkunde te volgen, en dat die geëerde hoogleeraar mij als zijnen leerling heeft gedoceerd: dat lage prijzen der levensmiddelen veelal in tijden van druk voorkomen, en dat die prijzen gewoonlijk stijgen in dagen van voorspoed en algemeene welvaart.

In het begin der vorige maand is in het Britsche Lagerhuis eene merkwaardige rede gehouden door den oud-Minister Balfour, die verklaarde geen protectionist te zijn en integendeel de kracht der argumenten voor den vrijhandel te erkennen; maar toch onder de gegeven omstandigheden ook voor andere overwegingen toegankelijk te zijn. „Indien (zoo zeide hij ongeveer) ten gevolge van de daling van de waarde der landerijen de landbouw vermindert en de boerenarbeiders gedwongen worden naar de steden te trekken, zullen wij genoodzaakt worden andere overwegingen te doen gelden dan enkel van oeconomischen aard. Ik geloof dat Engeland eene crisis op landbouw- en handelsgebied te gemoet gaat, die een onderzoek noodig maakt van alle omstandigheden, welke onzen maatschappelijken toestand raken."

Deze woorden van dien Engelschen staatsman onderwerp ik met eerbied aan de aandacht van den heer Minister van Buitenlandsche Zaken, die, het is bekend, zich gaarne op Engeland beroept.

In den geëerden heer Minister van Buitenlandsche Zaken zie ik niet alleen den vader, maar ook de ziel en de leidende gedachte van dit Kabinet.

Daarom hoop ik dat de aangehaalde woorden van den Engelschen staatsman Balfour een ernstigen indruk mogen maken op onzen heer Minister; en dat hij ook bij de andere raadgevers der Kroon aan die woorden een gunstig onthaal zal kunnen en willen verschaffen. Dan zullen, door de macht en den invloed van de geheele Regeering, mijne verzuchtingen, en die van duizenden industrieelen, landbouwers en boerenarbeiders in Nederland, niet geheel te vergeefs zijn geslaakt.

Zóó hoop ik.

De heer LAMBRECHTS: Alvorens mijne stem over de motie van den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, den heer Dobbelmann, uit te brengen, wensch ik eenige beschouwingen te leveren omtrent een onderwerp waarvan de bespreking thans voor goed aan de orde is. Ik zal mij echter bij deze bespreking meer bijzonder tot de aangelegenheid van den landbouw bepalen.

In 1885, bij de beraadslaging over hoofdstuk IX der Staatsbegrooting, toen ik andermaal landbouw en nijverheid tegen de verderfelijke vrijhandelspolitiek in bescherming nam, veroorloofde ik mij den belanghebbenden toe te roepen: zendt allen, ook gij grondbezitters en landbouwers, uwe klachten aan 's lands Regeering en Vertgenwoordiging, zooals het onder andere reeds door een aanzienlijk deel van Limburgs bevolking, bij het merkwaardige adres van leden der Provinciale Staten voor het district Sittard en andere ingezetenen van het hertogdom, geschied is: petitioneert en petitioneert met vertrouwen; uwe afgevaardigden zullen steeds voor u in de bres springen; houdt aan en het goede recht, het heilige recht, dat aan uwe zijde is, zal eenmaal zegevieren.

Wat zag men gebeuren? Uit alle oorden des lands kwamen allengs vertoogen tot de Regeering. De provincie Groningen onderscheidde zich vooral in deze beweging. Het Provinciaal Comité voor graanrechten aldaar haastte zich door tusschenkomst van zijnen hooggeschatten voorzitter, den heer Doornbosch, lid der Provinciale Staten in dat gewest, mij op te dragen om, hetzij alleen of in vereeniging met collega's, een in mijne handen gesteld adres den Minister van Financiën aan te bieden. Ik had dienvolgens de eer aan de gedane opdracht te voldoen en mij bij den betrokken Minister te vervoegen in gezelschap van Limburgsche en Brabantsche mede-afgevaardigden, die met mij het belangrijke Groningsche adres in het Kabinet des Ministers ter dege hebben ondersteund.

De beweging nam vervolgens in omvang toe en wel voornamelijk door de oprichting eener Nederlandsche Protectionistische Landbouwvereeniging, gepraesideerd door den reeds genoemden en alleszins bekwamen heer Doornbosch en vertakt door het geheele land. De aandrang op invoering van graanrechten werd steeds grooter, doch de Regeering liet zich, helaas! niet bewegen om eenig voorstel in den geest van adressanten te doen, zoodat den voorstanders van graanrechten in deze Ka-

mer niets anders overbleef dan zelf het initiatief te nemen en een desbetreffend wetsvoorstel bij de Staten-Generaal aanhangig te maken. In het volgend zittingjaar, bepaaldelijk in den zomer van 1889, was het ons gegeven de indiening van een wetsvoorstel-Bahlmann toe te juichen. Wij hadden ons wijders te verheugen in een toevloed van adressen, komende uit alle gewesten van ons vaderland, om aan het ingediende voorstel adhaesie te betuigen.

De verschillende phasen die dat merkwaardig wetsvoorstel heeft doorloopen, zal ik niet beschrijven. Alleen zij hier vermeld dat, toen het voorstel rijp was voor de algemeene beraadslaging, het door den voorsteller, die geene kans op aanneming daarvan zag, tot groote teleurstelling van velen werd ingetrokken. Met de intrekking van dat voorstel was de quaestie evenwel niet van de baan. Integendeel, de aandrang bij Regeering en Vertegenwoordiging om bescherming van landbouw en nijverheid nam voortdurend toe.

En hoe is de stand der zaak op dit oogenblik? Niet alleen uit Noord en Zuid maar ook uit het oosten en het westen van ons land geworden ons adressen, adressen van provinciale en plaatselijke besturen, van Kamers van koophandel en fabrieken, landbouwvereenigingen, industrieele ondernemingen en particulieren, die vragen en smeeken om beschermende rechten voor den noodlijdenden landbouw, voor de kwijnende nijverheid. Er is meer. Had de provincie Groningen voor dezen niet eens een vertegenwoordiger in het Nederlandsche Parlement, wien zij hare adressen kon toevertrouwen, thans is het anders gelegen. Groningen mag zich nu verheugen zelf in 's lands raadzaal op te treden om zijne miskende belangen te bepleiten. Onlangs mochten wij uit den mond van een liberaal lid uit die provincie, den kloeken afgevaardigde uit Zuidhorn, den heer Zijlma de merkwaardige verklaring vernemen dat het vrijhandelsstelsel heeft uitgediend. „Als het getij verloopt (zoo besloot die geachte spreker zijne schoone en degelijke rede van 30 November jl.), moet de baak worden verzet en mij wil het voorkomen dat het vrijhandelsgetij verloopen is." Eene verklaring als deze, afgelegd door een man als de geachte afgevaardigde uit Zuidhorn — het zij in het voorbijgaan gezegd — legt gewicht in de schaal en moet ons verblijden.

Ik kan bij deze gelegenheid niet nalaten nogmaals, doch kortelijk, te wijzen op den treurigen toestand waarin de nationale landbouw verkeert, op de oorzaken welke dien toestand hebben doen geboren worden en op de middelen die geschikt zijn om in dien toestand verbetering te brengen.

Toestand van den landbouw. Ik heb, meermalen in deze Kamer eene voorstelling gegeven van den deerniswaardigen toestand van den landbouw hier te lande, doch die voorstelling was nog slechts eene flauwe afspiegeling van de werkelijkheid. Ik heb herhaalde malen hier verkondigd, dat de landbouw steeds is kwijnende en de boerenstand langzamerhand verarmt. De buitengewone malaise die in de landbouwdrijvende gewesten van ons vaderland valt waar te nemen, doet zich — ik heb het reeds meermalen gezegd — op eene in het oog springende wijze gevoelen daar waar, als in Limburg, de bevolking over 't algemeen bestaat uit kleine grondbezitters, uit landbouwers die van den vroegen morgen tot den laten avond moeten zwoegen om in hun onderhoud en dat van hun gezin te voorzien, die daarbij nog onder loodzware grond-

en andere lasten gebukt gaan en wier toestand nog dagelijks verslimmert, doordien de gemeentekassen tot op den bodem geledigd en nieuwe, ondragelijke, ja, geheel willekeurige lasten op de ingezetenen gelegd worden ter uitvoering van wetten en besluiten van allerlei aard. Vandaar dan ook het zorgwekkend verschijnsel dat het platteland van lieverlede wordt ontvolkt, dat velen naar de groote steden verhuizen om eene kostwinning te zoeken en vele anderen, werk- en ambachtslieden, naar het protectionistische Duitschland trekken, alwaar meer te verdienen valt.

Ook is het hoofdbestuur der Maatschappij van Landbouw in Limburg, hetwelk ook nog onlangs adhaesie aan de motie-Dobbelmann betuigde, in zijne aanvragen om Rijkssubsidie voor landbouw en veeteelt, de juistheid van de door mij hier zoo vaak geleverde schets van den bewusten toestand, komen bevestigen. Ik heb het in de door mij naar aanleiding van de laatste dier aanvragen gehouden rede reeds gezegd, en meen de bedoelde zinsnede uit het betrekkelijke adres te mogen herhalen: „over het algemeen kan worden gezegd (zoo leest men in dat stuk) dat onze zelfstandige middelbare landbouwersstand reeds opgehouden heeft te bestaan.” Ik heb meer dan eens hier verklaard, dat onze landbouw als het ware met een wissen ondergang is bedreigd; dat, indien Nederland nog langer lijdelijke toeschouwer blijft, een speciale en voorname tak van vaderlandsche nijverheid zoo al niet geheel zal afsterven, dan toch een allerellendigst, den dood evenarend bestaan zal voortslepen. Deze verklaring, al is het dan ook in andere woorden, vinden wij in tal van adressen aan Regeering en Kamer terug. Wat zeiden reeds de Staten van Limburg in hun adres van 12 November 1889? „Naar de vaste overtuiging van adressanten (zoo zeiden zij) is een geheele ondergang van den landbouw onvermijdelijk, indien geene middelen worden aangewend om in den bestaanden toestand verandering en vooral verbetering te brengen.” En wat zegt het Gedeputeerd bestuur dier provincie in zijn adres op last der Staten aan den Minister van Financien en de Tweede Kamer gezonden sub dato 4 Februari 1894? „De landbouw is, naar te voorzien was, van jaar tot jaar achteruitgegaan, zoodanig dat de nood thans zijn toppunt heeft bereikt.”

„Ten einde zich van den ellendigen toestand te overtuigen (zoo zegt het verder) behoeft men er slechts op te letten hoeveel landbouwers, die eenig bezit hebben, er nog overgebleven zijn — daargelaten dat de meesten dezer ook nog hun bezit grootendeels of geheel moeten verpanden en met schulden belasten.” En dit wordt, blijkens het jongste adres van hetzelfde college (adres van 8 Februari jl.), helaas! van dag tot dag meer en meer bewaarheid.

Gelijksoortige klachten, ik heb het reeds opgemerkt, vernamen wij uit de adressen van andere provincien. Overal valt er armoede en ellende in het landbouwbedrijf waar te nemen.

Mocht soms nog eenige twijfel daaromtrent bij den een of ander bestaan, dan verwijs ik hem naar het rapport van de Landbouw-commissie, die eene enquête instelde naar den toestand van landbouw hier te lande. De bijzonderheden die daarin omtrent dien ongunstigen en treurigen toestand zijn medegedeeld, zullen wel zijnen twijfel voor goed uit zijn hoofd verbannen en hem van de waarheid doordringen, die de vrienden van den landbouw zoo herhaaldelijk hebben verkondigd.

Wat is nu de oorzaak waaraan die erbarmelijke toestand van den landbouw zijn aanwezen ontleent? De hoofdoorzaak is gelegen in den onbelemmerden aanvoer van overzeesche producten, waardoor de graanprijzen ten onzent schrikbarend zijn gedaald en de waarde der respectieve gronden hier te lande op eene niet minder bedenkelijke wijze is verminderd. Ja, die toestand vindt hoofdzakelijk zijne reden in het van 1879 dagteekenende verschijnsel, dat overzeesche landen, als Noord-Amerika, Britsch-Indië en Australië, een overvloed van granen op de Europeesche markten aanvoeren en den inheemschen graanproducent eene scherpe, bijna doodende concurrentie aandoen. Dit is de stellige getuigenis van alle ware en oprechte vrienden van landbouw en nijverheid. Dit is ook de getuigenis van een man van het allergrootste gezag op industrieel gebied, wiens recente doch al te vroegtijdige dood dan ook velen in rouw gedompeld heeft, de getuigenis namelijk van den heer Armand Diepen, die in eene zijner voortreffelijke brochures zegt, dat de vrije invoeren van het overzeesche graan de hoofd- zoo niet de eenige oorzaak zijn van de *malaise* en het gebrek aan werk in Europa. Zelfs de Landbouw-commissie — voor de vrijhandelaars voorzeker geen verdachte autoriteit — staat, na de gehouden enquête, aan onze zijde, daar zij verklaart dat de landbouw den grootsten knak heeft gekregen ten gevolge van den grooten toevoer van granen uit andere werelddeelen, in 't bijzonder uit Amerika, en de daling der prijzen van het graan een het meest in het oog vallend gevolg is van de onbeperkte internationale concurrentie.

Is het te voorzien dat het verschijnsel waarvan ik zooeven gewaagde, voorbijgaande is? Neen integendeel: dat zorgelijk verschijnsel zal van dag tot dag aanzienlijker worden. Immers de met weinig productiekosten gepaard gaande landontginning in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Britsch-Indië, alsook in Australië en Nieuw-Zeeland, breidt zich voortdurend uit, zoodat de concurrentie met den producent van gene zijde van den Oceaan op den duur niet is vol te houden en de Europeesche graanbouw werkelijk in zijn bestaan zal worden aangetast, indien de Europeaan niet ernstig optreedt, niet beslist het gepaste middel ter hand neemt om het kwaad in zijn wortel te bestrijden.

De middelen die wij steeds hebben aangeprezen als geschikt om in den toestand van den landbouw verbetering te brengen, zijn 1°. heffing van invoerrechten op vreemde granen; 2°. vermindering van de op het grondbezit en den landbouw drukkende belastingen; 3°. toekenning van subsidiën ten behoeve van landbouw en veeteelt en bepaaldelijk tot verbetering en veredeling van het paardenras en tot ontwikkeling van den landbouw, door het geven van aanschouwelijk onderwijs, het aanleggen van proefvelden enz.

Ik zal niet lang stilstaan, bij de in de tweede en derde plaats genoemde middelen, die ik hier te gelegener tijd *ex professo* besproken heb, middelen die wel is waar verzachting en verbetering in den toestand van het landbouwbedrijf kunnen aanbrengen, doch niet geschikt zijn om de eigenlijke kwaal waaraan de landbouw thans lijdt, met succes te bestrijden, om de hoofdoorzaak der heerschende *malaise* weg te nemen.

Dat grondbezit en landbouw te zwaar gedrukt worden, wordt van alle zijden erkend. In stede van de loodzware grondbelasting aanmerkelijk te verminderen, heeft men eene nieuwe verzwaring, namelijk de ver-

mogensbelasting, daarnaast geplaatst, zoodat de grond thans dubbel getroffen wordt, hetgeen niet alleen eene schromelijke ongerijmdheid maar ook eene schreeuwende onrechtvaardigheid daarstelt. Tot de lasten waarvan hier sprake is, behooren mede de successierechten, die, zooals ik indertijd hier heb in het licht gesteld, eene *andere grondbelasting* kunnen genoemd worden.

In plaats van een voorstel te doen tot afschaffing der onbillijke en knellende belasting op de successie in de rechte lijn, schijnt de Regeering er aan te denken om de successierechten betreffende de zijdlinie, die reeds te hoog zijn, nog te verhoogen. Ik veroorloof mij daaromtrent te doen opmerken, dat de successierechten de fortuinen der landlieden in niet geringe mate aantasten en besnoeien. Tegenover de vele lasten die op den grondeigendom en den landbouw drukken, staan maar weinig of geene lusten. Het ligt niet op mijn weg dit punt verder uit te werken. Over laatstgemeld middel, het subsidieeren van den landbouw, hoop ik straks ook een enkel woord te zeggen.

Het eerstgenoemd en doeltreffend middel zullen wij meer van nabij beschouwen. Graanrechten, ik heb het meermalen hier beleden, nemen onder de van verschillende zijden aanbevolen maatregelen bij alle ware en oprechte vrienden van den landbouw de *eerste* en *voornaamste* plaats in, als zijnde het meest geëigend om den bewusten abnormalen toestand te verhelpen.

„Een der hoofdmiddelen om den landbouw van een wissen ondergang te redden (zoo zeggen de Staten van Limburg in hun adres van 1889) is ongetwijfeld de heffing van invoerrechten op vreemde granen. Immers onze landbouwers, die aan kosten van bebouwing veel meer te betalen hebben dan hunne concurrenten in andere landen, worden daardoor in de onmogelijkheid gesteld met gelijke wapenen te strijden. Inderdaad, waar de productiekosten grooter zijn, waar de belastingen hooger zijn, onverschillig of zij van Rijks-, provincie- of gemeentewege geheven worden, daar moeten de prijzen van het voortgebrachte hooger zijn dan dáár waar die kosten lager zijn en die kosten veel minder bedragen. Is het dan billijk, is het rechtvaardig dat hij, die voor zijn product, buiten zijn toedoen, buiten zijn wil, grooter kosten moet besteden, meer belastingen moet betalen dan zijn in andere landen wonende concurrent, door dezen genoodzaakt kan worden voor gelijken prijs dat product te moeten verkoopen?" Het hier aangehaalde wordt bevestigd in de niet minder merkwaardige adressen van Februari 1894 en 1895.

Ook kan Nederland — het is reeds meermalen in de gewisselde schrifturen dezer Kamer gezegd, en het verdient te worden herhaald — zich op den duur niet onttrekken aan de verplichting om, met het oog op de zware lasten die op het vaderlandsche landbouwbedrijf drukken, eene soort van compensatie-rechten in het leven te roepen, het noodzakelijk evenwicht te herstellen tusschen de geringe productie-kosten bij den overzeeschen graanproducent en de te hooge bij onzen landgenoot. Maar ook Nederland behoeft niet langer te dulden, dat de binnenlandsche markt wordt overstroomd zonder betaling van eenig inkomend recht, zonder dat er een cent in de schatkist vloeit. De invoering van beschermende rechten dringt te meer — ik zeide het reeds in 1884 — nu de omliggende Rijken het vrijhandelsstelsel verzaakt en het protectiestelsel in practijk gebracht hebben.

Dat behalve graanrechten, alle andere middelen ongeschikt zijn om den ziekelijken toestand van den landbouw te genezen, is ook onlangs bij de debatten over het Adres van Antwoord op de Troonrede door den geachten afgevaardigde uit Tilburg, den heer Bahlmann, en bij de algemeene beraadslaging over de Staatsbegrooting voor 1895, door de geachte afgevaardigden uit Sneek en Zuidhorn, de heeren Heemskerk en Zijlma, op eminente en afdoende wijze aangetoond.

Wat zijn nu de voordeelen van beschermende rechten? Deze zijn bepaaldelijk 1°. bevordering der algemeene welvaart, 2°. stijving van 's Rijks schatkist, welke 's lands bestuur in staat stellen om de steeds stijgende uitgaven te dekken en drukkende en vexatoire belastingen af te schaffen of te verminderen.

Beschermende rechten, bevorderen de algemeene welvaart. Het zal ons, den grensbewoners vooral, niet moeielijk vallen de juistheid dezer stelling met bewijzen te staven. Levert het naburige Duitschland niet het bewijs (zoo leest men o. a. te recht in adressen uit de grensprovinciën) dat daar sedert de invoering van inkomende rechten vooruitgang en welvaart toenemen? Trekken thans niet jaarlijks duizenden arbeiders uit ons land naar Duitschland, welk aantal steeds vermeerdert, omdat daar de loonen veel hooger zijn dan in Nederland? Is het niet duidelijk dat een land 't welk het werkvolk meer en meer tot zich trekt, in gunstiger financieelen toestand verkeert dan het land dat door de werklieden verlaten wordt? Ook de toestand van andere landen, als Frankrijk en België, pleit voor de juistheid onzer stelling.

En wil men nader vernemen welken heilzamen invloed de landbouw, wanneer hij bloeit, op nijverheid, handel en scheepvaart uitoefent, zoo raadplege men de uitmuntende brochure: „Beschermende rechten (protectionisme) in Nederland. Wat wil het? Wat doet het? Wat is het? Waarnaar streeft het? Beantwoord door J. Doornbosch, lid der Provinciale Staten en burgemeester te Baflo."

Maar door heffing van beschermende of ook slechts fiscale rechten op graan, zeggen de vrijhandelaars, zullen de broodprijzen stijgen, zal het volk duurder brood moeten eten. De ondervinding leert echter, dat graanrechten lang niet altijd parallel loopen met de broodprijzen. Om zulks waar te nemen behoeven wij ons niet eens naar het buitenland te verplaatsen. Te Vlissingen worden nog altijd stadsrechten of accijnzen op het graan geheven. Bij de behandeling der wetsontwerpen tot afwijking van de regels der gemeentewet omtrent plaatselijke belastingen in de Eerste Kamer, stelde destijds de Minister Mackay voor deze heffing weer toe te staan. Hij deed dit na een vertrouwbaar onderzoek, door hem op denzelfden dag te Vlissingen en te Middelburg ingesteld. Uit dit onderzoek was hem gebleken dat het brood te Vlissingen één cent goedkooper was dan te Middelburg, waar geen accijns geheven wordt. Verder was den Minister uit een van gemeentewege ingesteld onderzoek gebleken, dat het brood te Vlissingen van uitstekende qualiteit was en in elk geval gelijk stond met, zoo niet overtrof, dat te Middelburg, terwijl het gewicht volkomen hetzelfde was. Het is zeker niet van belang ontbloot in het voorbijgaan te constateeren, dat deze invoerrechten aan de stad Vlissingen, met eene bevolking van 11 000 zielen, eene jaarlijksche bate van *f* 17 000 oplevert, terwijl het brood nog goedkooper is dan in het naburige Middelburg.

Maar gesteld, dat heffing van graanrechten de broodprijzen eenigermate zal doen stijgen, dan antwooord ik met het Voorloopig Verslag betreffende het voorstel-Bahlmann tot heffing van graanrechten: „In de dagen toen onze landbouw bloeide, stegen de loonen der werklieden en de welvaart van den boerenstand verspreidde zich over alle klassen der maatschappij. Men zag wederom bewaarheid, dat, als het den boer goed gaat, het allen goed gaat. Desniettemin waren de prijzen veel hooger dan thans, maar die hooge prijzen waren het bewijs van welvaart. Men verdiende meer en kon de hoogere prijzen gemakkelijk betalen. Thans zijn de prijzen wel veel lager geworden, maar er heerscht tevens overal gebrek aan werk, en de middelen ontbreken om tegen die lage prijzen te koopen. En in elk geval is duur brood beter dan geen brood."

Door heffing van een matig recht als dat indertijd door den heer Bahlmann voorgesteld, zouden de broodprijzen niet eens rijzen, althans, zoo er al eene rijzing mocht plaats hebben, deze niet anders dan uiterst miniem kon zijn, zooals de heer Diepen, in antwoord op de in *De Economist* geleverde becijferingen van den heer Mr. M. Mees, indertijd het *Dagblad van Zuid-Holland* ten duidelijkste heeft aangetoond. in

De vrijhandelaars geven op hunne beurt middelen aan de hand om den bestaanden toestand te verhelpen. Welke zijn die middelen? Deze zijn, de voornaamste althans: 1° verandering van graanbouw in veeteelt, 2° ontwikkeling van den landbouw vooral door landbouwonderwijs.

De vrijhandelaars en staathuishoudkundigen zeggen tot den graanboer: zet uwe akkers om in weiland, teel zooveel mogelijk voedergewassen of gebruik zooveel mogelijk het graan tot veevoeder; leg u toe op de bemesting van vee, op de zuivelbereiding. Die geleerden schijnen niet te weten, dat het herscheppen van bouw- in weiland en zelfs het telen van andere doelmatige voedergewassen in vele streken meestal eene bepaalde onmogelijkheid is, om de eenvoudige reden dat de grond zich daartoe niet leent, dat de grond daartoe niet geëigend is. En is, zooals die heeren het willen doen gelooven, de arbeidsverandering, de bedrijfsverwisseling (die altijd met kosten gepaard gaat) een voordeel? Maar dan moet dat voordeel ook, zoo zegt de heer Diepen te recht, in het oog springen. En wat ziet men, daar waar de graanbouwer veefokker is geworden? Van vooruitgang geen spoor, van welvaart geen teeken. Men behelpt zich, men houdt de zaken aan den gang, zooals men pleegt te zeggen, dat is alles. Neen, er is meer. Uit de adressen en andere stukken vernemen wij dat door de bedrijfsverwisseling waarvan hier sprake is, de toestand hier en daar nog slechter, nog ellendiger is geworden.

Een ander middel dat door de vrijhandelaars wordt aanbevolen om den noodlijdenden landbouw te hulp te komen is het verspreiden van landbouwonderwijs, het aanleggen van proefvelden, het oprichten van proefstations en wat dies meer zij. Dat door het aanwenden van zoodanig middel op den duur een zekere graad van verbetering in den toestand zal gebracht worden, wie onzer zal het betwisten! Maar is dat middel wel geschikt om de quaestie der algemeene en buitengewone *malaise* op te lossen? Zeer zeker niet. Om dien ziekelijken toestand te genezen dient er eene secuur en spoedig werkende remedie te worden toegediend.

Ik herhaal, het eenige redmiddel om den landbouw voor een wissen ondergang te behoeden is het heffen van invoerrechten op vreemde granen en andere landbouw-producten.

De geschiedenis der provincie Groningen is daar om te bewijzen dat het middel probaat is. Wij hebben slechts op te slaan de pas verschenen en uitmuntende brochure, getiteld „Verzameling van te weinig bekende stukken uit het Provinciaal Archief in betrekking tot de graanrechten, over de jaren 1823—1851, bijeengebracht door J. Doornbosch, lid der Staten van Groningen. (Ter aanvulling van de memorie van toelichting op zijn voorstel in zake graanrechten, alwaar wij de getuigenis kunnen vinden van de Staten van Groningen, dat de landbouw in die provincie herhaaldelijk door graanrechten is gered).

Er zijn vrijhandelaars, onder wie zelfs Kamers van koophandel en fabrieken, die nog verder gaan. Ten einde het wettig streven der landbouwers en der vrienden van den landbouw te verijdelen of te neutraliseeren, trachten die categorie van vrijhandelaars eene valsche voorstelling bij het publiek ingang te doen vinden, namelijk alsof enkel en alleen de grondeigenaars voordeel zouden trekken van de invoerrechten. Een oud en bekend liedje, dat nog altijd door een zeker aantal lieden wordt voortgezongen, voortgezongen misschien ook door lieden die te goeder trouw zijn, maar dan toch weinig of geene kennis van landbouwzaken schijnen te hebben. Om niet in noodelooze herhalingen te vervallen van hetgeen reeds zoo dikwerf hier en elders daaromtrent is opgemerkt, zal ik mij heden onthouden een betoog te leveren, strekkende om de onjuistheid, de ongerijmdheid eener bewering als die door de vrijhandelaars ten beste gegeven, in het licht te stellen. Alleen zij hier vermeld, en dit zal bij wetenschappelijke mannen geene tegenspraak ontmoeten, dat de grootere winsten, uit het landbouwbedrijf door hoogere graanprijzen behaald, zich verdeelen tusschen den landeigenaar, den ondernemer, den loonarbeider en den geldschieter.

Het is, zooals overigens uit de adressen en andere geschriften voldoende blijkt, de groothandel vooral van wien de eigenlijke oppositie tegen beschermende rechten uitgaat. Het strekt dan ook der Kamer van koophandel en fabrieken te Breda tot eer zulks in een ons toegezonden adres te hebben doen uitkomen, wanneer zij de vraag oppert: of hier te lande het beschermend of reciprociteitsstelsel alleen bestreden dient te worden, *omdat onze groote handelssteden alleenlijk letten op de voordeelen die de doorvoerhandel haar aanbrengt.* Te dezer plaatse kan ik niet onder stilzwijgen voorbijgaan, dat, zooals wij in eene der brochures van den heer Doornbosch vinden opgeteekend, reeds in 1823 door kooplieden pogingen werden aangewend om de graanrechten — welke van 1816 af hier te lande geheven werden — afgeschaft te krijgen, pogingen die zij gedurig herhaalden, tot zij eindelijk in 1853, in hoofdzaak althans, slaagden. Ik zal niet verder hierop ingaan, en wensch slechts eene consideratie tot de vrijhandelaars, maar vooral tot de groothandelaars te richten:

Gijlieden, die u zoo weinig om de belangen der grondeigenaars bekreunt, ja zelfs ijdele beschuldigingen hun naar het hoofd slingert, weet gij niet dat de grondeigenaars, ook de kleine, waaronder duizenden landbouwers, met hunne vaak zuur verdiende, ja, in het zweet huns aanschijns verkregen penningen die aanzienlijke havens en kanalen hebben helpen bekostigen, welke u zulke overvloedige winsten verschaffen en u zoo machtig hebben gemaakt? Uwe handelwijze getuigt weinig van erkentelijkheid, ook jegens den Staat, uit wiens handen gij die

kolossale en winstgevende werken, welke millioenen schats hebben verslonden, ontvangen hebt; ik zeg: weinig erkentelijk, daar gij niet eens een centje, ter bevordering van de nationale welvaart, aan 's Rijks schatkist wilt afstaan.

De belanghebbenden, grondbezitters en landbouwers, kunnen zich ook wenden tot den Staat, tot 's lands bestuur en zeggen: gij zijt schuld, vooral nu de meeste landen van Europa beschermende rechten hebben ingevoerd, gij zijt schuld dat wij verarmen en de nationale welvaart achteruitgaat. Terwijl andere Staten hunne waarschuwende stem doen hooren, blijft gij doof en toont u lijdelijk toeschouwer, niet uit beginsel, uit liefde voor de vrijheid (dat is slechts eene ijdele leus, een bloot voorwendsel) maar — zooals wij hebben kunnen bespeuren — om den handel en hoofdzakelijk den groothandel te believen. Dienen dan daartoe onze met zooveel moeite op te brengen belastingen? Moeten de afgelegen provinciën steeds door het rijke en machtige Holland beheerscht en als wingewesten geëxploiteerd worden?

Er is nog iets wat mij van het hart moet. Onwillekeurig rijst bij mij de vraag: is het staatkundig eene voorname klasse van ingezetenen, en inzonderheid de bevolking der grensprovinciën, zoo onbarmhartig en zoo onrechtvaardig te bejegenen? Men toont zich zoo bezorgd om de zelfstandigheid van Nederland te waarborgen; millioenen en millioenen worden te dien einde van de belastingschuldigen afgeperst en roekeloos verspild. Maar men schijnt in die verregaande bezorgdheid uit het oog te verliezen dat de beste waarborg voor de zelfstandigheid van een landje als het onze is eendracht; eendracht toch maakt macht. Of meent men soms door een aanzienlijk deel der bevolking voortdurend stiefmoederlijk te behandelen van die eendracht verzekerd te zijn? Men zou zich grootelijks kunnen bedriegen. In stede van de noodige eensgezindheid te bevorderen, zou men verdeeldheid kunnen stichten tusschen de zonen van een en hetzelfde vaderland.

Wanneer ik aldus spreek, richt ik mij meer bijzonder tot de Regeering. Het is haar plicht zelf wettelijk maatregelen voor te stellen ter gemoetkoming in den deerniswaardigen toestand van den landbouw, doch, blijkens hare verklaringen bij de behandeling van het Adres van Antwoord op de Troonrede afgelegd, denkt zij er niet aan en laat alzoo, steeds lijdelijke toeschouwster blijvende, den voornaamsten tak van ons volksbestaan wegkwijnen.

Ik veroorloof mij ten deze nog eene bemerking. Bij de stemming over de motie zal blijken dat er eene aanzienlijke en machtige partij in de Kamer aanwezig is, de agrarische partij, de partij der voorstanders van den landbouw, partij waarmede — men zij er verzekerd van — elk Kabinet zal hebben te rekenen en die geroepen is om te zegepralen, ja, zegepralen, is het van daag niet, dan is het morgen.

Wat ik gezegd heb ten voordeele der bescherming van onzen landbouw, is, over 't algemeen, ook van toepassing op de vaderlandsche industrie; deze heeft — ik zeide het hier reeds sedert jaren — insgelijks aanspraak op en behoefte aan bescherming, — bescherming bestaande in zoodanige heffing, in zoodanige verhooging van invoerrechten op vreemde artikelen, dat Nederland te dien aanzien met het buitenland kunne concurreeren, hetgeen — zooals in tal van adressen, in tal van geschriften, ten overvloede en zonneklaar is aangetoond — eene bepaalde

onmogelijkheid is geworden. Deze aangelegenheid is in deze Kamer herhaaldelijk, ook door den geachten voorsteller der motie, besproken en zal nog door verschillende sprekers nader worden behandeld. Ik zal dan ook, daar ik de beraadslaging niet noodeloos wensch te rekken, over de aangelegenheid der industrie, wier belangen ik overigens meer dan eens hier bepleit heb, niet verder uitweiden.

Nog een enkel en speciaal woord over het laatste punt der motie. Eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten is niet alleen noodzakelijk tot verbetering van den toestand van landbouw en nijverheid, maar wordt ook, zegt mede de motie, dringend geëischt in het belang van 's Rijks schatkist. Wij hebben reeds opgemerkt hoe urgent het is naar middelen uit te zien tot goedmaking der steeds klimmende uitgaven, naar middelen tevens die ons in staat stellen om drukkende en slechte belastingen te verminderen en af te schaffen. De geachte voorsteller der motie heeft ons in zijne belangrijke rede van 4 December ll. met sprekende cijfers aangetoond wat matige verhooging van invoerrechten voor onze financiën kon zijn. Wanneer men, blijkens de mededeeling van den heer Dobbelmann, invoerrechten heft op den voet van Zwitserland en Engeland, waar vrijhandel gezegd wordt te bestaan, dan verkrijgt men voor Nederland, eerstgenoemd land tot basis nemende, 27 millioen gulden, en laatstgenoemd land tot basis nemende, 36 millioen gulden.

Thans brengen onze invoerrechten slechts *f* 5 700 000 op, terwijl zij 20 à 30 millioen meer kunnen geven. Bekoorlijke cijfers voor onze Ministers van Financiën, Oorlog en Marine, maar ook cijfers die vooral de aandacht waardig zijn der Regeering, wier plicht het is maatregelen te nemen tot verbetering van het gebrekkige stelsel der bestaande belastingen, waaronder er zijn die, ik heb er reeds op gewezen, voor vermindering en zelfs voor afschaffing in aanmerking komen.

Alvorens van dit punt af te stappen, wensch ik de aandacht er op te vestigen, dat bij eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten met vrucht kan worden gebruik gemaakt van hetgeen is nedergelegd in eene reeks allerbelangrijkste brochures, ons in den laatsten tijd door den schrijver, den heer J. H. Jansen, gepensionneerd ontvanger van 's Rijks rechten te Maastricht, welwillend aangeboden.

Veel, ja zeer veel zou ik nog over het onderwerp dat ons thans bezighoudt, kunnen zeggen, doch ik vermeen thans mijne rede te kunnen besluiten. Welk votum ik over de motie die ik op 4 December ll. de eer had te ondersteunen, zal uitbrengen, kan niet twijfelachtig zijn. Wanneer ik mijne goedkeuring aan die motie hecht, ben ik mij ten volle bewust eene bij uitstek goede daad te verrichten en mede te werken tot heropbeuring van landbouw en nijverheid, tot bevordering der algemeene welvaart, maar ook en niet het minste tot heil en zegen van mijn dierbaar vaderland.

De heer VAN ALPHEN: De geachte voorsteller van deze motie behoort tot eene partij, die eene „politiek van de vrije hand" drijft. Die partij is jong en krachtig en zij kan zoodanige politiek wellicht voeren, maar ik ben daarin minder thuis; oud en stram, voegt de vaste lijn mij beter; alzoo moet ik vragen, wat ik zelf niet weet.

Daarom vraag ik dan al dadelijk aan den geachten voorsteller der motie en de zijnen: niet, wat is in de politiek hare bedoeling, maar

hebt ge wel overwogen hoever in politieken zin de portée strekt van uw voorstel?

Naar ik acht, zal het in de Kamer geene meerderheid verwerven, maar de voorsteller en de zijnen moeten zich toch de mogelijkheid eener aanneming voorstellen, en in elk geval van uit hun standpunt de wenschelijkheid daarvan.

En indien dit geval zich voordoet, indien het dus denkbaar ware dat de motie werd aangenomen, is er dan bij doorgedacht dat zij onbetwistbaar van een zeer vijandig karakter zou zijn tegenover deze Regeering, die nadrukkelijk verklaarde tot het voorstellen van protectionistische maatregelen niet te willen en te zullen overgaan? En laten opdringen zal zij zich zeer zeker deze motie niet.

Conflict alzoo op een zeer aangelegen punt van staatsbeleid tusschen Kamer en Regeering; struikelblok op den weg der volbrenging van de hoofdtaak van deze Regeering en deze Kamer. Reeds als zoodanig is de motie voor mij niet-ontvankelijk.

Thans een en ander over de motie naar hare eigen mérites. Het spijt mij te moeten zeggen, dat zij mijns inziens het produkt is van eene averechtsche tactiek.

Ik vraag den geachten voorsteller verschooning voor de uitdrukking maar het doet mij inderdaad leed voor mijn geachten vriend, den afgevaardigde uit Nijmegen, met wien ik zoo menig uur gesleten en aangenaam gekeuveld heb ook over deze aangelegenheid, leed, dat hij zich niet heeft kunnen houden aan mijne herhaalde raadgeving om voor *zijn* doel uitsluitend, zonder aantasting van oeconomische stelsels, al zijne kracht te concentreeren op het terrein der *onbetwistbare* noodzakelijkheid van de herziening, in den zin van correctie, van ons geheel verouderd, hier en daar onzinnig geworden tarief van invoerrechten.

Bij gelegenheid eener correctie daarvan op den geleidelijken weg, maar niet stormenderhand oprukkend met vliegend vaandel en slaande trom, bij wijze van motie, zou het *denkbaar* geweest zijn voor de voorstanders van protectie, eenige voordeelen in hunne richting te behalen. Het is zelfs aan te nemen dat menig tegenstander hier en daar bondgenoot zou zijn geweest voor een proefje van bescherming van den nationalen arbeid op kleine schaal, op een beperkt terrein, waar bij verkeerde werking weinig door gedérangeerd zou zijn.

Maar nu den strijd aan te binden op zóó grootschen voet, dat bij het behalen van de zege zware volksrampen te vreezen kunnen zijn!

Wat is daarvan het eerste gevolg geworden? Dat de heeren in hun grooten ijver zijn doorgemarcheerd op het terrein waar de tegenstanders het liefst hen afwachten. Nu zal feitelijk toch de beslissing tusschen vrijhandel en protectie vallen op het punt: al of niet *graanrechten*, iets wat de handhavers à tort et à travers van den vrijen invoer altijd gewild hebben. Et pour cause. Op geen terrein toch zijn de nadeelen en gevaren aan verandering van stelsel verbonden, meer in het oog vallend, met meer gemak aan te toonen.

Overigens haalt mij de motie veel te veel te gelijk overhoop. Het belang van den landbouw, het belang van de industrie en het belang van de schatkist, *alles* verzekerd door éène manoeuvre; eene geheel nieuwe oeconomische en financieele politiek, alles in te voeren bij éène motie!

Maar bij de aanneming daarvan kan niemand er de ver-strekkende gevolgen op oeconomisch gebied van overzien; eene totale revolutie in onzen maatschappelijken toestand, waarvan *ik* de verantwoordelijkheid voor mijn deel *niet* wensch te dragen.

Ook het groote publiek heeft zich aan zoo zwaar bezetten disch niet gewaagd, en twee schotels van de drie vrijwel onaangeroerd gelaten.

Graanrechten, al of niet, dat is voor het volksbewustzijn heden de quaestie geworden. De industrie heeft zich aan de behandeling der motie Dobbelmann al heel weinig laten gelegen liggen. De landbouw des te meer. Vóór en tegen. De groote meerderheid der adressanten bij deze Kamer vóór. Vrij natuurlijk. Die verandering van het bestaande voorstaan vragen het woord. Die niet in deze richting gaan denken goeddeels: nu ja, daar komt toch niets van. Overigens had men reeds geleerd zich in het bestaande te behelpen en zich geoefend om uit den bestaanden staat van zaken te halen al wat er in zit.

Daarbij voor protest was weinig aanleiding, wijl zij niet bewerkt zijn ten gunste van een petitionnement voor graanrechten en dit was zeer juist gezien, want dààr waar bewerking in dien zin is beproefd, rees nog al tegenspraak en verder zal men er op het zand, nog al een aanmerkelijk deel van onzen bodem, maar van hebben afgezien. De tobbers op de schrale gronden, kon men onderstellen, weten wel beter dat hooge prijzen van het brood voor den mensch en van het voeder voor het vee geen wenschelijke zaken voor hen zijn; zij hebben een groot tekort van die artikelen.

Overigens ziet men zeer goed in, dat het brood duur te maken een klein kunstje is, maar de rijzing der arbeidsloonen daartegenover niet in de macht ligt der protectionisten; in elk geval eerst na lang verloop van tijd is te wachten; dat duurte van veevoeder licht te bewerken is, maar dat de prijzen van gefokt en gemest vee daarmede al heel weinig verband houden.

Aan proefnemingen op dit terrein wenschen de boertjes op het zand zich niet te wagen. Zij moeten hard werken en hebben het niet ruim, waar die niet weelderig geworden zijn in de lekkere jaren, of tot lager stand van leven hebben weten terug te keeren door het hervatten van den arbeid en het afschaffen van een desnoods ontbeerlijken knecht of meid; die zich niet al te zwaar gezet hadden door deftigen aanbouw der woningen, en die zich niet in jenever verdrinken, zooals er, helaas, ook al gevonden worden, hebben zich wel weten staande te houden en zijn ten volle overtuigd, dat kunstmatig teweeggebrachte hooge prijzen van koren en van afval voor veevoeder, waarvan zij allen veel moeten bijkoopen — en de knapsten koopen het meest — hun den voorspoed voorwaar niet zullen aanbrengen.

Het is inderdaad zonderling op te merken, dat in dezen de luidjes op den vetten bodem, op het vruchtbare der aarde, de klagers zijn. Het is voor hen te bejammeren, dat zij de rechte middelen van redres niet weten te vinden, maar het is ook te betreuren, dat zij — ik zeg niet de leden dezer Kamer — maar de meeste adressanten — in hunne schilderingen niet vrij zijn van overdrijving en dat zij geheel verkeerd doen met te generaliseeren, allen landbouw en alle landbouwstreken over eene kam te scheren.

Men kan, in andere omstandigheden of in andere omgeving levend,

bij het lezen hunner schrifturen zich niet weerhouden telkens uit te roepen: *dit* is mis, *dat* geldt *hier* van onzen landbouw niet, of dat is *hier* juist andersom, of dat is *hier* nooit gezien, enz. enz.

De klagers moeten beginnen met eene beperkende omschrijving van de terreinen, waar hun nood heerschend is; dat is niet overal; de aanduiding der historische en actueele feiten is *niet juist* voor *den* landbouw in het gansche land. Maar door ééne omstandigheid wordt zeer zeker de boer op den tarwegrond dubbel gedrukt in den tegenspoed. Hij heeft *te* goede tijden gehad, zóó als men ze op het schrale zand nooit gekend heeft, waar de boerenstand nooit „heer" geworden is, en *dat* — om eene platte spreekwijze te gebruiken — zit er *thans nergens* meer aan. Maar de schrale zandboer had niet zoovele trappen te dalen in positie, toen de weinige meer florisante jaren ook voor hem een einde namen.

Arbeider was hij altijd geweest. Een zoogenaamde volslagen boer was een deftige arbeider, die wat ruimer woonde en wat onbezorgder zijn brood had en een paar dienstboden en af en toe een paar arbeiders te commandeeren had, maar met niet minder arbeid was bevracht dan een der ondergeschikten.

En de *kleine* boertjes, groot in aantal, zij hebben *nooit* van hunne boerderij kunnen bestaan en zijn nooit uitsluitend daarop aangewezen geweest. Zij gingen uit arbeiden bij de grooteren, of zij maakten klompen, zij timmerden of metselden nevens hun landbedrijf, of — wat b. v. in Twenthe algemeen was — zij weefden in den vrijen tijd, voorheen linnen, in later tijd katoenen stoffen. Thans, nu de handweverij in de huizen door stoomfabricage van de manufacturen vervangen is, gaan een of meerderen der huisgenooten naar de fabriek en winnen daar den onmisbaren winkelstuiver, terwijl de akker door de thuisblijvers bearbeid wordt, opdat hij voorzie in eigen voedsel en dat voor het vee.

Wie het kwaad hebben, dat zijn de kleine luidjes, die te afgelegen wonen van eenige industrie, en huisarbeid niet meer disponibel vinden. *Zij* zijn te beklagen, maar zult gij *die* helpen door hun het broodkoren, waarvan zij niet genoeg verbouwen, duur te maken; door hun den aankoop te bemoeilijken van het voeder, waarmede het ééne bigge voor eigen gebruik, en het andere ten verkoop voor de rente of de pacht, moet worden vet gemaakt? Of zal de boer hun voor de hulp in drukke tijden hooger loon geven, waar hij zelf niet veel meer dan rondkomt?

Van de steden zal ik niet spreken, die hebben hier vertegenwoordigers genoeg. Ik vraag alleen: zullen de ambachtslieden voor den rijzenden broodprijs al dadelijk vergoeding vinden in gerezen arbeidsloonen, of maar wachten tot de ontwrichte maatschappelijke toestanden zich langzamerhand weer in het lid gezet hebben?

En hoe zal bij mogelijkheid de voorgespiegelde terugkomst van de welvaart ten goede komen aan de gansche scharen van arbeiders in de venen, waar die geheele industrie op haar rug ligt en van rijzing van loon geen sprake kan zijn; nu niet, en wie zal profeteeren wanneer wèl? Nu reeds moet het Rijk voor die streken bijspringen; zal men voortaan de opbrengst van graanrechten dáárvoor bestemmen?

Het bedrijf, zooals ik dat straks trachtte te schetsen, is óók landbouw, vaderlandsche landbouw, een groot stuk landbouw, misschien zoo groot als het klagend deel, dat nu aan den rand van den afgrond

zegt te staan, maar daar niet voor het eerst staat. De historische onthullingen uit het provinciaal archief van Groningen, in de jongste brochure van den heer Doornbosch ons gedaan, zijn daaromtrent leerrijk. Moet nu maar weer de weg van vóór 70 jaren worden ingeslagen? Zal het voor die hun product kunstmatig in prijs opdrijven willen, *nooit* de vraag worden: is er *geen* middel om het landbouwbedrijf uit te oefenen, zonder in zoo absoluten zin afhankelijk te zijn van den loop der graanprijzen?

En waagt men hen er maar aan, die geen korrel rogge meer te gelde gemaakt hebben, sinds rogge geen goed geld meer gold, en die landbouw aan industrie wisten te huwen, maar aldus toch den schralen bodem met harden arbeid en noesten vlijt onder Gods zegen eene existentie wisten af te dwingen?

Graanrechten zijn mijns inziens het verkeerde redmiddel. De absentie daarvan heeft ook de malaise in den landbouw in Engeland niet gekeerd, en de toepassing daarvan heeft den boerenstand in Duitschland en in Frankrijk niet welvarend gemaakt.

Ik kan met de motie van den geachten afgevaardigde uit Nijmegen niet medegaan, hoezeer ik zijne bedoeling ook waardeer. Teleurstelling zal, naar ik denk, het loon zijner moeite zijn; nu hij ze heeft voorgesteld, niet aan het slot, maar vóór den aanvang van een debat. Maar het is anderzijds hare verdienste, dat zij het debat heeft uitgelokt, want het volk heeft er aanspraak op, dat in den boezem zijner Vertegenwoordiging besproken worde, wat sinds lang en als vraagstuk van den dag, gisting deed ontstaan, en waarbij het volk, meer dan bij de meeste onzer werkzaamheden, hoe belangrijk ook, in staat is, ons te volgen in onze uiteenloopende beschouwingen. En het zal nevens andere indrukken, dan óók den indruk krijgen, dat het niet medegaan in de richting van de heffing van graanrechten juist nog geen gevolg behoeft te zijn van verkleefdheid, op het stuk der volksbehoeften, aan een stelsel van „laat maar waaien", doch zich ook gronden kan in eene vaste overtuiging, dat invoering van graanrechten niet zou zijn een stelsel van „stil den storm". Voordeelen van den buitenlander ten onzen bate zijn er niet mede te behalen. Het volle bedrag der graanrechten zal te betalen zijn door het eigen volk, de broodeters allen. En onder de landbouwers door de veefokkers en de varkenmesters; de laatsten dubbel: gestraft in hunne levensbehoeften en gestraft in hun bedrijf.

Ik heb geene theorieën verkondigd, het plaatsen van stelsels tegenover stelsels voor anderen overgelaten. De Kamer zal niet zeggen, dat ik als onbarmhartig staathuishoudkundige heb gesproken. Mijne redenen zijn uitsluitend uit de practijk genomen. Maar, indien ik ééne theorie zou willen aanvaarden ze zou deze zijn: „Indien een land voor eigen gebruik een kolossaal tekort heeft op eigen productie van eenig artikel, en dus eene dringende behoefte gevoelt aan invoer daarvan van buiten, is het ten eenemale irrationeel te achten, dien invoer te belemmeren; en dit weegt dubbel, wanneer dat artikel het broodnoodige volksvoedsel en het onontbeerlijk veevoeder is." Deze waarheid zal ik alleen dan het zwijgen opleggen, wanneer ik haar meer dan gebalanceerd zal zien door eene andere van minstens even zuiver gehalte.

De heer VAN KERKWIJK: De geachte voorsteller van de motie, de

heer Dobbelmann, heeft zijne motie goed en helder toegelicht, zoodat men eigenlijk wel kan zwijgen. Ik wensch echter op dit oogenblik geen geleerdheid te verkondigen, maar eenvoudig te zeggen, waarom ik voor de motie zal stemmen.

Men heeft mijns inziens een groote fout begaan met de zaak der protectie algemeen op te zetten; in plaats van voor den landbouw alléén op sommige plaatsen, voor sommige takken van bedrijf, bijv. landbouw, moge protectie tijdelijk wenschelijk zijn, daarom is dit nog niet wenschelijk voor nijverheid en voor het geheele land.

Ons land ligt tusschen de Noordzee en Duitschland. Wij zijn dus als het ware de passage van Duitschland naar zee. Wij behooren in zeker opzicht daarom ook te doen, wat wij kunnen, om het vervoer door ons land te bevorderen, hetgeen in andere streken niet altijd het geval is.

Wij moeten zorgen, dat onze vaarwateren, kanalen, spoorwegen, enz., goed in orde zijn.

Wanneer wij geld uitgeven voor den handel, wordt dit geld voor een goed deel door den landbouw betaald en heeft dus ook de landbouw het recht, om in geval van nood van de zijde van den handel steun te krijgen, ter bevordering van den landbouw.

Nu heeft men beweerd dat de landbouw te niet gaat en in veeteelt zal veranderd worden, hetwelk nadeelig voor den werkman is. Ik geloof, dat het niet zoo erg is als men zegt, maar ik stem toe, dat de landbouw, vooral in die streken waar ik bekend ben, zooals in Zeeland en de Zuidhollandsche eilanden, in een zeer slechten toestand verkeert. Er zijn een aantal menschen, die de pacht, voor zoover zij gepacht land bebouwen, niet meer kunnen betalen; er zijn er, die geen gelden hebben om hun land behoorlijk te laten bewerken.

Wanneer men zegt: de landbouw zal, om te kunnen blijven bestaan, in veeteelt moeten veranderd worden, dan moge dat in sommige streken waar zijn; en wanneer men eigenaar van die gronden is en men zit er schraal in, dan grijpt men wel driemaal in zijn zak alvorens men geld uitgeeft. Vandaar dat er minder werk zal komen en dat de landbouw in een slechten toestand blijft verkeeren. Hoe is die oorzaak gekomen? Men moet niet zeggen: de landbouw zal wel weer beter worden, spreken over onderwijs, proefvelden en dergelijke dingen, maar de eerste en voornaamste zaak is dat men goed geld krijgt voor zijne producten en dat krijgt men in de laatste tijden niet. Men is uit verschillende streken van Noord- en Zuid-Amerika, bijv. uit Californië, Argentinië, Australië en Britsch-Indië, met aanvoer van granen komen aanzetten, en toen kregen wij voor onze tarwe, waarvoor vroeger *f* 10, *f* 12 en meer per mud werd ontvangen, slechts de helft, 4 à 5 gulden; dit is nog minder dan de helft van tien of twaalf gulden, dat men vroeger per mud tarwe ontving. Nu zal men begrijpen dat men de toestanden moet veranderen wil men verbetering krijgen.

Het is eene moeilijke, hoogst lastige zaak, dat erken ik, maar het komt mij toch voor, dat, als men voor de producten ½ minder in prijs krijgt, waarvoor hetzelfde werk moet worden gedaan, de landbouw hard achteruitgaat. Vroeger, toen de prijs van *f* 12 voor de tarwe bedongen kon worden, hielden de landbouwers een aardigen stuiver over en hebben zich ook wel gewaagd in effecten en speculatieve ondernemingen, waarmede zij veel geld verloren.

Wanneer men dit in overweging neemt, zal men toestemmen, dat de toestand niet rooskleurig is. Toen ik er de aandacht bij de behandeling van het Adres van Antwoord op vestigde, toen was het antwoord der Regeering, dat zij eigenlijk tot verbetering van den landbouw niets kon doen dan protectie en dit niet goed vond. Ik wees er op, dat wanneer men nu evenveel moet uitgeven als vroeger, maar minder ontvangt voor zijne producten, men moet uitzien naar middelen om de inkomsten te vermeerderen of de uitgaven te verminderen. Men zou de grondbelasting kunnen verminderen of de opcenten op de grondbelasting voor provincie of de gemeente afschaffen.

De heer Heemskerk keurde toen al het aanbevolene af, maar nu wij de vraag stellen: wat moet er dan gedaan worden tot vermindering der uitgaven? nu zien wij ZEd. niet in de zaal. Ik had gehoopt dat hij thans eens aan zou geven wat gedaan moet worden in het belang van den landbouw; van vermindering der tollen op kanalen en rivieren, waaraan veel moet betaald worden, is geen sprake. Men kan zeer zeker den toestand van den landbouw niet op eens verbeteren, maar men kan op verschillende uitgaven vermindering beproeven; dat geschiedt niet, er wordt niets gedaan; van vermindering van vrachten op de spoorwegen in het belang van den landbouw geen woord. Toen men vroeger aandrong op bescherming van den landbouw door verlaging van de grondbelasting, verklaarde de Regeering zelve dat die niet zou baten. De heer Bahlmann, tot ons leedwezen door ongesteldheid afwezig, wees op beschermende rechten, maar er is niets gedaan, terwijl de landbouw voortdurend achteruit gaat.

Ik meen dat er niets anders op zit dan althans te trachten tijdelijk den landbouw te helpen door beschermende rechten. De tegenwoordige toestand zal, hoop ik, niet zoo blijven: met den graanbouw in betrekkelijk pas ontgonnen landen gaat het goed, beter dan in landen zooals ons land, dat reeds lang in cultuur is. Het zal daarmede gaan als in ons land. In streken reeds lang bebouwd, zijn de kosten veel hooger.

Wanneer wij den landbouw helpen, hebben wij wellicht het geluk den landbouw door den slechten tijd heen te helpen, is er kans dat er iets van terecht komt voor de beurs van den landbouwer.

Wanneer er in nieuwe landen, zooals in Australië, waar het graan nu zoo goedkoop is, meer menschen komen wonen, zal het graan meer kosten, zal men minder productie krijgen, zal de graanprijs daardoor in lang bebouwd land wederom naar boven gaan, en de toestand aldaar van den landbouwer verbeteren. Daarom moet men, zooveel men kan, gaan in de richting die thans wordt voorgesteld, nl. den landbouw te gemoet komen. Dit kan men niet geheel, maar het is verkeerd niets te doen voor den landbouw, zoodat de werkloosheid zal toenemen, en de armoede niet minder worden. Het komt mij daarom voor dat, wanneer deze motie wordt aangenomen, dit moet geschieden als een krachtige prikkel opdat, waar de landbouw zooveel jaren heeft geholpen om den handel te gemoet te komen door het verschaffen van kanalen en waterwegen, bijv. voor Rotterdam en Amsterdam, de tegenwoordige handel van zijne zijde behoort mede te werken ten einde de kosten van den landbouw zooveel mogelijk te verminderen en de prijzen te verhoogen. Maar men moet niet meer beschermen dan noodig is.

Nu vraag ik den heer Dobbelmann, laten wij elkander geen neuzen

aanmaaien; is bijv. nu de toestand van de industrie zoo ellendig dat men die reeds door protectie moet helpen, zooals de motie wil?

Tot de regeering zeg ik: Al wordt de motie aangenomen, dan kunt gij nog geen cent heffen zonder onze toestemming, en is de motie aangenomen, dan zullen wij wel zorgen dat er niet meer gegeven wordt aan de industrie en andere zaken dan dringend noodig is. Wanneer de omstandigheden blijven gelijk zij thans zijn, zullen wij komen in een ellendigen toestand, zullen wij krijgen een landbouw die overal arm en ellendig is, geen geld heeft om iets uit te geven om het land te verbeteren.

Wanneer al het mogelijke tot verbetering gedaan wordt, dan is er kans dat het nog redelijk wordt; maar wanneer dat niet gebeurt, zullen de zaken zeker slecht gaan.

Indien de landbouw in beter toestand mocht komen, ben ik niet van plan mijne stem toch aan protectie te blijven geven. Men denke niet, dat protectie een te begeeren toestand is; protectie mag alleen dienen om den landbouw tijdelijk in het leven te houden. Zonder protectie gaat de landbouw zeker te gronde. Men moet bij die protectie ook wel denken — en dat doen de heeren te weinig — dat het niet de vraag is om den landbouw door protectie te laten leven en in orde te brengen. Landbouw, handel en veeteelt zijn te nauw aan elkaar verbonden, dan dat men het eene bedrijf zoude kunnen beschermen, zonder gevaar te loopen van het andere te benadeelen.

Daarom, wanneer er in deze Kamer nog menschen met een wijder blik zitting hebben, moeten zij wel bedenken dat, wanneer men den éénen tak van bestaan helpt, de andere groote kans loopt van benadeeld te worden.

Laten wij oppassen dat, terwijl er zoo vele millioenen zijn uitgegeven om kanalen en rivieren te graven en te verbeteren — hetgeen voor den handel noodig is — wij niet door onvoorzichtige maatregelen het werk van jarenlang bederven.

Hopen wij, dat wij met goed doorzicht tot stand brengen wat tot heil des lands noodig is.

In overoude dagen zeide men in Zeeland: „Kielen, wielen, rand rond het land!" Dit wil zeggen: wanneer er wielen (wagens) noodig zijn om het graan van het land te halen, dan heeft men ook schepen (kielen) noodig om het te vervoeren, en krijgt men geld om de dijken (den rand rond het land) in stand te houden.

De heer HELDT: De Kamer vergunne mij haar te verzekeren, dat ik alle menschen een goed hart toedraag, dus ook den landbouwers.

Hiermede wordt te kennen gegeven dat, indien deze menschen noodlijdend zijn, ik hen even gaarne wil helpen als anderen die in zulk een geval verkeeren, mits dat geschieden kan zonder nadeel of te groot nadeel van het algemeen belang. Op dit laatste komt het, wat mij betreft, aan. Ik doelde uitsluitend op den landbouw. Misschien acht men dit niet juist, maar de motie luidt:

„De Kamer, van oordeel, dat eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten, tot verbetering van den toestand van landbouw en industrie en in het belang der schatkist dringend wordt geëischt, gaat over tot de orde van den dag."

Maar ik beroep mij er op dat de geachte voorsteller de bescherming van den landbouw voorop gesteld heeft en de heeren 't Hooft, Lambrechts en van Kerkwijk uitsluitend van de belangen van den landbouw hebben gesproken, terwijl de heer van Kerkwijk zich van bescherming der industrie geheel afkeerig heeft betoond.

In elk geval staat bij den voorsteller de bescherming van den landbouw voorop: eerst bescherming van den landbouw, en daarna van de overige takken van bedrijf; geen bescherming van den landbouw, dan ook geen bescherming van de overige takken van bedrijf.

Ik wensch daarom na te gaan welke gevolgen de bescherming van den landbouw door invoering der graanrechten kan hebben.

Hoeveel zal in het algemeen die bescherming ons volk kosten?

De heer Dobbelmann heeft betoogd dat, zal de bescherming van den landbouw iets helpen, een recht zal geheven moeten worden van *f* 2,50 per H.L.

De heer DOBBELMANN: Dat heb ik niet beweerd.

De heer HELDT: In uwe rede wordt dat cijfer genoemd.

De heer DOBBELMANN: Ja, omdat het door anderen genoemd was.

De heer HELDT: Dan wil ik die bewering direct terugnemen, maar herinner, dat de heer 't Hooft dat cijfer van *f* 2,50 weer niet voldoende achtte; hij vroeg *f* 3 per H.L. In de eerste plaats wensch ik te vragen: is *f* 3 per H.L. wel genoeg?

In het adres van de Protectionistische Landbouw-vereeniging — eene vereeniging van landbouwers en belanghebbenden bij den landbouw, van mannen die het kunnen weten — dat ruim een jaar geleden tot Hare Majesteit de Koningin-Weduwe, Regentes, is gericht wordt, gezegd: „dat de landbouwer geholpen zoude worden wanneer slechts zoolang totdat eene andere regeling der muntwetten zou zijn tot stand gekomen, de prijzen van tarwe, rogge, koolzaad, meel en raapolie door een *schaalrecht* werden gebracht en gehouden op respectievelijk *f* 9, *f* 7 en *f* 12 de H.L. voor tarwe, rogge en koolzaad en een evenredig, iets hooger recht voor meel en raapolie".

En aan het slot van het adres lezen wij:

„Redenen waarom wij Uwe Majesteit *eerbiedig* doch met *dringenden aandrang* in het belang van welvaart, orde en rust van geheel ons vaderland verzoeken het daarheen te leiden, dat door een tijdelijk schaalrecht, hetwelk de prijzen houdt op *f* 9, *f* 7 en *f* 12 per hectoliter, respectievelijk op tarwe, rogge en koolzaad en een evenredig, iets hooger recht op meel en raapolie, de gevaren die dynastie, Vaderland en ons bedreigen door achteruitgang en verarming van de voornaamste takken van nijverheid: *landbouw* en *veeteelt*, in Nederland worde voorkomen."

Ik vroeg: is een invoerrecht van *f* 3 per hectoliter wel genoeg? En met reden.

In het *Friesch Volksblad* van 23 September jl. geeft de heer D. R. Mansholt, een alleszins practisch landbouwer, ons cijfers van den middenprijs van koren over eenige jaren. Daaruit blijkt, dat de middenprijs van tarwe aan de beurs te Groningen in 1893 bedroeg *f* 4,87 per hectoliter

en in September jl. *f* 3,88, laat ons in ronde cijfers stellen *f* 4 en *f* 5. Er zou dus, om tot den prijs van *f* 9 te komen, als in het adres van de Protectionistische Landbouwvereeniging wordt gevraagd, een inkomend recht geheven moeten worden van *f* 4 en *f* 5 per hectoliter.

Om niet te overdrijven zal ik mij houden aan het cijfer door den heer Dobbelmann genoemd, van *f* 2,50 per hectoliter. Dat vermenigvuldigd met 12 973 000, voor het aantal hectoliters dat in 1891 hier te lande meer werd in- dan uitgevoerd, dus in consumtie werd gebracht, geeft een cijfer van *f* 32 432 500 aan invoerrechten.

En dan hebben de landbouwers nog niets. Om den landbouwer in het genot te doen deelen van de bescherming moet het hier te lande verbouwd wordende graan dus eveneens gemiddeld met minstens *f* 2,50 in prijs stijgen.

Volgens de becijferingen van dr. Bruinsma te Steenbergen in de jongste aflevering van de *Vragen des Tijds* werden in 1892 verbouwd:

2 804 000	hectoliters	tarwe;
4 382 000	"	rogge;
1 756 000	"	gerst;
5 288 000	"	haver;
489 000	"	boekweit;
192 000	"	koolzaad;

gezamentlijk *f* 14 911 000 hectoliters. Dit cijfer vermenigvuldigd met *f* 2,50, het bedrag, waarmede men de hier te lande verbouwd wordende granen wil doen stijgen, geeft een kapitaal van *f* 37 277500, of met hetgeen van invoerrechten wordt geheven van *f* 69 710 000. Dat cijfer gedeeld op de bevolking, die op 31 December jl. bedroeg 4 732 911 zielen, geeft eene verhooging van den graanprijs van *f* 14,77 per hoofd, en per gezin, gerekend op gemiddeld 5 personen, van *f* 73,85 per jaar. Ik erken dat de juistheid van dit cijfer kan betwist worden en wil dadelijk toegeven, dat niet door mij berekend zijn de hoeveelheden graan, die worden vervoederd en evenmin die welke gebezigd worden als grondstoffen voor verschillende takken van bedrijf. Hiervan waren geene cijfers ter mijner beschikking; of zij te vinden zijn weet ik niet. Maar in 't algemeen kan dunkt mij, worden gevraagd: zal niet ons volk de hoogere graanrechten en de door die rechten verhoogde prijzen der granen moeten betalen in welken vorm dan ook. Immers als ons volk ze niet betaalt, wie zal ze dan voor ons betalen?

Ik zeide het: ik wil toestemmen dat de financieele gevolgen van de invoering van graanrechten niet volkomen zijn te overzien. Ik kan mijn cijfer van *f* 73,85 per jaar dan ook niet ten volle verdedigen, hetgeen echter nog niet wil zeggen dat ik die cijfers reeds geheel prijsgeef.

Uit dien hoofde heb ik langs anderen weg naar gegevens gezocht, ten einde het bedrag te vinden, hetwelk het heffen van invoerrechten aan de arbeiders zou kosten. Met deze cijfers hoop ik allereerst aan te toonen, dat niet wij maar de protectionisten overdrijven of liever onderdrijven. Van zulk onderschatten getuigt het cijfer van *f* 15,20 per jaar door den heer Dobbelmann in zijne rede genoemd, maar als ik mij niet bedrieg, door hem aan anderen ontleend, als het bedrag dat een gezin bij heffing van een invoerrecht, ad *f* 2,50 per H.L. graan, jaarlijks zou hebben te betalen.

Het bewijs, dat dit cijfer véél te laag is, acht ik al zeer gemakkelijk te leveren.

Deelen wij de tegenwoordige bevolking van Nederland van ongeveer 4 500 000 zielen door 5, het getal waarop de gezinnen bij ons te lande gewoonlijk worden begroot, dan krijgen wij 946 582 gezinnen; dit getal vermenigvuldigd met *f* 15,20, geeft een bedrag van *f* 14 388 046,40; dit bedrag weder gedeeld door 12 973 000, zijnde het aantal H.L. graan, die in 1891 hier te lande meer zijn in- dan uitgevoerd, dan komen wij toch tot een bedrag van *f* 1,10 op de H L. of eene verhooging van den graanprijs tot dit bedrag. De landbouwer, om wien te helpen het toch te doen is, heeft dan nog niets, en hij kan, zooals hij zelf heeft uitgerekend, met niet minder dan eene prijsverhooging van *f* 2,50 per H.L. tevreden zijn. Ik herinner er ten overvloede nog wel aan, dat de laatste cijfers alléén de hier te lande *ingevoerd* wordende granen betreffen en niet die voor de granen, die hier te lande worden *verbouwd.*

Ik wensch thans aan te toonen dat het cijfer van *f* 15,20 per gezin bij eene heffing van gemiddeld *f* 2,50 per H.L., véél te laag zou zijn. Ik kan mij hierbij gelukkig beroepen op niet, of althans moeilijk te wraken getuigen.

In de eerste plaats de heer D. R. Mansholt te Usquert, algemeen bekend als een bekwaam landbouwer.

Deze had in eenige nummers van het *Friesch Volksblad* de noodzakelijkheid van beschermende rechten ten aanzien van granen aangetoond. Dit verwondert de arbeiders, wier rechten en belangen de heer Mansholt zoo dikwerf in geschriften en in vergaderingen had bepleit en zij vroegen: hoe kan Mansholt nu zoo schrijven over de beschermende rechten, waar hij toch wel weten kan, dat ten gevolge van die hooge rechten op graan de broodprijzen aanmerkelijk zullen stijgen, terwijl de loonen niet kunstmatig kunnen worden verhoogd!

De heer Mansholt zoude nu bewijzen dat de gevreesde gevolgen niet zoo erg waren.

In het *Friesch Volksblad* van 10 Februari vinden wij de desbetreffende cijfers. De verhooging van den broodprijs per gezin zou, volgens hem, voor roggebrood alleen kunnen bedragen *f* 14,50 per jaar. Dat is, zal de heer Dobbelmann mij toevoegen, nog 70 cents minder dan het door mij genoemde cijfer. Op zich zelf is dit juist, maar wat heeft de heer Mansholt gedaan? Hij heeft in zijne berekening den arbeider bij den boer in de kost gedaan, zoodat het cijfer van *f* 14,50 per gezin alleen geldt voor de vrouw en 3 kinderen. Indien wij echter aannemen — wat gelukkig ook nog de regel is — dat de arbeider *niet* bij den boer in de kost is, dan komen wij, rekenende dat de man wel de dubbele portie roggebrood zal gebruiken die de vrouw of een kind gebruikt, alléén voor roggebrood op eene verhooging van *f* 21,70 per jaar en per gezin.

In de gemeente 't Zandt, een der gemeenten waar de graanrechten door mij werden besproken, werd o.a. door den heer L. H. Wierdsema, landbouwer te Oosterwijtwerd, het geraamde cijfer van ruim *f* 70 verhooging per gezin bestreden. De spreker maakte een andere berekening, naar cijfers welke met zijn goedvinden door de arbeiders in de vergadering tegenwoordig werden aangevuld en die later door hem in de *Appingedammer Courant* zijn bevestigd. Volgens de opgaven van den heer Wierdsema zou jaarlijks in een arbeidersgezin worden verbruikt 8 hectoliter rogge, 6 hectoliter gort en 200 kilo boekweit.

Wanneer wij deze cijfers vermenigvuldigen met hetgeen men van deze

producten aan invoerrechten zou moeten betalen — ik volg hier de tarieven die in het adres der werkliedenvereeniging te Wagenhuizen gewenscht worden — *f* 2,50 voor rogge, *f* 2 voor gort en *f* 2 voor boekweit, dan krijgen wij per jaar en per gezin eene vermeerdering van prijzen: rogge *f* 20, gort *f* 12 en boekweit ruim *f* 4, te zamen *f* 36. Ik heb daarna nog opgaven gevraagd in verschillende gemeenten omtrent het graanverbruik in een arbeidersgezin, bestaande uit man, vrouw en 3 kinderen. Deze cijfers komen met enkele afwijkingen hierop neder dat per jaar wordt verbruikt: Rogge 8 hectoliter (d. i. 26 à 27 pond roggebrood per week). Tarwe (tarwebrood alleen des zomers mede naar het veld, 100 dagen à 2 pond per dag) 1 H.L. Gort 4 H.L. (omstreeks 10 pond per week) en boekweiten meel 2 H.L. (5 pond per week). Berekenen we hier weder het invoerrecht voor rogge op *f* 2,50, voor tarwe op *f* 3, voor gort op *f* 2, dan verkrijgen wij een bedrag van *f* 35 per jaar voor een arbeidersgezin van 5 personen.

De uitkomsten der verschillende berekeningen komen dus vrijwel overeen. Had de heer Mansholt zich niet enkel bepaald tot de prijsverhooging van het roggebrood en den vader in het gezin gelaten, dan zou hij een veel hooger cijfer hebben verkregen dan de nu berekende.

Hoe dit zijn moge, op eene verhooging van *f* 35 à *f* 36 per jaar en per gezin van 5 personen moet minstens worden gerekend.

Daarbij is dan geen cent in rekening gebracht voor verhoogde productiekosten, die misschien niet op het platteland zullen ontstaan, doch in de steden niet zonder invloed zullen blijven. *f* 36 per jaar alleen aan verhooging van de prijzen van brood en van andere uit graansoorten bereide levensbehoeften! En zal eene zoo belangrijke verhooging der graanprijzen zonder invloed blijven op de prijzen der andere peulvruchten, erwten en boonen enz., (die wij door de arbeidersgezinnen bij voorkeur gaarne zouden zien nuttigen) van aardappelen enz.?

Eene belasting van *f* 36 per jaar van de armsten, ja zelfs van de bedeelden! Of kan het gezin van een bedeelde het geld nuttiger besteden dan aan roggebrood? *f* 36 voor gezinnen, die moeten leven van *f* 250 à *f* 300 's jaars, zooals met de boerenarbeiders als regel het geval is; *f* 36 voor hen, wier leven nog zoo sober, nog zoo somber is, die weelde volstrekt niet kennen, die slechts leven om te werken en werken om te leven!

Minstens *f* 36 per jaar voor hen! En voor ons? Niet het derde deel van het bedrag. Ik spreek van ons, Kamerleden en van allen, die zich in eene dergelijke positie mogen verheugen. Toe, Mijne Heeren, gaat als gij een uurtje kunt uitbreken van den tijd welken het Kamerlidmaatschap en andere bezigheden van u vorderen, eens berekenen hoeveel minder het aandeel zal zijn in de broodbelasting van hen die meer in ééne *week* hebben te verteren dan een arbeidersgezin in één *jaar*.

Het geldt hier derhalve eene belasting of prijsverhooging, waarin de arbeidersgezinnen de helft of twee derden meer zullen hebben te betalen dan de overige bevolking, die geen zwaren en langdurigen arbeid heeft te verrichten en voornamelijk vleeschspijzen nuttigt. Het is waarlijk niet te verwonderen dat de geachte afgevaardigde uit Zuidhorn, de heer Zijlma, erkent dat de verhooging der broodprijzen het *belangrijkste* bezwaar is tegen het heffen der beschermende graanrechten.

Een gevolg van het heffen van beschermende graanrechten zal zijn: grooter verarming van de bevolking, waardoor meer dan thans het

gebruik van slechte aardappelen met potvet of olie zal worden bevorderd.

Dat de maatregel zou kunnen helpen tegen werkloosheid is reeds door verschillende sprekers ontkend. Uit dien hoofde kan dit onderwerp dus buiten bespreking blijven.

Dat de maatregel de armoede zoude doen verminderen, kan derhalve evenmin worden aangenomen, trouwens, sinds wanneer is het gebleken nuttig te zijn de arme gezinnen te helpen door het weinigje, dat zij te verteeren hebben nog met omstreeks *f* 20 per jaar — ik bereken voor hen alleen het gebruik van roggebrood (het onmisbaarste) — te gaan belasten?

Maar — zoo wordt ons voorgespiegeld — het gevolg van de heffing van graanrechten zal zijn meer werk, zelfs volop werk, derhalve meer vraag naar werkkrachten, en dientengevolge eene *belangrijke* verhooging van den loonstandaard.

Waar moet dat meerdere werk in vredesnaam vandaan komen? Men tracht te beweren, dat het hier vandaan moet komen, dat meer groenland in bouwland zal worden omgezet. Wij hebben uit geschriften en ook in deze kamer van de voorstanders van beschermende graanrechten vernomen, dat de verhoudingen van het getal der arbeiders, benoodigd op bouwland en op groenland zijn 10 : 1, 5 : 1, 3 : 1 enz. Allerlei verschillen dus, waaruit blijkt, dat de deskundigen het hierover nog weinig eens zijn of ons niet voldoende inlichten. De geachte afgevaardigde uit Zaandam, de heer de Boer, heeft ons de vorige week te dezen opzichte vrij wat juister ingelicht.

Ik wil echter aannemen, dat er een verschil is. Ik wil aannemen, dat er bij verbouwing van een groot deel der thans ingevoerd wordende granen, meer arbeiders zullen noodig zijn dan thans. Maar die arbeiders zijn er reeds, en zij zijn bij voorkeur overvloedig in de bouwstreken, in het noorden des lands. De geachte afgevaardigde uit Winschoten, de heer Tijdens, kan ons daarvan wel het een en ander mededeelen. Die geachte afgevaardigde is, meen ik, ook in het bestuur van den bond: „Orde door Hervorming". Welnu, deze bond is bezig een stelselmatige werkverschaffing op touw te zetten, om de overvloedige arbeiders uit die streken aan werk te helpen. Bovendien is er door den bond nog eene prijsvraag uitgeschreven met het doel om te weten te komen, wat het beste middel tot werkverschaffing zoude wezen.

Gesteld nu dat er na invoering van graanrechten meerder werk komt, zal dan het gevolg daarvan zijn eene zóó groote vraag naar arbeiders, dat de loonen stijgen en in zulk eene mate stijgen, dat de arbeiders in die verhooging de *f* 35 à *f* 40 zullen terugvinden, waarmede de prijzen der eerste levensbehoeften zullen zijn verhoogd?

Naar het mij voorkomt, kan en zal dat het geval niet zijn, waar er thans reeds een reserveploeg arbeiders voorhanden is, die waarschijnlijk niet eens in haar geheel bij den landbouw werk zullen vinden.

Voor een eventueele omzetting van groen- in bouwland zijn er arbeiders voor de hand, veel meer dan er noodig zijn. En meerdere werkzaamheden zijn van de gewenscht wordende bescherming niet te verwachten. Men behoeft er namelijk niet op te rekenen, dat, wanneer het bedrijf voor de boeren winstgevender wordt, zij terug zullen keeren tot hun vroeger gebruik om 's winters den oogst te dorschen en te schoonen, waardoor de arbeiders voorheen ook des winters werk vonden.

Ook hiervan kan onze collega, de heer Tijdens, ons het een en ander

vertellen. In de laatste jaarvergadering van den bond „Orde door Hervorming" heeft hij dit duidelijk doen uitkomen. Wij vernemen van hem, dat de oplossing van het vraagstuk der werkloosheid ten platten lande niet kan gevonden worden door het niet meer dorschen met de stoommachines en het stroopersen, want de resultaten met het vroegere dorschen zonder stoommachine verkregen waren allerbedroevendst. Uit eigen ervaring sprekende kon hij verklaren, dat de schade, daardoor op ééne boerderij veroorzaakt, *f* 500 à *f* 1000 bedroeg. Trouwens ook de graanhandel heeft er in de laatste jaren zich op ingericht, dat de producten vóór den winter worden afgeleverd, en de boeren hebben liefst vóór den winter het geld.

Ik heb nog eene andere getuigenis in denzelfden geest. In een belangrijk boekje, dat dezer dagen het licht heeft gezien, getiteld: „Waarom geen beschermende graanrechten", lezen wij bladz. 40:

„Is het niet bekend dat de boeren in de graanstreken in de dagen van weelde ook in andere opzichten dan het bovengenoemde hoegenaamd geen acht sloegen op de levende arbeidskrachten, wier voortbestaan toch voor beide partijen eene zaak was van 't allergrootste belang? Niettegenstaande de vermaningen van oude, bedachtzame boeren, om geen dorschmachines aan te schaffen, omdat daardoor het winterwerk der arbeiders werd weggenomen, ging men toch gaandeweg met den machinalen arbeid voort. Er werden zaai- en schoffel-, gras- en graanmaaimachines aangeschaft, zuivelfabrieken gesticht; alle handenarbeid werd tot een minimum gereduceerd."

En hoe nu onder deze omstandigheden de arbeiders in een stijgen der loonen terug zullen vinden hetgeen ze aan duurder brood en levensbehoeften meer zullen hebben uit te geven, is mij onbegrijpelijk. Zullen de boeren als het hun zooveel beter gaat misschien *niet* meer den stelregel toepassen, dien wij met zooveel waardeering de vorige week door den heer Dobbelmann hebben hooren veroordeelen, toen hij sprak (zie *Handelingen* blz. 966):

„Ik heb mij nimmer zonder voorbehoud kunnen vereenigen met den stelregel: de prijzen regelen zich naar vraag en aanbod. Dit kan waar zijn voor goederen, nimmer voor arbeid, omdat het loon van den arbeider niet mag dalen lager dan voor een menschwaardig bestaan, zij het ook een bescheiden, noodig is."

Zullen de boeren in het vervolg dien stelregel niet of niet meer toepassen? Dit is — ik moet het tot mijn spijt zeggen — alweder van de boeren niet te verwachten; waarschijnlijk zelfs niet van een boer als de heer Mansholt. Wij lezen toch in het reeds genoemde *Friesch Volksblad:* „Nu merkt „de arbeider" zeer te recht op, dat niemand de boeren kan noodzaken hoogere dagloonen te geven, al rijst de prijs van het koren ook de helft. Dit is volkomen waar. Daar kan de burgemeester niets aan doen en zelfs de Koning niets. En al *konden* zij het doen, zij deden het toch niet, meestal niet. Dit moet vanzelf komen, zooals het ook in de jaren van 1870 en 1880 vanzelf kwam, en in Duitschland vanzelf kwam, toen de *gezamenlijke loonen*, na invoering van inkomende rechten, met 75 pct. rezen en de inkomsten uit grondbezit slechts met 9 pct. Het zit hem er niet zoozeer op vast of de boeren vrijwillig meer werk zullen laten verrichten en hooger dagloonen zullen geven. Wie zich daarvan veel voorstelt komt bedrogen uit."

Wat de heer Mansholt schrijft is inderdaad de gedachtengang van schier alle boeren, want dat er uitzonderingen zijn, wil ik gaarne bekennen. Ik heb in zes dagen tijds, dat ik in Groningen vertoefde, meerdere malen den stelregel, dat de loonen zich enkel naar vraag en aanbod regelen, hooren verkondigen, dan ik in 6 jaren te voren gehoord of gelezen had. Men hoorde daar van niets anders. Met hoeveel echter in de jaren 1870 tot 1880 de loonen nu wèl gestegen zijn, verhaalt ons de heer Mansholt niet, en het is mij ook niet mogen gelukken het van de boeren in Groningen te vernemen. Niet één heeft dat bedrag kunnen of willen noemen.

Voor het beweren, dat de boeren in den regel niet zoo scheutig schijnen is nog een bewijs te vinden in het straks reeds geciteerde boekje. Wij lezen daarin op blz. 38 en 39:

„Maar zal de boer meer loon geven, bij grootere winsten op zijn graanbouw?

„De geschiedenis geeft ook in deze een nuttige les. Ik heb den tijd beleefd, toen alom en te Oldambt de trotsche boerenpaleizen verrezen, waarvan ik in een vorig hoofdstuk sprak. Dat was de gulden tijd, toen de landbouwer 's jaars zijn winsten bij duizenden telde. Heeft hij toen ook zooveel hart voor den arbeider getoond, als hij belooft te doen, wanneer men maar zijn wenschen bevredigt? De loonen waren toen niet hooger dan thans en de boerenarbeiders en knechts verkeerden in een toestand — er waren gunstige uitzonderingen, maar ook uitzonderingen slechts — die een Henry Havard in zijn „*Frontières ménacées*" bittere klachten deden uiten over zooveel onverantwoordelijke verwaarloozing en verwildering der werkende klasse.

„'t Is reeds weer betrekkelijk lang geleden, dat het boek van den Franschen schrijver aan heel de beschaafde wereld bekend maakte, hoe over 't algemeen de landbouwer in 't Oldambt zijn arbeiders beschouwde als wezens van lagere orde, die zich zelve maar moesten zien te helpen zoo goed en zoo kwaad het ging. En de gevolgen daarvan zijn niet uitgebleven! Zij waren zoo treurig mogelijk. Ik behoef daar niet op te wijzen. De gebeurtenissen die in 't Oldambt zijn voorgevallen, hebben 't antwoord gegeven op de vraag, wat de gevolgen moesten zijn als de boer geen genoegzame zorg aan zijn arbeiders wijdde. Maar zelfs uit onzen tijd zijn wel voorbeelden aan te voeren, die niet spreken van groote belangstelling der graanverbouwende landverbouwers in het lot hunner ondergeschikten. Nog in deze dagen verzond eene Christelijke werkliedenvereeniging te Middelstum, die zeker door niemand ter wereld van revolutionnaire bedoelingen zal worden verdacht, een schrijven, waarin zij aandrong op meer zorg voor de boerenarbeiders. Dat is dus nog noodig zelfs op dezen dag!"

Dat echter de loonen van 1870—1880 zijn verhoogd en de toestanden der landbouwarbeiders er op verbeterd zijn ontkennen deze geenszins; maar zij voegen er bij, dat zij toch liever niet den duren tijd van vroeger terugwenschen.

Bovendien, kan mijns inziens de vraag gelden: zijn de hoogere loonen in genoemd tijdvak wel een gevolg geweest van de hoogere graanprijzen? Herinneren wij ons toch de groote werken welke juist in die jaren zijn verricht, zooals de aanleg van spoorwegen, het graven van kanalen, het slechten van vestingen, den bouw van forten enz. Van hoeveel

invloed zijn die groote werken en de vraag naar arbeidskrachten welke zij deden ontstaan, niet geweest ook op de loonen van de landbouwarbeiders! Ik herinner mij een paar jaar geleden te 's-Gravenzande vernomen te hebben, dat de loonen van de arbeiders in het Westland in een korten tijd gestegen waren met 50 à 60 cents per dag, eenvoudig omdat de boerenarbeiders naar het werk trokken aan den Hoek van Holland, zoodat de boeren om hen te behouden de loonen tot een ongeveer gelijk bedrag moesten opvoeren als bij dat werk werden betaald.

Op grond van een en ander verwacht ik van die voorgespiegelde verhooging der loonen als vergoeding voor de hoogere prijzen van de eerste levensbehoeften, volstrekt niets, zoodat alleen eene indirecte vermindering van loonen, bedragende ongeveer *f* 36 à *f* 40 per jaar, dat is $^1/_6$ à $^1/_7$ van het inkomen der gezinnen, het gevolg zal zijn van het invoeren van graanrechten.

En wat voor de arbeiders in de bouwstreken geldt, geldt in dezelfde mate voor andere landbouwarbeiders. Of zullen de zuivelboeren de loonen van hunne arbeiders met een bedrag van *f* 36 à *f* 40 verhoogen. En zullen zij dit kunnen doen? Want hierop hebben wij nog te letten.

Men wil het nu ingevoerd wordende graan zooveel mogelijk hier te lande verbouwen, zooveel mogelijk groen land omzetten in bouwland. De vraag naar groen land zal dus den prijs daarvan belangrijk doen stijgen. Bovendien zullen de zuivelboeren, voor het graan dat zij voederen, ook den hoogeren prijs hebben te betalen. Kan de zuivelnijverheid die verhoogde grondpacht en graanprijzen plus de verhooging van het arbeidsloon lijden? Zal zij onder die omstandigheden toch de mededinging kunnen volhouden op de buitenlandsche markt? Kan eene prijsverhooging van het vee en de zuivelproducten, daarvan het gevolg, verhaald worden op de koopers en consumenten?

Het is dan ook geen wonder dat men nu reeds denkt aan eene bijzondere bescherming ook voor de zuivelnijverheid. In een werkje, getiteld: „Toelichting op het adres van de Vereeniging van Nederlandsche patroons „Boaz" enz., van den landbouwer van Leeuwen, lezen wij: „Het is dan ook zeer zeker van groot belang voor de weiboeren dat ingrediënten, als margarine en andere oliën tot bereiding van kunstboter belast worden, en wel met het dubbele waarmede onze eigen boterbereiding wordt belast. Dit is ten minste tegenover onze eigen landgenooten niet meer dan billijk, en om de groote concurrentie een eerste vereischte, omdat van de natuurboter tienduizenden leven en bij de kunstboter alleen de fabrikanten met eenige arbeiders moeten leven.

„Vervolgens zou de kunstboter aleer ze de fabriek ging verlaten door eene andere kleur (dat zou dan zeker een erg vieze kleur moeten zijn, die van het gebruik afschrikt) moeten worden onderscheiden. Zoo deze maatregel gelijktijdig met de graanrechten tot stand kon komen, zouden voorzeker geen klachten worden gehoord, wanneer de voederprijzen wat stegen."

Naar aanleiding van het geciteerde doe ik opmerken, dat de schrijver den omvang van de kunstboter-industrie wel wat erg onderschat. Het *Weekblad van Nederland* van Zondag 10 Maart bevat eene beschrijving van de fabriek der firma van den Bergh te Rotterdam. Daarin lezen we „dat het aantal werklieden dat op die fabriek vast werk vindt bedraagt 400, terwijl ongeveer 300 personen daarvoor in verschillende nevenbetrekkingen een bestaan vinden."

Bovendien is de kunstboternijverheid een van die takken van bedrijf, die een belangrijken uitvoer naar het buitenland hebben.

„Volgens een rapport van den heer David S. Bles, vice-consul der Nederlanden te Manchester, over margarine-boter, voorkomende in de *Verzameling van consulaire en andere verslagen over nijverheid, handel en scheepvaart*, zond Holland in het jaar 1891 naar Engeland 1 104 050 cwts. = 56 883 390 K.G. margarine-boter, zijnde eene vermeerdering van 103 082 cwts., bij het vorig jaar, en vertegenwoordigende eene waarde van £ 3 093 595 = *f* 37 423 140.

„Hierbij wordt opgemerkt, dat de geldswaarde niet altijd een juist bewijs is van eene vermeerdering of vermindering van den invoer, daar deze geheel afhangt van de meer of mindere soort, maar dat is zeker, dat Holland zoowel door gewicht als door waarde de overwinning behaalt en ongeveer $^{9}/_{10}$ van den geheelen import voor zijne rekening neemt. Alle andere landen staan nog verre ten achter bij Holland."

De margarine-boter is dus een belangrijk artikel van uitvoer, wat tegenwoordig van weinig takken van industrie gezegd kan worden; maar bovendien zal de belasting op de kunstboter voornamelijk moeten betaald worden door de lagere klasse, voor wie — ik beweer dit nog — de goede kunstboter een ware weldaad is, omdat zij, ware de kunstboter niet te krijgen, verknoeide natuurboter zoude moeten nuttigen, of zich van het gebruik van boter zoude moeten onthouden.

Thans nog een kort woord over den invloed van de hoogere prijzen van het graan en andere landbouwproducten, ook van de boter enz. op de overige nijverheid.

Ik meen om verschillende redenen de verhoogde prijzen der levensbehoeften voor de werklieden, vooral in de steden, te mogen ramen op *f* 50 per jaar.

Volgens den geachten afgevaardigde uit Weert, den heer Truijen, telde ons land in 1889 486 000 arbeiders, werkzaam in fabrieks- en arbeidsnijverheid, waaronder, volgens den geachten spreker, *niet* zijn begrepen werklieden in vrije bedrijven. Welke bedrijven hij daaronder verstaat, is mij echter niet duidelijk. Behouden we dus het cijfer van 486 000, en vermenigvuldigen dat met *f* 50, het bedrag dat de graanrechten enz. den arbeider zullen kosten, dan zoude, als met dat bedrag de loonen werd verhoogd, de fabrieks- en ambachtsnijverheid een hooger bedrag aan arbeidsloonen hebben te betalen van *f* 24 300 000 per jaar.

Of meent men dat de werklieden de schade van de verhooging der invoerrechten moeten dragen?

In de eerste plaats *kunnen* zij dat niet; daarvoor zijn de loonen algemeen nog te laag, en in de tweede plaats kunnen wij er gerust op rekenen dat zij het niet *zullen* doen; zij zullen heel spoedig in een vorm van loonsverhooging het verlorene trachten te herwinnen. Wij mogen ons bereids voorbereiden op een storm die daarvoor onder de werklieden zal opsteken.

En als nu de werklieden dien last niet kunnen dragen, dan zullen de ondernemingen dat moeten doen. Maar zullen *zij* het kunnen? Sommige misschien wel, maar verreweg de meeste niet. Hoe zullen zooveel takken van fabrieks- en ambachtsnijverheid, die nu reeds voor zich van bescherming roepen of die nog maar alleen bestaan kunnen ten gevolge van een lagen loonstandaard, het moeten stellen na invoering der graanrechten?

Maar, zoo vernemen wij, de fabrieks- en handwerksnijverheid moet eveneens beschermd worden. Kwam het daartoe dan zouden wij die bescherming dadelijk zóó hoog moeten opvoeren, dat éérst de 24 millioen voor bescherming van den landbouw werden verkregen, en dan zou er misschien nòg eens zooveel moeten bijkomen om de industrie te doen bloeien.

Mijne rede is uit den aard der zaak al lang genoeg, zoodat ik niet verder zal spreken over bescherming van de fabrieks- en handwerksnijverheid, die in de tweede plaats door den heer Dobbelmann werd bepleit.

Wat mij steeds verwondert is, dat de voorstanders van beschermende rechten de gevolgen van hunne wenschen te weinig overzien, dat zij eene revolutie als zij scheppen door hun stelsel, in alle bedrijven zoo maar gerust aandurven en zoo maar even bij de wet willen regelen.

Waartoe zulk eene omwenteling? De bewering dat dure tijden, ook voor den kleinen man beter zijn dan goedkoope, is eene stelling waarover geleerden lang kunnen twisten, maar de uitkomst dier twisten zal altijd slechts betrekkelijk zijn.

Andere tijden, andere toestanden. Wat voor 100 jaren slecht was kan thans goed zijn en omgekeerd. En moge het al zoo zijn, dat dure tijden in 't algemeen beter zijn dan goedkoope, dan blijft het nog een vraag of dat óók zoo is als die duurte plotseling en kunstmatig wordt opgewekt.

Waarvoor zulk eene omwenteling? Voor wie, in wier belang?

Ik blijf beweren enkel en alleen in het belang van den gelukkigen bezitter van grond en nog wel van grond waarop granen verbouwd worden of kunnen worden, een aantal dat geschat wordt op een 25 000, want dezen zullen wat vroeger of later met al de winst gaan strijken.

Weinige landbouwers toch zijn tegenwoordig nog zoo gelukkig een pachtheer of pachtvrouw te hebben als wijlen mejuffrouw Corver Hooft, de zuster van ons vroeger medelid van dien naam.

Deze dame toch heeft hare pachten nooit verhoogd. Circa honderd jaren lang betaalden de pachters hetzelfde, en bij haren dood zijn alle pachtcontracten voor 19 jaren op dezelfde voorwaarden verlengd geworden.

Dat de voordeelen van de hoogere graanrechten trouwens gaandeweg aan de eigenaars komen, ontkennen de protectionisten zelf niet.

De heer Doornbosch, de profeet, of wil men liever een der apostelen van de graanrechten in het Noorden, zegt daarvan in zijn boekje:

„Zij die tegen beschermende rechten van den landbouw zijn, voeren daartegen aan, dat dit verhooging der huurprijzen ten gevolge zal hebben en dan toch weder te recht komt in de zakken van de groote landbezitters. Dit kan op den duur het geval worden, doch in de eerste plaats worden daardoor gebaat de bewerkers van den grond, de werkelijke boeren en boerenarbeiders."

Maar de landbouwers moeten geholpen worden, hun bedrijf is of wordt niet meer loonend, zelfs niet als zij geen pacht behoeven te betalen. De landbouwer werkt dus met verlies. Hij zou derhalve, want hierop moet deze redeneering uitloopen, beter doen met den grond niet meer te bebouwen, beter doen met den grond te laten rusten, wat op zich zelf nog voordeelig zou zijn voor den grond.

Wat daarvan te zeggen? Het bevreemdt mij alleen maar, dat als het bedrijf zoo onvoordeelig is, de landbouwers zelf niet een heel klein stukje grond afstaan aan hunne arbeiders. Want dit is wel het eigen-

aardige, dat in de bouwstreken, waar de grond thans zulk eene geringe waarde heeft, de arbeiders zelfs geen klein plekje krijgen om aardappelen en groenten voor hun huisgezin op te telen. Zoo ver is het zelfs gekomen, dat langs philantropischen weg daarin is of wordt voorzien. Nutsdepartementen en andere instellingen van dien aard hebben in de laatste jaren hier en daar een stuk grond aangekocht, dat in akkers verdeeld aan de arbeiders wordt verhuurd.

Ik hoor hier zeggen, dat is bij ons niet zoo. Ik geloof dat gaarne, maar in Groningen is het wèl zoo. Ik kan zoo dadelijk niet alle gemeenten opnoemen waarin op de wijze als ik noemde in de behoefte die door de arbeiders werd gevoeld is voorzien, maar o. m. is dat het geval te Uithuizen en 't Zand.

Wij hooren verder: gaat het den boer slecht, dan gaat het allen slecht; gaat het den boer goed, dan bloeit de geheele maatschappij. Ik zou hetzelfde kunnen zeggen van de arbeidende klassen en met nog meer recht. Indien het den arbeiders goed ging, zou het de geheele maatschappij goed gaan. Ware het mogelijk om op een gegeven oogenblik de arbeidsloonen te verdubbelen, dan ben ik er zeker van, dat dit dubbele loon, behoudens een klein gedeelte, dat de arbeiders zouden besparen, omdat zij dat dan zouden kunnen doen, elke week opnieuw in omloop zoude komen en alle geledingen van de maatschappelijke keten zou doorgaan en versterken, en niet alleen de groothandel, maar ook de kleinhandel zou van de geregeld terugkeerende beweging van een zooveel grooter kapitaal profiteeren.

Maar wat zullen de boeren doen als het hun zooveel beter gaat, als zij hunne winst weder bij honderden en duizenden kunnen tellen?

Hunne behuizing nog wat mooier inrichten, het meubilair vernieuwen enz. Maar dat zijn uitgaven voor eens. Verder, geheel in den geest als tal van andere menschen, wanneer het hun wat beter in de wereld gaat, wat weelderiger gaan leven? Ik heb dat de boeren zelf gezegd, maar zij hebben er niet op geantwoord; zelfs niet dat ik overdreef. En wat hebben nu de boerenarbeiders er aan of de landheeren wat weelderiger leven? Totaal niets! Ik hoor daar zeggen: zij kunnen de arbeiders dan ook wat meer loon geven. Maar ik heb straks reeds aangetoond dat daar niets van komt. Ik heb den boeren gevraagd, wie het aantal millioenen durfde schatten dat in dien gulden tijd door de landbouwers in allerlei buitenlandsche effecten is verspeeld en die voor ons land zijn verloren gegaan. Ik heb ook daarop geen antwoord gekregen. Niemand heeft het kunnen ontkennen of het zoeken te verschoonen, alleen werd het vertrouwen uitgesproken dat men, door schade en schande geleerd, voortaan wel wijzer zoude zijn.

De landbouwer moet geholpen worden, want anders zal het eindelijk zoo ver komen dat het bedrijf niet langer loonend is en niet meer zal worden uitgeoefend.

Maar van hoevele andere bedrijven kan dit niet eveneens beweerd worden?

Denken wij bijv. maar eens aan de veenderijen, die ten gevolge van den invoer en de goedkoopte van steenkolen en petroleum kwijnen; aan de pottebakkerijen, koperslagerijen en aardewerkfabrieken, wier bedrijf gaandeweg belangrijk is verminderd ten gevolge van het nieuw en meer in gebruik komen van geëmailleerd vaatwerk; aan de touwslagerijen, een bedrijf dat vroeger in bijna elke gemeente werd beoefend, doch die

thans bijna niet meer worden aangetroffen, verdrongen als zij zijn door het gebruik van staaldraad. Zou men nu om die bedrijven te hulp te komen den invoer moeten gaan bemoeilijken van steenkolen, petroleum, staal enz. Waar is op die wijze het begin en waar zou het einde zijn?

Maar gesteld er ware *alles* te zeggen vóór bescherming van den landbouw, gesteld dat het verleenen van hulp *onvermijdelijk* bleek om den landbouwer in staat te stellen zijn bedrijf te blijven uitoefenen, dan zou er, mijns inziens, slechts één geoorloofd middel zijn om die hulp te verleenen. Dat middel zoude zijn: den landbouwers elk jaar een toeslag te geven voor elken hectoliter graan door hen verbouwd. Ik zou daar echter de volgende voorwaarde aan willen verbinden:

1°. dat niet tot in het oneindige graan zou worden verbouwd;

2°. dat het voordeel bleef aan den land*bouwer* en niet kwam aan den land*eigenaar*;

3°. dat door den landbouwer een behoorlijk loon aan de arbeiders werd betaald.

Onder deze voorwaarden zou ik mij kunnen voorstellen dat wij jaarlijks eenige millioenen onder de landbouwers verdeelden, millioenen die natuurlijk zouden moeten komen *uit* de schatkist en die daarin komen, zooals de omstreeks 128 millioen, die de uitgaven van den Staat tegenwoordig vorderen.

Werd eene eventueele bescherming op de wijze als door mij aangegeven, verleend, dan zou zij worden betaald door de belastingschuldigen, dus door alle burgers, naar gelang deze thans reeds belastingen betalen of daarin worden aangeslagen. De last der bescherming zou dus worden gelegd op ieder naarmate hij kan en behoort te dragen, voor zoover dat beginsel in ons belastingstelsel toepassing vindt. De heffing van invoerrechten zou echter den last voor drie vierden leggen òf op den kleinen en den kleinsten man, voor wien brood de onmisbaarste levensbehoefte is, òf, voor zoover hij door verhooging van loon kan worden teruggevonden, op de nijverheid. Dit is het groote verschil tusschen de wijze waarop ik in het onvermijdelijkst geval eventueel zou willen helpen en die waarop de heeren Dobbelmann c. s. dit willen doen. De laatste veronderstelt eene broodbelasting, en mijns inziens is eene *onrechtvaardiger* en *ongelijkmatiger drukkende* belasting dan eene *broodbelasting* zoude zijn niet denkbaar.

. Ziedaar verschillende redenen, waarom ik tegen heffing van graanrechten ben en waarom ik met de volste overtuiging mijne stem tegen deze motie zal uitbrengen.

De heer DE BEAUFORT (Amsterdam): De beraadslagingen, waarmede wij op het oogenblik ons bezighouden hebben het bezwaar, dat aan alle beraadslagingen over moties noodzakelijk verbonden is, van te leiden zoowel tot te groote uitgebreidheid als tot onbestemdheid.

De motie van ons geacht medelid uit Nijmegen, den heer Dobbelmann, wil ons doen uitspreken, dat eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten tot verbetering van den toestand van landbouw en industrie en in het belang der schatkist dringend wordt vereischt. Men wenscht dus van deze Kamer eene verklaring uit te lokken waaruit hare begeerte zou blijken om ons tarief van invoerrechten te wijzigen en wel te verhoogen.

Men kan de invoerrechten in het algemeen naar hunnen aard verdeelen in drie categorieën: in fiscale, in protectionistische en in invoerrechten, die een gemengd karakter hebben.

De fiscale invoerrechten zijn die, geheven op artikelen welke niet in natura noch waarvan surrogaten in het land geproduceerd worden, en men zou er ook toe kunnen brengen de invoerrechten, equivaleerend aan de accijnzen op accijnsplichtige goederen.

De protectionistische invoerrechten moeten natuurlijk, willen zij zuiver protectionistisch wezen, prohibitief zijn. Een zuiver protectionistisch invoerrecht moet daarom niets of althans luttel aan de schatkist opbrengen.

Nu dragen de meeste rechten een gemengd karakter; zij zijn zoowel fiscaal als protectionistisch. Aan de eene zijde zijn zij in het belang van de schatkist, aan de andere zijde in het belang van landbouw en industrie, maar zooals van zelf spreekt, wat ten goede komt aan de schatkist, strekt niet tot bescherming van landbouw en industrie en omgekeerd, wat aan de protectie van landbouw en industrie ten goede komt, is ten nadeele van de schatkist.

Nu is het ontzaglijk moeilijk om zich over den invloed van dergelijke tarieven een juist oordeel te vormen, alvorens men die tarieven geheel en al voor zich ziet, alvorens men weet, op welke artikelen en tot welk bedrag uitbreiding en verhooging door den geachten afgevaardigde uit Nijmegen worden gewenscht. Zoolang men dit niet weet, zal deze discussie altijd eenigszins blijven eene discussie in 's Blaue hinein.

Er zijn evenwel, ook al weet men hieromtrent meer, nog andere moeilijkheden, om deze quaestie zoo in het algemeen te bespreken. Zelfs al konden wij juist weten hoe de rechten zouden zijn in het tarief van invoerrechten, dat de geachte afgevaardigde uit Nijmegen, de heer Dobbelmann, wenscht, dan nog zou het ontzaglijk moeilijk zijn, om zich eene juiste voorstelling te maken van de belangen die gebaat en van de belangen die geschaad zouden worden. Het geldt hier — zooals vanzelf spreekt — een strijd van belangen.

En nu wensch ik goed begrepen te worden; ik wil volstrekt niet beweren, en verlang niet geacht te worden gezegd te hebben, dat, wanneer hier door de landbouwers en de industrieelen gestreden wordt voor hunne belangen, daarmede door mij zou bedoeld worden, dat zij de verhooging van rechten uitsluitend bepleiten ter wille van eene verhooging hunner persoonlijke winsten. Ik ben er van overtuigd, dat het hun gaat, zooals het den meesten, zooals het bijna ons allen gaat, dat zij namelijk den kring van het algemeen belang overzien van het standpunt uit van hun eigen belang en dat zij meenen, dat, waar het hunne industrie, of hun taak van bestaan wel gaat, ook de welvaart in de maatschappij in het algemeen verhoogd wordt, zoo zeer, dat daarvoor de tusschenkomst van den Staat gewettigd is. Men zal in den regel zien, dat ieder zijn eigen belang met een vergrootglas beschouwt en de belangen van zijn buurman met een verkleinglas. Men hoort van iedereen, die eenigszins belang heeft bij den bloei van den landbouw zoo vaak het adagium, dat wanneer het den boeren goedgaat, het iedereen goedgaat, en wanneer men in handelssteden navraag doet naar den algemeenen toestand, naar den bloei van den handel, dan wordt steeds het antwoord gedetermineerd door den tak van handel van den-

gene, tot wien men de vraag richt en hangt dit antwoord samen met den meer of minderen bloei van dien tak van handel.

Ik vond dezer dagen bij het doorbladeren van het belangrijke boekje van den heer Doornbosch: „Verzameling van te weinig bekende stukken uit het Provinciaal Archief in betrekking tot de graanrechten" een zeer treffend bewijs van de wijze waarop dikwijls geoordeeld wordt over de belangen van anderen.

In een adres van 1844, uitgegaan van Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen (Doornbosch bladz. 134) wordt van den graanhandel gezegd, dat hij niets anders is dan „eene eenzijdige en verderfelijke bedrijvigheid".

Het is dan, zooals ik reeds zeide, ontzaglijk moeilijk om na te gaan, welke belangen bij het invoeren van een stelsel van protectie, op eenigszins ruime schaal zullen worden gebaat en welke belangen geschaad. Men ziet in den regel alleen en dikwijls nog maar voor een deel de belangen, die bevoordeeld zullen worden, maar welke belangen benadeeld zullen worden, is gewoonlijk in het geheel niet vooruit te zien, dat leert pas later de ondervinding. Wanneer de prijzen van verschillende producten duurder gemaakt zijn, dan is het gevolg daarvan, dat minder geld kan worden besteed voor andere producten.

Welke producten dit zullen zijn, is onmogelijk vooruit te zeggen. Wanneer de invoer in een land kunstmatig beperkt wordt, dan is daarvan een natuurlijk gevolg, dat ook de uitvoer vermindert, maar welke uitvoer dit zal wezen is niet vooruit te zeggen. En niet alleen in het algemeen is het moeilijk uit te maken welke belangen door het invoeren van een protectionistisch stelsel zullen worden geschaad, maar zelfs voor dezelfde personen zal het in zeer vele gevallen moeilijk zijn vooruit te zeggen of zij door protectie zullen worden gebaat, dan wel nadeel daarvan zullen ondervinden. De industrie is op dit oogenblik, wat de meeste takken betreft, een zeer ingewikkeld werk. De industrieel heeft allerlei zaken noodig: grondstoffen, halffabrikaten, stoffen geheel vreemd aan wat hij te vervaardigen heeft, maar die hij toch noodig heeft voor de bewerking van zijn eigen fabrikaat, machinerieën, voorwerpen en stoffen voor de verzending en verpakking noodzakelijk. Wat bij voorbeeld deze laatste zaken aangaat, is mij medegedeeld, dat wanneer een invoerrecht werd geheven op blik, welk artikel noodzakelijk is voor de verpakking van zeer vele fabrikaten, de schade voor vele industrieën zeer groot zou wezen en waarschijnlijk niet zou opwegen tegen de voordeelen.

En dan is er eindelijk nog eene derde zaak, die deze discussie zeer bemoeilijkt en dat is, dat wij hier te doen hebben met cijfers en statistieken, die voor een mondeling debat ongeschikt zijn; men kan eigenlijk alleen in een schriftelijk debat die cijfers goed nagaan en controleeren en daaruit de gevolgen trekken. Hoe voorzichtig men moet zijn met het aannemen van cijfers niet alleen, maar ook van feiten die worden medegedeeld, is mij gebleken bij het raadplegen van een van de vele stukken over deze zaak, die ons zijn toegezonden.

Eenigen tijd geleden is ons een rapport medegedeeld door den heer J. H. Jansen, receveur des douanes pensionné, uitgebracht op het Internationaal Congres in 1894 te Antwerpen gehouden over de tariefwetgeving. Die schrijver zegt dat hij meer dan 50 jaren zich heeft beziggehouden met de tariefwetgeving en de tariefpolitiek. Op blz. 3 nu van

zijn rapport zegt hij dat in Engeland de verschillende ondernemingen, zoo spoorwegen als andere takken van nijverheid, in den regel behooren aan particulieren. En daarop laat hij volgen:

„Il y a même deux ports, celui de Cardiff en de Penarth, qui sont la propriété exclusive du marquis de Bute.

„Eh bien, dans ces ports et ces docks, se perçoivent des droits différentiels, de véritables droits de douane sur toute marchandise, sur toute matière, à l'entrée et à la sortie, qui se montent à plus de 110 millions de florins des Pays-Bas. En Hollande, les droits de douane ne rapportent que 5 millions. Il y a là, en Angleterre, un tarif *maximum* et un tarif *minimum;* le maximum est toujours appliqué à la navigation étrangère, le minimum est pour la navigation nationale; et la différence est importante."

Ik moet erkennen dat die mededeeling mij wel eenigszins verbaasd heeft, omdat ik van het bestaan van een dergelijk stelsel in Engeland nooit iets vernomen had; maar later heb ik inlichtingen daaromtrent bekomen, waaruit bleek dat inderdaad de medegedeelde feiten volkomen onjuist zijn. Ik heb hier een brief van een der voornaamste cargadoorsfirma's in Cardiff, de firma Charles Evans en Co.; deze schrijft wat de havens van Cardiff en Penarth aangaat, dat zij niet het eigendom zijn van den markies van Bute, maar dat het Penarth-dok toebehoort aan eene particuliere maatschappij die niets met den markies van Bute te doen heeft, maar hem concurrentie aandoet.

Verder lees ik daarin:

„We have never heard of any case which a foreign steamer or vessel has had to pay different rates to an English owned steamer or sailer, and what the writer says about minimum and maximum tariffs is all nonsense. We cannot understand where he could have got his information as it is absolutely incorrect."

Wanneer men van personen, die zoo vele lange jaren zich met deze zaak hebben beziggehouden, en van wie men zou kunnen verwachten dat zij het goed weten, zulke onjuiste mededeelingen verneemt, wordt men tegenover de medegedeelde feiten wel eens wat achterdochtig. Intusschen, indien er nu al van de beraadslagingen, die hier thans gevoerd worden geen groote practische resultaten zijn te wachten, één deel zal bereikt worden, en waarschijnlijk wordt dit ook gewenscht door ons geacht medelid uit Nijmegen, namelijk dat door deze motie eenigszins de stemming zal kunnen blijken van deze Kamer, en dat het protectionisme zijne volgelingen binnen deze Vergadering als het ware zal kunnen monsteren. Men weet hoe de Regeering over de zaak denkt; zij heeft bij de discussie over het Adres van Antwoord en bij de Algemeene Beschouwingen over de Staatsbegrooting zich vrij onbewimpeld over het vraagstuk uitgelaten. Welnu, ik vermoed dat de geachte afgevaardigde thans wenscht te weten hoe de meening van de Kamer is over het protectionisme en dat hij hoopt hier meer steun te vinden dan aan de Ministerstafel.

Wanneer men toch de geschiedenis van het protectionisme in deze eeuw nagaat, dan wordt men getroffen door een zeer merkwaardig verschijnsel, waarop de aandacht reeds is gevestigd in het jaar 1846 door den Amsterdamschen hoogleeraar den Tex in eene lezing, destijds over den vrijen graanhandel gehouden, waarin hij zeide: „Het is een

vreemd verschijnsel, dat beschermende wetten voor granen een eigendom schijnen te zijn van landen, waar vertegenwoordigende regeeringsvormen bestaan."

Dit is niet alleen waar ten aanzien van graanrechten, maar het geldt ook eenigermate voor alle bescherming.

In de eerste jaren van het bestaan van het Duitsche Tolverbond heeft men gezien dat in de Zuid-Duitsche Staten, waar destijds een schijn van vertegenwoordiging bestond, in de Landdagen voortdurend werd aangedrongen op het nemen van protectionistische maatregelen, terwijl in het absolutistische Pruisen, dat toen nog geen Volksvertegenwoordiging kende, de Regeering voor vrijen handel streed. In Frankrijk is dit nog veel sterker gebleken; gedurende de Restauratie en de Regeering van Louis Philippe ging van de Kamer voortdurend een aandrang uit tot protectie en verhooging van het tarief; er was daar groote tegenstand tegen alles wat naar handelsvrijheid zweemde. In 1822 stelde de Regeering voor het recht op vee van 3 francs per stuk te brengen op 30 francs, en de Kamer nam een amendement aan om het te brengen op 50 francs.

Hetzelfde geschiedde gedurende die dagen met het recht op ijzer; de Regeering stelde voor 20, de Kamer bracht het op 25.

In 1847 stelde de Ministerie Guizot onder den terugslag van de groote oeconomische hervormingen in Engeland onder Peel, een eenigszins gematigd tarief voor Frankrijk voor; de Kamer heeft het verworpen. En later heeft eene dergelijke poging ook schipbreuk geleden in de Nationale Vergadering na de revolutie van 1848. Napoleon III was, zooals bekend is, een groot voorstander van het vrijhandelstelsel.

Maar zelfs het zoo gedienstige Corps Législatif van zijn tijd, dat daarenboven uit het algemeen stemrecht was voortgesproten, heeft zijne goedkeuring niet willen geven aan het verlaagd tarief door hem voorgesteld. Zooals bekend is, heeft de Keizer toen gebruik gemaakt van een artikel van de Constitutie van 1852, dat de goedkeuring van handelstractaten aan de Vertegenwoordiging onttrok, en buiten de Vertegenwoordiging om het bekende handelstractaat met Engeland gesloten, hetwelk de grondslag is geweest van het vrijhandelstelsel in Frankrijk dat onder het keizerrijk heeft geheerscht.

Nu zou men misschien meenen, dat dit verschijnsel, de voorliefde van de Volksvertegenwoordigingen voor protectionistische maatregelen, voornamelijk daarin zijne verklaring moest vinden, dat in die vergaderingen in de allereerste plaats landbouw en industrie vertegenwoordigd waren, en dat daardoor van hunne zijde het algemeen belang werd opgeofferd aan het particulier belang van die takken van bestaan, waarbij meer in het bijzonder betrokken waren diegenen die als kiezers tot de samenstelling dier lichamen medewerkten. Maar men heeft later kunnen ontwaren dat juist het tegenovergestelde het geval was, want, nadat de Volksvertegenwoordigingen in de groote landen van het vasteland van Europa werden samengesteld ten gevolge van het algemeen of zeer uitgebreid stemrecht, werden deze nog veel protectionistischer dan vroeger. In den Duitschen Rijksdag, in de Fransche vergadering van Gedeputeerden, in Zwitserland zelfs is eene zeer krachtige verlevendiging van het protectionisme ontstaan. In het democratische Noord-Amerika is men zelfs nog verder gegaan dan in Europa.

Wanneer men dat verschijnsel wil verklaren, geloof ik, niet beter te kunnen doen dan te verwijzen naar een brief, dien de bekende Fransche oeconomist Bastiat in den zomer van 1848 na het groote arbeidersoproer te Parijs, schreef aan zijn geestverwant in Engeland, den bekenden Richard Cobden. Op de vraag van dezen laatsten wat de reden was van de groote ontevredenheid, die zulk eene geweldige uitbarsting had in het leven geroepen, schreef hij het volgende: Onder het vorige régime hebben landeigenaars, industrieelen, reeders, allen van den Staat geëischt, dat deze hun bestaan zou verzekeren. De staat heeft dit gedaan, en het gevolg daarvan is geweest eene groote achteruitgang bij de lagere standen, ellende bij den werkenden stand. Nu zijn eindelijk de werklieden baas geworden, en in plaats dat zij nu aan dat monopolie, dat de hoogere standen hadden, een einde hebben gemaakt, hebben zij integendeel zelven ook hun deel van den buit geëischt. Au lieu de demander que la spoliation cessât, ils ont demandé que la loi les admit aussi à participer à la spoliation. Elle est devenue générale, elle a entrainé la ruine de toutes les industries."

En inderdaad het protectionisme, zoo als dat tegenwoordig in de groote vergaderingen, uit het algemeen stemrecht voortgekomen, het hoofd opsteekt, steunt op eene stilzwijgende coalitie tusschen landbouwers, industrieelen en arbeiders, die allen meenen op deze wijze te zullen profiteeren van den Staat. Het is verwant aan het Staats-socialisme en steunt op het denkbeeld van den al-verzorgenden Staat, den Staat die aan de industrie goede winsten moet bezorgen, die den landbouwers hooge prijzen op hunne producten moet verzekeren en den arbeiders hooge loonen, en die ten slotte voor al die personen, die niet tot deze categorieën behooren, moet zorgen steeds eene groote hoeveelheid posten en betrekkingen beschikbaar te hebben, die goed bezoldigd worden; gaat men op die wijze door, dan zal men gedurig aan den eene ontnemen om het aan den andere te geven.

Wij hebben hier onlangs beraadslaagd over eene motie, waarvan gezegd werd, dat zij ten gevolge zou hebben dat de loonen der arbeiders verhoogd zouden worden. Wanneer dat geschied was — het punt is destijds niet behandeld; het lag trouwens te veel voor de hand om het te behandelen — dan zou die verhooging natuurlijk ten laste gekomen zijn van de belastingschuldigen in het algemeen.

Nu wordt eene motie voorgesteld ten bate van landbouwers en industrieelen, waarvan de kosten — wij hebben het den vorigen spreker hooren uitrekenen — voor het grootste deel zullen betaald worden door de arbeiders, die men hooger loon wenscht te verzekeren.

Het feit dat dergelijke protectie die allen beurtelings moet bevoordeelen, den een verrijkende ten koste van den ander, ten slotte op algemeene verarming uitloopt, is op treffende wijze uitgesproken door Gijsbert Karel van Hogendorp, in 1824 bij gelegenheid van de behandeling van een voorstel van een der zuidelijke leden, tot verhooging der graanrechten, toen hij zeide:

„Zoo ondervinden wij dan nu dat de landbouw zijne eigene opbeuring vereischt en dat dezelve op zijne beurt de opoffering van een anderen tak van nijverheid inroept. Nu wordt ons voorgedragen om den koophandel op te offeren aan den landbouw, zooals wij den landbouw opgeofferd hebben aan de fabrieken. Wanneer wij dit gedaan zullen hebben,

verwacht ik dat men eerstdaags ook den handel zal willen opbeuren en dan komt de rij van de opoffering aan de fabrieken. Hebben wij dan alle takken van nijverheid onderling aan elkander opgeofferd, zoo is het met de opofferingen gedaan en wij hebben ons zelven gebracht aan den bedelzak."

Het wordt wat de Duitschers noemen een: „Kreislauf". Men ontneemt aan A om het te geven aan B, wederom aan B om het te geven aan C en eindelijk aan C, om het wederom te geven aan A. Dat is eigenlijk het ideaal van het protectionisme.

Men zal wellicht zeggen, dat dit in den grond der zaak een zeer onschuldig streven is, omdat, wanneer men niemand verrijkt, men ook niemand verarmt; maar men moet niet vergeten, dat het onmogelijk is bij dergelijke zaken de juiste rechtvaardigheid te betrachten, zoodat er altijd enkelen zullen zijn die benadeeld worden, en eindelijk, er is een groote verliespost, die nooit terugkomt, namelijk datgene wat het protectionisme kost; de groote kosten voor vermeerdering van ambtenaren, het groot verlies aan tijd door de drukkende formaliteiten voor handel en industrie — wat niet gering te achten is — en dat een zeer belangrijk renteverlies vertegenwoordigt. Ook kan men er zich verzekerd van houden dat er belangen zullen zijn, die bij het protectionistische stelsel, wanneer men het hier te lande zou invoeren, nooit of nimmer tot hun recht zouden komen.

De geachte voorsteller heeft bij het toelichten van zijne motie reeds met een enkel woord daarop gewezen, toen hij ons herinnerde hoe wijlen de heer Diepen had gezegd, dat de veenderijen vooral niet geholpen moesten worden door een invoerrecht op steenkolen, maar dat in hun belang een invoerrecht op vreemde turf moest worden geheven.

De geachte afgevaardigde uit Ommen, de heer van Alphen, heeft reeds over den slechten toestand der veenderijen gesproken, maar wanneer dit nu de eenige bescherming zou wezen die de veenderijen zullen krijgen, dan geloof ik inderdaad dat deze er al zeer weinig door gebaat zouden worden. Ik heb eenige staten van invoer der laatste jaren geraadpleegd en daaruit is mij gebleken, dat de invoer van vreemde turf slechts het luttele bedrag van ongeveer *f* 40 000 à *f* 50 000 vertegenwoordigt.

Neen, het eenige wat de veenderijen zou kunnen helpen, zou zijn een invoerrecht op steenkolen, maar de geachte spreker heeft zeer te recht begrepen, dat daarbij belangen zijn betrokken, die nooit zijn te overwinnen. Steenkolen zijn niet alleen voor den minderen man, maar voor de geheele industrie, voor alle groote maatschappijen zulk eene levensbehoefte, zulk een van overwegend belang, dat het heffen van invoerrecht daarop in Nederland eenvoudig ondenkbaar is. Ik vrees dan ook dat, zoo door aanneming van de motie de wedstrijd naar het verkrijgen van protectie zal worden geopend, de verveners het slechtste record zullen maken.

Er is nog iets waarmede rekening gehouden dient te worden, met het feit namelijk, dat toepassing van het protectiestelsel voor kleine landen veel schadelijker is dan voor groote. Daarvoor bestaan vele redenen, die ik nu niet alle wil aanhalen.

Het voordeel, uit een fiscaal oogpunt van belang, dat de buitenlander een deel van het recht op den invoer betaalt, vervalt voor een klein land zoo niet geheel, dan toch grootendeels. Maar er is een ander bezwaar

dat nog meer voor de hand ligt, namelijk, dat, terwijl men in een groot beschermd gebied, als bijv. de Vereenigde Staten zijn, eene zekere concurrentie blijft behouden tusschen de verschillende binnenlandsche fabrikanten, die concurrentie in een klein land voor vele takken van nijverheid zeer flauw kan worden, zoo niet geheel verdwijnen kan. In kleine landen loopt men gevaar een monopolie-prijs te krijgen, omdat een zeer klein getal fabrikanten zich gemakkelijker kunnen vereenigen tot het vaststellen van een hoogen prijs voor binnenlandsche consumtie, beschermd als zij zijn tegen buitenlandsche concurrentie. Zij zouden zelfs somtijds nog de productiekosten kunnen verlagen door meer te produceeren dan voor de binnenlandsche consumtie noodig is en het overschietende tegen den productieprijs op de vrije markten van het buitenland afzetten.

Wanneer men het protectiestelsel van Nederland ging invoeren zouden deze bezwaren aan een klein beschermd gebied verbonden, zich waarschijnlijk spoedig ernstig gaan doen gevoelen. Zoo men het stelsel dan toch wil handhaven — en het eenmaal ingevoerd hebbende, zou men er moeilijk van kunnen scheiden — zou het in den aard der zaak liggen dat zich hier een aandrang zou doen gevoelen om, ten einde meer voordeelen van het stelsel te plukken, bij een grooter beschermd gebied te worden aangesloten.

Dat een dergelijke aandrang, zij het alleen uit staatkundige gronden, niet zou worden afgestooten in naburige landen, is niet onwaarschijnlijk.

Ik zou er dan ook zeer voor vreezen dat invoering van het protectiestelsel op den duur er toe leiden zou, dat wij als van zelven gedwongen zouden worden om ons aan te sluiten bij een grooter beschermd gebied, en dat zou niet alleen ten gevolge kunnen hebben dat wij elke contrôle op onze tarieven en invoerrechten zouden verliezen, maar het zou een begin kunnen worden van het verlies onzer nationale zelfstandigheid.

Ik geloof dat het zeer gewenscht is op dit hoogst belangrijke punt de bijzondere aandacht dezer Vergadering te vestigen.

Tot nu toe, hebben zich de debatten over deze motie bijna uitsluitend bepaald tot de bescherming van den landbouw; het leeuwendeel in deze discussie is geweest voor hen die den landbouw in bescherming hebben genomen of liever den graanbouw, en nu wensch ik er toch nogmaals op te wijzen — ik heb het ook reeds gedaan bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting — dat het feit, dat de graanbouw, zooals wij dat tegenwoordig met een zeer weinig aanbevelenswaardig germanisme plegen te noemen, niet meer „loonend" is, niet uitsluitend beperkt is tot ons land, maar dat hetzelfde verschijnsel zich voordoet in andere landen en wel in de beschermende nog meer dan in onbeschermende landen.

In Duitschland spreekt men het rondweg uit; het bestuur van het Landwirthschaftliche Zentral Verein heeft aan den Rijkskanselier, vorst von Hohenlohe-Schillingsfürst, bij zijne komst tot den kanseliersztel, een adres gericht waarin het volgende gezegd wordt: „Bei den die Selbstkosten nicht mehr deckenden ungewöhnlich niedriger Getreidepreisen ist die Viehzucht und Viehbehaltung bei uns im Osten der einzige rein landwirthschaftliche Betriebszweig der noch eine Rente zu geben vermag."

In Frankrijk, dat een sterk tarweverbouwend land is, rekent men dat de tarwe, om winst te geven, bij de tegenwoordige prijzen moet

opbrengen 25 H.L. per H.A., vroeger was dit 20. Welnu, wanneer men de statistieken van de gemiddelde opbrengst nagaat, dan ziet men dat dit bedrag van 25 H.L. niet wordt bereikt.

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika is verleden jaar eene statistiek opgemaakt om zooveel mogelijk te komen tot de wetenschap van de productiekosten van de tarwe in dat land. Men is daarbij tot het resultaat gekomen dat die productiekosten natuurlijk in verschillende deelen van dat uitgestrekte gebied verschillend waren, maar dat het gemiddelde ongeveer zou zijn 13 fr. per H.L., terwijl de tarwe te New-York werd verkocht voor 9,40 fr. en te Chicago voor 8,70 fr. de H.L. Het verschil is zeker zeer groot en misschien in werkelijkheid kleiner, maar er blijkt toch uit dat de tarwebouw in vele streken der Vereenigde Staten zeker niet zeer rentegevend meer is. Volgens de statistieke opgaven onlangs in de *Times* opgenomen, zou op dit oogenblik alleen in Engeland — en dat is nog al merkwaardig, omdat dit een land is waar geen graanrechten bestaan — de tarwebouw nog rentegevend zijn, hetgeen natuurlijk zich daaruit laat verklaren, dat juist door het ontbreken van graanrechten daar alleen de zeer goede, de uitstekende gronden op dit oogenblik nog voor den tarwebouw worden gebruikt.

De lage graanprijzen van dezen tijd zijn echter inderdaad niet zoo moeilijk te verklaren. Zij zijn vooreerst een gevolg daarvan, dat de groote kapitalen, die in deze eeuw westelijk in Europa zijn vergaderd, eene bestemming gezocht hebben buiten Europa en voor een groot deel gebezigd zijn tot verbetering der verkeersgelegenheden in en met andere werelddeelen en meer afgelegen landen, zoodat het vervoer van de tarwe welke aldaar werd gebouwd, oneindig werd vergemakkelijkt.

Maar er is nog eene andere reden, en onlangs was ik in de gelegenheid om een door een hoogleeraar in de staatshuishoudkunde aan een onzer hoogescholen gemaakten staat te zien, waarin hij eene graphische voorstelling geeft van de rijzing en daling van tarweprijzen van af het jaar 1700 tot op onzen tijd. Die voorstelling was zeer merkwaardig, want uit die lijnen zou men bijna de geheele wereldgeschiedenis althans de geschiedenis van Europa, kunnen reconstrueeren.

Voortdurend ziet men de lijnen in oorlogstijd opgaan, in tijden van langdurigen vrede voortdurend dalen. Is het nu te verwonderen, dat na eene periode van bijna ongestoorden vrede, zooals wij die na 1870 gehad hebben, eene voortdurende daling van de tarweprijzen valt waar te nemen hetzelfde verschijnsel dat zich ook heeft voorgedaan in de jaren na de Napoleontische oorlogen?

Wanneer men de wenschelijkheid van invoering van graanrechten wil beoordeelen, is het voor alles noodig dat men zich juist rekenschap geeft van de oeconomische werking dezer rechten.

Wanneer men rechten heft op ingevoerde vreemde granen, dan wordt natuurlijk de prijs van het vreemde graan hooger en komt daardoor de graanproducent in het land zelf in de gelegenheid zijn graan te verkoopen tot den prijs van het vreemde graan. De voordeelen van die verhooging komen ten bate van de grondeigenaren, althans na eenigen tijd. Ik ben het dan ook volkomen eens met hetgeen verleden Vrijdag door den geachten afgevaardigde uit Zaandam is betoogd, dat verhooging van den prijs van het product ten gevolge heeft verhooging van de waarde van den grond.

De zaak moet men zich op deze wijze voorstellen. Het is alsof men heeft een accijns op graan, waarvan men den eigengeërfden boer die zelf zijn graan verbouwt vrijstelt, maar dien men alleen laat betalen door den pachter, niet om dien in de schatkist te doen vloeien, maar om hem weder dadelijk uit te keeren aan den grondeigenaar.

Dat is eigenlijk het oeconomische proces van het heffen van graanrechten.

Nu weet ik wel dat wanneer men zoo iets zoude voorstellen, iedereen zoude zeggen dat het onrechtvaardig is, maar in den grond van de zaak gaat het toch zoo. Het is uitsluitend de grondeigenaar die de voordeelen van de graanrechten ten slotte in den zak steekt.

Maar, zal men zeggen, dat duurt toch altijd eenigen tijd, want de pachtcontracten zijn in den regel voor langeren tijd gesloten en zoolang die niet zijn afgeloopen zijn de voordeelen toch voor den pachter. Men moet evenwel niet vergeten dat de grondeigenaars hunnerzijds ook niet zullen slapen en wel zullen trachten zoo spoedig mogelijk de voordeelen, die de Staat hun verzekert, machtig te worden.

Ik heb hier eene Belgische courant van 4 Augustus 1894, *Het „Volksbelang"*, te Gent verschijnende, voor mij, waarin ik het volgende lees:

„In het Katholiek weekblad *Ons Vlaanderen*, vinden wij het volgende:

„„Dezer dagen hebben wij een pachtbrief gezien van eenen landbouwer uit de omstreken van Soignies, waarin stond dat, ingeval er inkomende rechten gestemd worden, de pachter verplicht is in evenredigheid te verduren. (Verduren beteekent hooger pacht betalen). Het schijnt dat dit feit niet eenig is, maar dat nieuwe pachtbrieven uit Henegouw en het arrondissement van Nijvel hetzelfde bevatten.""

„Dit doet ons nadenken en de boeren die dat lezen (voor de echtheid staan wij borg) zullen aardige bemerkingen maken. Als de rechten moeten dienen om de reeds te zware pachten te verhoogen, is men beter zonder."

Men ziet hieruit dat de grondeigenaren in België, zoodra daar een voorstel werd gedaan tot het heffen van graanrechten, er dadelijk bij zijn geweest om zoo spoedig mogelijk met de voordeelen daarvan te gaan strijken.

Er is een argument gebruikt dat eene groote plaats heeft ingenomen en waaraan naar het schijnt door verschillende sprekers nog al waarde wordt gehecht, namelijk, dat door de bescherming, die wij aan den tarwebouw zouden verleenen, een groot gedeelte van het land, dat nu groenland is, zal worden omgezet in tarweland en dat daardoor de gelegenheid zou ontstaan voor een grooter aantal arbeiders om een ruim loon te verdienen.

Dit argument wordt ook zeer sterk aangedrongen in de ons toegezonden brochure van den heer van Leeuwen, waar dit verhoogd arbeidsloon op eenige millioenen wordt begroot.

Ik moet beginnen met op één ding te wijzen. Indien inderdaad die zaak van zoo overwegend gewicht is, indien men graanrechten moet heffen, ten einde daardoor het weiland wederom te doen veranderen in bouwland en daardoor meer arbeidsloon te laten verdienen dan nu het geval is, dan heeft de Staat nog niet genoeg gedaan met de bescherming van den tarwebouw. Indien men in dien gedachtengang voortgaat, dan moet de Staat de zuivelproductie ook zooveel mogelijk drukken,

zoo zelfs, dat niet meer ontstaat een aandrang om uitgelokt, door de hooge prijzen der zuivelproducten, wederom bouwland in groenland te veranderen. Dit is noodzakelijk en het verwondert mij dat door hen, die met die verandering zooveel op hebben, daarop niet wordt aangedrongen, want anders zullen zij hun doel slechts ten halve bereikt hebben.

Nu wil ik het oordeel over het groote verschil van het arbeidsloon op bouwland en op groenland, dat intusschen zeer uiteenloopend begroot is, gaarne overlaten aan meer deskundigen, maar ik wil toch deze algemeene opmerking maken: dat het mijns inziens ontzaglijk moeilijk is tot eene eenigszins juiste begrooting te komen.

Naarmate het weiland in waarde is toegenomen, is er aan dit weiland veel meer arbeidsloon besteed dan vroeger.

Ik herinner mij zeer goed, dat in de streken, waar ik het best bekend ben, in de zandgronden van Gelderland en Utrecht, veertig, vijftig jaren geleden, een vroeger geslacht van landlieden zijn weiland in het geheel niet bemestte, en voor den waterafvoer niet zorgde en er bijna geen arbeid op liet verrichten. Dit weiland zag er dan ook zoo uit, dat een Noordhollandsche boer er te nauwernood den naam weiland aan zou hebben gegeven.

Maar sinds de zuivelproducten meer in waarde gestegen zijn, sinds de rogge- en boekweitbouw niet meer de vroegere voordeelen afwerpen, is men het weiland meer gaan bemesten en bewerken, ook is de verhouding tusschen weiland en bouwland in de laatste jaren in die streken eenigszins gewijzigd, maar de verhouding van het arbeidsloon aan de beide soorten van gronden ten koste gelegd evenzeer.

Er is echter eene principieele overweging die, dunkt mij, ten slotte toch den doorslag geven moet. Gesteld eens, dat zij, die zich nu van de verandering van groenland in bouwland zulke gouden bergen beloven, inderdaad gelijk hadden en dat het hun gelukte een groot deel van het groenland in bouwland om te zetten, aan een groot aantal arbeiders een bestaan te verzekeren en daardoor de algemeene welvaart te doen toenemen, laat men dan vooral niet vergeten, aan welk groot gevaar men dezen toestand blootstelt, een gevaar dat trouwens aan alle protectie onafscheidelijk verbonden is, namelijk, dat men zal hebben geschapen een kunstmatigen toestand, die op zeer onzekeren grondslag rust, een toestand, waarin de uitslag van ééne verkiezing misschien verandering zou kunnen brengen.

Wij moeten nooit vergeten, dat wanneer in landen met parlementaire instellingen er eene kentering komt in de volksmeening, ten gevolge van bijzondere duurte van graan, door misgewas of door andere omstandigheden, en wanneer dit samenvalt met eene algemeene verkiezing, er alle kans bestaat dat er eene meerderheid in de Vertegenwoordiging komt die van de bescherming van landbouw en industrie niets meer wil weten, dat men alsdan eene Regeering zal zien optreden, die het geheele kaartenhuis van het protectionisme, dat zoo schoon ineen was geknutseld, plotseling in duigen zal doen vallen.

Dat de ellende dan oneindig grooter zou zijn, zal ik wel niet behoeven te betoogen.

Er is, bij gelegenheid van de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting, reeds door het hoofd van dit Kabinet met een enkel

woord gesproken over de geschiedenis van de graanrechten hier in Nederland.

Het is bekend, dat, nadat de graanprijzen ten gevolge van de Napoleontische oorlogen zeer gestegen waren, welke stijging door eenige slechte oogsten in de eerste jaren na 1815 is blijven aanhouden, men eerst tegen het jaar 1820 langzamerhand eene daling heeft gezien, welke ten gevolge heeft gehad, dat men er toen op begon aan te dringen om ook in Nederland de graanrechten aanmerkelijk te verhoogen. Men heeft toen in 1825 eene Staatscommissie zien optreden, waarvan voorzitter was de oud-Minister Röell, die zich in eene afzonderlijke Nota heeft verklaard tegen verhooging van graanrechten. Tien jaren later, in 1835, is er eene wezenlijk protectionistische graanwet ingevoerd. Wij hebben toen gekregen eene wettelijke regeling van de graanrechten, die door den op jeugdigen leeftijd overleden heer Beaujon, hoogleeraar te Amsterdam, in een zeer lezenswaardig stuk in *De Gids* van 1882, geschreven over de geschiedenis van de graanrechten van 1815 tot 1844, is genoemd: het, in zijne soort, grootste meesterstuk van protectionistische staatkunde. Deze wet, met hare afwisselende rechten, moest ten gevolge hebben, eene gelijkmatigheid in de prijzen van het graan. Wanneer wij de graanprijzen nagaan onder de werking dier wet, — ik meen dat ook daarop reeds door den Minister van Buitenlandsche Zaken bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting is gewezen — dan blijkt het, dat de gewenschte stabiliteit allerminst is bereikt. Integendeel, de afwisselende rechten veroorzaakten groote wisseling in prijzen.

In 1835 was in Januari de tarweprijs *f* 6,64 per mud; in Mei *f* 9,40 in December *f* 11,35.

In 1840 in Januari *f* 8,86 en in Juli *f* 10,48 enz. Men kan deze cijfers vinden in het zooeven door mij aangehaalde artikel van den heer Beaujon.

Destijds was er in 's-Gravenhage, gelijk in de meeste steden, eene broodzetting, waardoor de prijzen van het brood in de meeste gemeenten werden bepaald. Nu had men een kunstmiddel uitgevonden, om de groote wisseling van de prijzen van het brood — een gevolg van den wisselenden prijs van het graan — eenigszins te bemantelen.

Men had in 's-Gravenhage deze gewoonte ingevoerd: bij duurte werd een deel van den zettingsprijs niet ten laste der burgers gebracht, maar uit de spaarkas aan de bakkers te goed gedaan, die bij lagere prijzen weder door de bakkers werden terugbetaald.

Zulke kunstmiddelen waren in zwang in de periode, toen wij eene wetgeving hadden, die ons zou bezorgen eene stabiliteit in de graanprijzen.

Die graanrechten zijn dan ook in 1846 verdwenen en van dien tijd af hebben wij alleen in de provincie Groningen een flauwen weergalm gehoord om terug te komen op die beschermde rechten, maar overigens in Nederland van 1846 tot op de laatste jaren geene stem opgegaan om die graanrechten weer in te voeren.

De geachte afgevaardigde uit Zaandam, de heer de Boer, heeft in de zeer belangrijke rede, door hem verleden Vrijdag gehouden, betoogd, dat de reden, waarom op dit oogenblik Europa de concurrentie met andere landen niet kan voortzetten, hierin gelegen is, dat in westelijk

Europa de pachtprijzen te hoog waren, dat zij een te groot percentage innemen van de productiekosten, en dat wij daarom niet kunnen concurreeren met die landen waar de pachten lager zijn. Ik zal dit niet geheel en al tegenspreken, maar ik geloof dat de geachte afgevaardigde de beteekenis van dit verschijnsel wel eenigszins overdreven heeft. Eenigen tijd mag het aanhouden maar op den duur verdwijnt het. Het spijt mij, dat de geachte afgevaarde door treurige omstandigheden verhinderd is deze vergadering bij te wonen, want ik had hem gaarne willen wijzen op eenige statistieke opgaven, waaruit blijkt „dat in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, reeds thans het percentage van de pachten tegenover de productie-kosten van de tarwe niet lager is dan in Europa." Ik ontleen dit aan de statistiek van het *Journal des Débats* van 15 December 1894, Revue hebdomadaire, dat een zeer interessant artikel bevat over de onderzoekingen in Amerika, door het departement van Landbouw in de Vereenigde Staten ingesteld, naar aanleiding van de daling der graanprijzen.

Men kan daaruit zien, dat de gemiddelde huurprijs van den grond per hectare bedraagt voor Nieuw-Engeland (Oostelijke Staten) 45 fr., voor de Staten van het Midden 51 fr., voor de Staten van het Zuiden 35 fr., voor de Staten van het Oosten 33 fr., voor de bergstreken 49 fr., voor de Staten van de Pacific 40 fr., gemiddeld dus 36 fr. De productiekosten van het graan in vergelijking van de pachtsommen zijn per hectare voor de Vereenigde Staten 24 pct., 114 fr. tegen 36 fr., terwijl zij in Frankrijk, in eene zeer rijke tarwestreek in het departement Seine et Oise gerekend worden te zijn naar een opgaaf voorkomende in hetzelfde blad 530 fr. tegen 118 fr., derhalve 22 pct. Ik heb moeite gedaan om ook eene dergelijke opgaaf te vinden voor ons land en ik heb die aangetroffen in het bekende enquête-verslag voor de Zeeuwsche gemeente Nieuwerkerk, 287 gld. tegen 60 gld., 21 pct., iets minder dus dan in Frankrijk.

De geachte afgevaardigde heeft de meening uitgesproken dat een ander agrarisch stelsel moet worden ingevoerd, ten einde een geneesmiddel aan te brengen voor het bezwaar dat hij ziet. Hij zou wenschen, indien ik hem wel begrijp, een pachtstelsel dat jaarlijks rekening hield met de afwisselende opbrengst van den oogst. Ik zou den geachten afgevaardigde willen doen opmerken, dat een dergelijk stelsel in een tijd zooals wij nu beleven, waarin de waarde der producten dalende is, voor den pachter zeer zeker een voordeel zou zijn, maar in een tijd van rijzing der prijzen, zooals wij dien achter ons hebben, het voordeel geheel voor den grondeigenaar zou zijn. Maar daarenboven het stelsel is m. i. zeer moeilijk te verwezenlijken, omdat er bezwaarlijk te vinden zal zijn een onpartijdige rechter, die het juiste bedrag van de pacht in overeenstemming met de opbrengst van de landbouwproducten geheel naar waarheid zou kunnen vaststellen.

Intusschen, ik wensch over dit punt niet verder uit te weiden, omdat ik dan zou vreezen te zullen komen op het terrein dat verleden Vrijdag ons als verboden is aangewezen.

Nog een enkel woord — ik gevoel dat wij ons zooveel mogelijk moeten bekorten — over het groote sociaal bezwaar, over het gevaar met het oog op den toestand der maatschappij in het algemeen, dat ons bedreigt door de invoering van graanrechten. Daaromtrent is door den

geachten vorigen spreker reeds een zeer behartenswaardig woord gesproken, toen hij zoo juist heeft uiteengezet hoe de nadeelen van de graanrechten in de allereerste plaats zouden komen ten laste van den arbeidersstand en de armste klassen der maatschappij. Reeds in het jaar 1825 is door den staatsman dien ik zooeven aanhaalde, Röell, op dit gevaar gewezen. Hij deelde, in zijne zoo straks vermelde Nota, mede, onder andere hoe onlangs te Amsterdam omtrent het instorten van het oude West-Indische huis, dat door graanhandelaars gebruikt werd voor pakhuis, door het volk gezegd was dat het eene straffe Gods was voor het bewaren van graan om het later tegen hoogen prijs te verkoopen. Maar vooral merkwaardig zijn de volgende woorden:

„Onafhankelijk van alle redenen, welke mij terughouden, om tot den meergemelden maatregel in eenig tijdperk hoegenaamd te adviseeren, schijnen mij ook de omstandigheden van den tijd, dien wij beleven, eenen op zich zelven geenszins onverschilligen grond op te leveren, om denzelven voor het tegenwoordige meer dan ooit voor onraadzaam te houden. Immers, zoo het eens tegen verwachting gebeuren mogt, dat de maatregel den bedoelden invloed had, of dat de verhooging van prijs, schoon door andere oorzaken te weeg gebracht, gelijktijdig met denzelven plaats had, hoe gereedelijk zoude dan niet al wie aan het Gouvernement een vijandig hart toedraagt, van die omstandigheid gebruik maken om op de gemoederen der menigte eenen nadeeligen indruk te bewerken, door het te doen voorkomen alsof men, ten gevalle van den vermogenden landeigenaar, het goedkoop broodeten aan den gemeenen man misgunde. En, ofschoon dan ook in dit Rijk de pogingen van het zoogenaamd liberalismus minder dan elders zijn mogen, zoo acht ik nogtans hoogst belangrijk, al datgene te vermijden, wat daartoe in de hand kan werken, voor zooverre het ten minste niet door de strenge wet eener gebiedende noodzakelijkheid wordt voorgeschreven."

Ik ben het geheel eens met hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Zuidhorn is gezegd, dat de apostelen der ontevredenheid van de verhooging van den broodprijs na invoering van graanrechten zeer zeker gebruik zullen maken, om de gemoederen meer en meer in verbittering te brengen. Ik ben er van overtuigd dat het beschermde koren juist koren zal zijn op hun molen. Inderdaad, ik kan niet denken dat de algemeene tevredenheid onder de lagere standen, tot welker bevordering wij allen zeer zeker naar vermogen zullen wenschen mede te werken, zal toenemen, indien het gevaar ontsta dat in het vervolg in de hutten der armen bij elke bete broods die daar gegeten wordt een vloek opgaat tegen de grondeigenaars, ten wier voordeele dat brood met zoovele centen duurder geworden is.

Er is ook eene zedelijke zijde aan deze quaestie, die men niet uit het oog moet verliezen; waarmede ik evenwel in het minst niet beweren wil dat alle voorstanders van graanrechten onzedelijke menschen zijn. Mag ik u ten slotte herinneren aan de treffende woorden uitgesproken door den Engelschen staatsman Robert Peel, toen hij de afschaffing der graanrechten in het Parlement verdedigde, en tot zijne medeleden zeide: Mijne Heeren! denkt er aan wanneer er wederom een tijd mocht komen van slechte oogsten en schaarschte van graan, waarin door duurte van brood groote ellende en gebrek onder de mindere standen zullen heerschen, en gij dan aan die mindere standen zult zeggen, dat zij zich zonder

morren moeten onderwerpen, aan datgene wat besloten is door een Hoogeren Wil, die de Hoogste Wijsheid is; dat gij dan die troostgronden moet kunnen aanvoeren zonder blikken of blozen, u zelf in stilte niet zult moeten verwijten dat die ellende niet alleen het werk is van Hooger Hand, maar ook een gevolg van maatregelen genomen in uw eigen belang.

De heer Zijlma heeft gezegd, dat hij liever zou gezien hebben dat eene vergadering, voortgekomen uit het zeer uitgebreid stemrecht, de verantwoordelijkheid voor het protectionisme op zich had genomen. Wat mij betreft, ik wensch aan die aanstaande vergadering die verantwoordelijkheid in haar geheel over te laten, en ik zal, wat mijn deel betreft, de verantwoordelijkheid op deze Vergadering niet doen rusten. Mocht de volgende vergadering die verantwoordelijkheid evenzeer afwijzen dan zal zij daarmede uitmaken, dat wij de belangen der natie, al zijn wij dan ook uit een beperkt kiesrecht voortgesproten, goed hebben waargenomen; en mocht zij — wat niet geheel onwaarschijnlijk is — de verantwoordelijkheid voor het protectionisme wèl op zich nemen, dan vlei ik mij dat later nog wel een onpartijdig geschiedschrijver zal opstaan, die zal erkennen dat deze Vergadering, uit een beperkt kiesrecht voortgesproten, de belangen van de kleine luiden, van den minderen man beter behartigd heeft dan de vergadering uit het uitgebreide stemrecht voortgekomen.

De heer A. VAN DEDEM: Protectie is een leelijk woord, dat te kennen geeft, dat men niet op eigen beenen kan staan en hulp noodig heeft.

Ik ben van huis uit meer voorstander van het vrijhandelstelsel dan van protectionisme, en wanneer ik kiezen moest tusschen beide stelsels, zou ik ongetwijfeld mijne stem geven aan het eerste.

Doch staan wij thans voor zulk eene vrije keuze?

Wanneer onze buren de deur òf geheel gesloten houden òf slechts op een kier zetten, kan het dan geraden zijn de onze wagenwijd open te zetten?

Van dien kant moeten wij mijns inziens de zaak beschouwen.

De herleving van het protectionisme dateert van de invoering van den enkelen gouden standaard in Duitschland. Indien men hier te lande den enkelen zilveren standaard had behouden, dan zouden er uit den landbouw geen stemmen opgaan voor protectie. Men heeft dien echter verlaten. Hadde men dat niet gedaan, dan zouden zich langzamerhand daarnaar de prijzen en toestanden geschikt hebben en al zou er dan ook al schade geleden zijn, dan zou dat in elk geval het gevolg zijn geweest van natuurlijke oorzaken, terwijl wat zich nu voordoet het gevolg is van het willekeurig ingrijpen der overheid in het muntstelsel.

Men heeft de producenten van goud in bescherming genomen tegen die van zilver; men heeft de schuldeischers, de ambtenaren, de arbeiders met vast werk, wier winsten en loonen in 't algemeen onveranderlijk vaststaan, in bescherming genomen tegenover de schuldenaars, de landbouwers, de neringdoenden en de losse arbeiders die geen vast werk hebben, wier winsten en loonen afhangen van den prijs der producten.

De bestaande malaise moet grootendeels geweten worden aan het aannemen van den gouden standaard; daardoor is de helft van den

voorraad geldmiddelen voor het wereldverkeer verloren gegaan en het spreekt vanzelf dat de andere helft hierdoor in waarde gerezen is, met het natuurlijk gevolg dat daardoor de prijzen der producten zijn gedaald.

Terugkeer tot den enkelen zilveren standaard is thans niet mogelijk en de eenige rationeele oplossing zal wel wezen overgang tot het bimetallisme.

De geachte afgevaardigde uit Zuidhorn, de heer Zijlma, heeft Vrijdag jl. gezegd dat onze Regeering moeilijk den geïsoleerden toestand kon handhaven, waarin wij met den enkelen zilveren standaard waren gekomen. Ik ben dat echter niet met hem eens. Maar als het waar is, dat de Regeering dit destijds niet heeft kunnen doen ten opzichte van het muntstelsel, dan kan zij, omringd als wij zijn door Staten die het protectionisme huldigen, dit om dezelfde reden evenmin doen ten opzichte van het vrijhandelstelsel.

Wij voeren eene vrijhandelspolitiek als geen andere Europeesche Mogendheid. Indien wij onzen toestand vergelijken met dien van Engeland, dan zien wij dat bij ons het vrijhandelstelsel zoogenaamd consequent is doorgevoerd, maar Engeland eene uitzondering maakt voor de producten, die het uit zijn land wil weren. Zoo is het ons verboden ons vee levend op de Engelsche markt te brengen; zoo hebben wij hier te lande onze zeehavens en kanalen voor den buitenlandschen handel voor Rijksgeld gemaakt en toen zij gereed waren, hebben wij de tollen en kanaalrechten afgeschaft en dus den invoer zooveel mogelijk bevorderd. Dit heeft men in Engeland niet gedaan. Handelsinrichtingen, kanalen en havens worden daar niet aangelegd met Rijksgeld. Nog zeer onlangs is het Manchesterkanaal aangelegd, dat ongeveer *f* 80 000 000 heeft gekost, en daaraan heeft de Staat geen cent betaald. De handel betaalt in Engeland de kosten van die werken en hun onderhoud, welke natuurlijk op de prijzen der producten worden verhaald. Het kanaal van Manchester is gegraven op kosten van de stad en van de belanghebbenden bij de industrie aldaar, omdat te Liverpool de rechten op het gebruik der havens en andere maritieme inrichtingen te hoog waren.

Graanrechten, zoo zegt men, zijn nadeelig voor de veehouders. Ik ben het met die bewering volkomen eens. Ik geloof ook dat het voor de veehouders voordeelig is, wanneer de graanprijzen laag zijn.

Maar de landbouw moet beschouwd worden als één geheel, en wanneer een onderdeel daarvan lijdt, dan moet dat terugwerken op andere deelen van het bedrijf. Wanneer de graanboer verplicht is zijn grond in weiland om te zetten, dan zal dit grooter concurrentie verwekken voor de weiboeren en misschien hun bestaan bedreigen. Maar al ware dit niet het geval, dan nog geloof ik, dat wanneer een deel van den landbouw lijdt, de andere deelen die niet lijden moeten medewerken om het lijdende deel te hulp te komen als dit noodig is. Voor het behoeden van ons vee tegen besmettelijke ziekten zijn enorme sommen uit de schatkist besteed, voor welker dekking ook de graanbouwende streken natuurlijk hebben moeten bijdragen. Waar thans deze laatste hulp en steun noodig hebben, daar komt het mij voor, dat nu ook de veehouders, al werden zij daardoor ook eenigszins benadeeld, moeten medewerken dien steun te verleenen. Maar bovendien, wie zegt ons dat de toestanden zoo blijven zullen? Dat onze veehouders ook geen protectie noodig zullen hebben? Onze boter is bijna niet meer voor redelijke prijzen te verkoopen. Zij

wordt in het buitenland geweerd door hooge invoerrechten, — zelfs België zal eerlang een invoerrecht van 20 centimes per kilogram heffen — en in het binnenland gedrukt door de concurrentie der margarineboter; invoer van ons vee in Duitschland, België en Engeland is verboden. Wat moet daarvan het gevolg worden? Waar moeten wij met ons vee blijven? Zal Nederland dan een fuik worden, waar alles in komt, maar niets uitgaat?

Ik geloof, dat het niet zoo vast staat, dat onze veehouders, op den duur geen bescherming noodig zullen hebben. De vreemde producten treden in de plaats van de nationale; het is mij juist dezer dagen nog opgevallen, dat ons leger, waarvan de kosten door de Nederlandsche belastingschuldigen worden betaald, gevoed wordt met Amerikaansche producten. Ik heb hier voor mij liggen het bericht van eene aanbesteding van spek voor het kamp te Oldebroek. Dat spek is daar aanbesteed voor *f* 41.90 de 100 kilo, een prijs waarvoor hier onmogelijk inlandsch spek kan geleverd worden, zelfs bij den zeer lagen prijs der varkens. Het kilo spek kan bij den aannemingsprijs niet meer kosten dan 38 cents, een prijs dien men hier te lande, vroeger althans zeker, moest betalen voor een $^1/_2$ kilo. Ik heb hier voor mij een prijscourant van een der voornaamste importeurs van vleesch. Daarin wordt het Amerikaansch spek genoteerd voor *f* 38 per 100 kilo; Engelsch rundvet voor *f* 35 per 100 kilo, een prijs waarvoor men vroeger hier te lande slechts 50 kilo verkreeg.

Wanneer buitenlandsche producten worden ingevoerd tegen die lage prijzen en wanneer daarbij nog op het binnenlandsch product een accijns rust van 10 pct. der waarde, dan vraag ik of dit vrijhandel, of dit eene gezonde handelspolitiek is. Duitschland geeft *uitvoerpremiën*, die wel worden gelaakt maar in elk geval toch ten bate komen van den binnenlandschen producent; in Nederland geeft men *invoerpremiën* die ten bate komen van den buitenlandschen producent.

Ik pleit hier niet voor eigen belang of voor het belang van mijn district, want dit heeft geen belang bij hooge graanprijzen. Er wordt aan veeteelt en zuivelbereiding gedaan maar zeer weinig aan graanbouw, er wordt veel graan bij gekocht en bij gevolg hebben de boeren in mijne omgeving juist belang bij lage graanprijzen.

Maar nu de graanboeren bescherming noodig hebben en de weiboeren eerlang in dezelfde omstandigheden kunnen komen, is het niet alleen plichtmatig, maar ook verstandig te waken, dat de graanboeren niet ten ondergaan, opdat voorkomen worde dat eerst de graan- en daarna de weiboeren den strijd om het bestaan moeten opgeven.

Bovendien wanneer wij graanrechten gaan heffen, is het dan nog noodig dit te doen op alle granen? Is het niet mogelijk daarvan uit te zonderen voedergewassen en producten daarvan gemaakt, zooals lijn-, raap- en aardnotenkoeken? Ik geloof dat dit zeer goed mogelijk is en dat dit zelfs ook in Duitschland geschiedt.

De motie van den heer Dobbelmann luidt als volgt:

„de Kamer, van oordeel, dat eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten, tot verbetering van den toestand van landbouw en industrie en in het belang der schatkist dringend wordt geëischt, gaat over tot de orde van den dag."

Die dus *niet* is voor eene herziening tevens gepaard gaande met eene

uitbreiding van ons tarief, kan niet voor deze motie stemmen; die daar wèl voor is kan er voor stemmen. Zal het nu zijn eene uitbreiding in protectionistischen of fiscalen zin? De motie zegt het niet; wordt een nieuw tarief in deze Kamer behandeld, dan moet dit worden beslist. Trouwens wat zijn fiscale, wat protectionistische rechten?

Een fiscaal recht kan in zekeren zin protectionistisch werken. Wij hebben in ons land zoogenaamde fiscale rechten, maar ik geloof dat sommige dier rechten beschermend werken.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, heeft gewezen op de groote moeilijkheid van het maken van een tarief. Ik erken dit gaarne, maar daarover loopt het verschil niet. Wij hebben thans te beoordeelen of het wenschelijk is of niet, het tarief te herzien. In Duitschland en Frankrijk heeft men jaren over dat tarief gewerkt, doch met die voorbeelden voor oogen zullen wij er niet zoo lang voor noodig hebben. Hoe het er dan zal uitzien, zullen wij wel zien, als het hier in behandeling komt.

Men moet ook niet vergeten, dat, als wij ons tegenwoordig stelsel behouden, langzamerhand ook voor die artikelen van uitvoer, die nu nog voordeel opleveren, een minder rooskleurige toestand zal aanbreken. Van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam, den heer Heldt, vernam ik, dat de margarine een zoo gewichtig export-artikel is, maar hij vergete niet, dat de bestanddeelen bijna alle eerst worden ingevoerd, daarna bewerkt en daarop worden uitgevoerd. Maar ook dit exportartikel zal ons eerlang ontvallen; want reeds nu richten onze margarinefabrikanten, even over de Duitsche en Belgische grenzen, fabrieken op waardoor zij daar vrij zijn van invoerrecht en toch hier te lande vrij kunnen blijven invoeren.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, vreest, dat als wij een protectionistisch stelsel aannemen, wij langzamerhand zullen gaan wenschen bij een groot protectionistisch Rijk te worden ingelijfd om onder één tolgebied te komen. Ik geef toe, dat dit het begin zou zijn van het verlies van onze onafhankelijkheid. Doch ik vrees dit alleen dàn, wanneer wij bij ons vrijhandelstelsel volharden en niet weten waar wij met onze producten moeten blijven. Dàn, helaas, zullen onze producenten, ten einde raad, misschien wenschen in een vreemd tolgebied te worden opgenomen, desnoods bij eene vreemde Mogendheid te worden ingelijfd, ten einde hunne producten ongestoord te kunnen afzetten.

Ik kom nu tot een van de belangrijkste argumenten tegen het heffen van graanrechten, waarover ook reeds de heer Zijlma gesproken heeft en waarover men niet te licht moet denken, namelijk dat graanrechten het brood duurder zullen maken. Ik maak mij daarover echter niet al te ongerust; want men moet erkennen, dat juist de arbeiders in eene zeer gunstige omstandigheid verkeeren. Zij hebben hunne loonen zien verhoogen en daarnevens de prijzen der levensmiddelen aanhoudend zien dalen. En wanneer nu een hoog invoerrecht op graan — stel *f* 3 per 100 K.G. tarwe — wordt geheven, dan zou het brood per K.G. slechts 2 cents duurder worden, doch dan blijft het nog altijd zeer goedkoop. Om dit aan te toonen zal ik geen gebruik maken van geschriften van protectionisten; ik heb hier de brochure van den heer Schilthuis, een vrijhandelaar, die ons tegen de motie heeft gewaarschuwd.

Wat lees ik daar op bladz. 18: dat de prijzen van het tarwebrood in

1885 bedroegen in Groningen 16 cent per kilogram; in 1890 bedroegen zij nog 16 cent; in 1893—1894 slechts 12 cent.

Welnu, wanneer het brood 2 cent per kilogram rijst, komt het op 14 cent, dus nog 2 cent onder den zeer goedkoopen prijs van 1890 en 1885 en blijft het nog 8 cent onder den prijs van 1880, toen het brood per kilogram 22 cent kostte. In vroeger jaren was het nog duurder. Ik geloof dus, dat, wanneer bij de tegenwoordige graanprijzen een recht van *f* 3 per 100 kilo tarwe wordt geheven, het brood daardoor niet zoo exorbitant duur zal worden, dat de arbeider er zich ongerust over behoeft te maken.

Dat de toestand der arbeiders in de laatste jaren verbeterd is, erkent de geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer Heldt, ook. Ik lees daarover op bladz. 881 in zijne rede van 7 Maart ll.:

„In het algemeen echter, dit kan niet worden betwist, is de maatschappelijke toestand der werklieden in de laatste jaren verbeterd. Maar die van de werklieden niet alleen. In andere kringen is die verbetering veel sterker geweest."

Dit laatste betwist ik. Er is geen stand in de maatschappij, die mijns inziens zoo is vooruitgegaan — en dit doet mij genoegen — als juist de arbeidersstand, maar voor den heer Heldt is er maar één soort van menschen in Nederland, namelijk de arbeiders. Aan andere menschen denkt de heer Heldt niet en daaronder zijn er velen, die in welvaart zijn achteruitgegaan. Toch geloof ik, dat de arbeidersklasse lang de meerderheid in ons land niet uitmaakt. De overige klassen zijn te zamen veel sterker en die klassen hebben over het algemeen belang bij verhooging en verbetering der prijzen.

Ik kom thans tot de rede van den geachten afgevaardigde uit Zaandam, den heer de Boer. Het doet mij leed, dat deze geachte afgevaardigde door treurige omstandigheden verhinderd is deze vergadering bij te wonen, maar toch geloof ik niet te kunnen nalaten een enkel woord van critiek op zijne rede uit te spreken.

De heer de Boer heeft ll. Vrijdag gezegd:

„Hoe komt het dan dat wij die concurrentie niet kunnen volhouden? Dat komt omdat onze grond eene zekere kapitaalswaarde vertegenwoordigt en onze landbouwersrekeningen altijd bezwaard worden met de rente van dat kapitaal, hetzij in den vorm van huur of rente. Onze landbouw kwijnt niet; dat zal eerst gebeuren wanneer de bearbeiding van den grond geen loonend werk meer is, maar zoover zijn wij in veel streken althans nog lang niet; maar de landbouwersrekening moet ontlast worden met dien post van rente of huur, die haar tegenwoordig bezwaart."

Verder meent de heer de Boer, dat de grondbezitters-verpachters nonvaleurs zijn in oeconomischen zin. Die menschen zouden dus van den aardbodem moeten verdwijnen.

Zij eten het brood van den pachter op. Als de pachter maar geen pacht behoefde te betalen, dan zou hij — meent de heer de Boer — den strijd om het bestaan best kunnen volhouden, en zelfs nog tegen heel wat lagere prijzen dan thans kunnen leveren. Wij moeten, zegt de heer de Boer, kiezen tusschen twee zaken:

a. òf onzen landbouw laten ondergaan;

b. òf onze agrarische begrippen wijzigen en die gewijzigde begrippen in daden omzetten.

Nu weet de heer de Boer wel dat hij in deze Kamer voor zijne denk-

beelden nog geen grooten steun zal vinden, en daarom vleit hij zich niet dat velen van de hier aanwezigen geroepen zullen zijn, aan eene wijziging van de eeuwenoude begrippen omtrent grondbezit mede te werken.

Ik vertrouw dat de heer de Boer meent als eene nieuwe Kamer gekozen wordt door andere kiezers, dat dan van die Kamer betere dingen te verwachten zijn.

De eisch van den heer de Boer en zijn geestverwanten is niet gering. Hij verlangt niet meer of niet minder dan dat de grondrente zal vervallen.

Zeker, als er geen pacht of rente meer behoeft betaald te worden, zal de pachter zijne producten tegen lagere prijzen kunnen leveren; maar als hij door lagere prijzen te maken juist hetzelfde verdient, als thans, wat voordeel ligt hierin dan voor hem?

Als hij bij voorbeeld *f* 800 maakt en *f* 200 pacht moet geven of *f* 600 maakt en geen pacht behoeft te betalen, dan is dit voor hem volmaakt hetzelfde; in beide gevallen verkrijgt hij *f* 600.

Maar is dit voor het volk in zijn geheel ook hetzelfde?

Zou het verlies van ruim 96 millioen per jaar, waarop de huurwaarde der ongebouwde eigendommen is gewaardeerd, niet worden gevoeld? Waar moeten zij heen, die daarvan thans leven en geheel of ten deele hun bestaan vinden? Moeten zij met de grondbezitters-verpachters van den aarbodem verdwijnen?

De heer de Boer wil — heb ik hem goed begrepen — goedkooper producten ten koste der pachten. Voorts wil hij den pachter vrijwaren tegen concurrenten, en derhalve een geprivilegieerden boerenstand vestigen. Blijft de winst van den boer echter dezelfde, hetzij hij hooge of lage of geen pacht betaalt, dan is hem dit alles onverschillig; maar komt hij in beter conditie door die nieuwe pachtvoorwaarden, die de pachtprijzen moeten verminderen of doen wegvallen, dan zal er groote ontevredenheid ontstaan bij de niet geprivilegieerde boeren die geen pachthoeven op deze voordeelige voorwaarden kunnen machtig worden.

Ik meen echter, dat de kans om pachter te worden alsdan geheel zal vervallen; want de eigenaar zal, als hij toch weinig of geen pacht krijgt, voor eigen rekening exploiteeren en hierdoor gaat de stand der pachters te niet.

De heer de Boer zegt dat hij liefst den eigengeërfden boerenstand wil uitbreiden. Natuurlijk zonder schulden aan te gaan; want — het blijkt dagelijks — de met hypotheek bezwaarde boer, gaat nog eerder ten gronde dan de pachter.

Hoe de bestaande schulden zullen worden afgelost en door wie die zullen worden betaald, zegt de heer de Boer niet. Misschien zal de wet moeten decreteeren, dat die schulden zijn vervallen, omdat zij kunnen ontstaan zijn door ongeoorloofde rente of huur.

De belastingschuldigen, wier draagkracht na de afschaffing der huur en rente zoodanig is verzwakt, zullen met de aflossing dier schulden althans niet kunnen worden belast.

Maar aangenomen, dat er een eigengeërfde boerenstand is verkregen *zonder schulden*, hoe lang zal die blijven bestaan?

Hoe zal het gaan, als na het overlijden der ouders, het erf te klein blijkt om gesplitst te worden en verscheidene kinderen aanspraak maken

op de erfenis? Zal dan het erf aan een hunner worden toegekend en de andere kinderen naakt aan den dijk worden gezet? En als het billijkheidsgevoel der natie zich hiertegen verzet, hoe zal men dan voorkomen, dat er opnieuw schulden worden gemaakt tot het doen van eene behoorlijke uitkeering aan de kinderen, die geen vast goed krijgen? En geschiedt dit, dan komt immers de kapitaalrente of de huur opnieuw te voorschijn. Of meent men dat men zonder rente zal kunnen leenen, of zonder geld of aandeel in de opbrengst, dat is *huur*, zijn recht op nalatenschap zal afstaan?

Neen zoolang nog geen communisme in Nederland regeert, zie ik van de idealen des heeren de Boer er geen enkele in vervulling komen; en ik vertrouw dan ook, dat zelfs de heer de Boer niet zal geroepen worden om zijne denkbeelden in wetten om te zetten. Geenszins wil ik hiermede zeggen, dat er op wetgevend gebied geen bepalingen mogen worden gemaakt, waardoor de positie der boeren in het algemeen wordt versterkt; maar hiermede is het tegenwoordig pachtstelsel nog niet veroordeeld, te minder, nu in deze landbouwcrisis, over het algemeen de pachters sterker zijn gebleken dan de eigengeërfde boeren.

Tal van eigengeërfde boeren zijn vroeger pachter geweest en velen, die de middelen missen om eigengeërfde boeren te worden, gevoelen zich gelukkig pachter te kunnen zijn.

Zou de heer de Boer meenen, dat de toestand in Duitschland waar de grondeigenaar zelf exploiteert met een groot aantal arbeiders, beter is dan hier, waar de pachter den grond bearbeidt met zijn gezin, of met behulp van eenig dienstvolk?

Mij is het altijd voorgekomen, dat de boer, hij moge dan pachter of eigenaar zijn, een zelfstandig bedrijf uitoefent en eene vrij onafhankelijke positie inneemt.

Natuurlijk heeft hij kwade kansen, maar daartegenover staan ook goede, en het is onbillijk zijn tegenwoordigen toestand als maatstaf te nemen en te vergeten hoe hij het had in de dagen van algemeenen voorspoed. Volkomen onjuist is het — zooals sommigen vertellen — dat de eigengeërfde boer zich toen van zijn land ontdeed, verlokt door de hooge prijzen. Neen, toen kocht bijna geen kapitalist grond, althans geen boerenerven; deze gingen bij verkoop bijna alle over in handen van boeren.

Ten slotte nog een enkel woord naar aanleiding der bewering dat de grondbezitter van landbouw-protectie zal profiteeren en de pachter niet.

Ik geloof dat beiden zullen profiteeren, eerst de pachter en daarna de grondbezitter, als althans de protectie-wind blijft waaien en inmiddels niet is gaan liggen; maar is dat onbillijk nu meer en meer wordt ingezien, dat de tegenwoordige ellendige toestand hoofdzakelijk te danken is aan het willekeurig ingrijpen der overheid in het muntstelsel?

Laat men het bimetallisme invoeren, of zoo het mogelijk is, terugkeeren tot den enkelen zilveren standaard, dan is protectie niet noodig en kunnen wij het vrijhandelstelsel behouden.

De heer CREMER: De geachte voorsteller dezer motie heeft in zijne toelichtig gezegd, dat bij de vrijhandelaars voornamelijk de theorie, bij de protectionisten de praktijk aan het woord was. Ik meen dat de loop van dit debat bewezen heeft dat dit niet geheel het geval was, en wan-

neer ik zal spreken over de motie voor zoover zij betrekking heeft op de nijverheid, is dit alleen voor zoover ik die nijverheid uit een practisch oogpunt heb leeren kennen. Juist die kennismaking heeft mij, ik moet het tot mijne schande bekennen, den tijd benomen om dit onderwerp te bestudeeren, en daarom zal ik mij ook niet wagen aan eene bespreking van den landbouw, omdat ik op dat gebied hier te lande niet met de practijk bekend ben.

Wanneer ik thans spreek over den wensch van den heer Dobbelmann, dat eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten tot verbetering van de industrie moge strekken, dan zeg ik: Ga daartoe niet over. Er is door sommigen wel gevraagd om bescherming voor de industrie, maar op zwakke gronden.

De eerste aanleiding dat ik mij met deze zaak inlaat, is geweest dat in het jaar 1885 tot deze Kamer door eenige papierfabrikanten te Maastricht een request was gericht tot wederinvoering van differentieele rechten in Indië, omdat anders hun papier ginds zou worden verdrongen en zij hier niet meer met het beschermde buitenland zouden kunnen concurreeren. Dat request, in deze Kamer besproken, werd onmiddellijk door mij met sprekende cijfers weerlegd.

Dit heeft aanleiding gegeven dat die heeren een open brief, en ik een artikel in *De Economist* over dat onderwerp hebben geschreven. Die differentieele rechten, de heeren weten het, werden niet ingevoerd en zoo deed het mij genoegen dat ik dezer dagen in een financieel blaadje las, dat het den eersten onderteekenaars van genoemd adres, niettegenstaande niet aan hun verzoek werd voldaan, in hunne zaken nog al goed ging.

Het was de Koninklijke Nederlandsche papierfabriek te Maastricht. Uit de rekening over 1893/94 blijkt dat die eene winst opleverde van ruim *f* 177 000, dat daarvan *f* 15 000 op reserve was gebracht en ruim *f* 26 000 op een „fonds d'amendement et d'amortissement pour immobilisations nouvelles"; dat voor de aandeelen nog ruim 7 pct. beschikbaar was, terwijl de commissarissen en de directie een aardig tantième verkregen. Voor belasting, gratificatiën en ondersteuningsfonds werd *f* 7848,66 besteed en het reservefonds blijkt thans te bedragen ruim *f* 291 000, terwijl het effectenbezit bedroeg *f* 296 000.

Wanneer de kennisneming van die financieele uitkomsten mij genoegen heeft gedaan, dan was het wel daarom, dat ik daardoor geheel ontlast was van de vrees, die mij gedrukt had, of ik de zaak wel van de goede zijde bezien had; maar ten tweede ook, omdat ik zag dat die heeren, ofschoon zij de gevraagde protectie niet hadden verkregen voor hun tak van nijverheid, evenwel de zaak met zulk een ijver, ervaring en overleg dreven, dat zij niet alleen de winst kunnen besteden om eene behoorlijke uitkeering aan de aandeelhouders te geven, maar ook om hun bedrijf voor de toekomst uit te breiden en te bevestigen, zooals blijkt uit de afschrijving voor het fonds tot verbetering van hunne inrichting. En ik heb mij overtuigd dat die gunstige stand van zaken niet dateert van enkele jaren, maar dat het percentage, dat gedurende de laatste tien jaren door hen werd uitgedeeld, bedroeg gemiddeld 6,4 percent. Welnu dit deed mij genoegen, omdat deze Kamer nog zeer kort geleden van Gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg heeft ontvangen een request, waarin beweerd wordt dat, als wij de nijverheid niet gaan be-

schermen, zij in die streek „langzamerhand haar ondergang te gemoet gaat." Het deed mij werkelijk genoegen dat althans die fabriek, die mede geroepen had om protectie, nog niet aan den rand van dien ondergang staat.

Dit sprekende voorbeeld gaf mij te denken. En toen ben ik verder gegaan en heb de resultaten eens nagegaan van de nijverheid gedreven door naamlooze vennootschappen, te vinden in het jaarlijksch overzicht van de heeren van Nierop en Baak. Die kennismaking heeft mij wederom nog al gerust gesteld. Ik vond dat het met die nijverheid nog al zoo slecht niet staat. Ik zal hier den staat niet geheel voorlezen, dien ik daaromtrent voor mij zelven gemaakt heb, maar ik zag o. a. dat van de vijf fabrieken van werktuigen en ijzergieterijen er vier in de laatste vier jaren een dividend hebben uitgekeerd van 4 tot 8½ pct. Eene heeft niets uitgekeerd, maar dat komt meer voor in elken tak van industrie in elk land. De scheepsbouwmaatschappijen maken het in de laatste jaren ook nog al goed. Over de mooie dividenden der beetwortelsuikerfabrieken zal ik nu niet spreken, omdat die in bijzondere omstandigheden verkeeren. Maar de katoenweverijen en spinnerijen, de bierbrouwerijen, maken over het algemeen op dit staatje geen kwaad figuur. Er is zelfs eene oliefabriek die van 5 tot 17 en eene gist- en spiritusfabriek die van 8 tot 30 pct. heeft gemaakt, ofschoon zij de concurrentie heeft te voeren met beschermende landen.

Ik zal de heeren niet vermoeien met verdere aanhalingen uit dien staat, maar over het algemeen toont die aan dat de industrie, waar die goed gedreven wordt, niet te klagen heeft.

Men verlieze daarbij niet uit het oog dat in het algemeen de beste zaken niet in handen zijn van naamlooze vennootschappen. Het is bekend dat aan deze dikwijls worden overgedaan zaken, welke achteruitgaan, of waarvan de grootste voordeelen genoten zijn door de eerste oprichters. Het is moeilijk na te gaan wat particuliere ondernemers verdienen, maar eenigszins kan men zich van den gang van zaken op de hoogte houden, door kennis te nemen van de verslagen der Kamers van koophandel en fabrieken. Ik heb de verslagen van verschillende plaatsen ingezien, en daarin niet zoodanige klachten en geroep om protrectie gevonden, dat zij de motie rechtvaardigen.

Ik maak eene uitzondering voor twee provinciën, Brabant en Limburg, waar, behalve door de Kamer te 's-Bosch, algemeen gevraagd wordt om bescherming en geklaagd over achteruitgang, het te niet gaan van de industrie. Telkens — en het duurt al heel lang, al 15 jaren — wordt daar gezegd: als wij ons houden op het standpunt van vrijhandel — eigenlijk geldt het slechts een gedeeltelijken vrijhandel, zooals de heer de Beaufort heeft aangetoond — moeten wij onvermijdelijk te gronde gaan.

Mr. E. Fokker, secretaris der Kamer van koophandel te Middelburg heeft een zeer belangwekkend overzicht van de verslagen der Kamers van koophandel in Brabant en Limburg gegeven in *De Economist* van Juli—Augustus 1893. Hij toont daarin ten duidelijkste aan — ik zal er slechts naar verwijzen — dat hunne algemeene beschouwingen, waarin altijd gesproken wordt over protectie, hoegenaamd niet in overeenstemming zijn met de in die verslagen later volgende mededeelingen over de industrie, die over het algemeen zoo kwaad niet zijn.

Integendeel blijkt daaruit, dat de fabrikanten in die provincien oneindig beter zijn dan men zou denken, als men niet dan klachten van hén verneemt; dat zij door inspanning en kunde hun bedrijf in het algemeen weten in stand te houden of uit te breiden; dat, waar enkele takken van industrie zijn achteruitgegaan of te niet gegaan door eene bescherming in den vreemde, waaraan wij niets kunnen doen, de meesten zoo wijs zijn van de bakens te verzetten, door verandering in hunne installatie te maken en zoo doende op het wankelende oude bedrijf, een nieuw bloeiend bedrijf op te bouwen.

Klachten komen in die verslagen zeer veel voor, maar de bewijzen dat zij in het algemeen gegrond zijn, worden niet gegeven. En dat er bijna altijd geklaagd wordt door landbouw en nijverheid, is den heeren wel bekend.

Ik werd daaraan dezer dagen herinnerd toen ik op eene oude tabaksdoos, die, naar de versiering te oordeelen, wel 200 jaren oud zal zijn, het volgende opschrift vond:

„Al wat den boer haelt uyt den velden
Is voor schatting en ongelden
Als 't den Heer niet koomt versoeten
Zal den boer 't lant uyt moeten."

Zoo vertellen de verslagen der Kamers van koophandel in die twee zuidelijke provincien ons al sinds vele jaren dat als den Heer 't niet koomt versoeten de industrieelen daar 't lant uyt moeten.

Daarvan hebben wij gelukkig niet veel gezien.

Al dat weeklagen, al dat gejammer doet mij dikwijls denken aan die Oostersche begrafenisstoeten, die gevolgd worden door een aantal weeklagende vrouwen, maar wier jammerklachten volstrekt geen beeld geven van de smart die hare harten vervult, want die vrouwen zijn, om een sportterm te gebruiken, professional-klaagsters, klaagsters van beroep.

Wordt er over onze grenzen, in de goed beschermde landen niet geklaagd, in Duitschland bijv.?

Wij hebben toch zeker kennis genomen van de opgaven der Duitsche fabrieksinspecteurs over 1893, medegedeeld o.a. in het *Landbouwkundig Weekblad*, waarin de beschermde Duitsche industrie in allerlei streken klachten slaakt erger dan wij hier vernemen.

Maar nog welsprekender zijn de mededeelingen omtrent de handelsbeweging in Frankrijk na 1892, na de invoering dus van het Mélinisme, dat wil zeggen het geperfectionneerde protectionisme.

Het departement der douanen is er tegenwoordig zeer vlug bij om de jaarverslagen uit te geven, en zoo doende ontvingen wij in het begin van Februari al de cijfers omtrent den handelsomzet in 1894.

Daaruit blijkt, dat de totaal-uitvoeren, dus de verkoopen van Frankrijk aan het buitenland bedroegen:

in 1890	francs	3753	millioen;
„ 1891	„	3569	„
„ 1892	„	3460	„
„ 1893	„	3236	„
„ 1894	„	3275	„

In het bijzonder valt hierbij op te merken, dat die daling vooral was waar te nemen bij de gefabriceerde voorwerpen, inclusief de postpakketten, welke ik er bijvoeg, omdat die wel meest gefabriceerde voorwerpen inhouden.

Van 1890 tot 1894 is de uitvoer geleidelijk verminderd van francs 1997½ millioen tot francs 1705 millioen. Alleen voor Zwitserland, waaraan Frankrijk zooveel leverde, is de uitvoer van 1891 tot 1894 gedaald van 234½ millioen tot 159½ millioen.

Naar Spanje is de uitvoer verminderd van over 1891 met 181 millioen francs, in 1892 tot 134 millioen en in 1894 tot 113 millioen.

Dit wat den uitvoer betreft; maar ook de invoer in Frankrijk verminderde. Dit laatste zal den protectionisten natuurlijk genoegen doen, maar, helaas, de vermindering is niet zoo sterk als die van den uitvoer.

De totale invoeren bedroegen in:

1890 . . .	4437	millioen	francs.
1891 . . .	4768	„	„
1892 . . .	4188	„	„
1893 . . .	3854	„	„
1894 . . .	4119½	„	„

In het afgeloopen jaar was er dus reeds stijging.

Hieruit blijkt dat de vermindering van den totalen verkoop van Frankrijk aan het buitenland van 1890—1894 bedroeg 478 millioen, terwijl de vermindering van invoer in Frankrijk slechts was 318½ millioen, totaal een verminderde handelsomzet van 796½ millioen.

Bij die vermindering van handelsomzet werd die van den uitvoer door die van den invoer overtroffen met 159½ millioen. Daarbij is op te merken dat gefabriceerde zaken het meest geleden hebben; zoo verminderde van 1890 tot 1894 de uitvoer met 292½ millioen en de invoer (609—563 millioen) met slechts 46 millioen, zoodat de uitvoer meer dan de invoer verminderde aan gefabriceerde goederen, met 246½ millioen francs.

Waar blijkt hier nu van toeneming van productievermogen door de bescherming?

Ik heb hier voor mij het *Bulletin de l'office du travail*, uitgegeven door het Ministerie van Handel, Nijverheid, Posterijen en Telegraphie, aflevering van Februari 1895, en daarin lees ik:

„D'apres le tableau du commerce extérieur que nous publions pag. 112, la valeur de l'importation des matières nécessaires à l'industrie, exportation déduite, est en augmentation constante depuis trois ans; en 1854 elle a été de 5 pct. supérieure à la moyenne des 10 dernières années.

„Par contre, la valeur de l'exportation des objets fabriqués importation déduite, va en diminuant et se trouve inférieur de 10 pct. à la moyenne des 10 dernières années. Il faut tenir compte, toutefois, de ce fait que, pour un grand nombre de marchandises, les prix d'estimation ont été sensiblement diminués." Wat natuurlijk evenzeer slaat op den uit- als op den invoer. Ik geloof dat ik niet veel meer zal behoeven te zeggen om aan te toonen, dat zeker de protectie geen panacée is tegen werkloosheid, geen middel is om werkloozen aan arbeid te helpen, zooals de heer Dobbelmann in zijne eerste redevoering zeide, en even-

min om het productievermogen des lands te verhoogen, dat, zooals hij zelf verklaarde, het eenige doel van bescherming mag wezen.

De vraag rijst: waarmede is de industrie dan wel te helpen?

Ik geloof voorshands vooral door de verspreiding van kennis onder fabrikanten en werklieden. De fabricage wordt op elk gebied tegenwoordig zoo oneindig veel moeilijker, zij is tegenwoordig, mijn geachte medeafgevaardigde, de heer de Beaufort, heeft er reeds op gewezen, zulk een gecompliceerd werktuig geworden, als vroeger niet kon vermoed worden.

Welnu, laten wij de gelegenheid geven in dit land om wat daarop betrekking heeft, goed te doen bestudeeren, zoo door de aanstaande industrieelen als door de werklieden, ieder voor zoover het hun aangaat, dan zal men verbetering mogen verwachten. De protectie echter zal noch een ongeschikt fabrikant maken tot een geschikt leider eener industrie, noch ten gevolge hebben dat een werklooze een goed fabrieksarbeider wordt, want het is eene dwaling te meenen dat elke werklooze geschikt zou zijn om als werkman in eene fabriek op te treden. Dat echter kennis en vlijt van de ondernemers en het gebruik maken van de lessen der wetenschap ook hier te lande veel goeds tot stand kunnen brengen en ruim winsten kunnen doen verwerven, daarvan zijn de voorbeelden te Delft en elders in ruime mate aan te wijzen. Ik noem geen namen omdat men, sommigen noemende, gevaar loopt anderen voorbij te gaan.

De aanbouw van schepen hier te lande is zonder een beschermend tarief uit het verval, waarin die industrie was geraakt — omdat gedurende den tijd van de retourvrachten de scheepsbouw in ééne richting en ongezond was ontwikkeld — opgebeurd, verrezen en ontwaakt, zoodat nu hier te lande, wat men voor weinige jaren nog niet durfde denken, mailbooten 1ste klasse en oorlogsschepen van elk charter worden gebouwd. De geachte afgevaardigde uit Ridderkerk weet daarvan meer mede te deelen.

De oorzaak van achteruitgang in eenig bedrijf ligt werkelijk niet in den regel in gebrek aan protectie; maar veelal in onverstand, onkunde of zorgeloosheid. Ik heb hier voor mij eene specificatie van suiker-machinerieën voor Java, die gemaakt zijn door eene buitenlandsche fabriek in de laatste tien jaren, genomen uit het verslag van die fabriek. Een deskundige heeft de waarde dier leveringen voor mij uitgerekend, en dan blijkt, dat de waarde van dien aanmaak gedurende de laatste 10 jaren is geweest *f* 3 836 000, gedurende de laatste 5 jaren alleen *f* 2 258 000. Die bestellingen zijn voornamelijk naar het buitenland gegaan, omdat men hier niet zorgvuldig genoeg is geweest bij de uitvoering, zich niet genoeg heeft gehouden op de hoogte van den tijd, want op Java is noch de een, noch de ander geprotegeerd en sommige Nederlandsche fabrikanten hielden zich daar flink staande op hun terrein of breidden het uit.

Onze industrie kon naar mijne vaste overtuiging dan alleen bestaan en toenemen, wanneer zij zich niet wil opsluiten binnen de grenzen van ons land, maar ook de vleugels wil uitslaan; daarom moet zij leveren goed en goedkoop werk, want alleen bij lage productieprijzen kan zij concurreeren met het buitenland. De protectie, die de heer Dobbelmann haar toewenscht, is daar lijnrecht tegen in, want deze kan niet anders doen dan hare productieprijzen verhoogen, zooals door de eerste twee sprekers heden al werd aangetoond.

Waarom moeten wij hier tot lage prijzen produceeren?

Ik wijs op de groote verbeteringen in den laatsten tijd aangebracht, in de middelen van gemeenschap, tusschen de overzeesche landen en Europa, niet alleen door het stoomwezen, maar ook door het koelstelsel, de *refugerators*, waardoor tegenwoordig de groote schepen in staat worden gesteld goedkoop het vleesch, de boter enz. versch in Europa aan te brengen van Australië, Zuid-Amerika, Canada enz. Daartegen zal men hoegenaamd niets kunnen doen.

Nog iets. Een van de grootste factoren in deze zaak, die ons dwingen moet in de productieprijzen laag te blijven, is de zilverquaestie, waarover de heer van Dedem zooeven heeft gesproken. Het is niet te ontkennen, dat landen met het zilver als waardemeter, tegenwoordig het dubbele van vroeger moeten betalen voor zaken die zij van ons trekken, maar ons hunne producten kunnen verkoopen tegen den halven prijs. Daardoor worden de Europeesche prijzen gedrukt en moeten zij gedrukt worden.

Ik herinner mij dat in 1885, toen er een onbekookt telegram van Java kwam om den zilverkoers eens even weder in te voeren, ik tot den heer Blussé zeide: die heeren hebben toch in hoofdzaak van hun standpunt gelijk. Op mijne bemerking tot dien bekwamen staathuishoudkundige, kreeg ik echter den wind van voren. Hij beweerde: het kan wel voor een oogenblik het geval zijn dat in landen waar het zilver nog de waardemeter is, het dezelfde koopkracht blijft behouden als vroeger, maar naar eenigen tijd „gleicht sich das aus" zooals de Duitschers zeggen en moet het de dalende koopkracht van dat metaal in Europa volgen; op den duur kan het zich niet handhaven op zijn exceptioneel standpunt.

Wij zijn nu 10 jaren verder en de daling van den koopprijs van het zilver is hier voortgegaan sneller dan een van ons had kunnen verwachten.

De koopkracht in het Oosten, in landen die geen gouden munt hebben, is echter dezelfde gebleven voor de artikelen van die landen zelf. Ik ben sinds lang zeer intiem verbonden met de productie van een land, waar het zilver het betaalmiddel is, en omdat die voortdurende daling van het zilver bij ons de vraag deed rijzen: moeten daarom de loonen niet worden veranderd, is de quaestie van de koopkracht van het zilver daar aan een zeer minutieus en conscientieus onderzoek onderworpen. Wij zijn echter door onwederlegbare cijfers voor ons zelven tot de conclusie gekomen, dat, daargelaten de importen van hier, het zilver voor geen enkel artikel van verbruik aldaar de koopkracht verloren heeft. Nu zegt men wel, dat is alleen het geval voor die eigenlijke marktartikelen, welke ook naar Europa verzonden worden en welke te gelijker tijd eene daling in prijs hebben ondergaan, doch het geldt ook voor artikelen die alleen in het land zelf worden geconsumeerd en voor exportatie niet vatbaar zijn, als bouwmaterieelen, kleeding, dagelijksch voedsel, loonen enz. En wat is daarvan het gevolg voor de Europeesche industrie? Ik zal voorbeelden ontleenen aan het dagelijksch leven om dit aan te toonen.

Ik neem aan een fabrikant in Twente zend 1000 K.G. geweven goederen naar het verre Oosten.

Die 1000 K.G. zijn ongeveer waard *f* 1000. Dan had, vóórdat de daling van het zilver begonnen was en de dollar dus ginds nog waard

was *f* 2,50, de kooper ginds te betalen 400 dollars. Maar nu de dollarkoers gedaald is tot *f* 1,20, moet hij daarvoor betalen meer dan 800 dollars.

Nu is het ook mogelijk dat de prijzen van dit artikel hier inmiddels zijn gevallen tot op de helft, dan zal daarvan het gevolg zijn dat die buitenlandsche kooper voor die 1000 K.G. toch maar betaalt 400 dollars, maar dan heeft de vermindering van prijs hier niet het natuurlijk gevolg van vergrooting der consumtie ginds, en wel ten gevolge van de daling van het zilver hier.

Een ander voorbeeld. De Java-suiker verkochten wij niet lang geleden voor *f* 12,50 per pikol. Een kooper te Hongkong — daarheen gaat veel Java-suiker voor het verbruik van Noord-China en Japan — betaalde daarvoor 5 dollars. Nu is de prijs van de suiker gedaald tot *f* 6 en de kooper van Hongkong betaalt nog 5 dollars.

Wat is daarvan het gevolg? Dat de enorme daling van de suikerprijzen niet eene toenemende consumtie in die landen ten gevolge heeft, want door de daling van den zilverkoers bleven de prijzen dezelfde. Daar heeft merkwaardigerwijze de daling van het zilver hetzelfde gevolg als de protectie in Europa.

De consument in suiker-beschermende landen bemerkt van de prijsverlaging van dit product niet veel, omdat het belangrijk verschil in marktprijs bij den consumtieprijs bijna niet opgemerkt wordt, aangezien deze bepaald wordt voornamelijk door den zeer zwaren accijns, welke noodig is voor de protectie van dit product.

Zoodoende houdt het zilver ginds, de protectie hier de consumtie van suiker tegen.

En nu de producten *van* het Oosten. Nemen wij een artikel dat ginds in groote mate wordt geproduceerd, de Japansche steenkolen.

Van die kolen worden honderdduizenden tonnen uitgevoerd naar China, en de Straits, enz. Komt de productie te staan op, of kunnen die kolen verkocht worden voor ongeveer 4 dollar, dan kostten deze vroeger dus *f* 10, tegenwoordig ongeveer *f* 5.

Daardoor wordt in die streken natuurlijk eene sterke concurrentie geleverd aan de kolen van Europa en helpen ze dus mede of strekken, om den prijs van kolen in Europa laag te houden.

Wat zal nu het gevolg zijn van de goedkoope productie ginds, waarvan dit eene artikel slechts een voorbeeld is? Dat de natie, die zich in den laatsten tijd ontzettend ontwikkeld heeft en die aan andere natiën waarschijnlijk den stoot tot meer inspanning zal geven, in een niet al te groot tijdsverloop der industrie van Europa eene groote concurrentie zal aandoen.

Ik wensch er op te wijzen, dat niemand minder dan de voorzitter van de grootste Engelsche stoomvaartonderneming, van de Peninsular and Oriental Company, op de laatste jaarvergadering aan zijne aandeelhouders gezegd heeft, dat hij den tijd reeds zag komen, dat hunne groote stoombooten zouden gebouwd worden in het verre Oosten. Kort daarna viel het mij op, dat te Singapore een schip op stapel werd gezet van 190 voet lengte, iets waaraan vroeger niet zou zijn gedacht.

Wanneer ook de Europeesche kennis gebruik maakt van den toestand in de verschillende zilverlanden in het Oosten, en van de goedkoope loonen en het goedkoope zilver, kan daardoor eene concurrentie ont-

staan, die onze industrie en nijverheid zeer kan schaden. Wat wil men nu doen? Wil men nu door de productie hier duur te maken zich wapenen tegen de goedkoopte van ginds? Ik kan niet gelooven dat dit de weg is dien wij moeten opgaan. De heer Truijen zeide in zijne rede van Vrijdag: wanneer de heeren deze motie niet willen aannemen, dan dienen zij ons althans iets anders te geven. Welnu, ik geef den raad, dat de heeren protectionisten de groote mate van kennis, ervaring en ijver, die hun ten dienste staat, zullen gebruiken in andere richting, dat zij die zullen gebruiken om mede te werken onze industrie sterker te maken door de verspreiding van kennis en van vakonderwijs en zich meer zullen bezighouden met de vraag, of het niet mogelijk is eene verbetering te brengen in de waardeverhouding van goud en zilver.

Of hun dit laatste gelukken zal, durf ik niet verzekeren, maar het is zeker dat ook in de rondom ons gelegen landen deze vraag meer en meer op den voorgrond treedt.

Daardoor zal het in de toekomst alleen mogelijk zijn, dat de landen waar de waardemeter goud is, en die, waar de waardemeter zilver is, met elkander kunnen concurreeren op eene basis van eenige gelijkheid.

Maar intusschen, vóórdat zij dit gevonden hebben, durf ik met volle overtuiging zeggen: bescherm inmiddels de industrie... tegen de protectie!

De heer ROESSINGH: Er is een voordeel zoowel voor de Kamer als voor mij dat ik, na al hetgeen over en naar aanleiding der motie reeds gesproken is, met weinig zal kunnen volstaan, en ik zou zelfs in 't geheel het woord niet hebben gevraagd, indien thans het onderwerp: vrijhandel of protectionisme, in zijne volle uitgestrektheid aan de orde ware. Aan de bespreking van dat machtig en diepgaand, maar nog niet opgelost probleem der staathuishoudkunde zou ik mij natuurlijk niet wagen. Ik zal dan ook de sprekers, die het onderwerp in die algemeenheid hebben opgevat niet volgen. Eerst wel omdat deze discussie dan ook buiten den bestaanden toestand in ons land zou omgaan. Immers wij hebben een tarief, — zij het laag — en zoo kan men niet toch van een absoluut vrijhandelstelsel in ons land spreken, en daar op dat tarief niet voorkomt wat sommigen wenschelijk achten en wel wat sommigen verwijderd wilden zien — en wie zou zoo dwaas zijn om aan het onverbeterlijke van zulk een tarief te gelooven — kent ons land nog veel minder absoluut protectionisme. Ook de motie geeft geene aanleiding tot het vraagstuk van absoluten vrijhandel of bescherming in alles. De motie spreekt van *herziening* en *uitbreiding*, en het tarief van invoerrechten alleen. Zij is dus zelfs meer beperkt dan men uit de toelichting van den geachten voorsteller, die ook het algemeene aanraakte, zou hebben opgemaakt. En toch ook in die beperktheid is zij, mijns inziens, nog te algemeen, omdat er hoegenaamd geene aanwijzing is in welken zin die herziening zal plaats hebben, hoe ver die uitbreiding gaan moet. Of zegt de geachte voorsteller, dat dit wel is aangegeven en zich beroepen op de woorden: dat beide, herziening en uitbreiding, moeten leiden tot verbetering van den toestand van landbouw en industrie en in het belang van de schatkist, dan treft mij ook hier weder

het onbepaalde, dat den heer van Dedem aanleiding gaf ten gunste van de motie te spreken, maar mij juist daarvoor doet huiveren. Niet enkel omdat er onzekerheid blijft welke tak van landbouw, welke cultuur bedoeld wordt en welke takken van industrie, maar ook onzekerheid, althans voor mij, of uit herziening van tarief per se verbetering van toestanden moet komen. Door zulk eene herziening en uitbreiding toch is 't mogelijk niet alleen dat er een strijd van belangen zal geschapen worden tusschen onderscheidene takken van landbouw, maar ook tusschen dezen en de industrie. Wat als universeel, als eenig middel, tot verbetering van toestanden van landbouw en industrie in de motie wordt aangeprezen, zou, indien zulk een strijd van belangen er door ontstond, niet als zoodanig probaat blijken te zijn — en toch wil de motie de Kamer in dien zin doen beslissen.

In een paar voorbeelden wijs ik er op dat zulk een strijd mogelijk, ja zeer wenschelijk is.

De motie zegt: herziening en uitbreiding van ons tarief op invoerrecht tot verbetering van den toestand van landbouw wordt geëischt. Derhalve verbetering in den toestand van landbouw eischt herziening van ons tarief. Dat wordt in de motie vastgesteld als eene onomstootelijke waarheid. Met de noodzakelijkheid van oorzaak en gevolg, moet uit herziening verbetering te voorschijn komen, langs eene vaste wet, de wet der noodzakelijkheid. Dat stelt de motie vast.

Maar dat kan niet vastgesteld worden. Dat is veel te algemeen gezegd. De samenhang tusschen die twee: herziening van tarief en verbetering is niet noodzakelijk. Er kunnen nog heel wat middentermen zijn. Er kunnen andere oorzaken van verbetering noodig zijn. Mag men dan met de motie beslissen, dat er maar één weg van verbetering is? En dat er maar één weg mag gevolgd worden?

Die herziening in het tarief ten opzichte van den landbouw — het is ons duidelijk geworden — bedoelde heffing van graanrechten — maar niet duidelijk zegt de motie noch de toelichting, wat onder landbouw verstaan wordt. Het is mogelijk, zelfs waarschijnlijk dat door zulk eene herziening — of heffing van graanrechten — een strijd van belangen gewekt wordt en dan kan men niet zeggen, dat herziening leidt tot verbetering van den toestand.

Een voorbeeld van zulk een strijd. De geachte afgevaardigde uit Ommen, de heer van Alphen, heeft er reeds op gewezen en kortheidshalve sluit ik mij aan dat deel van zijn betoog geheel aan. Heffing van invoerrecht zal zeer schadelijk werken op den landbouw, op een groot deel van onze zandgronden, waar in hoofdzaak rogge verbouwd wordt. En dat is een zeer belangrijk deel. Het landbouwverslag van 1891 leert ons dat terwijl op 183,506 H. rogge wordt verbouwd, slechts op 58,583 H. tarwe wordt geteeld. Voor een overgroot deel, niet overal, strekt de hier verbouwde rogge voor eigen gebruik en hoofdzakelijk voor mest- en fokvee. In die streken wordt bovendien nog veel rogge aangekocht. En niemand zal kunnen volhouden dat duurdere rogge invloed uit zal oefenen op de prijzen van mestvee en varkens.

Indien aan de strekking van de motie werd gevolg gegeven, zouden de bestaansvoorwaarden in die streken, zoowel voor den kleinen landbouw als voor den arbeider verzwaard worden. Bij deze mogelijkheid, of liever groote waarschijnlijkheid, is het dus *te algemeen* gezegd, dat herziening

van tarief verbetering in den toestand van den landbouw zal brengen. In vele streken gevoelde men dat wel, en ook uit Limburg nog kwamen er adressen met dat bezwaar.

Doch de motie zal ons ook doen verklaren niet alleen dat de herziening en uitbreiding van het tarief den toestand van den landbouw, maar ook dien van de industrie zullen verbeteren. Landbouw en industrie! De landbouw voorop — het vehikel; en achteraan de industrie — zeer bescheiden. Maar wel in overeenstemming met de beweging, die in het land gewekt is, waardoor de aandacht vooral op de graanrechten werd gevestigd. En al heeft de industrie zich weinig doen hooren, en reden hiervoor zij wat de heer Cremer mededeelde, toch nam die belangrijke tak van onze volkswelvaart in de toelichting van dien geachten voorsteller eene ruime plaats in. Maar landbouw en industrie hebben soms, maar lang niet altoos, dezelfde belangen.

Ook hier een voorbeeld en wel een door den heer Dobbelmann zelf aangegeven. Bij zijne aanduiding van de artikelen welke op dit oogenblik niet op het tarief voorkomen noemde hij huiden. Ook de geachte afgevaardigde uit Zuidhorn noemde ze, toen hij zijne vreugde te kennen gaf dat de Regeering niet ongezind was daarin te voorzien, en eene bestaande onbillijkheid tegenover den landbouw, al bleek het niet duidelijk of die geachte afgevaardigde deze wilde weggenomen zien door wegneming van den vleeschaccijns of door heffing van invoerrechten op huiden.

In de richting der motie ligt het laatste. Maar zal nu deze verbetering van den toestand van den landbouw wel dienen voor die der industrie, bijv. voor de belangrijke schoenenindustrie in Noordbrabant?

Ik meen reden te hebben daaraan te twijfelen — maar daardoor ook wordt meer duidelijk dat de strekking der motie te algemeen is.

Nog een voorbeeld van eene in nood verkeerende industrie, die door herziening van het tarief, in den zin van heffing van graanrechten zwaar zou getroffen worden. Eene industrie, waarbij duizenden arbeiders in vele deelen van ons land, schippers, kleine neringdoenden en vele anderen belang hebben: de turfindustrie. Bij de behandeling van de begrooting voor Financiën heb ik er op gewezen, hoe treurig het gesteld is met die industrie. En hoe zal het daarmede worden?

Invoerrecht op koren geeft duurder brood, dat wordt erkend; maar waar blijft de vermeerderde arbeid die den duurder brood betalenden arbeider beloofd wordt? Dit is niet te berekenen, omdat die niet komen zal. De duizenden arbeiders zullen in groote moeilijkheid komen, maar ook de werkgevers. De billijkheid eischt hooger loon te geven — en 't zal hun niet mogelijk wezen.

Geeft de motie hier uitkomst? Zeker, zal men zeggen, daar staat immers ook verbetering door herziening van het tarief ook van de industrie. Welnu, dan moet de industrie beschermd worden? Maar op welke wijze? Belast den invoer van buitenlandsche turf, 't zal niet baten. Er wordt tot nu toe van beteekenis niet ingevoerd, — van buitenlandsche briquetten, 't is een droppel aan den emmer, — van.... ja, laat het mij maar zeggen: er blijft niet anders over dan invoerrecht op steenkool. Maar dat is nu een karikatuur op bescherming, heeft de heer Dobbelmann reeds bij voorbaat gezegd. „Bastiat zeide zoo iets, maar dat is geen redelijke bescherming." Maar zal de vervener van zijn standpunt dan

bescherming van den landbouw door graanrechten niet even goed een karikatuur mogen noemen?

Welnu — toch werd er op zulk eene heffing op steenkool gewezen door zich noemende fabrikanten, industrieelen. Ruim een jaar geleden, toen in den lande de beweging van thans werd gebracht, zonden zij circulaires aan verveners in eene mij zeer bekende veenstreek, om te wijzen op het plichtmatige om bij de Regeering aan te dringen op invoerrecht op steenkolen. Ik laat daar te gissen wat er achter stak; ook hoe het kwam dat men op dit lokaas niet beet, maar het feit ligt er.

En wat zal men antwoorden, als de aandrang komt? Kan men er mede toe, te zeggen, dat de industrie dat niet kan lijden? Dat de brandstoffen voor een groot deel der bevolking te duur zouden worden?

Maar indien dan aangewezen wordt, dat in dezelfde jaren, toen men aandrong op graanrecht en die verkreeg, ook invoerrechten op steenkolen werden geheven, bij eene wet hier aangenomen, den 23sten December 1833, waarom teruggekeerd tot het een en niet tot het ander?

Ik zie niet in, hoe men dan met deze motie in de hand, de heffing van invoerrecht op steenkolen een karikatuur zoude kunnen noemen.

Ik stem toe dat ik zulk eene heffing niet zou bewonderen — om velerlei redenen niet — ik meen, dat er een betere weg is om dien toestand en die industrie tegenover de steenkolen te verbeteren, namelijk de wegneming van watertollen, waarop ik vroeger hier den Minister van Financiën wees, maar indien men dien weg niet op wil, zal men kunnen weigeren, indien bij aanneming de motie effect zou verkrijgen, op die wijze te voorzien in den druk van genoemde industrie?

Waar nu de motie zoo weinig gepreciseerd is, dat zij aanleiding kan geven tot zulk een strijd van belangen, en dat volgt uit hare algemeenheid, daar kan ik haar niet steunen.

Nog eene enkele opmerking ten slotte.

De heer Truijen wees op de groote emigratie uit Limburg als een bewijs dat hier ten gevolge van ons tegenwoordig tarief werkloosheid heerschte. Beschermende rechten, dus ook duurder brood, zou dat voorkomen. Inderdaad, het waren cijfers die verontrusten. Naar aanleiding van zijne opmerking dat mogelijk in andere grensstreken dergelijke verhuizingen plaats vonden, deel ik mede dat dit werkelijk het geval is. Ten gevolge van den zeer gedrukten toestand in de venen van Drenthe zochten tal van arbeiders in de laatste jaren arbeid, vooral graafwerk bij de kanalen in Pruisen.

Heffing van graanrechten zoude mijns inziens dien treurigen toestand verergeren. Ik beroep mij daartoe op het buitenland.

Geheel in den geest van hetgeen de heer Truijen beweerde, las ik onlangs in een blad, aan alle leden der Kamer toegezonden met het uitgedrukt doel om de heffing van meer beschermende rechten te bevorderen, een bericht meldende dat in Italië, ten gevolge van gebrek aan bescherming van den landbouw, vruchtbare akkers onbebouwd bleven, dat duizenden arbeiders emigreerden. Het was nog veel erger dan in Nederland. Neder-Italië werd aan de Regeering als een waarschuwend voorbeeld voorgesteld.

En wat is het geval? In Italië heeft men invoerrechten. Op 100 kilogram tarwe *f* 3,50, op rogge en haver *f* 2 en op meel *f* 5,75.

Dat bericht was dus minder juist. Het bewees juist het omgekeerde van hetgeen er te bewijzen was.

Ik geloof dan ook meer dat het waar is wat de heer 't Hooft zeide: de bewering dat bescherming van den landbouw de bestaande werkloosheid zal wegnemen, is niet juist.

Het is goed om dat woord van een vurigen voorstander van graanrechten te herinneren, bij de vele voorspiegelingen die den volke gedaan worden.

De heer ZIJP: Hoewel er weinig nieuws meer over het onderwerp dat ons bezighoudt te zeggen valt en ik niet herhalen wil wat anderen voor mij goed hebben gezegd, meen ik toch dat ik, die meermalen hier in deze Kamer met den naam agrariër betiteld ben, mijne stem te moeten motiveeren die ik *tegen* de motie-Dobbelmann zal uitbrengen. Deze motie toch in zijne algemeene beteekenis opgevat, bedoelt geene graanrechten alleen in te voeren, maar beoogt eene volslagen omkeering op handelsgebied.

En het komt mij voor dat wij, ons rekenschap gevende van hare beteekenis, ons wel twee malen mogen bedenken voor wij deze motie onveranderd aannemen.

Al was ik een voorstander van graanrechten dan zou ik toch nog niet kunnen besluiten mijne stem aan de motie, zoo als ze nu luidt, te geven.

En ik weet niet of de onderteekenaren van de vele adressen die tot ons gericht zijn om de motie-Dobbelmann te steunen zich wel genoegzaam doordrongen hebben van de gevolgen die de aanneming van de onveranderde motie voor hen allen hebben zou.

Voor mij toch heeft zij deze beteekenis, dat zij eene *twijfelachtige bate* wil schenken aan de graantelers, die echter grootendeels zal worden opgeslokt door de industrie. Wat de landbouwers hopen te winnen zullen ze in anderen vorm weder moeten afstaan aan de industrie.

Aan de industrie die, de heer van Kerkwijk zei het te recht, zich weinig aan de motie gelegen heeft laten liggen en mijns inziens dien ongevraagden steun niet noodig heeft.

De conclusie van den heer van Kerkwijk was dan ook, mijns inziens, zeer juist, dat hij van *bescherming van de industrie* niet weten wou.

Maar waarom dan de motie niet gewijzigd en de quaestie zuiver gesteld?

Het komt mij voor dat de heeren die het om beschermende rechten op granen te doen is, beginnen moeten de quaestie zuiver te stellen en dat zij het voorbeeld van den heer van Kerkwijk niet na moeten volgen, die, ondanks zijn bezwaar, zijne stem toch maar aan de onveranderde motie-Dobbelmann wil geven.

Voor mij is de motie *onaannemelijk omdat ze, behalve de bescherming der industrie beoogende, voor verreweg het grootste deel van de beoefenaren van den landbouw den toestand onhoudbaarder dan tot dusverre maakt.*

Wie ik daarmede bedoel zullen zij begrijpen die het lezenswaardig artikel van den heer J. L. T. Groneman gelezen hebben. Dit stuk, geplaatst onder den titel: Graanrechten, in het *Landbouw Weekblad* van den 2den Februari 1895, getuigt van een helderen blik in den toestand

van het landbouwbedrijf. Zoo iemand, dan mag hij als deskundige gelden, als deskundige die niet licht gewraakt zal worden. Over beschermende rechten op granen sprekende, acht hij die *niet in het belang van den landbouw*. Hij schrijft onder andere: „Ik heb er zooeven reeds op gewezen, dat in ons vaderland de *graanbouw* nog niet de *landbouw* is. En deze uitspraak zal stellig door niemand worden betwist.

„Men behoeft trouwens slechts te denken aan de zeer uitgebreide landstreken in sommige deelen van de provinciën Friesland, Noord- en Zuid-Holland, waar het oog, zoo ver het reiken kan, niets ontwaart dan weiland en nog eens weiland, waar veefokkerij en zuivelbereiding op groote schaal worden gedreven, waar aan vetweiderij van runderen en schapen veel wordt gedaan, en de landman in den afzet van zijn vee en den verkoop van boter en kaas zijn bestaan moet vinden. Voorts aan die oorden, waar, zoo als bijv. in Noord-Holland, in de zoogenaamde „Streek" tusschen Enkhuizen, Medemblik en Hoorn, alsmede aan de „Langedijken" tusschen Alkmaar en Schagen, de dusgenaamde fijnbouw wordt uitgeoefend, dat is, waar men mosterd, karwei, blauwmaanzaad, uien, verschillende koolsoorten, erwten en andere veldvruchten teelt. Verder aan die plaatsen, waar tuin- en ooftbouw, bloembollencultuur en andere landbouwindustrieën meer op den voorgrond treden, of waar hooi- en boschbouw hoofdzaak zijn. Voor al zulke streken kan het rijzen der graanprijzen geen voordeel opleveren. Of de tarwe bijv. *f* 6 of *f* 10 geldt, is voor de landlieden aldaar met het oog op de inkomsten uit hun bedrijf volmaakt onverschillig. Zij ontvangen er geen cent meer voor. Hebben zij echter behoefte aan graan als veevoeder, zooals voor het mesten van rundvee of varkens, dan is daarentegen verbetering der graanprijzen in hun geldelijk nadeel. Want hoe goedkooper het veevoeder is te verkrijgen, des te meer kans hebben zij dat de vetmesterij hun nog eenig voordeel opleveren zal. En tegenwoordig is dat voordeel, wat de varkens betreft, ondanks de goedkoope granen, toch al haast gelijk nul.

„Is er dus eene talrijke klasse van landbouwers, voor wie invoerrecht op granen geen voordeel, doch slechts nadeel geven kan, het is bovendien zeer waarschijnlijk of liever zeker, dat zelfs niet alle bouwboeren er door gebaat zullen worden. In verschillende streken van ons land, zooals bijv. op de zandgronden van onze oostelijke provinciën, worden wel granen, vooral rogge, verbouwd, doch slechts voor eigen behoeften, in den vorm van brood voor den mensch of van meel voor het dier. Zulke boeren telen in den regel niet meer dan zij noodig hebben, en brengen daarom geen mud er van ter markt. Het is hun dus vrij wel om het even hoe de marktprijs is. Of de rogge vier of acht gulden waard is, maakt hun niets uit, zij hebben niets te verkoopen. Of neen, het is hun toch niet geheel onverschillig. Voor het geval van slechten oogst of misgewas, zou het kunnen gebeuren, dat zij veevoeder te kort kwamen, dan zou een lage marktprijs hun passen en kunstmatige duurte tegen hun belang zijn.

„Behalve de hier bedoelde landlieden, is er nog eene groote groep — eene groep, die helaas in de laatste jaren voortdurend grooter is geworden — voor wie de heffing van graanrechten op den duur lang niet zooveel voordeel zou opleveren als zij, oppervlakkig beschouwd, wel meenen. In den eersten tijd, zoolang hun tegenwoordig huurcontract nog

geldig is, moge die heffing hun eenig voordeel bezorgen, zoodra dat contract ten einde loopt en vernieuwd moet worden, zal dit voordeel, zoo niet in alle, dan toch in de meeste gevallen, voor de huurboeren weer verloren gaan door hooger pacht."

Tot zooverre het betoog van den heer Groneman, dat, dunkt mij, volkomen den spijker op den kop slaat.

Daarom, juist in het belang van den landbouw in zijn vollen omvang, waarvan de *graanbouw* slechts een ondergeschikt deel uitmaakt, *voel ik mij verplicht tegen de motie te stemmen.*

Er zijn, volgens mijne overtuiging, andere middelen die kunnen worden aangewend, om den landbouw in den treurigen toestand waarin hij verkeert, steun te verleenen.

En ik vertrouw, dat de Regeering, die van dien treurigen toestand zeker overtuigd is geworden, bereid zal bevonden worden dien onmisbaren steun, waar zij kan, te verleenen, en dat ze dat spoedig zal doen.

Ik vertrouw, dat de Regeering den nood der tijden in aanmerking genomen, de belofte, reeds door eene vorige Regeering afgelegd, zal inlossen en zal overgaan tot afschaffing van tollen op wegen en vaarten, tot het aanleggen van stoomtramwegen en het bevorderen van locaalspoorwegen waar dat noodig mocht zijn; dat zij de tarieven van de Staatsspoorwegen in het belang van den landbouw wil herzien; dat zij zal overgaan tot betere regeling van het pachtwezen en tot wijziging en aanvulling van sommige bepalingen van het Burgerlijk Wetboek op het verhuren van landerijen, waar reeds meermalen op is gewezen en waardoor de belangen van verhuurder en pachter beter met elkander in overeenstemming zouden kunnen worden gebracht; dat zij eindelijk ook op voorbeeld van de ons omringende Staten zal trachten het landbouwkrediet te regelen en eene Staatshypotheekbank zoo noodig voor den kleinen landbouwer in het leven zal roepen, waartoe reeds eene Staatscommissie jaren geleden unaniem adviseerde; dat ze den vleeschaccijns zal afschaffen omdat die accijns de oorzaak is dat wij voor de margarine van onze koeien 10 pct. moeten betalen, terwijl de margarine uit het buitenland als grondstof van de kunstboterindustrie vrij van rechten inkomt; die ons 10 pct. voor versch vleesch laat betalen, terwijl het vleesch in blik, aangevoerd uit den vreemde, slechts met 6 pct. van de waarde belast wordt; die ons voor de huiden van het inlandsche rundvee 10 pct. vergt, terwijl de huiden uit het buitenland vrij inkomen. Zie, die toestand moet eindigen, en schielijk ook. Die toestand is niet goed te praten. Evenmin dat de boterwet eigenlijk volstrekt niet wordt toegepast en binnenslands dikwijls straffeloos wordt overtreden. En zegt men: voor dat alles is geld noodig, dan antwoord ik: waar een wil is, is ook een weg. Deze Regeering, die de millioenen vond om ons leger van nieuwe geweren te voorzien, zal ook wel de middelen weten te vinden om den landbouwenden stand ter hulpe te komen in deze benarde tijden.

En wanneer de Regeering, wat ik dankbaar erken, niet zonder succes voortgaat met te ijveren voor den invoer van ons rundvee, schapen en varkens in naburige Rijken, en krachtig als tot dusver het vakonderwijs op landbouwgebied gaat bevorderen, met onbekrompen hand de paardenfokkerij steunt en hetzelfde wil doen ten bate van de veefokkerij; wanneer zij bij de aanbestedingen van de Departementen van Oorlog,

Marine, Koloniën enz. al het mogelijke doet om den vaderlandschen landbouw en nijverheid te bevorderen, dan twijfel ik niet of de landbouw zal van al deze zaken ten slotte meer werkelijken steun erlangen dan van het stelsel van beschermende rechten in de motie aanbevolen.

Want de toepassing van de door mij aanbevolen middelen zullen juist allen de beoefenaren van den landbouw ten goede komen en zij zullen niet die schaduwzijde hebben dat zij een drukkenden last leggen op de schouders van hen die de lasten het minst kunnen dragen. Wanneer de behandeling van de motie-Dobbelmann in deze Kamer het door mij gehoopte gevolg mocht hebben, dat de Regeering onverwijld de handen in de door mij aanbevolen richting aan het werk sloeg, zou ik ten slotte de indiening zegenen.

De heer DE LANGE: Wanneer mij in de rede, waarmede de geachte voorsteller der motie, deze heeft ingeleid, iets meer heeft getroffen dan het overige, dan is het in de eerste plaats dat gedeelte waaruit ik deze zinsnede heb genoteerd: „ik merkte bij de bestrijders van mijne motie op, dat mr. N. G. Pierson voor bijna allen is: de onfeilbare autoriteit in zake het vrijhandelstelsel," en verder het in het oog vallende breed uitgewerkte gedeelte van zijne rede, waarin de voorsteller zich rekenschap heeft gegeven van zijne overtuiging, dat hij voldoende zal hebben gedaan tot wederlegging van de stellingen der voorstanders van den vrijen handel, wanneer hij zal hebben aangetoond, dat in het werk van den heer Pierson stellingen en voorbeelden voorkomen, welke eenematige en tijdelijke protectie schijnen te wettigen.

Onhandig is die wijze van voorstelling inderdaad niet. Daardoor toch wordt eene onderscheiding gemaakt. Voor- en tegenstanders van protectie worden als het ware gebracht in twee kampen.

Aan de eene zijde staan de voorstanders van beschermende rechten, die, levende in de maatschappij, hunne lessen ontleenen aan het dagelijksch verkeer, die als stuurlieden vooruitziende en wakende, op het juiste oogenblik de bakens zullen kunnen verzetten, wanneer zij zien dat het getij verloopt.

Daartegenover staan aan de andere zijde de voorstanders van het vrijhandelstelsel, die, doctrinairen als zij zijn, tegenover die warme levenswijsheid niets anders hebben te stellen dan boekengeleerdheid, en dan nog wel de geleerdheid van één enkel boek! De steller van de motie weet toch zeer goed, dat reeds van oude tijden af de mannen van één boek, *homines unius libri*, golden als menschen van bekrompen geest! Ik geloof niet dat wij ons deze onderscheiding behoeven te laten welgevallen. Men kan eene warme bewondering hebben voor het boek van den heer Pierson en toch liever zijne voorbeelden ontleenen aan hetgeen de geschiedenis van den dag oplevert, vooral omdat in ons zoo snelle leven zelfs het beste boek zeer spoedig een „boek van gisteren" is geworden. Het is waar, dat de heer Pierson ons heeft gewezen op de onverzadelijkheid van het protectionisme, ons heeft gezegd dat wanneer de wetgever zich eenmaal op dien weg begeeft en daarop een enkelen stap heeft gezet, hij onvermijdelijk dien stap in steeds snellere vaart door meerderen moet doen volgen, maar het is niet aan Pierson, dat ik het voorbeeld ontleen van den agrariër in een naburige Rijk, die, hoe ook beschermd, zich gehaast heeft de uiterste conclusie te trek-

ken van het stelsel en een Staatsmonopolie van den graanhandel vraagt; en het is niet uit een studieboek, dat ik de beschrijving heb gehaald van den toestand van een land, waarin gedurende eenigen tijd beschermende rechten zijn toegepast:

„Zoovele bijzondere belangen hebben eene vennootschap aangegaan met het Gouvernement, zoovele bijzondere ondernemingen deelen nu in het rijke voorrecht om belasting te heffen van zeventig millioen menschen, dat iedere poging om dit onwettig verbond te breken, afstuit op eene oppositie samengesteld uit de overdraagzaamheid van het monopolie, de macht van den opeengehoopten rijkdom, de traagheid der bestaande gewoonten en de eerlijke dwalingen van een valsch onderwezen menschgeslacht."

Niet uit Pierson is deze beschrijving, maar uit een rapport van het „Comittee of ways and means" den 19den December 1893 uitgebracht in het Amerikaansche Congres, naar aanleiding van de bij de Wilsonbill voorgestelde tarief-vermindering. Ik geloof dat men, van welke overtuiging men ook is ten aanzien van beschermende rechten, tegenover de feiten staat met hetzelfde warme hart, met dezelfde eerlijke begeerte om, wanneer er geleden wordt en bezwaren worden ondervonden, die op te heffen, dat het verschil alleen gelegen is in eene vraag naar het geoorloofde, en dat van de zijde van de protectionisten geoorloofd wordt geacht datgene wat de vrijhandelaar met de hand op het geweten ongeoorloofd meent te moeten noemen, maar wij staan allen voor hetzelfde feit, dat wij moeten oplossen, en dit is in de eerste plaats de min gunstige toestand van den landbouw in het algemeen en de zeer ongunstige toestand van dat deel van den landbouw, dat zich de productie van cerealen ten doel stelt.

Werkelijk is die toestand bedroevend, — maar het is een slechte wind die niemand iets goeds toewaait — en zoo heeft die ongelukkige toestand van het landbouwbedrijf aan de naar bescherming hakende fabrikanten een stroom van aanhangers toegevoerd, waarop zij niet hadden durven rekenen. De toestand is bedroevend; wie zal het ontkennen? Wij weten, dat de pachters zeer moeilijk hunne pachten betalen, dat de hypotheekhouders geen rente ontvangen, dat de eigenaars slechts met moeite gedeeltelijke rente van hun kapitaal kunnen krijgen, ja, dat op vele plaatsen de landman, arbeidende en slovende op den akker, arm wordt en steeds meer achteruitgaat, zonder zijne schuld en zonder zijn toedoen. Maar niet meer zonder zijne schuld en niet meer zonder zijn toedoen dan eenige jaren geleden zijn voorganger slapende rijk is geworden; want men moet niet vergeten, dat de tegenwoordige toestand van achteruitgang van den landbouw eene noodzakelijke, eene onvermijdelijke, eene door ieder voorziene reactie is op de wilde tijden, die wij beleefd hebben na 1870, toen als een van de economische gevolgen van den Fransch-Duitschen oorlog de prijzen van de meeste landbouwproducten den hoogsten standaard bereikten, waarop zij in deze eeuw hebben gestaan. Toen heeft men in dit tijdelijke verschijnsel bijna algemeen een blijvend verschijnsel willen zien; men heeft in de landprijzen gekapitaliseerd de hoogere waarde van de toenmalige stijging der grondrente.

Ja, men heeft meer gedaan dan dat; men heeft de hoop op nog verdere stijging gedisconteerd en landeigendom en pacht zijn opge-

dreven tot een cijfer, dat zelfs in den zoogenaamden gouden tijd van den landbouw, in de jaren na 1870, ongemotiveerd was.

Het zou misschien zijn eene materie van ernstig en belangwekkend onderzoek — al ontbreken mij daarvoor de gegevens — om na te gaan in hoeverre juist de kunstmatige opdrijving van de verkoopwaarde van land en daarmede van het bedrag van de grondrente — ik zal niet zeggen mogelijk heeft gemaakt, maar heeft bevorderd uitbreiding der cultuur van granen in Noord- en Zuid-Amerika en in Indië.

In ieder geval, dit staat vast en was te voorzien, dat de Nederlandsche producenten moesten komen in een ongunstigen toestand, dat te hooge opdrijving van grondrente, van het kapitaal, waarvan de rente als pacht moest betaald worden, hen vroeger of later zouden brengen in eene ongunstige positie tegenover de producenten elders.

Dit neemt evenwel niet weg, dat men medelijden kan hebben met al degenen, die lijden onder den ongunstigen toestand van den landbouw.

Degenen, die 20 jaren geleden slapende rijk zijn geworden, zijn de vaders en voorgangers van hen, die thans werkende arm worden. Het is voor de laatsten een zeer zwakke troost te denken, dat hunne voorouders het onverdiend beter hebben gehad.

Indien men dus iets zou kunnen doen voor de groote en breede klasse van Nederlandsche staatsburgers zou het bijna niemand — mij althans niet — ontbreken aan den lust om daartoe mede te werken. Maar is het billijk?

Behalve de eigenaars van den grond heeft niemand eenig voordeel gehad van de rijzing der grondrente, van de stijging der producten, van de meerdere kapitaalswaarde. Heeft men de eigenaars van den grond gevraagd om een gedeelte van de winst? Heeft de Nederlandsche natie, als een geheel, getracht voordeel te putten uit het geschenk, dat de eigenaars van den bodem voor eenige jaren in den schoot viel?

Neen! het is waar, hier en daar is op de onbillijkheid van dat voordeel gewezen; hier en daar heeft men het woord „landnationalisatie" gebruikt; hier en daar heeft men debat gevoerd, of het niet wenschelijk zoude zijn de Staatskas een gedeelte van dien als uit den hemel gevallen rijkdom te verzekeren.

Maar het is daarbij gebleven; niemand heeft den grondeigenaren om deeling gevraagd, veel min daartoe gedwongen. Thans is het blad gekeerd en wordt in het land een goedkoop concurreerend product ingevoerd, de prijzen dalen en met die prijzen de grondrente en daarmede de waarde van het landbezit. Nu komt men ons vragen: helpt thans de eigenaren van den grond!

Is het nu billijk, dat, waar de winst niet gedeeld werd, het verlies wel zal worden verdeeld en zal worden gedragen ook door hen, die geen deel in de winst gehad hebben?

Ik betwijfel de billijkheid daarvan ten zeerste. En als het niet billijk is, zijn er dan overwegende redenen van Staatsbelang om over die onbillijkheid heen te stappen? Kunnen er dan werkelijk gronden zijn om te zeggen: het is tegenover de gebruikers niet billijk, maar de landbouw is van zoo groot Staatsbelang, is zulk een machtige factor in het Staatsleven, dat wij die onbillijkheid in het belang van den Staat en derhalve in het belang van ons allen, zullen dragen?

Ook daaraan twijfel ik. Het is waar, dat dit de redeneering is van de voorstanders van beschermende rechten. Zij erkennen, dat het eigenlijk in theorie niet te verdedigen is om ten hunnen bate anderen duur brood te laten eten, maar zij zeggen: als gij dat dure brood eten wilt, dan zullen wij u zoodanige andere voordeelen schenken, dat gij verstandig zult doen naar ons te luisteren. Dan zegt men: de landbouw is niet alleen de oudste tak, maar hij is de meest onmisbare tak van het volksbestaan, en alleen bij machte de bevolking naar billijkheid te verdeelen tusschen het platteland en de steden; de landbouw is het onmisbare conservatieve element in ieder Staatsleven, laat die niet ten ondergaan, want dan gaat vroeg of laat ook de Staat ten onder.

Het is de verdienste van de rede van den geachten afgevaardigde uit Zaandam, dat hij met cijfers en moeilijk te weerleggen betoog heeft doen zien, dat hier niet sprake is van de belangen van den landbouw, maar dat wij, indien wij de zaak onder de oogen willen zien, moeten spreken van de belangen van het grondbezit, want de landbouw op zich zelf loopt geen gevaar, de landbouw als bedrijf levert nog altijd een voldoend overschot boven de productiekosten; de landbouwers kunnen enkel niet meer betalen de hooge pachten van vroeger, zij kunnen aan den tegenwoordigen eigenaar voor de vroeger vastgestelde koopsom van den grond de rente niet betalen, en niet opbrengen de lasten van de hypotheken, in de vroeger rijke dagen op den grond gelegd. Maar al deze belangen, hoe eerbiedwaardig ook, zijn belangen van den grondeigendom, maar niet van den landbouw. Vraagt men ons dus den landbouw te helpen, dan is die vraag slecht geformuleerd. De *landbouw* heeft Goddank die hulp niet noodig. Wat men bedoelt is den landbouw in staat te stellen aan den grondeigendom uit te keeren de rente en de pacht berekend naar eene kapitaalswaarde van vroegere betere tijden.

Inderdaad er is een groot verschil tusschen de gevolgen van achteruitgaande prijzen in de industrie. Wanneer ergens eene industrie tot stilstand wordt gebracht, dan zal men jarenlang nog het ledige fabrieksgebouw vinden staan en maanden lang zullen de arbeiders, zoekende naar werk, rondloopen. Maar dat is niet het geval bij den landbouw; helaas, wij zijn er in Noord-Holland reeds ten derden male getuige van dat landbezitters, eigengeërfde boeren, eigenaren van gronden, door veranderde tijdsomstandigheden door crisis in het bedrijf, tot liquidatie gebracht worden; de grond echter blijft, en met den grond blijven de arbeiders en zij verminderen niet in aantal, want zoolang toch de landbouw wordt uitgeoefend, blijft het in het belang van de ondernemers om die uit te oefenen op de beste wijze, daarvoor aan te wenden de noodige werkkrachten. Achteruitgang van den landbouw is, zoolang er slechts een enkele gulden overschot is boven de productiekosten, niet synoniem met vermindering van werk.

Het is dus om deze redenen, dat ik meen, dat wij niet kunnen stemmen voor de motie van den heer Dobbelmann ten aanzien van het landbouwbedrijf, ten aanzien van de graanrechten. Wij kunnen dat niet doen, omdat het niet billijk is en er niet voldoende redenen van Staatsbelang zijn om die afwijking van de billijkheid te motiveeren.

Is er dan iets meer te zeggen voor de invoering van beschermende rechten voor de nijverheid? Ik meen veel minder, want waaraan zal het in hoofdzaak te wijten zijn, indien het waar is, dat de nijverheid op

sommige plaatsen en onder sommige omstandigheden te weinig winst maakt? Dit is in de eerste plaats te wijten aan het beginsel van concurrentie, zooals het in de laatste jaren scherpelijk wordt toegepast. Maar wie passen het zoo toe? De fabrikanten; ieder hunner tracht goedkooper te leveren, en zendt zijn agenten en reizigers uit om aanbiedingen te doen aan de klanten en aan de afnemers van andere fabrikanten, en offert een deel van zijne winst, ja soms de geheele winst op om maar te kunnen verkoopen. Waar nu de geheele industrie gebaseerd is op het beginsel van concurrentie à outrance, waar ieder fabrikant zich als eersten eisch stelt om goedkoop te leveren, goedkooper dan eenig concurrent, is het daar te verwonderen dat de resultaten van dit streven zijn lage prijzen en geringe winst?

Is het niet waar, dat op dit oogenblik een groot deel van de nijverheid in den toestand verkeert, dat de fabrikanten aan hunne gewone productie, dank zij de concurrentie, niets of bijna niets verdienen, en alleen van nieuwigheden, tijdelijke monopoliën, en besparingen op productiekosten winst verwachten, totdat een concurrent ze weer achterhaald heeft?

Hoe kunnen dan beschermende rechten een voordeel zijn voor de industrie, als met dit beginsel van onbeperkte concurrentie niet wordt gebroken? Immers, als op eenigen dag beschermende rechten worden ingevoerd en zekere winst daaruit aan de industrie wordt toegevoerd, zullen de fabrikanten des avonds van dien dag hunne reizigers en agenten uitzenden om hunnen afnemers een deel van die winst aan te bieden, en zij zullen dat blijven doen, totdat de geheele winst aan de verbruikers ten goede zal zijn gekomen.

Neen, door de beschermende rechten worden de fabrikanten niet rijker en hunne winsten niet hooger.

En toch, talrijk zijn de fabrikanten die beschermende rechten vragen; en men stappe slechts over de grenzen om te zien hoe belangrijk de fortuinen zijn, die met behulp van de beschermende rechten zijn gemaakt. Hoe dit dan te verklaren? Omdat de beschermende rechten als een muur trekken rondom zekeren maatschappelijken kring die zij afsluiten, tegen alle concurrentie van buiten; binnen dien kring wordt het nu mogelijk dat de fabrikanten onderling zekere afspraken maken, zekere regelingen treffen omtrent den prijs en de door ieder van hen te produceeren hoeveelheden; beschermende rechten maken de cartels, de pools, de trusts, de afspraken tusschen de fabrikanten mogelijk en brengen zoo langs indirecten weg voordeelen aan.

Ik zal die onbepaalde concurrentie niet verdedigen; ik meen dat de industrie, hoewel zij er veel aan te danken heeft en er door gedwongen werd tot de uiterste krachtsinspanning, er onder geleden heeft, vooral de zwakkere en kleinere ondernemingen. Ik zal het niet afkeuren, als men de handen ineenslaat om te trachten door overeenkomsten zich een behoorlijken prijs te verzekeren, mits daartoe niet worde gevraagd de hulp van den Staat. En als ik nu zie, dat de beschermende rechten den machtigen arm en den steun van den Staat ter beschikking stellen van de industrie om haar te helpen tot het vormen van cartels, trusts enz. tegenover de verbruikers, dan is dat voor mij eene afdoende reden om die beschermende rechten aan die fabrikanten te weigeren.

Dan nog een bezwaar van zedelijken aard.

Er zijn tweederlei soort van Nederlanders tegenover den fiscus. Er is de welwillende Nederlander met wien wij hebben kennis gemaakt bij de vermogensbelasting, die zijne gave aan den fiscus met welwillenden glimlach opdringt. Maar er is ook die andere Nederlander, die, waar het geldt invoerrechten te ontduiken, eene zonderlinge scherpzinnigheid aan den dag legt en de Wetgevende Macht gedwongen heeft om scherpere bepalingen vast te stellen. En wanneer nu de ontduiking van een recht van 5 percent reeds voor eenige Nederlanders eene verzoeking heeft opgeleverd, waaraan zij niet hebben kunnen weerstaan, sommigen zelfs een middel van bestaan hebben leeren vinden in geheele of gedeeltelijke ontduiking van rechten, dan mogen wij toch wel een oogenblik ons de zedelijke vraag stellen: aan welke verzoeking zullen wij de Nederlanders van die al te ruime wereldbeschouwing blootstellen, wanneer wij in ons klein land beschermende rechten invoeren? Het zal zeer moeilijk zijn om ons land, waarvan de oppervlakte zeer klein is vergeleken met de lengte-uitgestrektheid van de grenzen, behoorlijk te verdedigen met een leger ambtenaren. Als wij niettegenstaande die moeilijkheid hooge invoerrechten gaan heffen op velerlei artikelen, zullen wij dan slagen in onze verdediging tegen sluikerij, of is het te vreezen, dat eenmaal een andere Multatuli zal moeten zeggen: daar ligt een sluikèrsstaat tusschen den Dollard en de Schelde!

Maar over dat alles kan men in kalmte des gemoeds debatteeren. Er is evenwel bij deze quaestie een enkel punt waarin het inderdaad moeilijk blijft volkomen bedaard te zijn. Dat is wanneer wij zien, dat uit de arbeidende klasse een niet gering getal mannen zich schaart aan de zijde van hen, die beschermende rechten vragen en mede doen in het koor, dat om protectie roept. Aan die mannen zou men willen vragen: maar waartegen strijdt gij dan eigenlijk? Gij hebt ons gezegd jaren lang, en ons geleerd, dat gij strijdt tegen de kapitalistische maatschappij. En indien nu niet de woorden voor u eene andere beteekenis hebben dan voor ons, dan hebben wij daaronder verstaan, dat gij niet strijdt tegen het kapitaal, den bespaarden rijkdom van vroeger die uwen arbeid mogelijk en vruchtbaar maakt, maar tegen zeden, gewoonten, gebruiken en voor alles wetten, die eene willekeurige en onrechtmatige bevoorrechting van het kapitaal verschaffen. En wilt gij nu, levende in een tijd dat de kapitaalrente dalende is, waarin de grondrente verminderd en de loonen daarentegen stijgende zijn — al stijgen zij niet zoo snel als de werkman en zijne vrienden zouden wenschen, — wilt gij nu in dezen tijd uwe hand steken in het wiel en roepen om beschermende rechten? Wilt gij nu tot den Staat zeggen: luistert naar de kapitalisten, helpt het kapitaal in de nijverheid gestoken aan meer rente, aan grooter voordeelen, aan meer winst?

Ik geloof dat ieder werkman, die zich schaart aan de zijde van de protectionisten, zijne inconsequentie erkent. Maar dit doende, voegt hij er bij: wij weten het, maar wij kunnen niet anders; men heeft ons werk beloofd en goed loon voor dat werk. En er is gebrek aan werk, en daarom stappen wij over de inconsequentie, die wij zien, henen.

Ik zou daarop wenschen te antwoorden: zij, die u dat meerdere werk beloofd hebben, zijn volkomen te goeder trouw; zij hebben een droom gedroomd, een gouden droom vol millioenen, millioenen van winst voor zich zelven en nog meer millioenen om als loon uit te deelen aan de arbeiders.

Zij hebben zich voorgesteld eene maatschappij met een muur er om heen, en binnen dien muur eene hard werkende, loonen uitbetalende, winst makende nijverheid, te zamen opgesloten met een voldoend getal onverzadelijke consumenten, maar waar ten slotte de koopkracht van die consumenten vandaan moet komen, daarvan hebben zij zich geen rekenschap gegeven, omdat in een droom alles niet zoo precies behoeft uit te komen als in de werkelijkheid!

De werkelijkheid is geheel anders; en ik geloof, dat de werklieden wèl zouden doen, om, alvorens zich te scharen aan de zijde van de protectionisten, de ondervinding, opgedaan door hunne Amerikaansche lotgenooten te raadplegen.

De beschermde industrie toch is bijna altijd de groot-industrie in den slechten zin des woords, de fabriek, als het groote monster, dat jong en oud, mannen en vrouwen, jeugd en arbeidskracht vóór den tijd verteert. Deze industrie, niet groot, maar reusachtig gemaakt door kunstmatige opeenhooping van kapitaal, is juist die vorm van maatschappelijken arbeid die meer dan eenige andere de zonden op haar geweten heeft tegenover den werkman.

Niemand kan dat beter beoordeelen dan de Amerikaansche werkman, die onder dat stelsel heeft geleefd. En wanneer de Nederlandsche werkman, alvorens zich bij de protectionistische beweging aan te sluiten, deze vraag stelt aan zijn Amerikaanschen vriend, dan behoeft niemand te twijfelen welk antwoord hij zal krijgen; want dat antwoord *is* gegeven. En dat antwoord is meer dan gewoon scherp en bitter; en in die scherpheid en bitterheid spreekt eene door veel lijden verkregen ondervinding.

Gij vindt het in de „Democratieplatform" voor de presidentsverkiezing in 1892, een verkiezingsprogramma, waaronder honderdduizenden van werklieden zijn opgetrokken naar de stembus:

„We denounce Republican protection as a fraud a robbery of the great majority of the American people for the benefit of the few.

„We denounce te M'Kinley tariff as the culminating atrocity of class legislation.

Wanneer na deze ondervinding er nog Nederlandsche werklieden zijn die aan den kant der protectie staan, dan moet het wel zijn, dat hunne leiders blind zijn.

Ik zal stemmen tegen de motie van den heer Dobbelmann.

De heer RÖELL, *Minister van Buitenlandsche Zaken*: De motie welke de geachte afgevaardigde uit Nijmegen, de heer Dobbelmann, aan de overweging dezer Vergadering heeft onderworpen en die door hem met evenveel zaakkennis als talent werd verdedigd, is zeker een van de gewichtigste onderwerpen van politiek-economischen aard welke, naar mijne schatting althans, in het laatste tiental jaren in deze Vergadering aan de orde zijn geweest.

De geachte afgevaardigde uit Ommen, de heer van Alphen, had volkomen gelijk, toen hij die motie kenschetste als te beoogen eene totale revolutie in onzen maatschappelijken toestand. En in andere woorden zeide de geachte afgevaardigde uit Enkhuizen, de heer Zijp, hetzelfde, waar hij de aanneming der motie aanduidde als te zullen leiden tot eenen volslagen omkeer in onze handelsbetrekkingen. Waar nu, die beide

geachte afgevaardigden die uitdrukkingen bezigden, daar gebruikten zij niet een zoogenaamd „krachtwoord", dat ook in eene Vergadering als deze wel eens op zijn plaats kan zijn, maar zij gaven, zij het dan ook onbewust, slechts uitdrukking aan een volkomen gelijksoortige gedachte, die niet lang geleden in een naburig Rijk — dat over de gevolgen van eene dergelijke economische staatkunde kan oordeelen — uitgesproken werd.

Op 27 October 1894 zeide Aymard — ik zal nog meermalen op dien naam hebben terug te komen — voorzitter van de Kamer van Koophandel te Lyon, die daarenboven nu aan het hoofd staat van een nog veel grootere combinatie van gelijkgezinden in Frankrijk, die het daar gehuldigde douanestelsel bestrijden, dat het minst nadeelige wat hij kon zeggen van de douanetarieven in Frankrijk was „qu'ayant été une révolution sans cause, elle est restée un bouleversement stérile."

Daarin zijn dus de beide uitdrukkingen wedergegeven, die de geachte afgevaardigden uit Ommen en Enkhuizen te dien aanzien hier hebben gebezigd.

Maar indien de beteekenis dezer motie zóó juist is geschetst, dan heeft het feit dat ten aanzien dezer quaestie eene motie is voorgesteld, toch haar eigenaardig bezwaar. Wanneer hetzij uit den boezem der Kamer hetzij uit handen van de Regeering, een wetsontwerp komt, zij het ook van den meest eenvoudigen aard, dan wordt aan de bewerking daarvan alle zorg besteed, waarover de voorsteller kan beschikken; en de Regeering heeft, tot hare schade maar tevens ook tot hare leering, dikwijls ondervonden, dat de Kamer op elk bij haar inkomend wetsvoorstel een nauwgezette critiek weet uit te oefenen. Bij de behandeling van motiën, ook omtrent de meest gewichtige onderwerpen, is ditzelfde echter het geval niet en kan het zulks ook niet zijn. Wij hebben het trouwens van verschillende zijden gehoord: de motie werd algemeen niet concreet genoeg, doch daarentegen te nevelachtig en te onbestemd geoordeeld. Ik critiseer nu niet verder of soortgelijke motie wel wenschelijk zij te achten; ik constateer alleen de bezwaren daarvan.

Dit ontslaat ons echter niet van de zorg om, waar het eene zoo gewichtige zaak betreft, met de meeste aandacht en de grootste nauwkeurigheid die te bespreken.

Dit kan geschieden langs twee wegen: langs den theoretischen en langs den practischen weg, maar ik voor mij, kies den laatsten. Ik ben het geheel eens met den Heer Dobbelmann, waar hij in zijne rede wees op eene welbekende zinsnede uit dat mystieke en toch aan levensleering zoo rijke boek dat door hem is aangehaald; en waar de grauwe theorie tegenover den gulden boom des levens wordt geplaatst. Ook andere leden hebben te recht er op gewezen, dat het hier niet een vastgesteld dogma kon gelden, maar eenvoudig eene vraag van practijk. En hoe zou het anders kunnen? De oplossing van economische vraagstukken kan nooit op zich zelf doel zijn, maar alleen middel; en een middel te zoeken is altijd de zaak der practijk.

Ik wil hierop ook dáárom wijzen, omdat ik gaarne bereid ben om te erkennen, dat omtrent de vraag: Vrijhandel of bescherming? geen vaststaand antwoord voor alle tijden en omstandigheden te geven is. Er kunnen omstandigheden zijn, de geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, heeft er reeds op gewezen, dat onder bepaalde

omstandigheden in landen van grooteren omvang, bescherming voordeelig kan zijn, althans niet even schadelijk als in kleine landen; en wij weten ook, hoe Stuart Mill, een der meest overtuigde voorstanders van het vrijhandelstelsel, verklaarde, dat in jeugdige Staten ter opvoeding van eene jeugdige industrie bescherming tijdelijk gerechtvaardigd kan zijn.

De practijk moet in dit opzicht onze leidsvrouw zijn. En waar ik deze wensch te volgen spreekt het vanzelf dat ik dan ook niet veel over boeken zal spreken. De geachte afgevaardigde uit Zaandam, de heer de Boer, heeft er reeds op gewezen, hoe dezelfde zinsneden uit een boek, die hij voor zijn stelsel had willen aanvoeren, door den geachten voorsteller der motie ter verdediging van zijn stelsel werden gebezigd en ook de geachte afgevaardigde uit Alkmaar, de heer de Lange, heeft op het gevaar gedoeld van te veel op boeken af te gaan. Ook statistieke cijfers zijn niet altijd betrouwbaar. De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, heeft er te recht de aandacht op gevestigd, dat zij goed kunnen zijn voor een wetenschappelijk betoog, maar niet voor een betoog hoofdzakelijk op praktisch gebied zich bewegende.

Ik zal dus vele zaken moeten laten rusten, wat ook buitendien wenschelijk is omdat het terrein zoo uitgebreid is, dat ik anders meer tijd tot bespreking noodig zoude hebben dan in de gegeven omstandigheid raadzaam is. Mocht eenig geëerd spreker door mij niet worden beantwoord, zoo duide hij mij zulks om die reden niet ten kwade.

Alvorens ik ga onderzoeken wat de practijk op dit gebied leert, nog enkele opmerkingen vooraf.

De heer Dobbelmann zeide zoo dikwerf te hebben opgemerkt, dat zij die zich niet onder zijn vaandel scharen van eene zekere vooringenomenheid doen blijken en van eene vooropgezette meening.

De Regeering kent zich daarvan geheel vrij. Al heeft zij ook hare overtuiging, zij is het toch eens met de heeren de Boer en de Lange, dat indien zij te goeder trouw van meening was, dat het protectionisme weldaden kon aanbrengen, zij dit middel met beide handen zoude aangrijpen, als een middel om verbetering te brengen in toestanden die in vele opzichten zeker te wenschen overlaten.

De geachte afgevaardigde uit Haarlemmermeer, de heer 't Hooft, heeft verder gezegd dat de anti-revolutionnaire partij sinds 1888 in haar vaandel had geschreven: bescherming.

Ongetwijfeld, ik zeide het reeds, geldt het hier eene zaak van hoogst gewichtigen staatkundigen-economischen aard, maar eene partijzaak in engeren zin is zij toch stellig niet. Trouwens die geachte afgevaardigde werd onmiddellijk wederlegd door den geachten afgevaardigde uit Ommen, den heer van Alphen, zeker niet een der minsten onder de broederen, die onbewimpeld verklaarde deze vaan niet te willen volgen. Ook onder de liberale partij valt hetzelfde waar te nemen, ik behoef daarvoor geene namen te noemen.

Wat mij eindelijk in het geheele debat heeft getroffen is, dat men daarin een zeer gewichtige leemte kan waarnemen. De heer Dobbelmann en anderen hebben herhaaldelijk op den voorgrond gesteld dat het belang van industrie, veeteelt, landbouw en handel samenhingen. Maar over den handel zelven is toch zoo goed als niet gesproken. Wat méér

is, in de conclusie en resumtie van den geachten voorsteller der motie vindt men het woord „handel" in het geheel niet vermeld. Toch geloof ik, dat wil men de zaak in haar geheelen omvang beschouwen, over dit punt niet mag worden gezwegen.

Wat wordt ons door de motie gevraagd? Dit: dat ter verbetering van den toestand van landbouw en industrie en ook in het belang van de schatkist, eene herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten dringend wordt geëischt. Ter verbetering van landbouw en industrie.

De Regeering erkent onmiddellijk dat die toestand niet is zooals men dien zoude wenschen, maar waar de heer Dobbelmann opnieuw de Regeering van optimisme heeft beschuldigd, in verband met de schets daarvan door haar in de laatste Troonrede gegeven, daar moet zij opnieuw erkennen, evenals zij dit èn hier èn in den anderen tak der Vertegenwoordiging reeds heeft gedaan, dat zij zich niet schuldbewust is door op dien toestand tehebben toegepast het praedicaat niet onbevredigend.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer Cremer, is, blijkens zijne rede van gisteren trouwens tot dezelfde conclusie gekomen.

Men hoede zich voor overdrijving op dit punt. Overdrijving in de eerste plaats wat de industrie betreft.

De geachte afgevaardigden uit Weert en Zierikzee, de heeren Truijen en van Kerkwijk, hebben — en het is opmerkelijk — uitdrukkelijk erkend, dat de toestand der industrie nu nog zoo heel slecht niet was. De heer Truijen sprak van eene uitdeeling in de laatste 10 jaren door de in titel IX der patentwet aangeslagene vennootschappen van ongeveer 6 pct. gemiddeld. Dit feit wordt ons ook door de laatste berichten bevestigd. Hoewel de toestand der nijverheid over 1894 in het algemeen nog niet bekend is, heeft de Regeering toch getracht zich enkele gegevens te verschaffen, waaronder ook behoort het verslag van den secretaris van een van de groote Kamers van koophandel en fabrieken, volgens wien de nijverheid en gros niet verkeert in een kwijnenden toestand, en geen bescherming noodig heeft. Maar wat meer zegt: uit de provincie, die geacht wordt tegenwoordig in vele opzichten het bolwerk te zijn van het protectionisme, uit Noord-Brabant, en wel uit een van de meest industrieele gedeelten dier provincie — uit Tilburg — kwam tot de Regeering het verblijdend bericht, dat de toestand van den handel van Noord-Brabant, speciaal wat de wol-industrie betreft, gunstig is. Dergelijke berichten kwamen ook omtrent de aardappelmeel-industrie in voor zoover 1894 betreft, maar ik zal mij bepalen tot de herhaling, dat men den toestand niet al te pessimistisch moet inzien.

Hetzelfde geldt gedeeltelijk voor den landbouw. De heer Dobbelmann zeide: „de totale ondergang van den landbouw is nog slechts een quaestie van eene korte spanne tijds". De heer van Alphen heeft daarover dadelijk een koud bad geworpen, toen hij zeide dat die schildering van den landbouw in zijn geheel historisch en actueel onjuist was. Ik erken echter, dat een belangrijk onderdeel van den landbouw, de eigenlijke tarwebouw, eene moeilijke crisis doorstaat. Nu is mij echter de vraag voor den geest gekomen, die ik in het bijzonder zou willen onderwerpen aan de aandacht van den geachten afgevaardigde uit Zuidhorn, den heer Zijlma, namelijk deze: kan de omstandigheid, dat in 1894 bij buitengewoon gedrukte prijzen zich ook een buitengewoon slechte oogst heeft

voorgedaan ook eene aanleiding zijn om zich den toestand slechter en donkerder voor te stellen dan hij is. En zou er wellicht, wanneer het den Almachtige mocht behagen eens eenige jaren een rijken oogst te geven, dan minder neiging bestaan, zelfs bij lage prijzen, om tot den maatregel van protectie over te gaan? Neen, zegt de heer Dobbelmann: ook de vruchtbare jaren brengen geen heil van beteekenis mede; ook dan zal, wegens de lage prijzen, de toestand toch nog onhoudbaar zijn. Het is mogelijk, doch de heer Schilthuis heeft er in zijne brochure juist op gewezen, dat 1893 door zijn grooten oogst, in weerwil van de lage prijzen, eene bevredigende uitkomst aan den landbouwer heeft gegeven, en hetzelfde kunnen wij vinden in het advies van de Kamer van koophandel uit Groningen aan Gedeputeerde Staten dier provincie. Ook in een ander opzicht moeten wij ons hoeden voor overdrijving. De geachte afgevaardigde uit Weert, de heer Truijen, heeft mij een oogenblik den schrik om het hart doen slaan, waar hij zeide, dat de toestand zoodanig was geworden, dat in Nederland 20 pct. der bevolking, en dat nog wel alleen door de *openbare* liefdadigheid werd bedeeld. Donkere cijfers dienaangaande waren ons niet geheel vreemd. Wij hebben een adres ontvangen van den Protectionisten-bond, waarin lagere cijfers doch van hetzelfde zwaarwichtig kaliber, voorkomen. Nu zie men echter niet voorbij, waar men vergelijkingen maakt met het buitenland, dat daar de statistiek van het armwezen op andere gegevens berust. In Amerika worden daarin bijv. alleen opgenomen zij, die in armhuizen zijn verpleegd, in Frankrijk alleen zij, die door *bureaux de bienfaisance* worden ondersteund. Bovendien zou ik het cijfer van 20 pct. wel wat nader ontwikkeld willen zien. In de „Jaarcijfers over 1893, n°. 60", waaronder naar ik meen ook de geneeskundige onderstand is begrepen, komt men tot een cijfer van niet meer dan 6 pct., doch om zeker te zijn, heb ik inlichtingen doen inwinnen bij iemand die ambtshalve daarvan geheel op de hoogte kan zijn. Deze komt op een cijfer van 7 pct., waaronder alles is begrepen, niet alleen de openbare, maar ook de bijzondere liefdadigheid en zelfs de geneeskundige verpleging. Men zal dus erkennen, dat hier een groot verschil tusschen de cijfers bestaat met de 20 pct., die volgens den heer Truijen, alléén door de openbare liefdadigheid zouden worden bedeeld.

Waar wij er voorts op hebben hooren wijzen, dat de opbrengst voor onze schatkist uit de invoerrechten zoo veel lager is dan elders, moeten wij het volgende niet voorbijzien.

Vooreerst de groote ontduiking van onze tarieven. De heer Doornbosch, een niet verdachte bron, schat dit op 1 of 2 pct. van de 5 pct. die geheven moeten worden. Dit zal, hopen wij, voortaan verbeteren. Maar vervolgens, wanneer wij de cijfers vergelijken met die, welke in het buitenland geheven worden, moeten wij ook niet voorbijzien, dat daar onder „invoerrechten" worden begrepen bronnen van inkomst, welke als zoodanig bij ons niet worden in rekening gebracht. Zoo vallen daar bij ons niet onder de *f* 63 op het buitenlandsch gedistilleerd, de *f* 20 op den wijn, de *f* 23 op 100 K.G. suiker, en de *f* 3 op het zout. Dit blijkt uit de mededeelingen van den Minister van Financiën. Wanneer wij nu al die zaken bij elkander tellen, zullen wij zien, dat wij tot geheel andere resultaten omtrent de opbrengst onzer inkomende rechten zullen komen, dan men oppervlakkig zoude denken.

Doch al was de toestand volkomen bevredigend, dan nog zouden wij niet ontslagen zijn van den plicht om te onderzoeken of de motie van den heer Dobbelmann niet voor aanneming vatbaar was. Des te meer derhalve nu, terwijl de algemeene toestand niet juist *bevredigend* genoemd kan worden. Niet om behoud van het bestaande, maar om veroveringen moet het landbouw, nijverheid en handel te doen zijn. Men moet dus vragen, kan het middel, dat wordt aangegeven, strekken tot vermeerdering der welvaart? Wat is het middel?

Het middel is protectie in den zuiveren onvervalschten zin van het woord. De geachte afgevaardigde uit Zwolle, de heer van Dedem, heeft gepoogd dit te ontkennen. Hij heeft gezegd: de motie heeft niet veel te beteekenen. Zij kan ook slaan op eene fiscale herziening der tarieven. Daartegèn moet ik protesteeren. Men kan de motie niet losmaken van de toelichting en de toelichting van den heer Dobbelmann èn laatstelijk, èn in 1894 èn in 1892 èn in 1891 beoogde steeds en beslist bescherming in engeren zin, speciaal ook graanrechten. Men kan dus niet zeggen, zooals de geachte afgevaardigde uit Zwolle, dat wij hier eenvoudig te doen hebben met een quaestie van fiscaal recht.

Wat is bescherming? Men zou die wellicht aldus kunnen kenschetsen, dat de binnenlandsche consumenten gedwongen worden duurder hunne benoodigdheden te koopen, dan op de buitenlandsche markt voor hen mogelijk was; of wel, zooals de heer Thorbecke vóór 50 jaren het uitdrukte, de wetgever, die een beschermend recht instelt, neemt het bedrag van het recht uit de zakken der koopers, om het over te storten in de beurs van den binnenlandschen voortbrenger. Men moet evenwel niet denken, dat men hierdoor reeds een ongunstig oordeel over de zaak vellen mag. Volstrekt niet. Het belang der gemeenschap gáat ook in deze voor. Wanneer dit belang eischt, dat een dergelijk stelsel gevolgd moet worden, zie ik geen ethische reden, waarom zulks op zich zelf ongeoorloofd ware te achten. Men moet echter niet uit het oog verliezen, dat dit op zich zelf reeds een belangrijk kapitaalverlies geeft, zoodat alvorens er toe wordt overgegaan, men wel degelijk heeft te overwegen, welke voordeelen er aan verbonden zijn, bij de nadeelen, die er tegenover staan. Bij de overweging daarvan kan men twee wegen volgen.

Men kan eerst de voordeelen overwegen om dan de nadeelen te beschouwen of omgekeerd. Ik voor mij kies het laatste. Er is een Fransch spreekwoord, dat zegt: Un tiens vaut mieux, que dix tu auras.

Wij moeten ons dus rekenschap geven van de nadeelige gevolgen, die wij zouden ondergaan alvorens wij ons, voor illusoire winsten, die nadeelen zouden getroosten.

Welke zijn de nadeelen? Nu hoop ik dat de Vergadering het mij ten goede zal houden, wanneer zij soms mocht denken: die zijn alle bekende zaken; die hebben wij reeds zoo dikwijls gelezen in de boeken, waarvan juist de Regeering niet spreken wil. Het ligt nu eenmaal op mijn weg het vraagstuk te behandelen, maar ik hoop dit uit een practisch oogpunt te doen.

In de eerste plaats is er dit nadeel, dat men èn wat qualiteit èn wat quantiteit betreft, op dien weg nooit zal kunnen blijven stilstaan, en de gevoerde discussiën hebben daarvan een overtuigend bewijs geleverd.

De geachte afgevaardigde uit Ommen, de heer van Alphen, is afkeerig van bescherming van den landbouw, maar niet bepaald van bescher-

ming van de industrie: daarentegen is de geachte afgevaardigde uit Zierikzee, de heer van Kerkwijk, wel voor bescherming van den landbouw, maar niet voor die van de industrie. Dus juist andersom. En nu kwam de geachte voorsteller zelf van de motie, die zeide: sommigen willen niets weten van de bescherming der industrie en de verbetering van 's lands financiën door de invoerrechten. Alsof het een van het ander te scheiden ware! Zoo ziet men dat ook door dien geachten afgevaardigde werd erkend, dat het niet mogelijk is, met betrekking tot bescherming bij een dier takken te blijven staan. Trouwens hetzelfde werd reeds 70 jaren geleden door Gogel uiteengezet. Het zal misschien niet van belang ontbloot zijn om er op te wijzen wat deze toen zeide: „Zoo komt men van de ééne bescherming tot de andere, tot men eindelijk geraakt tot eene zoo alomvattende bescherming, dat alles zoo wordt belemmerd dat geen handel of bedrijf meer mogelijk is."

En wanneer dat nu waar is, wanneer daarvan het gevolg zal zijn, dat al de producten, die men wederkeerig noodig heeft, in prijs rijzen en dat de industrie in ruimen zin genomen hoe langer hoe meer aan belemmerende bepalingen onderworpen wordt, dan geloof ik, dat dit niet ten onrechte als een gewichtig nadeel van bescherming kan genoemd worden. Ook quantitatief kan men niet blijven stilstaan. De ondervinding leert in andere landen, dat wanneer men eenmaal een cijfer van bescherming heeft vastgesteld, men niet tot vermindering der tarieven kan overgaan, en wanneer men dit doet, zooals in Duitschland gebeurd is, men veel meer kwaad bloed zet. Integendeel; de neiging is — Frankrijk toont het — naar steeds grootere bescherming. Een tweede bezwaar is, dat men zoo dikwijls om het eene belang te bevoordeelen het andere schaadt. Wij hebben daarvan in de discussie menig bewijs vernomen. Vooreerst wat vee- en varkensfokkerij betreft. Nu wil ik er niet op wijzen, hoe personen, die zeer bekend staan op het gebied van landhuishoudkunde, zich daarover hebben uitgelaten. Ik heb opgemerkt dat verscheidene van die namen in deze vergadering op dit oogenblik niet zeer gegouteerd zijn. Maar ik wil nagaan eenige adressen die ingekomen zijn.

Er ligt hier ter tafel een adres van de Luntersche Land- en Tuinbouwvereeniging, waarin vooreerst wordt gewezen op den moeilijken toestand in vorige jaren. En daarin leert men nu verder: „Nu er uitzicht bestaat op eene betere toekomst, zoude het eene ramp zijn als door willekeurige opdrijving der graanprijzen dat schoon vooruitzicht weder werd vernietigd. Het zand heeft behoefte aan goedkoop graan; daardoor is men in staat den veestapel uit te breiden, de gronden te verbeteren en voedergewassen van groote waarde te telen. Daardoor heeft ook de talrijke arbeidersbevolking een redelijk bestaan en zijn velen in staat zich goedkoop brood te verschaffen en een varken te mesten."

Trouwens: dat de varkens-teelt in Duitschland sterk achteruit ging is bekend. Uit dezelfde provincie, die ik reeds genoemd heb — Noord-Brabant — werd mij dezer dagen eene courant toegezonden — de *Meiereische Courant* — waarin opgenomen is een onderteekend stuk, waarin men het volgende leest: „Alleen te Valkenswaard werd in 1894 meer dan 1 millioen kilo graan gelost, grootendeels voor de boeren bestemd. Graanrecht zou hier, zoo al niet tot den ondergang brengen, dan toch zeker zeer veel nadeel berokkenen."

De geachte afgevaardigde uit Ommen had dan ook volkomen recht te zeggen dat voor de varkensmesters en de veefokkers een dubbel nadeel zou ontstaan. Zij zouden gestraft worden in den aankoop van hunne eigen levensmiddelen en ook in hun bedrijf. Wat ten opzichte van den landbouw geldt, geldt ook voor de industrie.

Er is in deze Vergadering o. a. ook gesproken over de veenderijen.

De geachte afgevaardigde uit Ommen wees er op dat de invoering van graanrechten de veenlieden niet zou helpen. Neen, zeide de heer Dobbelmann aan het slot zijner rede met verwijzing naar het werk van den onlangs overleden heer Diepen, het doel moet niet zijn invoerrechten op de steenkolen te heffen om de veenderijen te doen bloeien, maar men moet vreemde turf belasten. Ik heb voor mij het *Nieuwe Heerenveensche Advertentieblad* van 2 Januari 1895, waarin een stuk voorkomt ten betooge dat met graanrechten niet volstaan kan worden, maar dat men om de veenderijen te helpen, „ook hooge inkomende rechten op steenkolen moet heffen". Wat dat voor de industrie beteekenen zou, daarvan make men zich geen illusiën.

In een der laatste vergaderingen van de Landbouwmaatschappij — zie *Landbouw-Weekblad*, 16 Februari 1895 — zeide de heer Boeke, dat hij had gereisd met een fabrikant van stroo-carton en deze had hooren zeggen, dat, wanneer de steenkolen met 3 pct. stegen, hij zijne fabriek wel kon sluiten.

Nu, daarin lag wellicht eenige scherts, maar zekere waarheid ligt er toch in. Trouwens in dit opzicht kan men voorbeelden aanhalen zooveel men wil. Ik herinner o. a. aan de brochure van den heer Mesdag, waarin er op gewezen wordt, dat de meelfabrikanten noodzakelijk behoefte hebben aan buitenlandsch graan, en slechts aan een klein gedeelte binnenlandsch, dat zij voor een-vijfde binnenlandsch graan kochten en voor vier-vijfde buitenlandsch, ook al is dit duur en met rechten bezwaard, want zij hebben dit noodig voor goed fabrikaat.

De Kamer heeft ook ontvangen een adres van het edelachtbare Koekbakkersgilde, reeds door Hildebrand in zijne Familie Kegge vereeuwigd, waarin met nadruk wordt opgekomen tegen het denkbeeld om op de grondstoffen beschermende rechten te heffen. Wat ik aanvoerde wordt door het buitenland bevestigd; ik zal later gelegenheid hebben op buitenlandsche toestanden in het algemeen te wijzen en citeer nu slechts enkele bepaalde feiten.

Ik zeide dat eene zeer onverdachte bron den toestand der wolindustrie te Tilburg gunstig noemde. Nu zegt integendeel de Kamer van koophandel te Reims, (*Vragen des Tijds*, Febr. 1895, bladz. 359):

„Wij meenen, ten minste wat meer in het bijzonder de wolindustrie betreft, gerechtigd te zijn te verklaren, dat de uitkomsten der tariefwetgeving van 1892 hoogst noodlottig zijn geweest."

Een ander voorbeeld uit *Het Centrum* van 23 Februari.

Er werd verkocht hier te lande eene fabriek van drukinkt en gekocht door een Franschman. Als reden werd vermeld: „Sedert de invoering van het Fransche Mélinestelsel zijn de grondstoffen voor de fabrieken van drukinkt in Frankrijk zóó belast, dat de Fransche firma Lorilleux de gewone drukinkt slechts met verlies kan leveren, en daarom deze in Nederland gevestigde fabriek heeft gekocht."

En in de Fransche *Economiste* van 17 Maart 1894 lees ik uit een

rapport der Société industrielle te Fourmiers: „Les impôts élevés, que notre industrie droit payer principalement du fait de la cherté de la vie pour les ouvriers amenée par les droits protecteurs sur les denrées alimentaires, font que le prix de revient de ses produits est essentiellement supérieur à ceux de nos concurrents Belges et Allemands."

Dus ook in dit opzicht zijn, ik mag het met bescheidenheid zeggen, aan die invoerrechten nadeelen verbonden. Over den handel zal ik niet spreken. Tijdens het laatste congres te Antwerpen werd in eene publieke vergadering de vraag gedaan hoe het kwam dat iedere Antwerpenaar vrijhandelaar was. Toen antwoordde de burgemeester van Antwerpen, de heer van Rijswijck, het volgende: „Tous les Anversois connaissent des exemples mémorables d'articles de commerce dont notre place faisait un grand trafic, et qui, à la suite de l'établissement des droits protecteurs, ont disparu du jour au lendemain."

De geachte afgevaardigde uit Zierikzee had dus wel gelijk door te zeggen dat bij invoering van beschermende rechten toch vooral er op moet worden gelet dat de eene tak niet bevoordeeld en de andere niet geschaad wordt. Ik hoop dat die geachte spreker zich bij het uitbrengen zijner stem naar die woorden zal richten.

Ik kom nu tot het derde punt, dat zeker niet het minst gewichtige is: de vraag, welken invloed beschermende rechten zullen uitoefenen op de arbeidende klasse.

Wij zijn het tijdperk voorbij waarin gezegd werd dat inkomende rechten den broodprijs niet verhoogen. Ik herinner mij dat in een goed geschreven artikel, in *De Standaard*, onder het opschrift: „Fiscaal graanrecht" eene poging werd beproefd om aan te toonen dat een zeer laag graanrecht, bij voorbeeld van een mark per hectoliter, door den buitenlander gedragen, het binnenlandsche graan niet verhoogen en de schatkist vullen zoude; een waar *dorado* voor de Regeering dus, om de hand naar uit te steken. Maar uit de cijfers, die voor dit betoog geleverd werden, bleek al dadelijk dat de stelling niet juist was. En in het *Handelsblad* van 23 Februari 1895 onder andere is bewezen hoe zelfs in het tijdperk dat in Duitschland slechts een mark werd geheven de verschillen te Berlijn altijd waren ten nadeele van Berlijn in vergelijking met Amsterdam, somtijds zelfs aanmerkelijk hooger dan het inkomend recht zelf.

Maar wij spreken nu niet over een inkomend recht van 60 cents, want het moet, zooals de heer 't Hooft zeide, een groot flink recht zijn van minstens drie gulden. Welke invloed dat zal hebben op de arbeiderstoestanden, daaromtrent loopen de berekeningen zeer uit een. Ik heb berekeningen gehoord, die wel eens min of meer zijn geridiculiseerd, zooals die van den heer Heldt in eene vergadering, dat zulks 72 gld. per arbeidersgezin zou bedragen. Zoo heel vreemd was dit echter niet, want ik vond in een anti-protectionistisch betoog van een Fransch schrijver, dat die het bedrag berekende op 140 francs per arbeidersgezin. De heer Heldt is nu gekomen tot *f* 36. Ik heb nog geen betere uiteenzetting gezien dan die van den heer D'Aulnis de Bourrouill in „*De Liberaal*", die met cijfers, die nog niet wederlegd zijn, heeft gestaafd dat bij *verminderde* consumtie per hoofd van 2,6 tot 2,2 hectoliter per jaar, voor een arbeidersgezin van man, vrouw en 3 kinderen, een inkomend recht van *f* 3 op de tarwe en *f* 2 op de rogge, een verschil zou uitmaken van *f* 29,65 per jaar.

De heer Dobbelmann stelde het op *f* 14; welnu ik wil genereus zijn en het gemiddelde van beide nemen en zeggen dat het 21 à 22 gld. bedraagt. Maar weet men dan wél wat het dan nog beteekent voor een arbeidersgezin dat *f* 8 per week verdient? Dat is voor een eerste levensmiddel een verschil van ruim 5 percent op het inkomen.

Ja, zegt de geachte afgevaardigde uit Zwolle, de heer van Dedem, dat is wel waar, maar men vergete niet, dat de prijzen zoo gedaald zijn in de laatste jaren, zoodat er nu wel wat op kan. Ik erken het feit dat de prijzen gedaald zijn, maar zij zijn gedaald door natunrlijke oorzaken, en de wetgever zou nu hier *kunstmatig* de prijzen doen rijzen. En dan blijft de vraag: welke is de rechtsgrond waarop de wetgever de hand zou willen uitstrekken om weder den behoeftige, den schamele te treffen?

Er wordt gezegd, dat recht is daarin gelegen, dat het welbegrepen zorg is, omdat daardoor meer werk zal worden verschaft. Op zich zelf is dit niet zeer aannemelijk. De heer d'Aulnis heeft in hetzelfde stuk uiteengezet hoe eene heffing van *f* 3 per hectoliter tarwe en van *f* 2 per hectoliter rogge, eene meerdere uitgave aan levensmiddelen zou eischen van 27,5 millioen per jaar. Nu is die som toch voor een groot deel voor andere consumtie verloren. Het is niet na te gaan, niet te traceeren, niet aan te geven, doch wel te begrijpen dat de koopkracht vermindert voor andere artikelen. En hoe niettemin meer werk zou ontstaan is op zichzelf niet heel gemakkelijk te begrijpen. Men werpt het echter in het bijzonder op den graanbouw en zegt: het verschijnsel doet zich voor, dat de eigenlijke graanbouw verloopt en dat men de bouwlanden tot weilanden maakt. Ja men zegt dat wel, maar de bewijzen daarvan levert men toch nog niet.

Ik heb hier voor mij de laatste Jaarcijfers tot en met 1892. Daarin zie ik bladz. 100 dat in 1879 het weiland bedroeg $56^{1}/_{2}$ pct., en het bouwland $43^{1}/_{2}$ pct.; in 1892 het weiland $57^{4}/_{10}$ pct. en het bouwland $42^{6}/_{10}$; een verschil in 13 jaren van $^{9}/_{10}$ pct. En wat geheel opmerkelijk is: in 1833 waren die cijfers ongeveer geheel gelijk aan 1892, namelijk $57^{6}/_{10}$ en $42^{4}/_{10}$.

Zoo heel veel zal dat dus niet geven.

Zou het nu wenschelijk zijn als een andere weg gevolgd werd en meer graanland werd aangelegd?

Laat ons in dit opzicht eens nagaan wat de deskundigen zeggen. Ik zal slechts enkele punten aanhalen, die mij getroffen hebben.

Vooreerst een artikel, voorkomende in de *Nieuwe Veendamsche Courant* van 27 November ll. Ik lees daarin het volgende: „Waar de lanbouweigenaren door dit invoerrecht van granen in meerdere of mindere mate zullen worden gebaat, zal de veenkoloniale nijverheid zonder werk en zonder verdienste zijn, maar de eerste levensbehoeften duurder moeten betalen."

Dr. P. de Jager, een Fries, schrijft in het *Sociaal Weekblad* van 16 Februari 1895: „Voor de arbeiders in Frieslands bouwstreken zou geen erger kwaad denkbaar zijn dan bevordering van graanbouw. Een hectare b.v. bebouwd met cichorei geeft even veel werk en verdienste als 10 hectaren bebouwd met stroovrucht."

In het praeadvies van het hoofdbestuur der Hollandsche Maatschappij lees ik: „Men kan gerust aannemen dat een hectare winterbieten, aard-

appelen, uien, wel *f* 75 meer aan werk en snijloon, transport en andere bewerking eischt, dan een hectare beteeld met tarwe, rogge of boekweit."

Hetzelfde vindt men in de brochure van den heer Schilthuis op bladz. 15, als rapport van de afdeeling Pingjum der Friesche Vereeniging voor den landbouw: „Toename van den graanbouw zoude de werkloosheid ten top voeren; de gevolgen zouden zijn: duurder brood, minder verdiensten."

Te recht waarschuwde dan ook de heer de Boer: „uitbreiding van den graanbouw zal in de eerste plaats geschieden ten koste der cultuurgewassen."

Ik geloof dat bij de zekerheid die men heeft dat het brood duurder en de lasten voor de arbeiders dus meer drukkend zullen worden, de kans dat hier meer lusten, meer werk zou verschaft worden, gering moet geacht worden.

Waar ik echter de nadeelen genoemd heb, wil ik thans nagaan, welke voordeelen de bescherming zou opleveren, want het zou van groote eenzijdigheid getuigen, wanneer ik niet erkende, dat er ook voordeelen aan verbonden zijn.

Werd een invoerrecht geheven van *f* 3 per H.L. voor de tarwe en van *f* 2 voor de rogge, dan zou de tarwe- en rogge-cultuur — de heer 't Hooft heeft het uiteengezet — waarschijnlijk in een beteren toestand komen dan thans het geval is.

Maar kan dit het belang van *den* landbouw heeten?

Bevoordeeld zullen alleen worden de gebruikers, of — wil men het gevoelen van den geachten afgevaardigde uit Haarlemmermeer, den heer 't Hooft, deelen — de pachters van die landen, die bezaaid zijn met tarwe, rogge, boekweit en haver, als men ten minste al die producten beschermen wil; maar de overige gronden niet; maar ook dan zijn wij er nog niet, want de eigenaars of bezitters, die slechts van 1 tot 10 hectaren bebouwen, zullen ook weinig — indien al iets — van de beschermende rechten profiteeren.

In het *Landbouw Weekblad* toch van 16 Februari 1895, zeide de heer Korteweg: „die menschen brengen nooit een korrel graan ter markt; alles wat in hunne zaak geproduceerd wordt, wordt gehéél omgezet in vee, boter, kaas, enz. Die menschen hebben dus niet het minste voordeel maar zullen later des te meer gedrukt wordt door beschermende rechten."

Ik geloof dus dat door de beschermende rechten, al strekt men die tot al de 4 genoemde producten uit, de eigenaars of bezitters van slechts ongeveer $^1/_6$ van al het bouwland des lands, zullen gebaat worden; ook dàt vertegenwoordigt echter — ik geef het toe — een cijfer, dat men niet gering moet achten.

Wie zullen echter door de bescherming worden gebaat?

De heer 't Hooft zegt dat de pachters er wel door gebaat zullen worden, omdat rijzing van pacht niet zoo dadelijk volgt op de verhooging der waarde van de producten. Dit meen ik te moeten ontkennen. De concurrentie bij verhuring is zóó groot dat, voor nieuw te sluiten contracten, de invloed der protectie zich wel degelijk zal doen gelden. Trouwens, de geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, toonde dit gisteren reeds aan met een voorbeeld uit Vlaanderen.

Een voorbeeld ook uit eigen ervaring. Toen ik voor 25 jaren voor het

eerst kwam in de practijk der administratie van vaste goederen, deed zich een paar jaren daarna het geval voor dat een plaats die *f* 2000 huur had gedaan weder voor 5 jaren moest verhuurd worden. Mijn raadsman meende dat dit voortaan *f* 3200 moest worden. Ik vond die verhooging nog al sterk, informeerde mij er op en kreeg ten antwoord, de toestand is zoo vooruitgegaan dat die pacht wel kan betaald worden; en toen ik den betrokken pachter zelven naar de zaak vroeg, zeide hij, het is wel wat veel, maar ik heb goede jaren gehad en wil het er wel op wagen. Ik laat daar hoe de zaak werd getermineerd, maar uit het feit blijkt, dat de goede jaren die waren voorgegaan, dadelijk voor de volgende pacht konden worden in rekening gebracht; als men overging tot de bescherming zou dit zeker bij nieuwe verpachting, bij vernieuwing op ruime schaal, het resultaat er van zijn. De pachters zouden niet gebaat worden, wel de eigenaars. Nu kan ik mij nog wel voorstellen, dat men zulks zoude overhebben voor de eigenaars die tevens gebruikers zijn, ofschoon, als de Staat daarvoor zorgt, hij het ook moet doen voor neringdoenden, kooplieden, enz. die gedrukt worden door de tijdsomstandigheden. Maar met alle waardeering van eene tegenovergestelde opinie, begrijp ik niet hoe men het stelsel kan voorstaan, dat het algemeen de hoogere inkomsten zou moeten betalen van hen, die alleen grondeigendom hebben om er rente van te trekken. Waarom wil men den Staat voor die categorie wel, voor anderen niet doen zorgen. Waarom dan ook niet noodlijdende fondsen, houders of deelhebbers in onvoordeelige bedrijven van Staatswege gesteund?

Ik weet wel dat de heeren Dobbelmann en Truijen zich beroepen hebben op den heer Treub, maar aanvaarden zij ook diens consequentiën: dat de eigenaars niet-gebruikers van de zaak geen voordeel mogen trekken?

De heer Dobbelmann achtte het eene zaak van gewicht dat ook de schatkist er van zou genieten, maar dat wil de heer Treub ook juist niet.

Ik geloof dus dat men het voordeel hier niet te hoog moet aanslaan en dat men zich wel tweemaal mag bedenken eer men tot deze protectie overgaat.

In dit verband ontmoet ik ook den heer de Boer, die meer dan eene zaak heeft gezegd, waarmede ik mij kan vereenigen; zóó, waar hij sprak over de wenschelijkheid van het bestaan van een eigen geërfden boerenstand. Ja, wist ik een geëigend en gewettigd middel om daartoe, vooral op duurzame wijze, te geraken, ik zou het zeker ernstig overwegen.

En als die geachte spreker zegt dat de regeling der pachtcontracten te wenschen overlaat, dan heeft hij ook niets anders gezegd dan wat door mij werd uiteengezet bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting, toen ik verklaarde, wat ik nu herhaal — niet uit naam der Regeering, maar op eigen verantwoordelijkheid — dat bijv. de Engelsche agricultural holding-act van 1883, mijns inziens veel goeds inhoudt, door den pachter te verzekeren, dat hij het kapitaal door hem — boven zijne gewone verplichtingen — in den grond gestoken, bij onwillig vertrek niet verloren behoeft te zien gaan.

Eene zaak uit het betoog van den heer de Boer heb ik echter niet goed begrepen.

Hij zeide dat het landbouwbedrijf op zich zelf nog wel loonend is en

dat blijkt ook uit de verslagen omtrent den IJpolder en van den Waarden-Groetpolder, doch dat de landrekening moet worden ontlast met den post van rente en huur, die haar tegenwoordig bezwaart.

Maar rente of pacht zullen er altijd op blijven rusten. Wanneer een eigenaar of eigengeërfde boer zijne rekening maakt, zal hij toch altijd bij die berekening eene zekere rente voor zijn eigendom berekenen en ook de pachter zal toch wel altijd huur verschuldigd blijven. Tenzij dus de geachte afgevaardigde zou willen, wat niet het geval schijnt te zijn, dat krachtens de onteigeningswet de pachter *beneden* de pachtwaarde zijn land in huur zou kunnen krijgen, of wel het land om niet wordt afgestaan of in pacht gegeven, begrijp ik niet, hoe dat gevolg door hem bereikt zou kunnen worden. Evenwel, de geachte afgevaardigde zeide, dat het onderwerp thans hier nog geen onderwerp van overweging zou kunnen uitmaken; ik zal hem te dien aanzien dus niet verder volgen.

Wanneer dan de voordeelen voor *den* landbouw niet te hoog mogen worden aangeslagen, welke voordeelen zijn er dan voor de nijverheid van bescherming te wachten? Ongetwijfeld kan zij in het begin eenig voordeel aan de industrie geven, wij hebben dit ook in andere landen kunnen zien, maar het onmiskenbaar gevolg is steeds geweest overproductie, doodende concurrentie en dalende prijzen. En wanneer wij onze eigene geschiedenis nagaan, de heer Cremer heeft er reeds op gewezen, dan blijkt juist hoe ten opzichte van talrijke industrieën het feit dat de beheerders hunne grondstoffen onbezwaard en ongehinderd kunnen krijgen en zelfs tijd en plaats voor hunne aankoopen kunnen kiezen, op hunne industrie gunstig heeft gewerkt en hoe zij zelfs uit den vreemde grondstoffen of hulpmiddelen voor hun bedrijf, goedkooper verkregen, dan hunne concurrenten in die landen zelf. Daardoor heeft de katoenindustrie, scheepsbouw, ijzerfabricage, aardappelmeel-industrie, de vervaardiging van stijfsel en stearinekaarsen, zich uitgebreid. En omgekeerd kan men zien hoe de gevolgen der bescherming elders zijn geweest. Nog onlangs werd vanwege de aardappelmeel-industrie in het Noorden betoogd, dat terwijl in Frankrijk, waar de aardappelmeel-industrie zeer beschermd wordt, de ondernemers in dien tak van bedrijf steen en been klagen, onze aardappelmeelproducenten het vrij goed kunnen stellen.

Dus de duurzame voordeelen voor de nijverheid kunnen ook niet dan onder benefice van inventaris in algemeenen zin worden aanvaard.

Wat den handel betreft kan ik er mij toe bepalen te herhalen wat Willem I als souverein vorst reeds den 9den December 1813 in het *Staatsblad* deed plaatsen, dat onze geschiedenis had geleerd hoe onder Goddelijken zegen de handel eene van de voornaamste bronnen van onze welvaart was geweest en Hij dus niet beter wist te doen dan zoo spoedig mogelijk alle belemmeringen weg te nemen, die den vrijen handel zouden kunnen hinderen. Indien nu, zooals Gogel leerde, protectie den handel belemmert, kan deze er zeker geen voordeel uit trekken.

Ik zeide, dat ik niet theoretisch wenschte te zijn en moet dus nog een korten blik op het buitenland mij veroorloven.

Leeringen wekken, voorbeelden trekken; experientia docet. Laat ons dus zien wat in Frankrijk van het beschermend stelsel getuigd wordt.

Aymard, de reeds door mij genoemde voorzitter van de Lyonsche Kamer van Koophandel, zeide op 20 Oct. 1894: Les agriculteurs protégés par 40 pct. de droit sur les blés et de 25 pct. sur les vins, gémissent

sur l'abondance et sur la mévente; en face d'eux le consommateur paie 0,10 centimes le K.G. plus cher qu'à Londres."

En Charles Roux zeide op 17 Februari jl. (zie *Débats* 28 février 1894), „Jamais les plaintes de l'agriculture n'ont été plus vives.

„Il est indiscutable que l'ancien régime moderne — suivant la spirituelle définition de M. Say — ne lui a donné aucune satisfaction, tout en compromettant sérieusement les intérêts commerciaux et industriels."

En nu Duitschland. De bekende graaf von Kanitz, die dezer dagen zijn veelbesproken voorstel tot monopoliseering van den graanhandel bij den Rijksdag heeft ingediend, heeft zeer onlangs een boekje geschreven, getiteld: Die Festsetzung von Mindest-Preisen für das Ausländische Getreide, 1895. Op bladz. 11 schetst de schrijver den toestand aldus: „Verval van den landbouwstand en van de kleine neringdoenden, verarming en ontvolking van het platteland, overbevolking en kapitaalophooping in de groote steden, dat zijn de teekenen des tijds die zich in het sterk toenemen der sociaal-democraten openbaren."

Zoo staat het dus geschapen in het sterk beschermend Duitschland!

Hoe nu met de nijverheid? Vooreerst wat Frankrijk aangaat. In zijne aangehaalde rede zeide Aymard „les industries travaillent sans profit, ou bien traversent des crises de la plus haute gravité comme l'industrie lainière."

En Claudio Jannet zegt — zie *Vragen des Tijds*, Februari 1895, bladz. 357 — „Onze voornaamste takken van nijverheid bevinden zich alle in eene zorgwekkenden toestand. De Lyonsche zijde-industrie bevindt zich in staat van kwijning, de wol-industrie heeft nog meer geleden; vele fabrieken werken met verlies."

In de consulaire verslagen van Mei 1894, bladz. 168, vindt men het volgende rapport van den consul der Nederlanden te Nantes: „Les cultivateurs continuent à se plaindre, en dépit des droits considérable qui frappent tous les produits. Pour les industriels les exportations deviennent pénibles tandis que le marché interieur s'encombre de leurs produits. Les agriculteurs et les industriels s adressent tour à tour à l'Etat impuissant à les satisfaire, et demandent soit des primes nouvelles, soit des droits nouveaux, soit même des monopoles."

Dit sluit zeer aardig aan bij hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Amsterdam is gezegd omtrent de sociaal-politieke strekking van de bescherming.

En Méline, de vader van het protectionisme in Frankrijk erkende niet lang geleden, naar aanleiding van eene discussie over de nadeelige gevolgen van den tarief-oorlog met Zwitserland, dat inderdaad de toestand van landbouw en nijverheid in Frankrijk niet voldoende was. Maar waarin zocht hij het redmiddel? In het steeds verhoogen van den Chineeschen muur.

Omtrent den toestand der nijverheid in Duitschland bevat het rapport van den consul-generaal te Berlijn — zie consulaire verslagen October 1894, n°. 35 — „In de overgroote meerderheid der verslagen van de handelskamers van 1893 vindt men eene rij van klachten over over-productie, prijs-druk door concurrentie, enz."

Over den toestand van den handel zal en kan ik zeer kort zijn na de uitvoerige rede van den heer Cremer. Alleen wil ik er nog op wijzen, dat in het *Journal des Débats*, van 28 Februari een stuk voorkomt,

waarin het volgende staat: „dat het gezamenlijk bedrag aan in- en uitvoer in Frankrijk over 1894, vergeleken met de midden-cijfers 1889—91 in *minder* bedroeg fr. 745 480 000."

In de Fransche „*Economist*" van 9 Februari 1895 lezen wij omtrent den uitvoer van gefabriceerde goederen waarop gisteren de heer Cremer reeds wees: „l'exportation d'objets fabriqués a lourdement fléchi à 1 625 940 000 francs en 1894; il faut remonter jusqu'à 1885 pour trouver un chiffre inférieur (1 608 611 000)."

Juist hetzelfde is het geval in Duitschland; blijkens het laatste overzicht van de handelsbetrekkingen (bladz. 74) werd bijv. in 1892 aan inlandsche productie uitgevoerd in 1892: 2 954 110 000 Mark en in 1882: 3 224 105 000 Mark.

Wat Amerika betreft, de heer de Lange heeft gisteren het een en ander daaromtrent in het midden gebracht. En in verband met de overwinning van de republikeinsche partij bij de laatste verkiezingen, schreef mij iemand die het weten kon, dat hunne overwinning toch vooral niet was toe te schrijven aan den wensch om terug te keeren tot de Mac. Kinly-wet, maar eenvoudig aan het ongenoegen van de bevolking dat de belofte tot herziening dier wet niet genoeg door de democratische partij werd nagekomen; daarmede niet spoedig genoeg was begonnen.

Wat Engeland betreft weten wij wat nog niet langer dan acht dagen is voorgevallen; waar de geachte afgevaardigde uit Druten, de heer Travaglino, wenscht, dat ik de gedragslijn van Balfour tot de mijne mocht maken, wijs ik er op, dat aldaar in het Parlement niet alleen met verpletterende meerderheid is verworpen om hetzij ten behoeve van den landbouw, hetzij van de nijverheid bescherming in te voeren, maar dat zelfs die personen, waarop de geachte afgevaardigde wees, geene vrijheid hebben gevonden om bij de stemming tegenwoordig te zijn. Ik geloof, dat men met dit feit voor oogen, Engeland niet moest aanhalen als aanbeveling voor protectie.

Wanneer dan nu, de heer Dobbelmann resumeert, dat zonder bescherming de landbouw te niet gaat, dan meen ik, dat de discussie genoegzaam heeft aangetoond, dat dit in ieder geval slechts een zeer klein gedeelte van den landbouw betreffen kan. Wanneer hij zegt, dat de belangen van de veeteelt hand aan hand gaan met die van den landbouw, hebben bevoegde stemmen als die van de heeren Zijp en de Boer zich doen hooren tegen het opgaan van dien weg. Wanneer de heer Dobbelmann er op wees, hoe, wel is waar, lasten zouden worden gelegd op de arbeidersbevolking, doch dat die door lusten zouden worden opgewogen, dan heeft de ondervinding aangetoond, dat de lasten zeker, doch de lusten onzeker zijn; en wanneer hij deed opmerken, dat de schatkist zou gevuld worden, dan is dit wel ten deele waar; maar dan moet ik hem toch nog op ééne zaak wijzen.

Professor d'Aulnis heeft in de reeds door mij aangehaalde *Liberaal* van 9/16 Febr. jl. met cijfers aangetoond, hoe de graanrechten, die van het volk $27\frac{1}{2}$ millioen méér zullen eischen tot een meerder inkomen voor de schatkist zou leiden van slechts *f* 16 320 000; inderdaad eene breede marge. En men vergete niet, welk eene groote som noodig zou zijn voor de ambtenaren met de contrôle belast. Alleen daarvoor werd in Duitschland uitgegeven 150 millioen Mark.

Maar, zal men vragen, moet men dan, als dit de conclusie van de

Regeering is, met de handen in den schoot blijven zitten? Ik geloof van neen. Van verschillende zijde is er op gewezen, dat onze tariefwetgeving niet volmaakt is. De heer Dobbelmann heeft een aantal cijfers aangevoerd en inlichtingen gevraagd. Ik zou uit voor mij liggende en voor den geachten afgevaardigde beschikbare gegevens zijne vragen kunnen beantwoorden, doch de Kamer zal dit niet bijzonder interesseeren.

Men moet echter ook daarmede voorzichtig zijn. Onder de hier te lande gebruikt wordende buitenlandsche goederen, die de heer Dobbelmann door binnenlandsche vervangen zou willen zien, vermeldt hij de suiker met eene waarde van circa 38 millioen gulden. Daarvan was echter 90 pct. ruwe suiker, door de Nederlandsche raffinaderijen geraffineerd. Stijging van den prijs dezer grondstof zoude er dus toe kunnen leiden dat onze raffinaderijen voor het fabrikaat op de buitenlandsche markt niet meer konden concurreeren. Doch een feit is het, onze tarieven zijn niet aus einem Guss gegoten; zij zijn aldoor gewijzigd en niet altijd verbeterd. Wat was het stelsel van de wet van 1862? Eene algemeene heffing van 5 pct. voor de afgewerkte fabrikaten, die onmiddellijk in den handel komen; de heffing van een hooger invoerrecht voor die afgewerkte fabrikaten, die concurreeren met fabrikaten belast met accijns en voor sommige luxe-artikelen; vermindering van rechten tot 2 à 3 pct. van half-fabrikaten, die dienden tot hulpmiddelen voor de nijverheid; verlaging van het recht, volgens de wet van 1850, voor sommige volledige fabrikaten en sommige half-fabrikaten, die voor de nijverheid of scheepvaart dienen en eindelijk vrijheid van rechten voor eerste levensbehoeften. Dit laatste werd niet consequent doorgevoerd, want de schatkist gedoogde dit niet. In 1877 is er in het tarief verder wijziging gebracht; maar het kan de vraag zijn of dat in alle opzichten noodig, of zelfs goed is geweest.

Er was een tijdperk, dat iedere vermindering van invoerrecht reeds op zich zelf als eene verbetering werd beschouwd. Trouwens, de Minister van Financiën zeide in zijne Memorie van Antwoord over de invoerrechten:

„Dat het bestaande tarief voor verbetering vatbaar is kan niet worden tegengesproken. Het verdient dan ook aanbeveling eene herziening daarvan ter hand te nemen, indien andere werkzaamheden op wetgevend gebied daartoe den tijd beschikbaar laten en mits vooraf de betaling van het invoerrecht naar de waarde behoorlijk verzekerd zij."

Men moet hier niet meer in lezen, dan er in staat. Tot een beschermend tarief leent de Regeering zich niet; maar wel wil zij overwegen of het fiscaal karakter kan worden versterkt. Evenwel iedere poging in dien zin wordt zeer verzwaard door den protectionistischen geest, die in den laatsten tijd in ons land en in deze Kamer heerscht.

Iedere regeering, die de hand aan het tarief slaat, moet zich afvragen: wanneer wij het hek openen, zullen wij het dan weder tijdig kunnen sluiten; zou de stroom niet te machtig worden om, wanneer wij de sluizen hebben geopend, deze op een gegeven oogenblik weder te kunnen vastzetten.

Doch ook de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Waterstaat, Handel en Nijverheid kunnen bijdragen in het belang van landbouw en industrie. De Minister van Binnenlandsche Zaken — en daarom heb ik met uitnemend genoegen de rede van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam, den heer Cremer gehoord — kan de leer toepassen, dat

ook in deze kennis macht is. Het heeft mij wel wat verwonderd, dat de heer de Boer op dit punt juist, ik zal niet zeggen met eenige minachting, maar dan toch met eene zekere geringschatting neerzag; en door hetgeen de heer Cremer gezegd heeft, kan hij indirect overtuigd worden dat op dien weg behoort te worden voortgegaan.

Ook het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid kan medewerken, door het opheffen van belemmeringen, door het verbeteren van communicatie-middelen, door het verbeteren van den bodem, hoewel men in dit opzicht toch voorzichtig moet zijn. Nog niet lang geleden heb ik daaromtrent eene teleurstelling ondervonden. Ten behoeve der provincie Friesland heeft indertijd onze Regeering eene belangrijke geldsom gegeven voor de verbetering van den binnenlandschen waterstaatstoestand. Toen ik nu in een oogenblik van verpoozing de laatste aflevering van het Instituut van Ingenieurs inzag, ontdekte ik daarin, hoe de heer Vermaes, hoofd-ingenieur dier provincie, uiteenzette, dat de zaak vrij wel gefaald had, en de toestand volstrekt niet — althans naar verhouding der kosten — verbeterd was. In dit opzicht zal men derhalve voorzichtig moeten zijn. Ook met betrekking tot het vervoer van landbouw-producten en hulpstoffen langs de spoorwegen is wellicht nog iets te doen, ofschoon daaromtrent reeds speciale tarieven bestaan.

Eindelijk het muntwezen. De Regeering ziet ook in die zaak niet het panacée voor alle toestanden die verbeterd moeten worden.

Ongetwijfeld is echter de minder wenschelijke toestand, waarin het muntwezen verkeert voor een deel aanleiding van de bestaande malaise. Na hetgeen onlangs in den Duitschen Rijksdag voorviel kan men wellicht aannemen, dat dit vraagstuk eene nieuwe phase is ingetreden; en de Kamer kan er zeker van zijn, dat alles wat op dit gebied in het buitenland voorvalt, door de Regeering met volle aandacht zal worden gevolgd en overwogen.

Er zijn echter nog andere middelen, welke evenwel buiten de Regeering liggen.

De geachte afgevaardigde uit Nijmegen heeft volkomen te recht gezegd, dat hem winkeliers hadden medegedeeld, dat artikelen, die volkomen even goed en tegen denzelfden prijs in het binnenland konden worden gemaakt, toch uit het buitenland worden ontboden, omdat de consumenten in ons land dit nu eenmaal zoo wenschten. Dit is eene groote fout. Ik noem het een vergrijp tegen ons volk, om zonder reden die producten uit het buitenland te ontbieden; maar als de geachte afgevaardigde meent, dat deze consumenten alleen vrijhandelaars zijn, kan ik die meening volstrekt niet deelen. Men vindt hen onder de meest vurige protectionisten evenzeer.

En in de tweede plaats, dit.

Ook in deze geldt: slaat de hand aan den ploeg en houdt den moed in het hart. De heer de Beaufort heeft aangehaald een rapport nu meer dan 70 jaren geleden door een mijner naaste bloedverwanten uitgegeven.

Onder meer andere zaken heeft deze er toen op gewezen, hoe het niet voor het eerst was dat tijden van tegenspoed waren te doorworstelen geweest, en hoe men door wakker te zijn en de tering naar de nering te zetten en weelde te vermijden kan te gemoet komen aan vele bezwaren, die onoverkomelijk schenen.

Ik kom nu aan het slot van mijn betoog. De Regeering had zich kun-

nen onthouden haar oordeel over de motie van den heer Dobbelmann uit te spreken; zij heeft dit echter niet gedaan, maar zij heeft, hoewel het niet eene wet betrof die zij te verdedigen of te bestrijden had, het haar plicht beschouwd, haar standpunt ten opzichte van die motie niet onder stoelen en banken te steken. Met volle waardeering van de goede bedoeling die aan de motie ten grondslag ligt, kan de Regeering zich echter daarmede niet vereenigen. Zij is overtuigd, dat het belang, niet van eene enkele klasse in de maatschappij, zelfs ook niet van een enkelen stand, maar van de geheele maatschappij, in al hare geledingen, althans op dit oogenblik, ernstig moet ontraden den weg op te gaan, dien de heer Dobbelmann wenscht te bewandelen. De Regeering hoopt en vertrouwt, dat hetgeen te dien opzichte tot bestrijding van de motie is aangevoerd, zoowel van de banken der leden als van de Regeeringstafel, de Kamer er toe zal mogen brengen zich met die motie niet te gelieven te vereenigen.

De heer LUCASSE: Hoezeer reeds voor- en tegenstanders over de motie van den heer Dobbelmann, den geachten afgevaardigde uit Nijmegen, hebben gesproken en wij daarover zooeven eene belangrijke rede van den Minister van Buitenlandsche Zaken gehoord hebben, zoo meen ik toch met een enkel woord het standpunt, dat ik ten opzichte der motie zal innemen, te moeten aangeven.

Ik wensch alleen te behandelen het daarin gedane verzoek om graanrechten en ga voorbij den wensch om ook de industrie te beschermen, omdat het mij voorkomt, dat in dit opzicht die motie te vaag is en zij had moeten vermelden de takken van industrie die men wil beschermen en die van zóó nationaal en algemeen belang zijn, dat bescherming daarvan gewenscht is. Ook kan ik bezwaarlijk met die motie medegaan, waar gevraagd wordt uitbreiding van ons tarief van invoerrechten in het belang der schatkist, want als men dien weg opging, zou men er toe verleid worden om, ten einde de schatkist te vullen, op verschillende zaken invoerrechten te heffen, en dit zou niet in het belang van velen zijn. Maar wat het verzoek van den heer Dobbelmann omtrent graanrechten betreft, te dien opzichte kan ik met den voorsteller wel meegaan.

Door allen wordt erkend en het is ook niet tegen te spreken, dat de toestand van den landbouw, speciaal van den graanbouw, kwijnende is. De prijs der granen is langzamerhand en vooral in de laatste jaren zoozeer gedaald, dat het landbouwbedrijf bijna niet meer met vrucht kan worden uitgeoefend. Wat zien wij gebeuren? Dat de pachter ternauwernood zijne pacht, en de landbouwer-eigenaar, op wiens grond hypotheek is gevestigd, met moeite zijne rente kan betalen.

Men zou thans moeten zijn landbouwer-eigenaar op een niet met hypotheek belast bedrijf van een vrij grooten omvang om van de opbrengst te kunnen leven.

En nauwelijks zal dit nog het geval kunnen zijn, wanneer men den grond op de vereischte productiviteit wil houden.

Wij hebben ontvangen een staat van exploitatie-kosten van eene bouwhoeve in den IJpolder, groot 45 H.A. Wanneer men van de jaarlijksche inkomsten, berekend over een vijftal jaren, aftrekt de jaarlijksche uitgaven, dan blijkt daaruit, dat voor den landbouwer *f* 28,50 per jaar en per H.A. overschiet. Het inkomen uit dergelijk bedrijf zou dus zijn *f* 1282,50 in het jaar.

Maar wanneer nu die landbouwer tevens eigenaar van de bouwhoeve is, zal van het zooeven door mij genoemde bedrag ook nog afmoeten wat hij te betalen heeft aan polderlasten, grondlasten en onderhoud van de gebouwen, en dan vraag ik of er voor den eigenaar genoeg overschiet om daarvan met zijn gezin behoorlijk te kunnen leven.

Maar zulke eigenaren-landbouwers zijn thans schaars te vinden, zoodat wij het oog moeten slaan op de pachters en landbouwers, wier grond met hypotheek is bezwaard. Voor dezen is de toestand vrij onhoudbaar; wat verbouwd wordt brengt weinig meer dan de productiekosten op. De gevolgen zijn dat de eigenaar de pacht en de geldschieter de rente van zijne hypotheek niet, althans niet ten volle ontvangt.

De landbouwer wordt arm en de eigenaar en geldschieter zien hunne kapitalen verminderen.

De geachte afgevaardigde uit Alkmaar, de heer de Lange, vindt blijkens zijne gisteren gehouden rede dit laatste zoo erg niet, omdat de eigenaar betere tijden heeft gehad en slapende rijk is geworden, zoodat hij, nu er slechtere tijden komen, ook maar niet moet klagen.

Maar dit geldt dan toch alleen hen, die in goedkoope tijden land hebben gekocht en dat nog hebben. Doch dit geldt niet voor hen, die in dure tijden land hebben gekocht, want deze hebben hun kapitaal thans belangrijk zien verminderen. En als laatstgenoemden bij den aankoop ook nog hypotheek op het door hen aangekochte land moesten nemen, dan kan men van hen in vele gevallen zeggen dat zij thans financieel geruïneerd zijn.

Neen, de landbouwer heeft thans een zwaren strijd om het bestaan te voeren.

En al zijn er nu nog wel, die hunne pacht en hunne rente betalen, dan kunnen zij dit veelal niet uit de opbrengst van hun bedrijf doen, maar moeten zij dit doen uit de middelen die zij nog bezitten. Maar ook dit houdt eenmaal op; ook zij kunnen het niet aldus volhouden en worden door anderen vervangen. En zoo gaat het voort. En menig werkman deelt in hun lot, want al houdt een werkman nog zijn volle loon dat hij trok ten tijde dat het beter met den landbouw ging, toch ondervindt ook menig werkman de nadeelen van den thans bestaanden treurigen toestand. Want wat is het geval? Wanneer men in het landbouwbedrijf even een werkman kan missen dan ontslaat men hem en de man wordt werkloos. De landbouwer moet dit doen, omdat hij niet meer heeft om te kunnen laten werken. Er ontstaat eene algemeene verarming in de landbouwstreken. Neringdoenden en ambachtslieden aldaar ondervinden op hunne beurt ook de nadeelige gevolgen. Het geld is er schaars, de koopkracht is afgenomen en zoo breidt het kwaad zich uit naar de plattelandssteden en verder over het geheele land. De handel naar die streken neemt ook af, omdat er minder afzet is ten gevolge der mindere koopkracht. De steden krijgen de werkloozen van het platteland. Daar heeft dit weder ten gevolge vermeerdering van uitgaven, verhooging van belastingen en uitzetting van armenzorg. En zoo lijdt, ten gevolge van den treurigen toestand van den graanbouw, alles er onder, maar het meest het platteland. Een krachtig en energiek deel der bevolking verdwijnt, het gaat naar de steden of moet het land verlaten.

En vraag ik mij af: moet dit alles maar gebeuren ten gevolge van

het ook door deze Regeering hardnekkig volgehouden stelsel van vrijen handel? Moet Nederland, dat vrijwel met die theorie alleen staat, zijne plattelandsbevolking er aan wagen?

Maar begrijpt de Regeering niet dat het door haar volgehouden stelsel van vrijen handel het platteland verarmt, en dat eene verarmde plattelandsbevolking eene ramp is, zoo groot als te nauwernood een land maar kan treffen? Heeft de Regeering er wel eens over gedacht of die achteruitgang niet merkbaar zal worden in de daar op te brengen belastingen? Zal de landbouw ook behoorlijk kunnen blijven zorgen voor de instandhouding van dijken en wegen en wat daarmede in verband staat? Zal het zich niet meer en meer in de plattelandsgemeenten doen gevoelen, zooals nu in sommige reeds het geval is, dat de financieele draagkracht afneemt, omdat de inkomsten verminderen? Hoe zullen, als de toestand zoo blijft en mogelijk nog erger wordt, de gemeenten het in het vervolg moeten stellen tot dekking harer uitgaven?

De Minister van Buitenlandsche Zaken zal het mij niet toegeven, maar ik zou hem willen vragen: is alleen het oog der Regeering gericht op de welvaart der groote steden? Moet men dan maar met millioenen blijven bijspringen, ook van het geld van het platteland, om vrijhavens te hebben, om bijna kosteloozen invoer te kunnen verkrijgen, waardoor — zooals velen erkennen — het platteland zeer stellig lijdt?

Ziet de Regeering niet in dat de maatschappij niet in stand te houden is alleen met de welvaart van eenige groote steden?

Begrijpt de Regeering niet dat, als zulk een voorname taak van volkswelvaart kwijnt en dreigt te niet te gaan, de geheele maatschappij er onder moet lijden?

De geachte afgevaardigde uit Zaandam, de heer de Boer, heeft een middel aan de hand gedaan om verbetering in den toestand te brengen. Hij zegt: „Onze landbouw kwijnt niet", (ik geloof dat die geachte spreker in dat opzicht met die uitdrukking vrijwel alleen staat); „dat zal eerst gebeuren wanneer de bearbeiding van den grond geen loonend werk meer is, maar zoo ver zijn wij in veel streken althans nog lang niet; maar de landbouwersrekening moet ontlast worden met dien post van rente of huur, die haar tegenwoordig bezwaart."

Wel zeker, wanneer dat middel van den geachten spreker wordt toegepast en de pachter en eigenaar wiens gronden met hypotheek zijn bezwaard, geene huur en geene rente meer zullen te betalen hebben, dan geloof ik dat wij voor een tijd niet zoo veel meer over den slechten toestand in den landbouw zullen hooren klagen, want de tegenwoordige gebruikers zullen zich dan gelukkig achten als geene pacht en geene rente meer moet opgebracht worden; die zullen het dan nog wel een tijd kunnen volhouden, maar het zou niet rechtvaardig zijn om dat voorrecht te geven aan degenen die thans gebruikers zijn, want vele anderen zouden dan ook gaarne op die wijze het land bezitten.

Heeft de geachte afgevaardigde dat bedoeld, dan acht ik dat een paardenmiddel. Dat zou zijn eene onteigening van grond en van kapitaal, zonder dat de bezitters er van daarvoor eenige vergoeding zouden ontvangen.

Bedoelt de geachte spreker dat het door hem genoemde middel er een kan zijn voor de toekomst, dan zal het nu niet baten, want het zal vooreerst niet kunnen worden toegepast, omdat de geachte spreker

daarvan gezegd heeft dat er nog heel wat landbouwmaatschappijen verslijten zullen, nog heel wat adviezen van landbouw-comités in de snippermand gegooid kunnen worden, voordat men daartoe gekomen zal zijn. Of wil de geachte spreker dat het Rijk den grond zal koopen en wil hij komen tot landnationalisatie, maar dan verzoek ik hem de bezwaren daartegen te lezen in het Leerboek der Staathuishoudkunde van mr. N. G. Pierson, deel II, eerste stuk, bladz. 260 en volgende.

Ik zal er niet meer van zeggen. Maar de geachte spreker moet er dan ook tegen zijn dat ook de groote steden met millioenen worden geholpen. Als die zich zelven niet kunnen helpen waar het geldt het verkrijgen van behoorlijke handelswegen, maar om hulp vragen, zou men volgens die manier van redeneeren eveneens moeten antwoorden: wij helpen *u* niet ten koste van het geld van *allen*.

De leer dat wat niet uit zich zelf kan bestaan maar moet vergaan, alleen toe te passen op den landbouw, vind ik te hard.

Waar het de verbetering betreft van het lot van den werkman, ziet men ook niet op tegen het nemen van protectionistische maatregelen, getuige de stemming over de motie van den heer Gerritsen, die toch niets anders beoogde dan eene kunstmatige loonsverhooging.

Ik hoop dat niet velen den weg door den geachten spreker aanbevolen, zullen willen bewandelen.

De oorzaken van den ongelukkigen toestand van den graanbouw zijn ons allen bekend; ik behoef die hier niet in den breede te herhalen.

Hij is alleen het gevolg van den verbazend grooten invoer van vreemd graan in ons land.

Sedert 30 jaren is de invoer van tarwe en rogge van duizenden tot millioenen hectoliters gestegen. De productie in Australië, Amerika en Britsch-Indië is zoo kolossaal, de productiekosten zijn daar zoo gering, de vervoermiddelen, dank zij de vrije openstelling onzer havens, brengen de granen voor zulk een kleinen prijs hier, dat concurrentie met de producenten aldaar niet is vol te houden.

Daarbij komt nog dat naburige Rijken invoerrechten heffen op granen, wat de concurrentie nog zwaarder maakt.

In die landen kan men den strijd beter volhouden dan bij ons, omdat als een gevolg van hooger prijzen, meer aan intensieve cultuur gedaan kan worden. Bij ons gaat dat niet, omdat de landbouwer veelal daartoe de middelen niet heeft.

De geneesmiddelen die men thans reeds aanwendt, bestaande in proefstations, proefvelden, landbouwonderwijs, veredeling van vee- en paardenrassen, betere middelen van gemeenschap ten platten lande, helpen voor de kwaal niet.

De geachte afgevaardigde, de heer Zijp, heeft er nog meerdere aan de hand gedaan, onder andere de afschaffing van tollen. Maar hoe nuttig een en ander ook moge zijn, verbetering in den treurigen toestand van den graanbouw kunnen zij niet aanbrengen.

Het aanbevolen middel om bouwgrond om te zetten in weiland, ook dat kan, zooals wij hoorden, niet helpen, om de eenvoudige reden dat als men het bouwland in weiland wil omzetten, daarvoor veel geld noodig is en ook veel tijd, voordat men daarvan voordeel kan trekken.

Maar ten tweede is zoodanige omzetting niet altijd mogelijk; men kan dit van de practische landbouwers hooren, zelfs in vele gevallen niet.

En in de derde plaats, van zoodanige omzetting zou toch eene groote vermeerdering van vee en dientengevolge eene veel grootere productie van zuivel het gevolg zijn, en zou dit voor de streken, waar thans uitsluitend veeteelt bestaat, geen nadeel zijn? Er zoude waarschijnlijk eene overproductie ontstaan en wat zou de toestand wel worden, wanneer in zoodanige omstandigheden de grenzen van naburige landen, zooals reeds dikwijls gebeurt, voor den uitvoer van ons vee werden gesloten?

Zou dan de toestand voor de veehouderijstreken ook niet slecht worden?

Maar in de vierde plaats zou de omzetting van bouw- in weiland bedenkelijke gevolgen hebben, daar er alsdan veel minder werkvolk zou noodig zijn en alzoo de werkloosheid op onrustbarende wijze zou toenemen. Men mag aannemen dat aan werkloon voor 1 bunder weiland moet worden betaald 10 tot 20 gulden en voor gelijke uitgestrektheid bouwland 60 à 70 gulden. De omzetting van bouw- in weiland zou dus een verlies geven aan werkloon van ongeveer 50 gulden per H.A. Wanneer men nu weet dat er ongeveer 800.000 H.A. bouwland in ons land worden aangetroffen, dan zou de besproken omzetting een verlies aan werkloon representeeren van *f* 40 000 000. Groote werkloosheid zou dus het gevolg zijn en waar zouden allen, die daaronder zouden lijden, die nu dat geld verdienen, dan van moeten leven? Moeten zij maar het land verlaten? En zal de Regeering, wanneer zij zich tot haar wenden, maar moeten zeggen: ik zou u wel hebben kunnen helpen, maar het middel dat daarvoor diende heb ik niet willen aanwenden?

De heer de Boer heeft ll. Vrijdag trachten te betoogen dat graanbouw en veeteelt ongeveer evenveel werkkrachten vereischen en dat zelfs in de graanbouwende gemeenten nog niet zooveel menschen wonen als deze hectaren groot zijn, terwijl dit in gemeenten waar uitsluitend veeteelt bestaat juist andersom is, en hij heeft ons daartoe op eenige gemeenten in Noord-Holland Friesland en Zeeland gewezen.

Ik heb ook verschillende gemeenten in Noord-Holland en Zeeland nagegaan, en op grond van mijne onderzoekingen kan ik precies tot het tegenovergestelde resultaat komen als waartoe de geachte afgevaardigde kwam, en aangeven dat in gemeenten in Noord-Holland minder inwoners zijn dan hectaren grond en in Zeeland meer inwoners dan hectaren grond. Dat hangt er maar van af, welke gemeenten men neemt.

Deze becijfering is, mijns inziens, dan ook niet juist; trouwens wanneer zij opging, dan zoude de geachte afgevaardigde hebben moeten vergelijken een aantal *aaneengesloten* gemeenten in eene streek waar alleen weiland bestaat, en een aantal aaneengesloten gemeenten in eene streek waar alleen bouwland wordt aangetroffen. En dit deed hij niet. De geachte afgevaardigde vergeet ook dat in gemeenten, waar graanbouw gedreven wordt, niet uitsluitend werkvolk uit die gemeenten wordt gebezigd, maar ook werkvolk van buiten. Men denke slechts aan den vlasbouw; daarvoor komen in Zeeland tal van werklieden uit den vreemde. Het is dus niet de vraag of in eenige gemeente evenveel hectaren grond zijn gelegen als er inwoners zijn, maar, of in eene gemeente, waar uitsluitend weiland is, evenveel werkvolk van de veeteelt leeft als in eene graanbouwende gemeente werkvolk van den graanbouw.

Het is bovendien een naar mijne meening moeilijk tegen te spreken

feit, dat voor den graanbouw meer werklieden noodig zijn dan voor de veeteelt.

Neem bijv. een landbouwer in eene graanbouwende streek, met een bedrijf van 60 hectaren. Deze zal dooreengenomen gedurende een jaar kunnen bezigen 25 à 30 arbeiders. Nu vraag ik of bij een bedrijf van 60 hectaren, uitsluitend uit weiland bestaande, ook noodig zouden zijn 25 à 30 werklieden. Zoo moet de rekening worden opgemaakt en niet anders. Mij komt dan ook de bewering van den geachten afgevaardigde uit Zaandam volstrekt niet juist voor.

Het *eenige geneesmiddel* dat de kwaal zoo al niet geneest dan toch den voortgang stuit is, naar mijne meening, het heffen van graanrechten. In het algemeen kan men zijn voor vrijhandel en tegen bescherming. Maar als een zoo voorname tak van onze volkswelvaart als de graanbouw kwijnt en dreigt onder te gaan, dan behoort men op eigen behoud bedacht te zijn, en wordt bescherming gewettigd. Vooral omdat de graanbouw de concurrentie met andere deelen der wereld niet onder gelijke omstandigheden kan voeren. De strijd is voor den graanbouw niet vol te houden met die streken waar die bouw met zeer lage productiekosten wordt uitgeoefend. Daar de graanbouw dus moet wedijveren en onder hoogst ongelijke omstandigheden, wordt daardoor het heffen van graanrechten om eenigszins die concurrentie te kunnen volhouden als het eenige hulpmiddel naar mijne meening gerechtvaardigd.

Men kan daartegen wel bezwaren aanvoeren, maar dan vraag ik: waarom doen het dan de naburige Rijken wel? Zijn wij in Nederland dan zooveel wijzer dan in Frankrijk en Duitschland. Men zegt dat ook daar de landbouwer, niettegenstaande daar invoerrechten op granen bestaan, nog klaagt; ik geloof het gaarne; ook daar zullen dan ondanks de graanrechten nog wel moeilijke omstandigheden voor den landbouw aanwezig zijn, doch heel wat minder moeilijk dan bij ons. Men klaagt daar, zegt men, maar ik heb nog niet gehoord dat daar ook het volk klaagt, dat ten gevolge van de graanrechten het brood duurder is geworden.

Men wijst op Engeland, dat ook geen invoerrechten op granen heft, maar klaagt de graanbouw daar ook niet over den slechten toestand?

En heeft men in Engeland dan geene scheepvaartrechten, die min of meer met invoerrechten gelijk staan? En staan wij inderdaad met Engeland gelijk? Met Engeland, dat den wereldhandel in handen heeft en groote industrieën bezit? Immers neen, en dan gaat ook de vergelijking niet op.

En de bezwaren tegen het invoeren van graanrechten zijn naar mijne meening niet van dien aard, dat zij daarom moeten worden geweerd. Het groote argument is dat het brood duurder zal worden. Wanneer men een invoerrecht van *f* 3 per 100 K.G. op de tarwe legt, dan zal de broodprijs rijzen met 2 cent per kilo. Maar het komt mij voor, dat een kilo brood niet 2 cent duurder zal worden, omdat de invoerders wel zullen trachten goedkooper in te voeren dan thans het geval is, en dan zullen de invoerrechten wel voor een deel worden betaald door de invoerders.

In Vlissingen heft men op 1 K.G. meel 1 cent, en wat is daarvan nu het verschijnsel? Dat ondanks die heffing het brood niet duurder is dan elders. Doch ik geef toe, dat ten gevolge van invoerrecht op tarwe

van drie gulden per honderd kilo de broodprijs lichtelijk zal stijgen.

Maar al werd ten gevolge van de invoerrechten op de tarwe het brood iets duurder, dan zou dit in elk geval toch nog dit voordeel hebben, dat de graanprijzen niet nog meer zullen dalen, maar mogelijk iets zullen stijgen en dat de graanbouw in stand zou kunnen worden gehouden en dat aan vele handen werk zal worden verzekerd, wat ten slotte aan het algemeen ten goede moet komen. Ik stem toe met degenen, die gezegd hebben dat de werkman meer gebaat is met duurder brood en werk dan met goedkooper brood en geen werk. Maar bovendien, men zou, wanneer men overging om invoerrechten op granen te heffen, dit ook slechts voor een tijd kunnen doen, totdat een betere toestand in den graanbouw zal zijn aangebroken, of men zou zoodanig recht kunnen heffen, dat het ophield te werken, wanneer de graanprijzen tot eene vooraf vastgestelde hoogte waren gekomen.

Men heeft gezegd dat het voordeel zal komen in handen van de grondeigenaars. Als dit waar is, dan komt er toch een groot deel van de invoerrechten terecht in handen van degenen die het noodig hebben, want wanneer de opgaven in het laatste landbouwverslag juist zijn, dan zijn er meer eigenaars-landbouwers dan pachters en zou dus de door de invoerrechten ontstane verhooging van graanprijzen komen ten bate van degenen die het juist noodig hebben. Voor zoover de pachters betreft, geloof ik volstrekt niet, dat de eigenaars, die thans verhuren, van de ten gevolge van een matig invoerrecht verhoogde graanprijzen zullen profiteeren. Nu zijn de pachten reeds zeer gedaald. De eigenaars kunnen de pachten nu reeds niet of met moeite binnen krijgen. Wanneer de graanprijzen stijgen, zullen de pachters hunne pacht kunnen opbrengen en dus eerst in dit geval zullen de eigenaars zekerheid van de betaling der pacht hebben.

Mij dunkt de eigenaars zouden zeer tevreden zijn, als zij ten gevolge van de invoerrechten en de daardoor ontstane hoogere prijzen hunne toch al niet hooge pachten kunnen ontvangen.

De veeboeren zullen schade lijden van de invoerrechten op granen, zegt men, omdat zij, vooral nu de prijzen zoo laag zijn, de granen gebruiken voor veevoeder. Doch reeds is gezegd, dat de veehouders belang hebben bij het bestaan van den graanbouw en nadeel zouden ondervinden, wanneer er meer bouwland in weiland werd omgezet.

En in streken waar de veeteelt wordt uitgeoefend, is men het ook niet eens over het schadelijke van het heffen van graanrechten; wij hebben toch gehoord van den geachten afgevaardigde uit Zwolle, die woont in eene streek waar vooral de veeteelt bestaat, dat het toch gewenscht zou zijn om invoerrechten op granen te heffen, omdat de landbouw in zijn geheel genomen daarmee gebaat zou zijn. Ik ben het met hem eens, dat men bij het heffen van invoerrechten op granen misschien die artikelen zou kunnen vrijlaten of minder belasten, die uitsluitend moeten dienen voor veevoeder. En deed men dit dan zouden de bezwaren voor de veehouders vervallen.

Verder zegt men: als de landbouw beschermd wordt, zullen ook andere takken van industrie om bescherming vragen. Dat is mogelijk, maar het komt mij voor, dat niet alle takken van industrie beschermd moeten worden, maar alleen dan, wanneer zij een algemeen, een nationaal belang vertegenwoordigen, zooals de graanbouw geacht mag worden te

zijn. Alleen dan is bescherming te verdedigen. Is dit belang er niet mede gemoeid, dan gaat het niet aan een of meer takken der industrie ten koste van het algemeen te beschermen.

Worden de grondstoffen door het invoeren van graanrechten te duur voor sommige takken van industrie, welnu dan zou die industrie daarvoor bij uitvoer schadeloos kunnen gesteld worden.

En nu de voordeelen, die men door het heffen van invoerrechten op granen verkrijgt. De schatkist zal er van profiteeren. En wat zal daarvan het gevolg zijn? Dat men andere belastingen geheel of ten deele zal kunnen afschaffen, die nu min of meer drukken op dat deel der bevolking, dat ook ik zoo gaarne niet al te duur brood wil laten eten, of men zou andere maatregelen kunnen nemen ten bate van den werkman.

Men zou er door kunnen verkrijgen, dat de landbouwstand in de graanstreken kan blijven bestaan, en daaraan is een groot volksbelang verbonden, zooals de Minister van Buitenlandsche Zaken in zijne rede van heden ook erkend heeft. Want gaat de landbouw ten gronde, dan is zeer zeker een degelijk element uit de maatschappij verdwenen, zonder hetwelk zij niet kan bestaan. Daarvan zal ook het gevolg zijn dat in de graanstreken meer werkkrachten noodig zijn; er zal meer verdiend worden; de koopkracht zal toenemen. En daarvan zullen niet alleen de landbouwers profiteeren, maar ook de werklieden, de ambachtslieden en neringdoenden op het land, in de dorpen en in de plattelands steden, en voorts allen elders die aan het platteland leveren. Ook zal het voordeel geven voor de grootere steden, omdat als het platteland goed gaat dit ook daar ten goede komt, en omdat daarheen dan minder werkloozen zullen komen en dit dus daar leiden moet tot mindere armoede.

Het land zal ook meer productief gemaakt kunnen worden, omdat bij vermeerdering van de inkomsten men het land eene betere bewerking zal kunnen laten ondergaan. Men zal meer bouwland in cultuur kunnen brengen en daardoor zal ook weer meer werk ontstaan. En ten slotte door aan den landbouw te gemoet te komen en zijn bestaan te verzekeren zal men aan het land een veel grooteren dienst bewijzen door in dit opzicht mede te gaan met de motie, dan door aan het stelsel „laissez faire, laissez aller" vast te houden, waardoor het platteland ten gronde gaat.

Regeering en Volksvertegenwoordiging zullen dus naar mijne meening eene zware verantwoordelijkheid op zich nemen, als zij aan dat stelsel, waarmede de graanbouw dreigt ten onder te gaan, vasthouden.

De heer VAN DEN BERCH VAN HEEMSTEDE: Waar in den laatsten tijd in tal van brochures, dag- en weekbladen de quaestie die ons nu bezighoudt, het onderwerp van bespreking is geweest en het nog dagelijks blijft aanhouden in de hoogst belangrijke redevoeringen der voorafgaande sprekers, is het zeer zeker hoogst moeilijk, ja zelfs onmogelijk iets nieuws in het midden te brengen. Toch wenschte ik met een enkel woord in dit stadium van het debat mijne stem te motiveeren, die ik aan deze motie denk te geven. Als er bij één vraagstuk sprake kan zijn van het bekende Fransche spreekwoord: „on ne peut contenter tout le monde et son père" dan is dit wel zeker hier het geval. Talrijke adressen kwamen in met het verzoek om nooit of nimmer onze stem te geven aan iets wat naar protectie zweemt; nog talrijker waren de aan-

vragen om ons te smeeken toch eindelijk eens iets in deze richting te doen. Blijft iedereen uitsluitend het oog gericht houden op zijne eigene belangen of op die van den grooteren of kleineren kring waarin hij zich beweegt, dan natuurlijk zal er nooit iets van de zaak terechtkomen. Staat het voorop dat men *nooit* aan het dogma van den vrijhandel mag tornen, dat het eene schennende hand is, die aan dat heilig huisje durft raken, — dan voorwaar, is alle discussie noodeloos, ja zelfs ijdel. Maakt men aan den anderen kant het woord van de Freycinet tot het zijne, toen hij in eene toespraak te Bordeaux in 1878 o. a. zeide dat de wetenschap ons leert dat de absolute vrijheid van ruiling de meest gunstigste voorwaarde is voor de algemeene oeconomie der voortbrenging, doch dat het de staatkunde is, die ons vermaant verkregene toestanden te ontzien en de nationale onafhankelijkheid te beschermen, — beaamt men dit, dan is het niet moeilijk met volle overtuiging mede te gaan in den geest dezer motie. Juist omdat de voorstanders van protectionisme te rade gaan met opportunisme en niet ex cathedra hunne beginselen trachten op te dringen, maar door den nood der tijden gedwongen worden met den stroom mede te gaan, vooral nu die stroom duidelijk gebleken is door de ondervinding in de ons omringende Rijken, nu wordt het, dunkt mij, meer dan tijd de koe flink bij de horens aan te pakken, en met practische maatregelen de theoretische phrasen te wederleggen. Want al wederom staan wij voor het feit dat de theorie in flagrante oppositie is met de practijk: alle ons omringende landen zijn letterlijk met een Chineeschen muur omheind. Indien eene koe te luid loeit, of een schaap aan zijn poot lijdt, worden de grenzen onzer naburen illico gesloten.

In Engeland en België heet het dan, dat onze veestapel besmet is, doch in werkelijkheid zijn het niets dan practische, beschermende maatregelen, die van hun standpunt volkomen verklaarbaar zijn. Altoos en altoos wijst men ons op Engeland, het paradijs van Cobden en Bright, maar behalve dat Engeland oneindig meer hulpbronnen bezit dan ons land (ware het slechts door zijne vele mijnen), beginnen ook daar reeds sinds eenige maanden hoogst gezagvolle stemmen op te gaan, die niet meer zóó absoluut bij den vrijhandel zweeren.

Behalve dit heeft Engeland wel degelijk eene vermomde protectie in zijne havens, vuur- en bakengelden. De tegenstanders komen ook telkens aandragen met het argument, dat de boeren op zandgronden, die vele varkens mesten, buitenlandsche rogge moeten inkoopen, dus dat voor *deze* categorie van menschen graanrechten nadeelig zouden zijn. Maar het is waarlijk niet moeilijk aan te toonen, dat deze boeren langs verschillende *andere* wegen wederom groote voordeelen zouden plukken, al ware het slechts door bescherming van de boekweitcultuur, die zóó ontzettend geleden heeft in den jongsten tijd. Jaarlijks worden voor ruim 3 millioen gulden boekweit vrij ingevoerd, en hoevele duizenden hectaren heidegronden met goed gevolg in cultuur zouden kunnen worden omgezet in boekweit, vooral met de tegenwoordige hulpmiddelen van kunstmest, kan men gemakkelijk nagaan. Doch daarvan is nu geen sprake, dank zij dien vrijhandel waaronder wij leven.

Ik wenschte nog even de aandacht der Kamer te vestigen op de enorme schade, die thans geleden wordt en nog veel meer dreigt in de toekomst, door de voortdurende vermindering van het getal hectaren

grond voor graanbouw gebezigd, en daarmede gepaard gaande uitbreiding, buiten alle verhoudingen der oppervlakte voor weiden, voor hooiland, voor bietencultuur als anderszins. Deze vermeerdering van weiland zoude uitstekend zijn, indien de vleeschaccijns afgeschaft werd. Tot welke aberratie men komt, ziet men uit het voorbeeld van het rundvet, dat vooral uit Amerika tot ons komt. Terwijl van het rundvet van in Nederland geslachte runderen 10 pct. accijns moet worden betaald, mag het Amerikaansche vet vrij worden ingevoerd. Dit is dus eene bescherming in omgekeerde richting, daar wij ons kunnen beroemen het Amerikaansch rundvet te beschermen. Het onafscheidelijk gevolg van te groote uitbreiding van het weiland is zeker wel het treurig feit, dat de prijzen van het vet steeds dalen, omdat er te veel gefokt wordt.

De beesten worden òf levend verzonden naar Duitschland, België en Frankrijk, òf voor ons eigen gebruik aangewend.

Kan het eerste geschieden, dan loopen de zaken goed; maar zoodra de uitvoer eenigszins hokt — en dit is ons dagelijksch brood — worden de prijzen zóó laag dat ons vee de kosten van het fokken bijna niet loont.

Moge dus de Regeering met krachtige middelen ter hulpe komen, al waren deze van tijdelijken aard, zooals in 1835, toen de loonen en vooral de levensstandaard veel lager waren dan thans. Dan voorwaar waren wij een flinken stap vooruit. Telkens antwoordt men ons dat reeds voor den landbouw zóó ontzettend veel is gedaan door landbouwonderwijs, landbouwcursussen, proefvelden, proefstations, landbouwscholen, enz.; voorwaar altemaal hoogst nuttige zaken, doch in den huidigen benarden toestand slechts palliatieven, die de kern der quaestie onaangeroerd laten.

Mogen wij niet wederom aan doovemans ooren kloppen, maar mogen al de argumenten en de vele redevoeringen der laatste dagen het effect hebben van de druppel water op den steen! Daarom helpe men, terwijl het nog tijd is, den landbouw en wat daarmede samenhangt niet met halve maatregelen, maar met zulke, die de kern van ons volk van een wissen ondergang mogen behoeden!

De heer HEEMSKERK: Ik behoef mijne verontschuldiging niet aan te bieden, dat ik na den Minister het woord heb gevraagd, want de toevloed van sprekers was zoo groot, dat er om zoo te zeggen geen aankomen aan was. Ik mag mij zeker daarover verblijden, omdat daarin het bewijs is gelegen dat ik mij niet geheel vergist heb, toen ik bij den aanvang van de algemeene beraadslagingen over de laatste Staatsbegrooting meende, ook het vraagstuk van onveranderde volharding in het vrijhandelstelsel ter sprake te mogen brengen.

Ik heb nu het voorrecht te kunnen beginnen met mijnen dank te betuigen aan den Minister van Buitenlandsche Zaken, dat hij, het standpunt der Regeering in deze uiteenzettende, zich geheel heeft onthouden van het uitoefenen van eenige pressie, en de zaak, gelijk trouwens de bedoeling van den voorsteller der motie is, objectief besproken kan worden.

In dezen stand van het debat wensch ik zooveel mogelijk te vermijden het treden in bijzonderheden, en hetgeen ik te zeggen heb in eenige hoofdpunten samen te vatten. De motie stelt aan de orde vier zaken

in hoofdzaak: 1°. beschermende graanrechten, 2°. beschermende rechten voor de industrie; 3°. wegneming van bescherming in omgekeerden zin, waaraan zou kunnen verbonden worden bescherming van eenige producten van de veeteelt, en 4°. fiscale rechten. Het is wellicht een bezwaar dat dit alles in de motie begrepen ligt, maar inderdaad dit alles ligt er in.

Nu wensch ik over het tweede punt, beschermende rechten voor de industrie heen te glijden. Ik erken, zoolang geen bepaalde voorstellen aan de orde zijn, bepaalt zich de motie tot de uitspraak, dat zoodanige bescherming niet absoluut verwerpelijk is. Ik vind te meer reden daar overheen te glijden, omdat waar de motie spreekt van „dringend geëischt", ik dat veeleer zou willen toepassen op de beschermende graanrechten dan op bescherming van industrie, al wil ik niet ontkennen dat ik die laatste tot op zekere hoogte wenschelijk acht. Ik kan er ook te gemakkelijk overheen glijden, omdat eigenlijk de Minister zich ook niet principieel tegen iedere bescherming van de industrie verklaard heeft. De uiteenzetting, die de Minister gaf van de grondgedachte van ons tarief, waarbij de Minister begon met deze trek: een recht van 5 pct. van gefabriceerde artikelen, wijst er reeds op dat de Minister, die er niet aan denkt het tarief in dit opzicht te verlagen, tegen eene matige bescherming geen principieel bezwaar oppert. En wanneer er sommige mochten zijn — ik weet dat de heer Cremer er niet ver af was — die meenen dat het voor de industrie altijd beter is in het geheel niet beschermd te zijn, daar zou ik slechts ter loops op een voorbeeld willen wijzen. Zou het inderdaad in het nadeel van het timmermansbedrijf en van het bedrijf der houtzagerij wezen wanneer een eenigszins beteekenend invoerrecht werd gelegd op gegroefde deelen? Het ligt voor de hand dat dit toch tot eenigen bloei van genoemde bedrijven zou kunnen medewerken.

Ik wil overigens, al zijn de veenderijen wellicht meer verwant aan den landbouw dan aan de industrie, in het voorbijgaan opmerken, dat men, de veenderij als voorbeeld aanhalende tegen bescherming, zich toch op een standpunt stelt dat nog niet zoo geheel en al als juist kan worden aangenomen. Daargelaten de vraag, of op het oogenblik protectie van de veenderijen een *dringende* eisch is, geloof ik dat men er niet af is wanneer men zegt: gij zoudt daarvoor een invoerrecht op de steenkolen moeten leggen. Is dit inderdaad waar, dat invoerrechten op steenkolen noodig zijn om de veenderijen te beschermen? Wat zou dit beteekenen? Dit, dat men zou wenschen dat in de fabrieken de steenkolen door turf vervangen werden.

Ik kan mij niet voorstellen dat iemand dit in ernst zou wenschen. Ik meen dat eerder een ander artikel voor de hand ligt, namelijk de briquetten.

Waarom moet er ter bescherming van de veenderijen een invoerrecht op steenkolen wezen en zou een recht op briquetten niet voldoende zijn?

Hiermede stap ik van de beschermende rechten voor de industrie af.

Ook over het derde punt kan ik met een paar opmerkingen volstaan: de wegneming van de bescherming in omgekeerden zin; het is niet alleen door den heer Zeilma, maar ook door den heer Zijp en door de Regeering zelve toegegeven, dat dit wenschelijk is Ik vermoed dus dat wij

binnenkort van de Regeering een wetsontwerp zullen zien, strekkende om dergelijke wijziging in ons tarief te brengen. De geachte afgevaardigden uit Zuidhorn en Enkhuizen hebben reeds op voorbeelden gewezen, zoodat ik mij van die moeite ontslagen kan rekenen.

Waar de heer Zijp aan dit punt zeker programma vastknoopt ten bate van den landbouw, hierin bestaande dat de lasten van den landbouw, moeten verminderd worden door afschaffing van tollen, door eene herziening van het Burgerlijk Wetboek, door de afschaffing van den accijns op het geslacht en het instellen van eene Rijkshypotheekbank, daar doe ik hem opmerken dat dit programma slechts een deel van den landbouw raakt, nl. de veeteelt.

Zoover het den accijns van het vleesch betreft, is dat duidelijk, en zoover het andere punten betreft, vloeit het hieruit voort, dat de graanbouw zich niet staande kan houden, en dat in de gedachtengang van den heer Zijp, die ook verkondigd is in de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, de graanbouw over boord geworpen moet worden.

En hoezeer ik geneigd ben de veeteelt te helpen, meen ik dat men moet trachten om èn veeteelt èn graanbouw te helpen.

Indien de veeteelt te helpen is door afschaffing van de tollen en wijziging van het Burgerlijk Wetboek, alsmede door eene Rijkshypotheekbank, de graanbouw alleen geholpen kan worden wanneer men zorgt dat er geld is om eenige pacht op te brengen. Wanneer het bedrijf zoo zeer is achteruitgegaan, dat er in het geheel geen pacht betaalt kan worden, helpen bepalingen van het Burgerlijk Wetboek niets.

Wordt de accijns op het vleesch afgeschaft, dan zal dat wederom geld kosten, tenzij de schatkist gestijfd wordt langs anderen weg; tot mijn genoegen vinden wenschen in die richting hier echter geen weerklank. Hoe zal men dus ooit zonder uitbreiding der invoerrechten met succes tot de afschaffing van den accijns op het vleesch kunnen komen? Hoe weinig juist de stelling is dat de graanrechten in strijd zijn met de belangen van de veeteelt, blijkt hier dus uit een schitterend voorbeeld. Integendeel moet worden gezegd, dat afschaffing van den accijns op het vleesch niet te verkrijgen is zonder graan- of andere invoerrechten, tenzij men het volk door directe belastingen zwaarder wil belasten, maar zulke snoode voornemens zal de Regeering immers niet koesteren.

Eene Rijkshypotheekbank, dit erken ik, kan ook zonder invoerrechten worden tot stand gebracht, en gelijk vroeger beveel ik die ook thans gaarne aan.

Ik kom thans tot het eerste punt dat in de omtie ligt besloten: de bescherming door graanrechten.

Tegen beschermende graanrechten heeft men schrikkelijke bezwaren aangevoerd. Vooreerst: duurte van brood. Kan men echter wel spreken van duur brood? Door een recht als verlangd wordt, zal toch de prijs van het brood niet stijgen boven den prijs van voor 2, 3 jaren, en ik heb de stelling nog niet hooren verkondigen, dat toen de broodprijs zoo onrustbarend hoog was. Over eene destijds bestaande duurte van het brood als oorzaak van ellende heb ik niet hooren klagen.

De Minister rekende uit dat eene bescherming van *f* 3 per hectoliter tarwe en van *f* 2 per hectoliter rogge aan het publiek jaarlijks 27½ millioen zou kosten.

Ik kan ook wel met millioenen rekenen. Bijv. wanneer 500 000 hectaren bouwland gemiddeld per jaar ƒ 60 ieder aan arbeidsloonen eischen, dan geeft dat een bedrag aan arbeidsloon van 30 millioen gulden. En wanneer het land niet op die wijze bewerkt kan worden gaan die 30 millioen verloren. Daar heb ik reeds 30 millioen gesteld tegenover de 27½ millioen van den Minister, waarbij nog komen de 6 millioen, die volgens de berekening van den Minister in de schatkist zullen komen.

Maar ik kan nog eene andere berekening maken.

Wanneer op 500 000 hectaren bouwland per 5 hectaren één arbeider met gezin noodig is, maar die arbeiders, doordien het land niet meer op die wijze bebouwd kan worden, tot werkloosheid komen en aan de bedeeling vervallen, dan zal dat, de bedeeling voor elk gezin op ƒ 300 per jaar gesteld, weder geven een cijfer van 30 millioen.

Indien deze cijfers al geen aanspraak kunnen maken op wiskunstige juistheid, toch vormen zij een element ter beoordeeling van de voorstelling van zaken zooals de Minister die gaf.

Er is nog iets. De Minister is opgekomen tegen een hoofdartikel in *De Standaard* van 22 Febr. jl. waarin heffing van fiscaal graanrecht wordt aanbevolen, op grond van het betoog dat de importeurs, dewijl zij het wel zoo zullen weten in te richten dat zij op de kosten van vervoer iets inhalen, of omdat zij misschien nu nog eene overmatige winst genieten, zullen zorgen dat zij, trots een matig recht, voor denzelfden prijs kunnen leveren, zoodat dat lage recht niet door de ingezetenen, maar door den buitenlander zal betaald worden.

De Minister verzet zich wel tegen dat artikel maar heeft, meen ik, toch de stelling die er aan ten grondslag ligt, niet wederlegd.

Wij lezen nu in dat artikel het volgende omtrent den loop der prijzen in Duitschland na 1879: „Eerst plotseling stijging op M. 20 in 1880, en zelfs tot M. 21,11 in 1881, maar daarna, *in weerwil van het geheven recht*, volgende gestadige daling. Van M. 21 tot M. 15,35 in 1885. En voorts in weerwil van den toen op M. 3 verhoogden tol, stond de prijs op M. 14,66 in 1886, en op M. 13,47 in 1887; om eerst daarna, onder den invloed van den tol van M. 5, op M. 15,09 in 1888, op M. 16,86 in 1889 en M. 17,17 in 1890 te stijgen." Ik heb mij veroorloofd die cijfers even voor te lezen, omdat ik er eene enkele opmerking aan wensch vast te knoopen. De Minister zal wellicht zeggen: gij zult wel gezien hebben, dat uit die cijfers moeilijk valt af te leiden dat het geheele invoerrecht door de importeurs is betaald; andere factoren moeten er zijn geweest, waardoor in weerwil van de tolrechten de prijs is blijven dalen.

Juist, maar nu is mijne opmerking deze, dat het dus zou kunnen gebeuren dat wanneer een matig recht op de granen wordt gelegd, de oorzaken die tot nu toe de prijzen hebben gedrukt, blijven doorwerken en uit dien hoofde het graanrecht niet ten gevolge heeft eene daaraan geëvenredigde stijging van graan- en broodprijzen. Dan werkt dat recht dus niet beschermend, zal men zeggen. Volkomen juist, in dien zin dat de landbouw daardoor niet in *beter* conditie komt, maar het graanrecht werkt dan toch wel beschermend in zoover, dat de landbouw in dezelfde conditie wordt gelaten, waarin hij op het oogenblik verkeert, omdat het graanrecht dan de daling, die plaats heeft, een weinig tem-

pert. Wanneer men aan het argument omtrent den broodprijs nu niet *deze* wending geeft, dat zelfs zulk een *tempering* eene ramp zou zijn voor het volk, dan mag ik vragen: indien er eenige reden is om aan te nemen dat de deprecieerende oorzaken zullen doorwerken, zou dit dan niet reeds reden genoeg zijn om graanrecht te heffen, opdat de toestand niet erger wordt dan hij op het oogenblik is.

Ik erken dat daarmede het kwaad niet genezen wordt, maar wij zullen daardoor toch voor verergering worden behoed en in elk geval blijkt het argument aangaande de dure broodprijzen buitengewoon veel minder waarde te hebben, dan het oppervlakkig beschouwd scheen.

Maar ik heb nog een andere bedenking aangaande dat argument aan te voeren. Hebben degenen die dat argument te berde brengen het wel goed doordacht? Wenschen zij inderdaad dat de prijs van het graan niet een weinig zal stijgen? Ik meen dat er zeer goede reden is om dit te betwijfelen.

Verscheidene tegenstanders van graanrechten zeggen: geen graanrecht, maar overgang tot het bimetallisme. En in de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, waar het hoofdbestuur gestemd was tegen graanrechten, noodigde dit, toen in de vergadering van 17 December 1874 moest besproken worden een voorstel van de afdeeling Haarlemmermeer aangaande de heffing van graanrechten, eerst den Staatsraad jhr. Rochussen uit om te spreken over het bimetallisme. Deze heeft toen met klem van redenen aangetoond, welk een ramp het was dat de boeren zoo weinig geld voor hun producten konden bekomen. Dat vond men in die vergadering heel mooi, ook de heer de Boer, die eenige waardeerende en bewonderende woorden tot den spreker richtte. Maar toen men op de graanrechten kwam, was men van eene andere meening; toen was men bang voor de stijging van brood- en veevoederprijzen.

Dat is toch zeer merkwaardig en daaruit blijkt, dat het argument van die broodprijzen voor een zeer belangrijk deel een gelegenheids-argument is, want wanneer men dezelfde menschen die het aanvoeren, brengt op het bimetallisme, dan komen zij tot eene andere conclusie. Het argument van de broodprijzen moest tot deze conclusie leiden dat al het geklaag van den heer Rochussen over de Duitsche muntwet is ongefundeerd en dat men dankbaar moet zijn voor de depreciatie van het zilver, die dan een zegen moet geacht worden voor ons land en volk. En deze laatste stelling heb ik nooit hooren verkondigen noch bemerkt dat iemand haar aandurft, of het moest zijn de geachte afgevaardigde uit Zaandam van ll. Vrijdag, niet het lid van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw van 17 December 1894. Ik geloof inderdaad dat die geachte afgevaardigde een goed eind op weg is om te beweren, dat alle prijzen zooveel mogelijk moeten gedrukt worden. Daarover zoo aanstonds

Nu stel ik tegenover het argument van de dure broodprijzen dit: er is eenig beschermend graanrecht noodig opdat de graanbouw niet geheel en al ten onder ga. Het argument van den duren broodprijs zou onder zekere omstandigheden ook bij mij zwaar kunnen wegen, wanneer nl. de graanbouw in bloeienden toestand verkeerde en men wenschte, opdat de boer nog meer zoude verdienen, een recht op graan te heffen. Dan zou ik zeggen: gij hebt volkomen gelijk om over duren broodprijs te gaan spreken.

Doch hier hebben wij te doen met een recht om te voorkomen den

ondergang van den graanbouw. Overdrijf ik hiermede? Ik raadpleeg liefst deskundigen in zulke aangelegenheden. Zoo haal ik dus hier aan het lid van het hoofdbestuur van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, den heer P. J. A. de Bruyne, die naar aanleiding van het voorstel van de afdeeling Haarlemmermeer een zeer uitvoerig praeadvies namens het bestuur van de vergadering uitbracht. Welke was de grondgedachte van dat praeadvies? Eenvoudig deze: De graanboeren zijn in een moeielijke positie, doch als zij hun bedrijf niet kunnen volhouden, dan moeten zij maar andere gewassen gaan verbouwen, als suiker, aardappelen, uien en dergelijke. Er staat uitdrukkelijk: „Moet de graanbouw dus grootendeels worden opgeheven, wat blijft er dan voor den Nederlandschen boer over om te doen?" Over de teelt van uien zal ik niet veel zeggen: wanneer deze algemeen werd, betwijfel ik of men daarvan wel zoo gediend zoude zijn. Maar merkwaardig is het dat gewezen wordt op de teelt van suiker. Dat toch is een beschermd artikel; de bescherming komt den boer wel niet voldoende ten goede en, naar mijne meening, nog te veel den fabrikant, maar opmerkelijk is het dat men den graanboer die het opgeeft verwijst naar een *beschermd* artikel.

Nu blijft het altijd de vraag — ik zal er nu niet veel over uitweiden — of omzetting van graanland, in land voor de teelt van andere gewassen geschikt, wel altijd mogelijk is. Moet men niet steeds bedenken dat de graanboer in den regel wisselbouw bedrijft? Eén jaar zal hij aardappelen telen, om volgende jaren weer groenten te kunnen verbouwen. Het is dus duidelijk dat het hier niet alleen de vraag geldt: zal de graanbouw moeten worden opgegeven? maar dat ook de teelt van andere gewassen, die dan toch ook den wisselbouw van noode hebben, met het vallen van den graanbouw wordt bedreigd.

De Minister van Buitenlandsche Zaken zegt: hoe het zij, er moet goedkoop graan zijn. De Minister beroept zich op een adres uit Lunteren, waarin staat dat het zand behoefte heeft aan goedkoop graan. Men kan met zand nog heel wat anders doen; men kan er bijv. boekweit op verbouwen. En wanneer dan niet alleen een invoerrecht op tarwe werd geheven, maar ook op boekweit, dan zou die cultuur ook loonend kunnen zijn, wat nu het geval niet is. Ontginning van zandgronden zou daardoor kunnen bevorderd worden. Ik geloof dat het beroep van den Minister op de behoeften van het zand allerminst een argument is tegen het heffen van graanrechten.

En wanneer men in plaats van graanbouw zal hebben gekregen de teelt van enkele andere gewassen, zal deze dan ook weder niet door overproductie onmogelijk worden gemaakt? Men zal op eenige plaatsen den graanbouw door veeteelt gaan vervangen. Maar het gevaar bestaat al wederom, dat men in de veeteelt overproductie verkrijgt. Dat gevaar is niet zoo hersenschimmig, en op het voetspoor van den geachten afgevaardigde uit Zierikzee zal ik hier geen geleerdheid bijhalen, maar eenvoudig iets mededeelen, wat mij gisteren onder de oogen kwam, namelijk eene aanbieding uit Winterswijk van iemand, die varkensvleesch wilde verkoopen, welke aanbieding aldus begon:

„De hokken nog vol varkens hebbende, waarin wegens de langdurige sluiting der grenzen tegen lage prijzen geen aftrek is, neem ik de vrijheid tot proef te offreeren: puik prima varkensvleesch, versche hammetjes, ribben, à 70 cts het kilo, versch spek 50 cts het kilo."

Dit is eene kleine illustratie, hoe men ook met varkens en runderen ten slotte verlegen kan zitten en hoe het voor den veeboer geen voordeel is, wanneer gij te veel landbouwers verwijst naar de veeteelt.

Ten bewijze dat inderdaad de graanbouw met ondergang bedreigd wordt, zou ik mij nog kunnen beroepen op een adres uit Barsingerhorn en Wieringerwaard, waarin wordt aangetoond hoe de graancultuur ook zelfs voor den boer die niet belast is met pacht of hypotheekrente, niet meer voldoende oplevert om zich te onderhouden; maar ik geloof dat aan een dergelijk betoog geene behoefte meer bestaat.

Nu komt men echter met het bezwaar: het zal strekken ten bate van den landheer, terwijl men zegt iets te willen doen voor den boer. Dit is betoogd door de heeren de Beaufort en de Lange en door den Minister van Buitenlandsche Zaken.

Doch vooreerst vergeet men hier eene belangrijke categorie van boeren namelijk hen, die wel eigengeërfden zijn, doch hypotheek op hun land hebben, en die eenvoudig, wanneer zij niet meer winst maken dan op het oogenblik, de rente niet kunnen betalen en uit dien hoofde reeds — omdat een hypotheekhouder niet rustig kan afwachten — met onmiddellijken ondergang bedreigd worden.

Maar deze gansche beschouwing zou ook dan slechts juist zijn, wanneer de staat van zaken zóó was, dat de boer nog eenige pacht kon betalen, maar wanneer hij dit niet meer kan doen wordt het anders.

Nu heeft de heer de Boer ons eene zeer ver strekkende perspectief geopend, eene perspectief om van te duizelen; maar toch geloof ik, dat wij den blik daarheen moeten richten, omdat het werkelijk verband houdt met hetgeen gevolg kan zijn van de voortdurend lage graanprijzen.

Waarop komt de stelling van den heer de Boer eigenlijk neer? Het is goed, zegt hij, dat de prijzen zoo laag worden, dan wordt ook het land zoo laag in prijs, dat het geene waarde meer heeft. Ja, hij heeft zelfs gezegd, dat het verkeerd was, dat het land geacht werd eene kapitaalswaarde te bezitten.

Nu meen ik, dat het perspectief dit is: het land moet uit de handen van hen, die het land alleen als kapitaal hebben zonder het zelf te gebruiken. Men moet hun land onteigenen, zooals dit ten aanzien van niet of op niet nuttige wijze gebruikt land werd voorgesteld, in het wetsontwerp van den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken, toen hij nog lid van deze Kamer was. Het verpachten moest volgens den heer de Boer worden gelijkgesteld met niet gebruiken en moest worden een grond tot onteigening. Het is duidelijk, dat de geachte spreker dit vastknoopt aan eene duurzame daling der prijzen, want wanneer het land nog waarde heeft, wie zou dan anders deze onteigening betalen? Er is wel eens sprake geweest van eene andere onteigening, ook voorkomende in het voorstel-van Houten, namelijk, de onteigening van grond om stadsgemeenten heen, opdat arbeiders, die in de stad werken, een stukje tuin bij hun huisje zouden hebben ten einde daardoor, behalve hun loon, iets er bij te kunnen verdienen. Dit is eene onteigening op veel beperkter schaal, die niet tot de onmogelijkheden behoort.

Maar eene onteigening van alle land, dat verpacht wordt, om dit te brengen in handen van eigengeërfden, zou zijn eene onteigening op zeer groote schaal en die alleen kan gebeuren wanneer het land in het geheel geene waarde meer heeft.

Stelt men zich nu voor, dat de landheeren eenvoudig dien weg zullen opgaan; dat zij het land volkomen waardeloos zullen maken en er zich bij zullen neerleggen, om van het land niets ter wereld te trekken?

De geachte afgevaardigde uit Zwolle heeft reeds den geachten afgevaardigde uit Zaandam op dit punt van antwoord gediend.

De geachte afgevaardigde uit Zwolle zegt: de landheeren zullen, wanneer zij niet meer met voordeel kunnen verpachten, het land in eigen exploitatie nemen.

Men kan dit ook van geheel andere zijde betoogd vinden, namelijk in een artikel van dr. Vitus Bruinsma, in de *Vragen des Tijds*, 1894, bladz. 357: „Hoe is Friesland te helpen?" Men vindt daar onder meer het volgende: „De waarheid is, dat de stelling, die door velen als axioma wordt aangenomen, dat een zoo groot mogelijke opbrengst van den grond *altijd* in het belang van den eigenaar zou zijn, lang niet altijd juist is. De eigenaar, die niet zelf den grond bebouwt, maar voor wien zijn bezittingen niets anders zijn dan een rentegevend kapitaal, heeft belang bij eene zoo groot mogelijke *netto-opbrengst* van den grond, bij een zoo hoog mogelijke waarde van den coupon, dien hij als het ware jaarlijks van zijn effect afsnijdt, maar dit is niet wat wij, in het belang van het algemeen oordeelende, *de* opbrengst mogen noemen.

„Ziedaar een aantal hectaren slecht grasland, zooals er zoo vele in Friesland zijn. De eigenaar trekt er jaarlijks eenige duizenden guldens van, door het als hooiland te verhuren. Men stelt hem voor, er bouwland van te maken. Hij zet zich ter berekening van de kosten der verandering, gaat na hoe de huurprijzen van bouwland staan, en komt tot het besluit, dat, als de rente van het aan te wenden kapitaal er bij in rekening gebracht wordt, hij ten slotte geen half percent meer van zijn geld zal maken, maar in het gunstigste geval slechts evenveel als thans. Hij weigert."

En zoo wordt verder betoogd, hoe op die wijze in Friesland veel slecht hooiland zou kunnen worden omgezet tot goed bouwland, maar dat dit niet geschiedt omdat de eigenaar, wanneer hij het slechte hooiland zoo laat als het is, nog eenige rente kan maken, terwijl hij geene rente maakt wanneer hij het slechte hooiland in goed bouwland omzet.

Nu trekt de heer Vitus Bruinsma daaruit de conclusie, dat het land in handen der gemeente moet gebracht worden, maar ik meen, dat eene andere conclusie meer voor de hand ligt, dat men namelijk moet heffen zoodanige graanrechten, dat het voordeeliger wordt voor de eigenaars van hun land bouwland te maken. En dan hebben wij hier niet, waarvan de heer de Beaufort sprak, omzet van weiland in bouwland, maar van slecht hooiland, wat bijna geen arbeid geeft, in goed bouwland.

En het aangevoerde door den geachten afgevaardigde uit Zwolle, èn het aangevoerde door dr. Vitus Bruinsma wijst er op, dat de grondeigenaren zich niet zullen laten executeeren op de wijze, die de heer de Boer voorstelde, en dat wij niet zullen krijgen eigengeërfde boeren op de wijze zooals door den heer de Boer bedoeld is.

Nu geloof ik nog dit te mogen zeggen, dat wanneer men langs den weg, welken de heer de Boer voorstelt, zou moeten komen tot eigengeërfden, men hiertoe dan in ieder geval niet anders zou kunnen komen dan na eene zware crisis en groote rampen.

Van den eigengeërfden boerenstand ben ik ook een groot voorstander, en met genoegen heb ik het vernomen, dat ook de Minister van Buitenlandsche Zaken daarmede instemt, maar mij dunkt, dat het rationeeler is om aan den pachter de gelegenheid te geven, wanneer het land goed bebouwd is en hij behoorlijke winst maakt, eigenaar te worden, ook al moet hij daarvoor eenig geld opnemen.

Bij den weg, dien de heer de Boer voorstelt, weet ik niet hoe de boeren aan geld zouden moeten komen om eigengeërfd te worden, want die het niet zijn, en het mochten verlangen, zullen in den regel geen menschen zijn die bijzonder rijk zijn, en het land, dat zij zullen moeten krijgen, zal niet zooveel opbrengen dat zij daarvan nog eenige winst kunnen maken.

Hoe zal het hun dan mogelijk zijn eenig krediet te krijgen voor aankoop van land? Hoezeer ik dus meen, dat het doel om te komen tot een eigengeërfden boerenstand, een goed doel is, meen ik dat de weg, dien hij wil volgen, niet de weg is die daartoe leiden moet.

De Minister van Buitenlandsche Zaken, bij de bespreking van de rede van den heer de Boer het door dien geachten spreker geopend perspectief ter zijde latende, heeft uit de rede wel gereleveerd den wensch tot nadere wettelijke regeling van het pachtcontract. Ik kan dien wensch geheel beamen en ik vernam met genoegen, dat de Minister er geen bezwaar tegen heeft. Men kan dus zeker binnenkort een voorstel van de Regeering in dien zin te gemoet zien.

Maar wat baat dit, als er geen geld is om de pacht te betalen? Aan de herziening van het pachtcontract moet gepaard gaan eenige bescherming van den landbouw, anders wordt de landeigenaar genoodzaakt den pachter te ontslaan, want *dat* gevaar dreigt, en daarom is het niet juist dat graanrechten uitsluitend in het belang zijn van de grondeigenaren en niet in het belang van de pachters. En als de weg van den heer de Boer niet is een gezonde weg om een eigengeërfden boerenstand te verkrijgen, in zoover geloof ik dat hij gelijk heeft en zijne woorden behartiging verdienen door de overige tegenstanders van de motie, dat de loop van zaken er toe zal leiden, dat de waarde van het land nog meer zal dalen en dit zijne kapitaalswaarde zal verliezen. Maar dan zou ik wel aan de andere tegenstanders van de motie, bijv. aan den Minister en aan den geachten spreker uit Amsterdam, den heer de Beaufort, de vraag willen stellen: hoe zij zich de toekomst denken. Welke denkbare oplossing van de crisis stellen zij zich voor? Want dat is de vraag waarvoor wij gesteld worden. Wil men dat de landbouw die crisis zal doormaken, dat de pachters zullen ontslagen worden, dat de graanbouw onmogelijk zal worden, dat men andere cultures zal zoeken of zich onledig zal houden met veeteelt, risqueerende dat door de sluiting der grenzen ook overproductie van vee zal ontstaan, terwijl men niettemin ook weigert iedere bescherming van binnenlandsche boter of verdere bescherming van andere zuivelproducten?

Hoe denkt men door de crisis heen te komen? Durft men met het oog op die crisis, die voor de deur staat, volhouden, dat de geheele zaak goed te maken is door te zeggen: de broodprijzen moeten zoo laag mogelijk zijn? Durft men die crisis aan of weet men aannemelijke gronden aan te voeren, dat het denkbeeld van den heer de Boer in ieder opzicht onjuist is en dat die crisis niet voor de deur staat?

Nu nog een zeer kort woord over den rechtsgrond van de protectie. Op dit punt zal tusschen den Minister van Buitenlandsche Zaken en mij de vrede gemakkelijker gesloten kunnen worden dan het scheen op 6 December, toen de Minister meende dat de rechtsgrond van de protectie gelegen is in een recht op arbeid, en dat men niet ver af is van de ateliers nationaux van 1848. Nieuw was dit denkbeeld niet. Het was reeds 40 jaren geleden bij een verwant onderwerp aangevoerd door een toenmalig liberaal afgevaardigde, den baren van Zuylen van Nyevelt, hetgeen echter protest uitlokte van de zijde van Groen van Prinsterer. Weinig leed deed mij de opvatting overigens van den Minister; ik vond het integendeel tamelijk pikant, dat de geachte afgevaardigde uit Nijmegen en zijne vrienden beschuldigd werden, zich te bevinden op socialistischen weg.

Maar is dit inderdaad juist? Ik mag dit met te meer vertrouwen vragen, omdat thans de Minister eindelijk getoond heeft te begrijpen dat er een andere rechtsgrond is; niet dat van Staatswege arbeid moet verschaft worden, maar deze, dat de overheid goede zorg moet aanwenden voor de belangen der verschillende elementen van het volk. Dit is in hoofdzaak, waar het op aankomt, wanneer bescherming gevraagd wordt: De taak der overheid is de goeden te beschermen en de kwaden te straffen, en dit is ook de rechtsgrond der belastingen, zooals wij lezen in Rom. XIII. Want, zoo staat daar geschreven, omdat de overheid daarin gedurig bezig is, *daarom* betaalt gij ook schatting. Nu wijst dit toch hierop, dat men bij de keuze van belastingen — en bij alle belastingen vordert men dat de ingezetenen iets betalen — zeer nauwkeurig moet nagaan, of zij van dien aard zijn, dat zij de goede elementen in het volk het leven gemakkelijker maken, hem beschermen, of dat zij die goede elementen belemmeren in hun nuttigen werkkring. En wanneer belastingen gedeeltelijk door het buitenland worden opgebracht en daarenboven ten gevolge hebben dat daardoor nuttig werk met des te meer vrucht zal kunnen worden verricht, dan, geloof ik, houdt men zich aan datgene wat de taak der overheid is, en tevens aan datgene wat den rechtsgrond van de belastingen uitmaakt.

Dit heeft niets te maken met verschaffing van arbeid van overheidswegen, als ware de overheid eene voorzienigheid die alles kan uitdeelen en over onuitputtelijke bronnen beschikt. Wanneer dan ook de heer de Beaufort (Amsterdam) spreekt van Staatssocialisme en daarmede vermoedelijk eene dergelijke bedoeling heeft als de Minister van Buitenlandsche Zaken op 6 December j.l., met zijne herinnering aan de *ateliers nationaux*, dan meen ik dat die geachte afgevaardigde in het hier door mij aangevoerde tevens zijne beantwoording kan vinden.

Daarbij zou alleen nog kunnen gevraagd worden, of het begrip van Staatssocialisme wel een volkomen helder gedefinieerd begrip is.

Het spreekt vanzelf, dat de vraag of de bescherming moet worden aangebracht, steeds op practische wijze dient te worden opgelost.

Men kan zoo beschermen dat men in het leven snijdt en andere deelen des volks ernstig kwetst. Is het echter te doen zekere takken van bedrijf voor ondergang te bewaren, dan moet men niet al te spoedig gereed zijn met het uitmeten der nadeelen, want als de graanbouw te gronde gaat en velen moeten daardoor bedeeld worden, dan is daarvan groote schade niet slechts voor een deel des volks maar voor het

geheele volk te vreezen. Op dat gebied komt men bijna altijd aan met algemeene stellingen, gelijk de geachte afgevaardigde uit Amsterdam, die ons voorspiegelde dat eigenlijk de verschillende takken van bedrijf gezamenlijk wel altijd even sterk zullen blijven: als minder wordt uitgevoerd zal ook de invoer minder zijn. Ik mag hier echter herinneren aan het boekje van ons medelid Harte: „Vrijhandel en bescherming", waarin die los daarheen geworpen stelling tot een afzonderlijk onderwerp van onderzoek wordt gemaakt.

Men leest daaromtrent in dat boek, op bladz. 99: „In de beschermingsperiode 1880—1887 (in Duitschland), bedroeg de invoer van grondstoffen en fabrikaten (uitgenomen edele metalen), werkelijk M. 4 619 648 000 *minder* dan in de vrijhandelsperiode 1872—1879. *Volgens het I.-U.-argument*, moest de uitvoer (die in 1872—1879 M. 20 395 536 000 had bedragen) nu ook met M. 4 619 648 000 en dus tot M. 15 775 888 000 dalen. *Juist het tegendeel geschiedde*; in weerwil van de vermindering van den invoer is de uitvoer in 1880—1887 tot M. 24 506 796 000 en dus met M. 4 111 260 000 *gestegen*. Eene misrekening voor het in- en uitvoerargument van niet minder dan M. 8 730 908 000!"

Mij dunkt die cijfers wijzen op geheel iets anders en wel hierop dat, wanneer de invoer daalt, de uitvoer kan vermeerderen, omdat er minder geld naar het buitenland gaat en men meer geld heeft om in het binnenland te doen verwerken.

Wanneer de heer de Lange hier spreekt van een muur, dien men zich denkt dat om het land zou worden getrokken met eene steeds arbeidlustige nijverheid, waarbij zou verbonden zijn een koopkrachtig publiek, dan geloof ik dat er wel eenig gevaar is voor dien muur, wanneer wij ons geheel en al van uitbreiding van het tarief van invoerrechten onthouden. Dan trekt het buitenland een muur om ons. Trouwens die muur is er reeds, waardoor onze producenten over het geheel genomen op het binnenlandsch publiek aangewezen worden. Wanneer wij bovendien het buitenland toelaten om ons met allerlei artikelen te overstroomen, zoodat onze binnenlandsche consumenten koopen hetgeen uit het buitenland komt, dan worden dezen daardoor te minder koopkrachtig om hetgeen het binnenland produceert te koopen. Wij hebben dien muur en kunnen dien niet wegnemen. Maar laat ons dus zoo te werk gaan dat wij in het binnenland koopkrachtige consumenten hebben. Dat is wat in den nood der tijden den doorslag moet geven bij de vraag: eischt de zorg, die men voor gezonde krachten in de maatschappij moet hebben, dat tot uitbreiding van het tarief van invoerrechten wordt overgegaan? Ik meen dat dit ten aanzien van de graanrechten speciaal geëischt wordt door den nood waarin de landbouw verkeert.

Eindelijk het laatste punt waarop de motie de aandacht vestigt, de fiscale rechten. Daarover zal ik zeer kort zijn.

Er is reeds aan herinnerd hoe in *de Standaard* betoogd is, dat men een fiscaal recht kan heffen zonder de prijzen te verhoogen. Ik zou willen vragen: wat is daar tegen? Er is intusschen wel eenige bedenking te maken ten opzichte van het opnemen van de fiscale rechten in deze motie. Ik erken volkomen met den voorsteller, dat tot verbetering aan den toestand van den landbouw een graanrecht op het oogenblik dringend geëischt is. Ook ben ik het met hem eens dat vermeerdering van de opbrengst van het tarief van in- en uitvoerrechten noodzakelijk is,

maar ik zou niet het woord „dringend" daaraan zoo nadrukkelijk durven verbinden. In hoever het een dringende eisch is om het budget te doen sluiten, weet de Minister van Financiën beter dan wij, maar het is hier minder te doen om het budget van het tegenwoordige, als wel om dat van de toekomst. Wanneer men niet ongeregeld wil laten het vraagstuk van de pensionneering van de arbeiders, waarbij wel eenige uitgaven van Staatswege noodig zullen zijn; wanneer men den toestand van de gemeente-financiën en den eisch des rechts ten aanzien van het onderwijs onder de oogen wil zien; — wanneer men er ernstig over denkt den vleeschaccijns af te schaffen en die schandelijke bron van inkomst: de Staatsloterij — dan heeft men natuurlijk geld noodig, en daarvoor zal men invoerrechten moeten heffen, die, zooals blijkt uit het aangevoerde, ook aan de arbeiders gedeeltelijk direct ten goede zullen komen en gedeeltelijk indirect door den beteren oeconomischen toestand van het volk.

Wil men dien weg op, dan is het absoluut noodzakelijk zich gelden te verschaffen door uitbreiding der invoerrechten, tenzij de Regeering eene belangrijke uitbreiding der directe belastingen zou willen, hetgeen ik vrees dat de welvaart der natie ernstig zou drukken; maar tot nu toe heeft de Regeering daaraan niet gedacht. Maar deze noodzakelijkheid is eene zaak voor de toekomst.

Dat is eene reserve, die ik meende te moeten maken, maar die mij niet zal weerhouden vóór de motie te stemmen; — eene motie is geen wetsartikel, maar een wensch, en ik meen dat er reden is om in 't algemeen een wensch uit te spreken in den geest van de motie. Wordt de motie verworpen — wat niet onmogelijk is — dan zal het gevoerde debat toch van groote beteekenis blijven.

Ik geloof dat het voor weinige jaren niet mogelijk zou geweest zijn dergelijk debat hier te houden, en al hebben de voorstanders van het absoluut vrijhandelsstelsel hier zeer schoone redevoeringen gehouden, zij zijn, ondanks zij zich krachtig verdedigd hebben, een eind aan het wijken gebracht, en in minder gunstige positie dan vroeger, al ware het slechts door de verklaring van den Minister, dat het practische meer gold eene quaestie van opportuniteit, dan eene vraag van beginsel.

De vraag was slechts of dringende nood maatregelen van bescherming vorderde. Ik meen eenige bewijzen te hebben bijgebracht dat die dringende nood werkelijk aanwezig is.

De heer TIJDENS: Nu van alle kanten de zaak van beschermende rechten in deze Kamer is besproken, zou het tijd verspillen zijn, indien ik de motie nog eens in het algemeen verdedigde.

Ik zal dan ook slechts uit eenige redevoeringen een paar grepen doen, om te doen zien dat lang niet alles wat hier over vrijhandel is aangevoerd, steekhoudend is.

Daarbij neem ik tot uitgangspunt, dat deel van de redevoering van den heer de Boer, waar hij — zooals ik uit de bladen zag, met instemming van de Regeering — meende aan te toonen dat verandering van bouw- in graanland niet leidt tot minder arbeid.

Hij doet dit door twee landbouwdorpen tegen elkaar over te stellen, waar geen ander middel van bestaan als veeteelt en landbouw wordt uitgeoefend, en komt dan tot de conclusie, dat in dorpen waar veehou-

derij wordt gedreven, per hectare meer menschen leven dan in graanbouwende dorpen van gelijke groote.

Ik heb mij afgevraagd, of de geachte spreker zijne conclusiën niet trekt uit gegevens, die voor de onderhavige zaak in het geheel niet passen.

Bij eenig nadenken moet dit dadelijk in het oog springen. Indien namelijk eene dergelijke vergelijking mogelijk was, zou men ook het dorp der dorpen, 's-Gravenhage, kunnen stellen bijv. tegenover Loosduinen. Deze vergelijking gaat natuurlijk in het geheel niet op; ik geef ze dan ook slechts om te doen zien tot welke consequenties eene dergelijke redeneering moet leiden.

Het gewicht echter dat men vooral aan dit deel van 's heeren de Boer's redevoering hechtte verplicht mij het hierbij niet te laten. Ik wil er daarom nog dit van zeggen, dat men wegens verschillende redenen, die ik, ook om geen ergernis te wekken, niet zal noemen, maar die ieder kent, steden en dorpen in de beide Hollanden niet mag vergelijken met steden en dorpen in de andere deelen van ons land. De heer de Boer had bijv. weidedistricten in Friesland tegen bouwdistricten in Groningen moeten stellen om eenigen schijn voor eene gemotiveerde conclusie te krijgen. Ik zeg eenigen schijn, want dergelijke vergelijking kan nooit eene goede uitkomst geven. Bijv., de gemeenten A en B hebben eene even groote oppervlakte. A bestaat uit groenland, B uit bouwland. In A wonen kleine renteniers, de eigenaars der groenplaatsen, hunne hypotheekhouders, manufacturiers, winkeliers, slagers enz. In B wonen alleen de boeren en hunne arbeiders met een enkel voor het vak onmisbaar ambachtsman. Nu is het toch te dwaas hieruit de gevolgtrekking te maken, dat op het groenland in A meer menschen werk vinden als op het bouwland in B. Maar laat ik ten overvloede met cijfers aantoonen, dat dit dan ook geenszins het geval is.

Een groenplaats van 50 H.A. — ik neem het voor mij ongunstige geval, namelijk dat er boter en kaas gemaakt wordt — kan gemakkelijk gedreven worden door 1 arbeider, 1 knecht en 2 dienstmeiden.

Het loon van den arbeider stel ik op	*f* 400
„ „ 1 knecht	„ 150
„ „ 2 dienstmeisjes	„ 160
voor het maaien van 20 H.A. hooi 2 sneden	„ 240
drogen en inhalen van hooi	„ 160
aan ambachtslieden	„ 200
vervoer boter en kaas	„ 300
kosten verkoop en vervoer vee	„ 150
	f 1760

Laat ons nu eens zien hoe groot de uitgaven van eene bouwplaats van gelijke grootte zijn:

2 knechten en 2 dienstmeisjes	*f* 450
4 arbeiders tijdelijk geholpen door 4 vrouwen en 4 jongens	„ 1800
werkloon stoomdorschmachine	„ 180
persen en vervoer van 100 000 KG. stroo à *f* 2,50 per 1000 KG.	„ 250
700 000 KG. carton, werkloon daarvoor uit te geven	„ 400

vervoer van 700 000 KG. carton naar Londen, werkloon daarbij verricht . . . . f 100
werkloon aan het vervoer van 1500 HL. graan naar de eerste marktplaats. . . . . f 100
aan ambachtslieden werkloon. . . . . f 800

f 4080
1760

een verschil dus van . . . . f 2320

dus per H.A. meer . . . . f 46

Ik zal hier niet nader uiteen zetten welke noodlottige gevolgen verandering van bouw- in groenland met zich brengt, ze liggen voor ieder bloot.

In de tweede plaats, een enkel woord aan den heer Heldt.

Hem antwoord ik dat inderdaad de oeconomische leer van vraag en aanbod in den landbouw niet altijd geldt: zelfs geldt die tot op dezen tijd slechts bij uitzondering. Want de boer denkt meer en beter om de belangen van zijn werkvolk dan de geachte spreker is ingelicht. Ik moet dan ook alleen aan de omgeving waarin de heer Heldt zich blijkbaar in Groningen heeft bevonden, die hem ons boeren zoo harteloos en zwart geteekend heeft, zijn ongunstig oordeel over ons toeschrijven. 't Is voor mij echter minder gepast goeds van het platteland tegenover slechts in de steden te stellen. Wie er meer van weten wil sta ik zoodra de Kamer uiteengaat iederen dag ter plaatse ten dienste.

Ik merk alleen nog op dat deze en deze alleen de weg is om tot een juist oordeel te komen; niet kan men dit vormen op volksvergaderingen, waar de heer Heldt zijne kennis van plattelandstoestanden opdeed.

Bepaald op misverstand berustend noem ik de bewering van den geachten spreker, dat tusschen 1880 en 1890 bijzondere vraag naar arbeidskracht de arbeidsloonen op de hoogte heeft gehouden. Tusschen 1880 en 1890 is er in Groningen geen enkel werk van eenig belang uitgevoerd, tenzij men het locaal baantje Groningen-Delfzijl als zoodanig wil beschouwen.

De heer HELDT: Ik heb gesproken over de jaren tusschen 1870 en 1880.

De heer TIJDENS: De heer Heldt roept mij toe, dat hij gesproken heeft over de jaren 1870 tot 1880, maar dan hebben de bladen hem alle verkeerd verstaan. Doch ook in die jaren zijn slechts enkele werken uitgevoerd: in 1872 de afsluiting van het Reitdiep en het Eemskanaal en de indijking van den Reinerwolderpolder in 1874, het verschil doet tot mijn betoog niet af, ik meen het daarom onveranderd te kunnen voortzetten.

Overigens geloof ik gaarne dat de een of andere leuke boer op 's heeren Heldts naïve vraag of hij bij groote opbrengst meer loon zou geven, ontkennend geantwoord heeft en kan ik hem verzekeren dat

door machines de werkzaamheden in het landbouwbedrijf niet zijn verminderd maar vermeerderd.

Onverklaarbaar is mij ook de redeneering dat als er meer werk komt, de tegenwoordig overvloedige werkkrachten toch geen arbeid zullen vinden. De zaak ligt zoo voor de hand dat ik er niet op heb in te gaan.

Overigens geloof ik dat ook de zuivelbereiding binnenkort bescherming noodig zal hebben.

Ik heb dit nog voor eenige dagen in Engeland eenigermate kunnen nagaan en ontving ten overvloede daarover den volgenden brief:

„Volgens uw verlangen heb ik heden aan bovenstaand adres laten zenden drie pakjes boter (New-Zealand), zooals die hier ad 50 cents per Engelsch pond in de winkels over de toonbank verkocht wordt. Dat is dus p. m. *f* 1,10 *per kilo.*

Deze qualiteit boter, die *absoluut* zuiver is, wordt hier wekelijks in booten van Nieuw-Zeeland aangevoerd, welke gemiddeld in *elke boot* van dertig tot veertig duizend kisten hebben, *iedere kist* heeft netto 56 lbs inhoud, dus p. m. 25½ kilo's.

„Alle winkels verkoopen deze boter van begin November tot einde April, maar ze komt ook thans gedurende den zomer, maar wordt dan gewoonlijk opgeslagen hier in Londen in *cold cellars* en alleen op de markt gebracht als de Deensche boter in prijs naar boven gaat, en die gaat dan dus dadelijk weer naar beneden in prijs.

„Deze qualiteit monsters worden hier in 't groot verkocht voor pl.m. 74 shillings per Cwt., dus *f* 44.40 per 51 kilo's vrij geleverd in Londen. U kan dus daaraan zien, dat er geen quaestie is, dat de Hollandsche boter ooit weer hooge prijzen zal maken, daar deze handel in koloniale boter thans nog maar in de kinderjaren is."

Intusschen kon voor de boter nog wel iets gedaan worden. Sneller, goedkooper, maar vooral doelmatiger verpakking en plaatsing op de booten, opdat zij niet zooals nu in half gesmolten toestand aankomt en kennis van de beste plaatsen van verkoop, kon de zuivel nog eenigen tijd het hoofd boven water doen houden. Ik dring dan ook bij de Regeering op maatregelen daarvoor ten sterkste aan.

De derde bewering van den heer Heldt dat de winst zal worden opgestreken door de eigenaars alleen, ontken ik. Niet lang geleden had ik het genoegen de heeren Ministers van Buiten- en Binnenlandsche Zaken te wijzen op een tweetal polders, de een gelegen in Rheiderland (Pruisen), de andere in het Oldambt. In hetzelfde jaar 1874 aan den Dollard ontnomen, zijn beide op gelijke voorwaarden bij perceelen verpacht. En wat ziet men? Dat waar op eigen erf de Oostfriesche boer bij den Oldambter ten achter is, dit geenszins blijkt bij de verhuurde polders. De reden daarvan: Voor den Oostfrieschen polder betaalde men evenveel marken pacht als voor den Hollandschen guldens, ontving men voor het graan vóór Caprivi's handelstractaten evenveel guldens als wij marken, en was het brood in Pruissen wel iets duurder, maar voedzamer en smaakzamer dan hier. Ik gun dan ook den heer Heldt zijn goedkoop brood van half verschimmeld buitenlandsch graan, waarop de werktuigkunde al hare hulpmiddelen moet toepassen, tot het magnetisme toe, om het van zijne onreine laag te bevrijden en het vuil er uit te halen. En dan heeft zij de scheikunde nog noodig om er voor het uiterlijk smakelijk brood van te maken. Want inderdaad smakelijk brood

wordt er in Nederland slechts bij groote uitzondering van dergelijk meel gebakken. En het toppunt van afkeer vind ik, als zulk brood voorgediend wordt met de door den heer Heldt zoo in bescherming genomen kunstboter. Margarine, waartoe alle vetten dienen en die men voor het uiterlijk smakelijk maakt door kleursel en olie, waarvan de eerste stof zeker schadelijk en de tweede weinig voedzaam voor het menschelijk organisme is. Neen, beter dan dat, zou terugkeer zijn tot de oude gewoonte, deze: dat de huismoeder zelve uit zuiver vee- en varkensvet kunstboter maakt.

Intusschen doet het mij genoegen dat ook deze afgevaardigde niet is een verstokte vrijhandelsman. Indien slechts den werkman iets van het verhoogde bedrag ten deel valt, zou hij bereid zijn in het onvermijdelijke geval toeslag te geven. Juist wat wij wenschen en hier voorop stellen. Den werkman, zal en moet inderdaad èn door meerder werk en daarvoor hooger loon èn doordat het in elk geval de bedoeling van den voorsteller der motie en van zijn medestanders is het invoerrecht in het belang van den werkman te besteden, het leeuwendeel krijgen. De werklieden zullen dan ook niet zoo dwaas zijn in te gaan op de raadgevingen van den heer Heldt. Anders zou ik niet nalaten hem op de groote verantwoordelijkheid te wijzen die hij op zich laadt door zelfs voor plattelandsarbeiders vrijhandels-speeches te houden.

Nu nog een enkel woord over Friesland. In het algemeen wil ik nog op iets wijzen. Zou het bijv. niet groot voordeel hebben indien men besluiten kon het graan dat men noodig heeft voor het vee zelf te verbouwen? De Friesche arbeiders hadden des winters dan dorschwerk en het vee zou veel goedkooper worden gevoed. Ook is een groot ongeluk voor Friesland dat vele boeren en arbeiders niet zooveel aan tuinbouw doen dat ze voor eigen gebruik in voldoende hoeveelheid verbouwen. In Groningen geldt de regel dat het veel naar den winkel loopen de ondergang voor het huisgezin is.

De heer Roessingh zegt dat de turfindustrie niet meer rentegevend zal zijn bij hooger loon. Ik ben dat niet met hem eens, want bij hooger loon zal de koopkracht bij ieder vermeerderen, de vraag grooter zijn en die prijs dus hooger loopen. Ook zou aan het ontzenuwde niets-doen gedurende een groot deel van het jaar van de turfgravers een einde gekomen zijn. Na de turfcampagne konden ze dan op bouwland en zoo bijna het geheele jaar nuttig bezig zijn.

De heer de Beaufort heeft tot slot zijner als altijd keurige rede, voor zich zelven de verantwoordelijkheid niet willende aanvaarden voor dezen stap, zijn vinger als het ware waarschuwend voor ons voorstanders der motie opgestoken.

Welnu, ik zie voor het platteland en op den duur voor geheel Nederland alleen in bescherming uitkomst. Wij zijn ook niet zoo klein als de geachte Amsterdamsche afgevaardigde het deed voorkomen, grooter dan de meeste Europeesche Staten en zeer zeker heeft Nederland met zijne koloniën alles wat beide noodig hebben.

De heer VAN KARNEBEEK: Ik zou mij in dit debat niet gemengd hebben, als het niet was naar aanleiding van een anderen spreker, die, evenals ik, zich in eersten termijn van deelneming aan deze discussie heeft onthouden.

Ik ben in het algemeen geen voorstander van motiën, zooals deze. Ik voor mij geloof, dat die veelal veel te vaag zijn geformuleerd om eenig practisch nut te kunnen opleveren. Men weet niet waaraan men eigenlijk, indien men voorstemt, zijne stem geeft; men weet eigenlijk niet waartoe men zich, door voor te stemmen, verbindt, vooral niet, wanneer, zooals in deze gebleken is, de Regeering niet geneigd is om met hetgeen in de motie wordt voorgesteld, mede te gaan. Intusschen dat dergelijke motiën en de gedachtenwisseling daarover eenig nut kunnen hebben, zal ik niet ontkennen, maar willen zij dat hebben, dan kan dit alleen zijn door de argumenten die gebruikt worden, den toets van nadere critiek laten ondergaan. Daarvan nu geeft de redevoering van den geachten afgevaardigde uit Sneek, die mij straks is voorafgegaan, mij aanleiding een paar opmerkingen in het midden te brengen.

Eenige argumenten van den geachten afgevaardigde kunnen door de wijze waarop hij ze voordroeg, allicht indruk maken. Het zij mij geoorloofd mijnerzijds op het door hem gesprokene eenige kantteekeningen te maken.

Zoo zeide hij: men zal moeten toegeven dat, wanneer men spreekt over de mérites der bescherming voor de Nederlandsche werklieden, de timmerlieden toch zeker zullen gebaat worden door een invoerrecht op bewerkt hout. Ik geef dit in 't algemeen niet toe. Wanneer door den invoer van bewerkt hout in ons land het bouwen van huizen goedkooper en gemakkelijker wordt, zullen er natuurlijk meer huizen gebouwd worden en dan is het zeer goed mogelijk, dat de timmerlieden, die minder verdienen aan het maken van deuren, vensters, kozijnen, daar deze uit het buitenland worden aangevoerd, toch, over het geheel genomen, meerder werk zullen krijgen, omdat er meer gebouwd wordt.

Zoo meent de geachte afgevaardigde te kunnen rescontreeren het argument van den Minister ontleend aan een invoerrecht op steenkolen. Men bedoelt toch, zeide hij, ten behoeve van onze veenderijen niet een invoerrecht op steenkolen die in fabrieken gebruikt worden, want voor fabrieken komt turf niet in aanmerking.

Maar worden er dan alleen in fabrieken steenkolen gebruikt? Zal dan het gebruik van steenkolen buiten de fabrieken niet in aanmerking komen, wanneer men onze nationale brandstof, de turf, wil protegeeren?

Een ander argument van den geachten spreker klonk nog al krachtig. Hij zeide: Gij, die in een lagen broodprijs zooveel heil ziet, hoe kunt gij dit rijmen met een poging, met een wensch om verhooging van den broodprijs in het leven te roepen door toepassing van het bimetallisme?

Vooreerst moet ik opmerken, dat voor zoover het bimetallisme de concurrentie van de zilverlanden met de goudlanden op het terrein van den graanbouw minder scherp zou maken, dit een onderdeel is van de redenen, waarom men het wenscht ingevoerd te zien. Maar men zal moeten toestemmen dat het heel iets anders is kunstmatig de prijzen van het brood op te jagen, dan wel de verhooging te accepteeren die uit vrijen loop van zaken ontstaat. Als de geachte spreker uit Sneek eene tegenstelling had willen maken, had hij de vraag aldus moeten stellen: zijt gij, die heil ziet in lage broodprijzen, bereid, als eventueel de prijzen van het brood hooger worden, van Regeeringswege met den dwingenden arm van den Staat maatregelen te nemen om die prijzen te verlagen? Zoo ware de tegenstelling van hetgeen in de motie verlangd wordt juist geweest. Maar dan zou ook het antwoord voor de hand

liggen: neen, evenmin zouden wij daartoe bereid zijn, als dat wij de dwingende hand van den Staat willen leenen om nu de broodprijzen kunstmatig te verhoogen.

De geachte afgevaardigde wees er op, dat het voordeel van vrijen graaninvoer voor dat deel van het landbouwbedrijf dat zich met varkensfokkerij bezighoudt, wordt te niet gedaan door de bemoeielijking welke de uitvoer van dat product ondervindt. Het geldt hier slechts een tijdelijke bemoeielijking, en hoe kan men de mogelijk daaruit voortvloeiende belemmering van het bedrijf stellen tegenover de voortdurende en blijvende bezwaren, die zouden ontstaan uit kunstmatige verhooging van den prijs van het voeder dat men voor de varkensfokkerij noodig heeft?

Verder heeft de geachte afgevaardigde, zich grondende op de redevoeringen van de heeren de Boer en de Lange, de quaestie voorgesteld alsof het hier gold een volkomen te niet gaan van de kapitaalswaarde van den grond. Daarvan is echter geene quaestie, en dit hebben de heeren de Boer en de Lange ook niet bedoeld. De grond zal zijne waarde als kapitaal voor productie wel altijd behouden. Maar de quaestie zooals zij die stelden, is deze: of er uit het landbouwbedrijf zal overblijven een surplusrente voor dat kapitaal. En dan vraag ik, of wij niet op een ander gebied verschijnselen zien die zeer analoog zijn. Hoe staat het met de rente van het roerend kapitaal? Ligt er niet overal roerend kapitaal opgestapeld, dat geene bestemming kan vinden, waarvan geene rente gemaakt kan worden, of althans slechts eene zeer geringe?

Is de malaise niet algemeen en strekt zij zich niet verder uit dan tot den landbouw?

De heeren de Boer en de Lange hebben betoogd, dat hier geene quaestie is van werkloosheid der arbeiders die bij den landbouw betrokken zijn, maar alleen van achteruitgang van de waarde van het landbezit als rentegevend productie-kapitaal.

Als dit zoo is, dan is ook de geheele door den geachten spreker uit Sneek gegeven voorstelling van zaken onjuist, alsof, indien men deze motie niet aanneemt en niet bereid is tot graanrechten over te gaan, een onvermijdelijk gevolg daarvan zou zijn, dat allen die op dit oogenblik bij den graanbouw nog een bestaan vinden tot bedeelden zouden worden gemaakt. Dan zijn ook de door hem berekende millioenencijfers uit de lucht gegrepen en berusten zij op eene veronderstelling die geene werkelijkheid bezit.

De geachte spreker heeft eene spreuk aangehaald uit de Heilige Schrift, volgens welke de belastingen de strekking hebben moeten om de goeden te beschermen en de kwaden te straffen. Nu volgt echter uit de opmerking, die ik zooeven maakte, dat zij, die door graanrechten beschermd zouden worden, diegenen zijn die uit de kapitaalswaarde van den grond nog eene zekere rente verkrijgen, en niet de eigenlijk gezegde arbeiders. Die aldus beschermden zijn dus volgens spreker de goeden. En wie zijn de kwaden in dit geval, die gestraft worden? Wel de menschen wier brood duurder zou gemaakt worden. De goeden die bescherming verdienen zijn alzoo, volgens hem, zij die bij landbezit belang hebben, en zij die slechts het werk op het land doen, moeten als kwaden gestraft worden.

Eindelijk is de geachte afgevaardigde teruggekomen op het beeld door den heer de Lange gebruikt, van den muur dien men wil trekken

om het land; maar, zegt hij, door het buitenland is reeds een muur om Nederland getrokken. Ik laat daar of ons land aan alle kanten, ook aan de zeezijde, door een muur tegen uitvoer omringd is, die de Nederlandsche producenten en industrieelen voor hun afzet beperkt tot de binnenlandsche verbruikers, maar ware dat zoo en bleef ons niets anders over dan te zorgen dat wij koopkrachtige consumenten hadden, zoude dan deze motie daartoe dienen? Wordt het denkbeeld der motie, waarbij in de eerste plaats graanrechten worden beoogd, verwezenlijkt, dan zullen daarvan profiteeren misschien wel eenige producenten, doch niet de consumenten. Men zal die toch niet koopkrachtiger maken door opdrijving van den prijs dien zij voor hunne benoodigdheden moeten betalen. Koopkrachtige consumenten verkrijgt men niet door ze als op een eiland in te sluiten en den uitvoerhandel tegen te gaan.

En nu mijne conclusie.

Indien onze industrie eenig avenir zal hebben in de omstandigheden waarin wij ons thans bevinden, dan kan dit alleen zijn door de voorwaarde dat zij goedkoop produceert. En nu spreekt het vanzelf, dat de verhooging van den broodprijs, die onvermijdelijk het gevolg zal moeten zijn van het invoeren van de graanrechten, in tegenovergestelde richting zal werken.

Dit wat de industrie aangaat.

En wat landbouw en veeteelt betreft?

Welk deel van den landbouw zou door graanrechten gebaat worden? Na al hetgeen wij hebben vernomen, uitsluitend dat deel, dat zich met den verbouw van tarwe bezighoudt. Nu is door een der geachte sprekers, die zich ten gunste van deze motie heeft uitgesproken, verklaard, dat in ons land slechts 58 000 hectaren met tarwe bebouwd worden, een zeer miniem deel dus van ons land, een zeer klein belang dus in vergelijking met alle andere belangen die bij de zaak betrokken zijn. En wat de veeteelt aangaat? Hoe men ter wereld kan beweren, dat de invoering van graanrechten voor dit gedeelte van het landbouwbedrijf voordeelig zou kunnen zijn ontsnapt mij; daarvoor heb ik dan ook geen enkel argument hooren aanvoeren. Ik heb wel hooren zeggen dat het zoo was, maar niet waarom. Wel heb ik van verschillende kanten het tegendeel hooren uiteen zetten. Ik kom dus tot deze conclusie, dat noch voor onze industrie, die koopkrachtige consumenten behoeft, noch voor onzen landbouw in het algemeen, graanrechten wenschelijk zijn, en dat zij alleen eenig tastbaar voordeel zou kunnen hebben voor hen, die zich met den bouw van tarwe bezighouden op eene oppervlakte van ons land, die niet grooter is dan 58 000 hectaren.

De heer TRUIJEN: Ik ben wel verplicht om voor enkele oogenblikken het woord te vragen, vooral omdat eenige mijner opgaven zijn in twijfel getrokken.

De Minister van Buitenlandsche Zaken heeft gemeend dat ik mij in mijne opgaven omtrent onze armlastigen heb vergist. Volgens de berekening aan den Minister verstrekt, zou het aantal armlastigen niet meer bedragen dan 6 à 7 pct. der bevolking. Daarentegen ben ik gekomen — en ik meen terecht — tot 20 pct. Een nog al aanmerkelijk verschil.

Ik betreur dien toestand; maar wat is er aan te doen? Hij is niet anders.

Mijne gegevens heb ik geput: in de eerste plaats uit de uitkomsten der volkstelling in 1889, waaruit blijkt dat in dat jaar het aantal Nederlandsche huisgezinnen was 911 000. In de tweede plaats uit de *Jaarcijfers*, waarin wordt opgegeven dat in 1889 door openbare besturen of instellingen van weldadigheid werden ondersteund: 155 424 hoofden van gezinnen. Nu houd ik hoofden van gezinnen en gezinnen voor hetzelfde. Als het hoofd ondersteund wordt, is ook het gezin armlastig, dit is onbetwistbaar. De verhouding nu van 911 000 tot 155 000 — ik noem ronde cijfers — is 17 pct. Dit was het uitgangspunt mijner berekening, om op het oogenblik te komen tot 20 pct. Dus het verschil met den Minister, die 6 à 7 pct. aanneemt, is nog al aanmerkelijk.

Maar kom ik hierin met den Minister niet overeen, wel deel ik met hem den gunstigen indruk, waarvan hij en ook de geachte afgevaardigde uit Amsterdam deden blijken, omtrent den toestand van onze industrie, maar dan toch alleen ten aanzien der groote industrie, die door het groot-kapitaal gesteund wordt.

Mijn bezwaar — in mijne vorige rede wees ik er reeds op — ligt vooral in de omstandigheid, dat de kleine industrie, de kleine neringen en de ambachten kwijnen. 't Is juist de middelstand waarvoor ik mij bezorgd maak.

Nu is het mij niet gelukt om te vernemen, dat één van de tegenstanders der motie het heeft beproefd, om ons te overtuigen dat ook die kleine bedrijven welvarend zijn. In alle geval ik heb het niet hooren beweren.

De geachte afgevaardigde uit Zaandam, de heer de Boer, heeft het betwijfeld of het wel juist was dat de oorzaak van den trek van het land naar de steden aan de landbouw-malaise is toe te schrijven.

Naar het stenographisch verslag zegt hij:

„De stroom van arbeiders naar de steden zou ophouden. Geen enkel argument is misschien zwakker en onjuister dan dit, want van al de oorzaken die aan de samentrekking van de bevolking in de groote centra hebben medegewerkt, was misschien geen enkel minder werkzaam dan de kwijning van den landbouw. Wanneer was die stroom het grootst? Ten tijde van den grootsten schijnbaren bloei. Zijn de landbouwdorpen in bevolking afgenomen, de overwinsten zijn naar de steden gegaan."

Deze bewering van den heer de Boer slaat op het volgende wat ik in mijne vorige rede heb gezegd:

De verhouding tusschen den aanwas der bevolking onzer stedelijke gemeenten die in 1889 meer dan 20 000 inwoners telden en die van het overige land, stond van 1830 tot 1860 — dus tot aan den vooravond van den onbeperkten vrijhandel en van de uitvoering der groote werken, die vooral de steden zouden ten goede komen — per 10 jaren en per 1000 zielen als 83 tot 82 of nagenoeg als 1 : 1. In de opvolgende tienjarige tijdperken:

1860/69: klom de stedelijke bevolking per 1000 zielen tot 103 of met 24 pct., en daalde de landelijke tot 74 of 10 pct. Dit was een gevolg van de groote werken die het werkvolk naar de steden lokten.

1870/79: steeg de aanwas in de steden tot 190 pct. of met 85 pct. en die op het land tot 105 pct. of met 42 pct. Dit was in den bloeitijd van den landbouw.

1880/89: steeg de stedelijke bevolking tot 265 pct. of met 74 pct. en daalde die van het land weer tot 74 pct. of met 30 pct. Nu was de landbouw-malaise ingetreden.

In 1890/93 eindelijk: daalde de aanwas der steden tot 90 pct. en die van het land met 18 pct., of per tien jaren gerekend met respectievelijk 225 pct. of 15 pct. en 45 pct. of 39 pct. En waarom daalde nu de aanwas der steden?

De stedelijke voorspoed begon nu ook af te nemen en de trek naar het buitenland nam toe.

Dus niet in den bloeitijd van den landbouw — zooals de heer de Boer beweert — trok het meeste landvolk naar de steden maar vooral in de laatste jaren, in de periode van achteruitgang.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, heeft gewaarschuwd tegen het gebruik van cijfers. Daarmede moest men voorzichtig zijn. Natuurlijk, moet men daarvan een voorzichtig gebruik maken. Maar dit neemt niet weg, dat men in vele gevallen wel verplicht is om zich er van te bedienen.

Hoe zou men bijv. de uitkomsten onzer beroepstelling zonder cijfers kunnen weergeven, hoe den toestand van ons armwezen en den omvang onzer volksverhuizing.

Zonder cijfers geeft men in vele gevallen slechts een vaag beeld van den toestand. Overigens, waarvoor zou onze volks- en beroepstelling en onze Commissie van Statistiek dienstig zijn, als men van hare cijfers niet het gewenschte gebruik zou mogen maken.

Nu is het wel waar dat men zich dadelijk niet kan overtuigen of de cijfers juist zijn, maar dit is eveneens het geval met dagbladartikelen en brieven die hier worden voorgelezen.

Ik meen dat men hierin elkander moet vertrouwen, totdat het tegendeel blijkt.

Tot bestrijding van beschermende rechten is door verschillende sprekers aangevoerd, dat men in de beschermende Staten meer klaagt dan in ons land.

Dit tracht men te bewijzen door aanhalingen uit adressen om hulp, uit dagbladen, uit tijdschriften en zoo voorts.

Natuurlijk, die om hulp vraagt mag niet zeggen: het gaat mij nog zoo kwaad niet. Hij moet klagen en wel zoo hard mogelijk. Zoo niet, dan krijgt hij zeker nul op het request.

Om dezelfde reden, dat is om de Regeeringen gunstig te stemmen, wordt er ook in de dagbladen geklaagd. Maar om nu uit te maken waar het hardst geklaagd wordt, hier of elders dit zal al heel moeilijk zijn.

Overigens heeft men in de beschermende Staten reden tot klagen te over.

Om ons hiervan te overtuigen raadplege men in ons laatste Landbouwverslag de graanprijzen van vroeger met die van het oogenblik.

In dat verslag zijn de volgende graanprijzen opgegeven van de markt van Rotterdam als volgt:

Gemiddeld van 1840 tot 1879, tarwe *f* 13,88, rogge *f* 10,18, van 1870 tot 1879, wintergerst *f* 11,34, zomergerst *f* 10,69, haver *f* 10,23, alles per 100 K.G.

Naar den marktprijs ook te Rotterdam van 18 Maart laatstleden, zijn de bovengemelde prijzen ook per 100 K.G. als volgt gedaald: tarwe

met *f* 7,31, rogge *f* 5,18, wintergerst *f* 5,52, zomergerst *f* 5,09 en haver met *f* 4,98.

Dus behalve de tarwe, die met *f* 7,31 per 100 K.G. is gedaald, zijn de andere granen teruggeloopen met ruim 5 ct. per K.G. Als men nu in aanmerking neemt, gelijk in het Landbouwverslag is te vinden, dat de gemiddelde opbrengst is 30 H.L. per H.A. en men het gewicht per H.A. gemiddeld op 2000 K.G. stelt, dan kan men de uitkomsten met die in Duitschland vergelijken. Men moet aannemen dat de verhoudingsprijzen in Duitschland en hier, als men zich de beschermende rechten weg denkt, dezelfde zijn.

Nu heft men in Duitschland een recht op tarwe en rogge van 3,50 M. of *f* 2,10 per 100 Kgr. Neemt men nu ook aan, dat de graanprijzen in Duitschland met het volle invoerrecht worden verhoogd, dat is met ruim 2 cents, dan nog blijven die prijzen ruim 3 cents per Kgr. beneden den marktprijs der 40 jaren, die aan 1880 voorafgingen. Dat is tegen 2000 K.G. per H.A. nog een verlies van *f* 60 per H.A. Men heeft daar dus ook wel reden tot klagen, maar wij hebben er meer.

Nu heeft men gezegd: maar let eens op de handelsbalansen; staan die dan zoo gunstig? De heer Cremer heeft vooral cijfers aangehaald betreffende Frankrijk, maar ik heb de gemiddelden nagegaan over een grooter aantal jaren. Uit het bekende werk van Maurice Blok is het mij gebleken dat:

van 1878—1882 de invoer gemiddeld per jaar was 4697 millioen fr.
„ 1878—1882 de uitvoer „ „ „ „ 3403 „ „
„ 1888—1892 de invoer „ „ „ „ 4363 „ „
„ 1888—1892 de uitvoer „ „ „ „ 3547 „ „
alzoo was de invoer verminderd met 335 millioen fr.
en de uitvoer verminderd met 144 „ „

dus de invoer was gedaald en de uitvoer was gestegen en wel zeer aanmerkelijk.

Ik ben geen deskundige op handelsgebied, maar ik meen toch dat het voordeelig is weinig in en veel uit te voeren, men houdt dan veel geld in het land en dit is toch, naar mijn oordeel, zoo verwerpelijk nog niet.

Nu heb ik nog eene opgave over Duitschland, genomen uit de Annalen des Deutschen Reiches van dr. George Hirt e. a. 28 Jahrgang, 1895 n°. 2. Deze geeft de cijfers van in- en uitvoer over de jaren 1885—1888, dus tot aan de vereeniging met Hamburg en Bremen. In millioenen marken. Hij stelt het jaar 1885 = 100 en komt dan tot de volgende uitkomsten:

1885, 100 invoer, 100 uitvoer,
1888, 111 „ 112 „

Na de vereeniging met Hamburg en Bremen worden de cijfers gegeven van de jaren 1889—1893, waaruit blijkt, dat aan grondstoffen minder was ingevoerd 233 millioen of 1 $^{8}/_{10}$ pct., meer uitgevoerd *f* 3 100 000 of 5 pct.

De invoer van fabricaten was verminderd met 10 pct., de uitvoer slechts met 5 pct. Die toestand is dus nog zoo ongunstig niet.

Ook wat de algemeene toestand van Duitschland ten aanzien van de armoede betreft, is deze veel gunstiger dan bij ons.

Ik heb getracht opgave te verkrijgen van het armwezen in Duitschland; niet hoeveel bedeelden er zijn, want daaraan heb ik niet veel, maar wel of de armoede toe- of afneemt.

Nu lees ik in een werk van „Einem practischen Armenpfleger" te Aken, in December 1893 uitgegeven bij Deteri & C°., op bladz. 14 het volgende:

„De armenverpleging is overigens in Aken altijd zeer zwaar geweest. In 1825 stonden wij voor 15 pct. bedeelden van de bevolking. Van 1834—1843 was dit 11½ pct.

Rekening houdende met de toeneming der bevolking, krijgen wij in de volgende jaren de volgende verhouding van openbaar ondersteunden:

in 1852	. . . .	10,8 pct.
„ 1861	. . . .	8,4 „
„ 1870	. . . .	7 „
„ 1884/85	. . .	5,1 „
„ 1881/92	. . .	4 „

Nu voegt hij er nog bij dat Aken altijd veel zwaarder door armenzorg is getroffen dan andere steden. En toch daalt daar de armoede en klimt zij hier in niet geringe mate. Het schijnt dus in Duitschland veel beter te zijn dan in ons land.

Overigens heb ik er in mijne vorige rede reeds op gewezen, dat onze werklieden in massa naar Duitschland trekken om daar, ondanks er het leven duurder is, te gaan arbeiden.

Door sommige sprekers is ook de oorlog verklaard aan de landheeren. Maar dat men te gelijker tijd onze eigengeërfde boeren tracht weg te cijferen of althans eene houding aanneemt, of zij niet bestonden, dat vat ik niet.

In mijne vorige rede heb ik er toch al reeds op gewezen dat onze bouwlanden vooral door eigenaars bebouwd worden. Als men de provinciën Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Friesland uitzondert, worden 62 H.A. per 100 verbouwd door eigenaars, tegen 38 H.A. door pachters. Nu staan zeer vaak onze kleine boeren, wat hun arbeid en levenswijze betreft, met de arbeiders gelijk, en waar men tegenwoordig zooveel belang stelt in de arbeiders, zou men dus ook hetzelfde belang moeten stellen in die kleine boeren. Op hunne boerderij werkt man en vrouw, zoon en dochter, broeder en zuster, kortom de geheele familie evenals de dienst- en werkboden van den vroegen morgen tot den laten avond, zitten allen aan dezelfde tafel en deelen in de lange winteravonden hetzelfde woonvertrek.

En het aantal dier kleine landbouwers is niet gering.

Volgens de *Jaarcijfers* hebben 65 pct. onzer boeren eene boerderij van tot 10 H.A., 21 pct. met meer dan 10 tot 15 H.A., en in de mij bekende provinciën is de bovenomschreven levenswijze, vooral op de zandgronden, algemeen. Deze werkzame, eenvoudige, zuinige en ordelievende volksklasse, aan wier welvaart die der ambachten en neringen ten platten lande verbonden zijn, verdient dus wel de algemeene belangstelling. Ik ben misschien meer dan andere leden dezer Kamer in staat om over den toestand dezer kleine boeren te oordeelen. Mijne ouders waren van die kleine landbouwers — keuters — en van mijn 13de tot mijn 24ste jaar ben ik zelf in den landbouw werkzaam geweest, op de wijze zooeven door mij geschetst. Ik ben dus volkomen op de hoogte van het bedrijf. Maar daarom ook is het mij opgevallen, dat velen hier over de quaestie medespreken, die minder met het wezen van onzen landbouw bekend zijn en het daarom wel eens geheel mis hebben. Ik maak hen

daarvan geen verwijt, gelijk ik ook hunne verschooning verzoek, als ik, mij op ander gebied wagende, eene fout zou maken.

Door de zoogenaamde landbouwkundigen is er gezegd: al wordt de landbouw beschermd en al stijgen de graanprijzen, er blijft toch evenveel land, en daarom kan het aantal werklieden dan ook niet grooter worden. Dit is een bewijs, dat zij met den toestand van het bedrijf volstrekt niet bekend zijn. Wij hebben circa 900 000 hectaren bouwland, en ware het landbouwbedrijf loonend, dan houd ik mij overtuigd, dat op 10 hectaren grond één werkman meer kon gebruikt worden; dit zou op 900 000 H.A. het aantal onzer landbouwarbeiders met 90 000 doen toenemen.

Er zijn vele gronden, die voor verbetering vatbaar zijn, hetzij door droogleggen, hetzij door grondbreking, of in de gewone culture door hakken, schoffelen enz. Maar nu de landbouw niet meer loonend is, doet men er niet meer werk aan dan hoogst noodzakelijk is.

Nu is door den geachten afgevaardigde uit Zaandam de aanmerking gemaakt, dat men weiland in bouwland wilde veranderen. Voor zoover mij bekend is, is dit in deze vergadering niet gevraagd. Wel is de bedoeling om tegen te gaan, dat bouwland niet in weiland worde omgezet en dat de landerijen, die in den laatsten tijd van bouwland tot weiland zijn gemaakt en daartoe weinig geschiktheid hebben, wederom tot hunne vorige bestemming worden teruggebracht.

Het is een feit, dat bij de lage prijzen van het graan en het mindere loon van den arbeid de slechte gronden braak blijven liggen. Zoo liggen in de gemeente mijner inwoning zeker 100 H.A. braak, waarop ik vroeger schoone vruchten zag staan.

Nu is door den heer de Beaufort gezegd: Ieder beschouwt eene zaak naar den kring, waarin hij zich beweegt.

Dit behoef ik op mij evenwel niet toe te passen, want ik vertegenwoordig een district, waar geen boeren zijn die graan verkoopen, maar waar allen dit moeten inkoopen.

Ofschoon om die reden een groot deel mijner kiezers tegen bescherming is, ben ik toch protectionist. In de kiesvergadering die mijne verkiezing vorafging, heb ik, op de daaromtrent tot mijne gerichte vraag, stellig verklaard voor gematigde protectie te zijn.

Ik sta derhalve op een vrij standpunt. Waarom ik, ondanks den toestand in mijn district protectionist ben?

1. Omdat ik meen, dat de verschillende takken van boerenbedrijf als één moet worden beschouwd. Menschen, die hetzelfde vak uitoefenen moeten niet gedoogen, dat hunne broeders lijden.

2. Ben ik bevreesd, dat in de toekomst de zandboer het op den duur niet uit zal kunnen houden. Als men de graanboeren verplicht veeboeren te worden, ziet het er in de zandstreken voor de boeren niet gunstig meer uit. Wanneer zij geen geld meer kunnen maken van vleesch en zuivel, kunnen zij niet meer bestaan. Nu zal men zeggen: laat ook eenige boeren bijv. een 100 000 stuks vee meer houden, dat kan toch geen invloed uitoefenen op de wereldmarkt.

Ja, wat zal ik er van zeggen. De uitdrukking: wereldmarkt, is soms niet meer dan een groot woord. Wij hebben in het laatste jaar gezien, dat Australië, door op de Londensche markt zijn boteraanvoer met een 4000 ton te verhoogen eene geweldadige daling van de boterprijzen

heeft teweeggebracht. Men zal zeggen: wat beteekent 4000 ton op de wereldmarkt. En toch is het een feit, dat van algemeene bekendheid is. Als nu onze graanboeren, in plaats van graan te produceeren, zich meer op de veefokkerij zullen gaan toeleggen, nog meer dan thans, dan is voor onze veehouders, en voor de zandboeren niet het minst, een groot nadeel te wachten, want het geheel bestaan van den zandboer is afhankelijk van de opbrengst van den veestal.

En blijven nu de granen aan de tegenwoordige lage prijzen, dan is de graanboer wel verplicht om tot de veeteelt over te gaan en zal dus als concurrent op onze vleesch- en zuivelmarkten optreden.

Mocht onze veestapel ook slechts met ruim 100 000 stuks melkvee verhoogd worden. Dit zou alreeds van veel invloed kunnen zijn op onze markten.

Volgens ondervinding in mijne eigene gemeente, op onze zandgronden opgedaan, kan van 100 000 stuks melkvee 13 millioen kilogram boter geproduceerd worden.

Mocht men daaromtrent nader wenschen te worden ingelicht, dan zal ik daartoe bereid bevonden worden.

Hiermede meen ik te kunnen eindigen. Er ware nog wel een en ander in het midden te brengen, maar aan alles moet een einde zijn.

De heer DOBBELMANN: Vooraf een woord van dank aan den heer Minister van Buitenlandsche Zaken voor zijne welwillende beoordeeling van de bedoeling en de toelichting mijner motie. Ik heb met genoegen vernomen, dat de Minister ook bij voorkeur den weg der practijk bewandelen wil en ik moet erkennen dat Zijne Excellentie getoond heeft zijne bewijzen uit de practijk te willen putten; maar onwillekeurig moet dan toch de toevlucht genomen worden tot verschillende verslagen en mededeelingen van personen en corporatiën, waarvan het niet zeker is dat zij vrij zijn van eenzijdigheid. Wanneer men werkelijk iets meer zou willen weten omtrent den wezenlijken toestand van handel, nijverheid en landbouw, zou men daartoe moeten benoemen eene speciale commissie van vakmannen, die onderzochten hoe in het algemeen de toestand inderdaad is.

Ik ga nu over tot de beantwoording van eenige bedenkingen die tegen mijne motie gemaakt zijn. En inderdaad ik ondervind de waarheid van het Fransch gezegde: „donnez moi trois lignes d'un homme et je le ferai pendre." Ik heb er zooveel meer gesproken, zou dat straffeloos kunnen geschieden? Ik heb er mij niet mede gevleid. Men zal van mij naar ik vertrouw niet vergen, dat ik alles beantwoord wat naar aanleiding van mijne motie is in het midden gebracht. Veel is reeds door sommigen mijner medestanders wederlegd en wel op zoo uitstekende wijze, dat ik het niet zou kunnen verbeteren; vooral door de heeren Heemskerk en Truijen is mijne taak veel verlicht. Ik zal mij dan ook slechts bepalen tot het wijzen op enkele hoofdpunten. De tegenstanders mijner motie, en de Minister sluit zich geheel daarbij aan, hebben vooral bezwaar tegen de onbestemdheid der bewoordingen. Men verlangde die meer juist gedefinieerd, meer concreet. Ik had dienen op te geven waarop ik rechten wilde heffen en tot welk bedrag. Zou ons dit niet hebben gebracht op een eindeloozen weg van allerhande bestrijdingen in onderdeelen, terwijl toch naar mijne bescheiden meening

eerst dient te worden uitgemaakt of wij beschermende rechten willen heffen; eerst dus het beginsel vaststellen, dan de toepassing.

Heeft niet alleen het noemen van matige graanrechten bij de indiening van mijne motie, zonder iets te reppen van het bedrag noch van de soort der granen waarop die geheven zouden worden, een storm van bestrijding doen opgaan, en heeft men niet naar aanleiding van sommige cijfers, genoemd bij de algemeene beraadslaging over de Staatsbegrooting voor dit jaar, allerhande overdreven voorstellingen en berekeningen gemaakt? Ik zal hier niet verder over uitweiden; aangezien ik daarover genoeg gezegd heb bij de toelichting van mijne motie en ik toen genoemde cijfers gerust kan handhaven.

Maar toch moet ik eene vraag stellen naar aanleiding van die ontzettende bezwaren, die gemaakt zijn omtrent de verhooging van de broodprijzen en dergelijke. Hoe heeft men het vroeger gemaakt, voornamelijk vóór 1870, toen de prijzen van brood en andere levensmiddelen veel hooger waren en de loonen op het platteland meer dan 25 pct. en in de steden 50 à 60 pct. lager waren dan thans?

Men ziet te veel over het hoofd dat ik er op gewezen heb, dat vermeerdering van werk moest verkregen worden, om iets meer voor het brood te kunnen besteden. En het is ook daarom dat, wil men den landbouw beschermen, hoe weinig ook, men te gelijk als correctief iets voor de industrie moet doen.

Nu moet ik doen opmerken, dat door verschillende voorstanders van den vrijen handel — en ook de Minister maakte zich aan dat euvel schuldig — steeds gesproken wordt van hooge invoerrechten en dat alles daardoor zou moeten getroffen worden. De heer de Beaufort, de geachte afgevaardigde uit Amsterdam, zeide dan ook bladz. 996 van de *Handelingen*: „De protectionistische invoerrechten moeten natuurlijk willen zij zuiver protectionistisch wezen, prohibitief zijn. Een zuiver protectionistisch invoerrecht moet daarom niets of althans luttel aan de schatkist opbrengen."

Ik moet hierop aanmerken dat dit eene onmogelijkheid is in de omstandigheden waarin wij verkeeren.

En waarom? Wanneer wij graanrechten heffen moet daarvan geld in de schatkist komen, om de eenvoudige reden, dat geen graan genoeg verbouwd wordt om in eigen onderhoud te voorzien en voor andere producten die daarvan gemaakt worden.

De heer de Beaufort zegt verder wat gemengde rechten zijn: en ik moet zeggen dat dit vrij wel mijne meening uitdrukt. Hij zegt:

„Nu dragen de meeste rechten een gemengd karakter; zij zijn zoowel fiscaal als protectionistisch. Aan de eene zijde zijn zij in het belang van de schatkist, aan de andere zijde in het belang van landbouw en industrie, maar, zooals vanzelf spreekt, wat ten goede komt aan de schatkist, strekt niet tot bescherming van landbouw en industrie, en omgekeerd, wat aan de protectie van landbouw en industrie ten goede komt, is ten nadeele van de schatkist."

Dat laatste is, mijns inziens, niet juist; want wat der schatkist ten goede komt, kan toch dienen om overdreven concurrentie te weren en te bevorderen dat het inlandsch fabrikaat niet hooger is dan het ingevoerde.

De heer Heemskerk wees hier reeds op bij de behandeling van een

fiscaal recht van een gulden per hectoliter en heeft dit, mijns inziens, zeer juist uiteengezet.

Men zegt: wanneer gij begint te beschermen, moet gij alles beschermen. De heer de Beaufort noemde bij voorbeeld het blik, en toonde aan, dat dit voor vele fabrikanten een belangrijk verlies zou zijn, namelijk voor hen, die deze stof als verpakking van hunne waren gebruiken. Maar wie zal er aan denken iets te beschermen, dat hier te lande niet gefabriceerd wordt?

Er wordt inderdaad veel gestreden met denkbeeldige bezwaren, maar er wordt niet veel weerlegd van hetgeen met feiten en cijfers geconstateerd is. Ik herhaal, men tracht van de bescherming eene caricatuur te maken.

Alvorens verder te gaan zal ik thans mijn vriend uit Ommen, den heer van Alphen, beantwoorden, die door andere bezigheden elders geroepen wordt.

Hij vroeg mij: hebt gij wel overwogen hoe ver in politieken zin de portée van uw voorstel strekt?

Het spijt mij dat die geachte afgevaardigde, dien ik werkelijk hoog acht, in dit zuiver oeconomische vraagstuk de politiek mengt. Ik kan hem verzekeren dat de politiek der vrije hand er niets mede te maken heeft.

Ik houd meer van zelfstandige politiek; daarin ben ik meer thuis; ik ben ook niet jong meer en behoef in ouderdom en stramheid voor den geachten spreker niet onder te doen.

Ik heb in het begin mijner eerste rede uitdrukkelijk verklaard, dat mijne motie geen politieke strekking had en wat de oorzaak harer indiening was.

Ik geloof dat de geachte spreker de zaak te pessimistisch inziet.

Ik stelde slechts voor eene proef te nemen met het heffen van een matig invoerrecht, en ik geloof dat ten gevolge daarvan geen groote volksrampen te vreezen zijn.

De geachte spreker neemt het met warmte op voor zijne tobbers van de zandgronden; ik neem aan dat de toestand daar over het algemeen minder ongunstig is dan op de klei, en dat men de zaak dus liever houdt zooals die is, uit vrees voor erger.

Maar zou eenige verhooging van den prijs van veevoeder zooveel schade doen, als de prijs voor varkens verbeterde, die nu zeer laag is?

Ik beweeg mij ook in de zandstreken en behoor zelfs tot de verfoeilijke categorie van landbezitters, die oeconomische nonvaleurs, alhoewel ik ook eenige gronden voor eigen rekening bebouw en proeven neem met kunstmeststoffen, om bij welslagen daarvan mijne pachters en andere landbouwers in den omtrek daarmede in kennis te stellen, aanvankelijk met weinig voordeel en weinig navolging, omdat men algemeen nog zd vasthoudt aan het oude.

Toch kan ik verzekeren, dat men in mijne streek naar beschermende graanrechten verlangt, omdat men gaarne wat meer ontvangt voor wat men moet verkoopen.

De belangen loopen dus in de zandstreken ook uitéén.

Ik zal verder over den landbouw niet veel meer zeggen, want de belangrijkheid en onmisbaarheid daarvan zijn met tal van krachtige argumenten door deskundigen bepleit.

Slechts een paar punten wil ik even aanstippen.

Ik doe opmerken dat de geachte afgevaardigde uit Enkhuizen, de heer Zijp, die zoo tegen bescherming van granen is, toch op andere wijze ruime bescherming geniet; de zuivelproducten zijn niet alle beschermd, toch is er een, namelijk kaas, en wel met 15 à 20 pct. van de waarde. Bestaat daarvoor dan wel reden ?

Over de rede van den heer de Boer zal ik weinig behoeven te zeggen, omdat zij reeds veel besproken is geworden, maar het komt mij toch wenschelijk voor om te wijzen op het gevaarlijke van enkele denkbeelden die door dien geachten spreker hier ontwikkeld werden.

Ik acht zijne opgaven omtrent het bevolkingscijfer op wei- en bouwlanden onjuist en die genoegzaam wederlegd, om daarop verder in te gaan.

De geachte spreker heeft bij zijne poging om aan te toonen dat graanbescherming niet noodig is en niet baten zou, beweerd, dat de achteruitgang van den landbouw niet is toe te schrijven aan de lage opbrengsten, maar aan te groote uitgaven, als gevolg van den onjuisten grondslag der pachtcontracten. Maar mag ik hem doen opmerken dat er meer eigenaar-gebruikers zijn dan pachters?

De eersten hebben niets met pachtvoorwaarden te maken.

Ja, zegt de heer de Boer, die hebben hooge rente te betalen.

Hoe heb ik het nu? In geen menschenleeftijd is de rentestandaard zoo laag geweest als thans en het gaat slecht, terwijl vroeger de zaken bij hooge rente goed gingen!

Maar de heer de Boer bezit een middel om verbetering in den toestand te brengen. Er moet verandering komen in het landgebruik; de gebruiker moet ook bezitter zijn. De grondbezitters staan in een slecht blaadje, dat heeten oeconomische non-valeurs, maar de geachte spreker acht de agrarische quaestie nog niet rijp voor openbare behandeling in deze Vergadering.

„Daar zullen nog heel wat landbouwmaatschappijen verslijten, nog heel wat adviezen van landbouw-comité's in de snippermand gegooid kunnen worden voor men de genezing van onzen landbouw zal zoeken in eene agrarische (gewijzigde) wetgeving."

Dat kan dus nog ontzettend lang duren.

De Minister en ook de heer Heemskerk hebben er op gewezen. Toch is het streven van den heer de Boer volkomen in de richting, die er toe leiden moet om zijne denkbeelden en die van enkele andere leden der Kamer tot rijpheid te doen komen.

Heeft men geen invoerrecht op granen, dan zal de landbouw wel niet te gronde gaan, maar de graanbouw in ons land wel. Een aanzienlijk deel des lands zal dan waardeloos worden. Welnu, wanneer wij in die periode zijn gekomen, is ook het oogenblik daar om tot onteigening over te gaan, hetzij met — hetzij zonder schadevergoeding, want hetgeen waardeloos is, behoeft men eigenlijk niet te betalen. Wij zullen dan den gewenschten toestand krijgen voor de graanboeren, maar die zullen er dan niet meer zijn.

Maar mogelijk zijn dan de denkbeelden van den heer de Boer en de zijnen genoeg gerijpt, om ook de andere vormen van eigendom op te heffen en tot een communistischen heilstaat over te gaan.

Het zijn inderdaad gevaarvolle hersenschimmen, waarvan de verwezenlij-

king voor een korten tijd reeds voldoende zou zijn om de onhoudbaarheid er van aan te toonen.

De heer de Boer zegt, dat hij in waardeering van de hooge beteekenis van het landbouwbedrijf als factor van ons oeconomisch bestaan voor niemand onder wil doen, maar ik vrees dat die waardeering het landbouwbedrijf niet veel heil zal aanbrengen en de discussiën over dergelijke toekomstmuziek nog wel wat uitgesteld kunnen worden. Ik zou op deze punten niet zoo ver zijn ingegaan, wanneer mij niet tot mijne bevreemding gebleken was, dat de geavanceerde denkbeelden van den geachten afgevaardigde uit Zaandam en van dien uit Alkmaar meer aanhangers in deze Kamer en zelfs aan de Regeeringstafel telden, dan ik zou hebben durven veronderstellen.

De Minister schudt ontkennend het hoofd, en ik weet wel dat hij in zijne redevoering te kennen heeft gegeven, dat het niet op zijn weg lag om tot verwezenlijking van die zeer ver gaande denkbeelden mede te werken, maar toch is herhaaldelijk de rede van den heer de Boer zeer belangrijk genoemd en is er daarin op gewezen, dat misschien voor enkele van die denkbeelden nog wel iets te zeggen zou zijn.

Ik meen dan ook de vraag te moeten stellen, welk onderscheid er is tusschen den eigendom van grond en dien van huizen, effecten en dergelijke en waarom het anathema alleen wordt uitgesproken over den eigendom van den grond en niet over dien van andere zaken.

De oorsprong van alle eigendom is in den regel vererf of aankoop, volgens de bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek, behoudens enkele uitzonderingen. Alle eigendom, hetzij roerend, hetzij onroerend, is onderworpen aan waardevermeerdering en vermindering. De waardeverandering is in den regel onafhankelijk van den wil des eigenaars; de waarde regelt zich naar tal van tijdelijke omstandigheden. Waarom nu de waardeverhooging van den grond niet volgens de rechtvaardigheid of billijkheid aan den eigenaar geheel mag ten goede komen, terwijl hij wel al de nadeelen aan dat bezit verbonden door waardevermindering mag ondervinden, is voor mijn nuchter menschenverstand niet verklaarbaar.

Ik zal het ten aanzien van dit punt hierbij laten, ten einde niet te ver van de motie af te dwalen. De geachte afgevaardigden uit Alkmaar en Zaandam zullen in het gezegde de bestrijding hunner denkbeelden vinden.

De geachte afgevaardigde uit Zierikzee heeft mij gevraagd, is de toestand van de industrie zoo ellendig, dat men die reeds door protectie moet helpen, zooals de motie wil? Ik geloof dat dit de vraag eigenlijk niet is, en mocht de formuleering van mijne motie aanleiding geven tot die opvatting, dan zegt mijne toelichting toch zeker, dat de vraag deze is: kan wellicht onze industrie door eenige bescherming niet aanmerkelijk worden uitgebreid in het belang der arbeidersbevolking? Ik ben er zeker van dat de geachte afgevaardigde dit niet zal ontkennen, vooral wanneer hij zich de moeite getroost mijne daarop betrekking hebbende cijfers na te lezen, en hij zal mij dan inderdaad gaarne toegeven, dat men door een invoerrecht van 5 à 10 pct. te heffen, waarmede van 20—60 pct. arbeid wordt veroverd, zeer zeker rationeel handelt.

Om dit aan te toonen is het wellicht duidelijker de vraag aldus te formuleeren: gesteld dat een artikel in het buitenland 90 à 95 cents kost en hier te lande *f* 1, maar dat door aankoop in het buitenland

van 20—60 cents aan binnenlandsch arbeidsloon verloren gaat, wat is dan in nationalen zin het beste?

Men neemt zoo gaarne Engeland tot voorbeeld, maar weet men wel dat daar ook op verschillende artikelen van dagelijksch gebruik een invoerrecht geheven wordt. Koffie, thee, tabak, gedistilleerd, wijn, zijn bij invoer zeer zwaar belast, en die eerste vier artikelen zijn toch ook levensbehoeften voor den minderen man.

In Engeland wordt aan invoerrechten geheven *f* 240 996 468.

Ik ontleen de cijfers aan de *Annuaires Statistiques* van Maurice Block. Het invoerrecht op koffie leverde op *f* 2 129 124; gedistilleerd *f* 51 477 972, thee *f* 40 874 700, tabak *f* 123 800 000, wijn *f* 15 000 000, diverse artikelen *f* 7 470 984.

Nu is in het debat beweerd, ook door den Minister van Buitenlandsche Zaken, dat dikwerf invoerrechten dooreengemengd werden met accijnzen, maar in Engeland worden afzonderlijk nog aan accijnzen geheven *f* 365 000 000 en wel hoofdzakelijk van bier en gedistilleerd. Van bier tot een bedrag van *f* 120 000 000, gedistilleerd *f* 197 700 000.

De accijnzen bedragen per hoofd *f* 9,63, het inkomend recht *f* 6,34 te zamen *f* 15,97 per hoofd der bevolking.

Wanneer men nu let op Frankrijk, waar protectie bestaat, dan ziet men dat daar aan invoerrecht wordt geheven *f* 7,49 per hoofd of *f* 1,15 meer dan in Engeland; aan accijnzen — het zout alleen brengt *f* 22 000 000 op — *f* 0,53 per hoofd, in totaal dus *f* 7,98. Derhalve juist de helft van hetgeen in Engeland was betaald.

Het vrijhandelstelsel is dus voor Engeland allerminst voordeelig.

Nu heb ik nog niet eens de scheepvaartrechten genoemd, ofschoon zij wel degelijk bestaan, ondanks het beweren van den cargadoor te Cardiff. Het is mogelijk dat in de maximum- en minimum-bedragen van den heer Jansen eene onjuistheid is ingeslopen; maar dat de scheepvaartrechten werkelijk bestaan heb ik zelf bij kleine zendingen ondervonden. Hoe ziet het er nu in Engeland uit met den in- en uitvoer? In dit land van vrijhandel bij uitnemendheid zullen wij nu het verschijnsel moeten waarnemen, volgens mr. Pierson in zijn *Leerboek der Staathuishoudkunde*, dat de uitvoer zich naar den invoer regelt. Ons geacht medelid, de heer Harte, heeft dit genoemd het in- en uitvoer-argument; maar wat blijkt nu? Dat in Engeland ingevoerd wordt voor 5085 millioen gulden en dat slechts uitgevoerd wordt voor 2724 millioen gulden, dus dat de uitvoer 46 pct. minder bedraagt dan de invoer.

Wat is nu in Frankrijk het geval? Daar wordt ingevoerd voor 4187 millioen francs en uitgevoerd voor 3460 millioen. Deze cijfers, welke gelden voor 1892, ontleen ik aan Maurice Block. Ik heb geen vergelijkende cijfers gebruikt, omdat het bedrag van den uitvoer van Frankrijk over 1892 tamelijk wel overeenkomt met het gemiddelde cijfer van den heer Cremer. Welk verschil bestaat nu tusschen in- en uitvoer? 727 millioen of slechts ± 15 pct. minder uitvoer dan invoer.

Is hiermede nu het bewijs geleverd ten voordeele van den vrijhandel in Engeland? Nog wijs ik op Oostenrijk, waar in hetzelfde jaar meer werd ingevoerd dan uitgevoerd 169 200 000 florijnen op een totalen uitvoer van 278 700 000 florijnen. De invoer bedroeg fl. 787 500 000, de uitvoer fl. 618 000 000.

In Oostenrijk bestaat ook bescherming; bewijst dit nu iets in het nadeel dier bescherming? Ik meen het tegendeel.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, heeft gezegd: er zijn vele cijfers gebruikt, en cijfers zijn niet bijzonder geschikt voor een mondeling debat, en de Minister stemde daarmede in.

Ik geef dit tot op zekere hoogte toe; maar wanneer zij niet door ingewikkelde combinatiën en te weinig toelichting onduidelijk gemaakt worden, zeggen zij soms in kort bestek zeer veel.

De heer Cremer heeft ook veel cijfers gegeven en zij schenen zeer klemmend, doch de toelichting komt mij wel wat sober voor. De geachte afgevaardigde zal weten, dat eene verandering in de handelspolitiek van de omliggende Staten voor Frankrijk van overwegenden invloed kan zijn voor den uitvoer.

Ik meen, dat dit onder andere was ten opzichte van Portugal, omdat de invoer van Frankrijk naar Portugal aanmerkelijk is verminderd.

De geachte afgevaardigde heeft getracht te bewijzen, dat het met de nijverheid nog zoo slecht niet gesteld is. Er zijn vele zaken, welke nog bloeien.

Dit is bij de groote verscheidenheid der industrie niet te verwonderen. Iedereen doet zijn best het hoofd zoo lang mogelijk boven water te houden. Naamlooze vennootschappen kunnen dat door hun groot kapitaal zeer gemakkelijk, en gaat het somtijds eens niet goed of gaat het niet, dan zijn daar de aandeelhouders goed voor; loopt het mis, dan kunnen dikwijls op de ruïne der oude, bloeiende nieuwe zaken worden opgericht.

Toch gaat het in het algemeen met de naamlooze vennootschappen zoo bijzonder gunstig niet. Ik wensch op dit oogenblik nu niet in détails te treden over winstcijfers, maar meer het verloop, dat zij genomen hebben, beschouwen.

Wij hebben gezien in de statistiek over de vennootschappen, dat hun glanspunt is geweest in 1890. Er waren toen 149 nieuwe inrichtingen in werking gebracht met een maatschappelijk kapitaal van 80 millioen gulden.

In 1892 was dit cijfer gedaald tot op 47 millioen en in 1893 tot op *f* 35 000 000, maar het getal vennootschappen was in 1893 toch nog geklommen met 10 tegen het jaar 1892.

Nu is het opvallend, dat bij de naamlooze vennootschappen vooral eene hoofdrol spelen de cultuur-ondernemingen. Deze hebben zich in de laatste jaren het meest vermenigvuldigd en — ik wensch nu geen namen te noemen — er zijn enkele van die ondernemingen ook thans nog zeer winstgevend.

Het totale getal over een tijdperk van 10 jaren — ik meen tot 1892 — der opgerichte fabrieken, handelszaken en cultuur-ondernemingen, bedroeg 1079, waarvan 181 fabrieken, 50 handelszaken en 238 cultuur-ondernemingen.

Een aanmerkelijk onderscheid derhalve.

Nu heeft de Minister van Buitenlandsche Zaken er op gewezen, dat hier wel gesproken is over landbouw en industrie, maar dat er van den handel zoo weinig gezegd is. Ik heb inderdaad alleen gewezen op hetgeen voor den handel gedaan is en ik heb de vergelijking gemaakt dat dit zulk een aanzienlijk bedrag vormt, dat wanneer men de andere takken van volksvlijt op dergelijke wijze slechts met de helft had gesteund, dezen in een geheel anderen toestand gekomen zouden zijn.

Dat bij mijne motie niet van handel gesproken wordt ligt eenigszins voor de hand. Ik zou niet weten, welke behoeften de handel nog heeft. Inderdaad daarvoor is reeds zooveel gedaan, dat men gerust mag zeggen, dat al het mogelijke is geschied.

Er wordt steeds nog veel gedaan voor den handel. Ik heb er reeds op gewezen, dat alleen het normaliseeren van rivieren, het op diepte houden, vermoedelijk in de toekomst jaarlijks een half millioen zal blijven kosten.

Ik misgun dit den handel niet. Het is wenschelijk, dat het elken tak van bedrijf goed gaat. Den een zoowel als den ander. Maar wanneer men zegt: gij verlangt verbetering van landbouw en industrie, maar gij vraagt niets voor den handel, dan zeg ik: dit is ook volstrekt niet noodig. Voor den handel is reeds genoeg geschied.

Nu is er ook nog een argument aangevoerd tegen de bescherming, namelijk dat in een groot land de bescherming beter gaat dan in een klein land. In een klein land, zoo hebben onder anderen, naar ik meen, de Minister van Buitenlandsche Zaken en de heer de Beaufort gezegd, is niet genoeg concurrentie. Ik heb dit ook gevonden in het leerboek van mr. Pierson, maar nu wil ik toch vragen, of deze bewering waar is, of dit argument steekhoudend is, of de concurrentie hier te lande niet even scherp is als in een groot land. Ik meen, dat de heer de Beaufort gezegd heeft, dat de oprichting van syndicaten en dergelijke in een klein land veel meer zou voorkomen dan in een groot land. Ik moet dit bepaald tegenspreken; de grootste syndicaten zijn juist opgericht in groote landen en hebben zich zelfs uitgestrekt over verschillende landen onderling. Ik herinner mij hiervan een sterk sprekend voorbeeld. Voor een paar jaar bestond een syndicaat voor het verwerken van het sodafabrikaat en wel in Belgë, in Duitschland en in Frankrijk. En wat gebeurde nu? Wanneer men dat artikel noodig had kon men het overal tegen denzelfden prijs krijgen, maar ik weet, dat eene partij voor Nijmegen besteld werd die van Dombasle in Frankrijk naar Nijmegen werd gezonden, waardoor wel eene enorme vracht moest worden betaald, maar het geschiedde omdat men overeen gekomen was den prijs zoo hoog mogelijk te houden en elk participant wat moest leveren. Maar er is meer. De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, heeft gezegd: het zal licht kunnen gebeuren, dat, als wij dien weg opgaan, wij zullen gedwongen worden ons aan te sluiten bij grootere rijken, ja zelfs werd het gevaar voorgespiegeld, dat wij langs dien weg onze nationaliteit zouden kunnen verliezen. Mij dunkt, niets is onjuister dan dit, want heeft men eenmaal bescherming verkregen, waarom zou men dan zijne positie in gevaar gaan brengen, door zich in de armen van een groot land te werpen en zich aan eene uitgebreide concurrentie bloot te stellen? Ik kan dit niet aannemen als een ernstig argument.

Ik zal moeten eindigen, want waar zou ik ophouden wanneer ik alle beweringen wilde weerleggen, die in zulk een overvloed zijn aangevoerd. Men stelt beweringen en cijfers tegenover elkander, maar overtuigd elkander niet. Heeft nu een dergelijk debat geen nut? Wel zeker. De zaak van vrijhandel en bescherming is opnieuw van alle kanten bezien; de aandacht is er op gevestigd en dit werkt verder door; de beweging voor bescherming is opnieuw levendig geworden en zal levendig blijven.

Eene zaak is reeds gewonnen, dat men namelijk met nadruk van de

Regeeringstafel heeft verklaard, dat ons tarief van invoerrechten herziening behoeft.

De geachte afgevaardigde uit Ommen heeft in zijne rede ook gezegd dat het wenschelijker ware geweest wanneer ik er mij toe bepaald had eene uitbreiding van het tarief te vragen.

Ik geloof dat dit eene nuttelooze poging zou geweest zijn, want men zou daarin niets anders gezien hebben dan een geheim streven naar protectie. Ik heb in deze Vergadering reeds in de jaren 1891 en 1892 aangedrongen op de herziening van ons tarief, al was het maar om de schromelijke ongelijkmatigheid, onregelmatigheid en stelselloosheid daarin aanwezig. Ik heb alléén één vrees, dat, ondanks de verklaring van den Minister dat ons tarief herziening eischt, men zich toch daarvan zal laten terughouden uit vrees van aan de beschermende denkbeelden voet te geven. Het hoofd van het Kabinet heeft aan het slot van zijne rede gezegd, dat de Regeering krachtig wil medewerken tot steuning van de verschillende takken van ons volksbedrijf, maar ik heb niet verstaan van welken aard deze steun zal zijn. Ik hoop intusschen dat de Minister daaraan eene zoodanige richting zal geven, dat wij ten minste kunnen zeggen dat wij door dit debat eenige verbetering hebben verkregen. Wanneer nu mijne motie niet mocht aangenomen worden, dan zullen wij toch het bewustzijn hebben, dat wij getracht hebben onzen plicht te doen om de aandacht van de Regeering te vestigen op datgene wat naar onze overtuiging het meest gewenscht is in het algemeen belang. Ik kan hier met vrijheid spreken, want ik verkeer in de gelukkige omstandigheid dat ik, evenals de heer Stork in de Eerste Kamer van zich zelf zeide, geene bescherming noodig heb. Ons artikel wordt beschermd, maar zeer onbeduidend, slechts met een paar percent, en dit maakt als beschermend recht voor den handel en het fabriekswezen bijna niets uit.

Ik behoor ook wel tot de ongelukkige grondbezitters, maar dat bezit is niet van zooveel belang, dat ik het daarom op den voorgrond behoef te stellen. Mijne omgeving behoort bovendien grootendeels tot de landbouwstreken, waarvan de geachte afgevaardigde uit Ommen zeide, dat de zandtobbers er minder belang bij hebben dan de kleistreken.

Ik heb dus niet voor mij zelf gepleit.

Ik blijf de zaak in de ernstige overweging der Regeering aanbevelen, ja, ik zou bijna zeggen, ik dring er op aan dat de belangen van den landbouw niet worden uit het oog verloren, opdat die tak van volksbestaan niet geheel verkwijne. Zegt men dat dit slechts een kleine tak is, toch hoop ik dat alle pogingen zullen worden in het werk gesteld om dien in het leven te houden.

Ik heb ook hooren beweren dat de industrie zoo weinig deed om hier hare belangen te bepleiten; maar alles wat in die richting gedaan wordt komt niet ter kennis van deze Kamer; nochtans zijn vroeger en later talrijke adressen bij deze Vergadering ontvangen, waarin wordt aangedrongen op het heffen van hoogere invoerrechten, en vooral om het daarheen te leiden dat de eenmaal bepaalde invoerrechten werkelijk geheven worden. Nog dezer dagen ontving ik een schrijven van iemand te Amsterdam, die mij omtrent dat punt reeds vroeger schreef en er op wijst. dat de beweging voor bescherming der industrie zich algemeeen uitbreidt, en dat de belangen van landbouw en nijverheid, zoo nauw samen verwant, beter moeten worden behartigd.

Ik heb eene opgave ontvangen van verschillende personen, die zich reeds aangesloten hebben bij die beweging, naar aanleiding van een ingezonden stuk in eenige Amsterdamsche bladen, en wel uit de volgende plaatsen: Amsterdam, Franeker, Velp, Lisse, Coevorden, Roermond, Goudswaard, Asten (Noord-Brabant), Utrecht, Nijmegen, Waalwijk, Delden, Eindhoven, Arnhem, Jinsum (Friesland), 's Bosch, Hattem (Berghuizen) en de Nederlandsche Smedenvereeniging.

Het blijkt dus dat de industrie werkelijk in een toestand verkeert dat aan hare belangen meer dan tot nu toe de aandacht moet geschonken worden.

Ik eindig derhalve met den wensch dat deze Regeering wat er aan vrijen tijd over is, buitendien noodig voor de behandeling van de bekende urgente wetsontwerpen, zal willen wijden aan het bevorderen van de belangen van landbouw en industrie.

De heer ZIJLMA: Het zij mij vergund met een enkel woord te mogen repliceeren. Ik zal mij daarbij bepalen vooral tot die punten welke rechtstreeks tot mij waren gericht, en ik kan dus kort zijn.

Ik ontmoet daarbij in de eerste plaats den heer de Boer, die mij toevoegde, dat ik eene groote reputatie als deskundige in landbouwzaken zou hebben verkregen door mijne bekeering tot het protectionisme. Nu, benijden zal die geachte spreker mij daarom zeker niet. Ik wil dan ook wel verklaren dat ik van die bekeering, om dat woord te gebruiken, tot dusver nog weinig pleizier heb gehad en die mij zuur genoeg is gevallen. Maar ik zou dan toch aan dien geachten spreker een waarschuwend woord willen richten en wel om die bekeering in elk geval onder benefice te willen aannemen. Proselieten, die met het mes op de keel en door den nood gedwongen worden gemaakt zijn niet erg vertrouwbaar. Proselieten, die uit beginsel dat worden, zijn even goed te vertrouwen als zij die altijd die geloofsleer hebben omhelsd. Proselieten als ik, die daarbij met hun beginsel in strijd verkeeren, zijn, ik herhaal het, niet vertrouwbaar.

Ik zeg met den heer Mansholt, dat ik mij niet kan voorstellen hoe een ontwikkeld en onbaatzuchtig mensch protectionist kan zijn. Maar wij hebben een beschermend stelsel aan te nemen om ons te vrijwaren voor het protectionisme van andere Staten. Dat is mijn standpunt.

Het doet mij genoegen, dat ik aan den heer de Boer ook eene kleine hoffelijkheid bewijzen kan, door te constateeren dat hij in elk geval niet behoort tot de doctrinaire versteeningen, die men tegenwoordig soms aantreft. Hij wil iets, zelfs veel voor den landbouw doen, maar hij gaat daarbij uit van wijziging in de agrarische wetgeving. Het zou kunnen zijn dat ik met den geachten afgevaardigde een heel eindweegs meega; maar ofschoon men niet zeggen kan, dat het plannetje in de maan hangt, zoo is het toch veel te hoog om het te kunnen bereiken; voor ons geeft het in de tegenwoordige omstandigheden niets.

Ik erken met voldoening, dat de Minister verklaard heeft hart te hebben voor den landbouw en gaarne de instandhouding van de eigenerfden wil bevorderen, hetgeen voor het platteland zeer zeker eene gewenschte zaak is. Daarvoor zijn middelen aan de hand gedaan, als: eene progressieve grondbelasting; eene Staatshypotheekbank; maar noch de vorige noch deze Regeering heeft daarvan iets willen weten; ook

heb ik ons vroeger medelid, den heer Röell, daarmede nooit zijne instemming hooren betuigen.

Het betoog van den heer de Boer kwam in hoofdzaak hierop neer om te staven dat weiland evenveel werk geeft als bouwland.

Bij mijne vorige rede heb ik gezegd dat ik geene statistische aanhalingen zou doen, omdat ik die in een debat minder gepast achtte; de heer de Boer heeft dit echter wèl gedaan; de partijen zouden beter tegenover elkander gestaan hebben, indien de heer de Boer zijne statistiek had gesteld tegenover de cijfers van den heer Truijen, die daarvan beter op de hoogte is.

In zooverre staat de zaak echter goed voor mij, dat de cijfers van den heer de Boer ook kunnen dienen om mijne beweringen te staven. De heer de Boer heeft uit het Landbouwverslag onder meer twee gemeenten aangehaald: Abbekerk (Noord-Holland) en Finsterwolde (Groningen) — Abbekerk, groot 782 H.A. met 700 inwoners; Finsterwolde, groot 4624 H.A. met 2946 inwoners.

Nu is het algemeen bekend dat de provincie Noord-Holland beroemd is om hare fijne zuivelproducten, en vele Kamerleden weten dat Abbekerk in dat opzicht een buitengewoon goeden naam heeft: het gevolg is dat het land daar veel opbrengt, en dat er dus veel kan uitgegeven worden — juist wat ik beweerd heb.

De toestand in Finsterwolde is veel ongunstiger. Kende de heer de Boer daar de locale omstandigheden, dan zou hij die gemeente niet geciteerd hebben, want dit voorbeeld is voor zijn standpunt al zeer ongelukkig. Het is waar dat Finsterwolde bestaat uit den besten kleigrond die men maar wenschen kan, maar daaruit volgt niet dat op die beste gronden de meeste menschen wonen. Dat is te Finsterwolde volstrekt het geval niet. Die gemeente is ongelukkig gelegen, wat de kanalisatie betreft, terwijl juist wegens den zwaren kleigrond aldaar niet alle gewassen kunnen geteeld worden en men zich moet beperken tot den korenbouw.

De gemeente Finsterwolde bestaat grootendeels uit nieuw ingedijkten grond, den vetsten dien men zich kan denken, maar daarom wordt er geen intensieve cultuur gedreven. Men ploegt, zaait, oogst, dorscht alles op gemakkelijke manier en behoeft maar weinig dagloonen te besteden. Nu ligt het voor de hand dat op grond die zoo krachtig is, minder werkzaamheden vereischt worden. Bovendien, er wordt daar zeer onregelmatig gewerkt, in den zomer en in oogsttijd is er dikwijls 50 pct. meer werkvolk bezig dan in den winter of in het voorjaar. Het is daar een echte roofbouw. Men verkoopt koren, stroo, mest, alles gaat weg en wisselbouw is er weinig. Dat zulk eene gemeente in ongunstigen toestand verkeert, ten opzichte van Abbekerk, is gemakkelijk te begrijpen.

De heer de Boer beriep zich ook op de gemeente Aduard met 3062 hectaren en 2136 inwoners; daar heeft men zwaren kleigrond, en wat hij zeker niet wist, die gemeente heeft *nu* voor de grootste helft groenland en dat neemt toe. Voor groenland nu wordt daar niet meer aan werkloon betaald dan *f* 10 tot *f* 30 per hectare, al naar mate melkerij en zuivelbereiding wordt gedreven of in geval van vetweiderij de landerijen dikwijls voor een seizoen worden verhuurd.

Die cijfers van weiland tegenover bouwland kan men wel verdedigen, maar zij gaan niet altijd op. Ik heb geene cijfers genoemd, maar alleen

beweerd dat bouwland dubbel werkloon eischt; dit houd ik staande en blijkt ook uit de opgaven die ik ontving uit deze gemeente.

Gaarne had ik gezien dat de heer de Boer eene andere gemeente hadde gekozen, ook ontleend aan het verslag der Landbouw-enquête, nl. Eenrum. De bodem bestaat daar uit zandigen zavelgrond. De gemeente deelt in eene goede kanalisatie en alle gewassen kunnen er verbouwd worden al is de bodem er schraler dan in Finsterwolde. In koopwaarde vertegenwoordigt die grond niet altijd de helft van dien te Finsterwolde, maar alles kan er verbouwd worden. Er wonen 3272 menschen op 2875 H.A. Er wordt veel vlas verbouwd, dat naar Holland of België gaat, maar zoover het naar Holland gaat blijft alles wat er aan dat artikel te verdienen valt toch binnen onze grenzen. Moest nu in zulk eene gemeente van den grond weiland gemaakt worden, dan vervalt met den korenbouw ook die van het vlas, dan zou daarvan het gevolg zijn, dat de bodem aan waarde niet de helft, misschien in het tijdperk van den overgang niet een vierde gedeelte zou opleveren wat deze nu vertegenwoordigt. Een direct gevolg er van zou wezen dat de helft van het werkvolk zou overcompleet worden. Men denke toch niet dat men met te zeggen: ik ga weiland maken, dat maar dadelijk heeft, althans niet dat die grond voor zuivelbereiding zoo direct goed zal zijn als de grond in Holland. Alles hangt af van de streek en de qualiteit van den grond. Om nog enkele gemeenten meer aan te halen, die in mijn voordeel zijn en niet in die van den heer de Boer, mag ik noemen Haarlemmermeer, een nieuwen polder, bijna geheel bestaande uit bouwland. Daar vindt men op 18 521 H.A. 15 353 inwoners; stel ik daartegenover nu de Beemster, een ouden polder bestaande uit het puikste grasland, groot 7214 H.A., dan vind ik daar slechts 4571 inwoners. Die verhoudingen zijn dus nog ongunstiger voor den heer de Boer; komt men in de gemeenten waar tuinbouw en warmoezierderij wordt gedreven, dan vindt men natuurlijk geheel andere statistieken, maar die komen hier thans minder in aanmerking.

De heer de Boer heeft mij nog eene pertinente vraag gesteld nl. of hij zich in zijne voorspelling vergist heeft, wanneer werkelijk de graanbouw zich zal uitbreiden, dit in de eerste plaats gaat in ruil voor andere cultuurgewassen en in de laatste plaats door omzetting van weiland in bouwland.

Die vraag is mij niet geheel duidelijk. Ik heb niet gesproken over uitbreiding van den graanbouw, maar over het behouden van hetgeen bestaat. Men moet zich niet voorstellen dat ik gedacht zou hebben aan het omploegen van geheel Noord-Holland. Dat is niet bij mij opgekomen, want al legde men *f* 10 invoerrecht op den H.L. graan, dan zou zoodanige verandering daar nog geen voordeel geven. Ik wensch dat voorkomen wordt de omzetting van bouwland in groenland, niet omgekeerd.

Van het gesprokene door den heer Heldt zal ik enkele punten niet beantwoorden. Het heeft mij zeer leed gedaan, dat die geachte afgevaardigde op zulk een toon als hij bezigde, waar hij zóó weinig bekend was met de toestanden, een oordeel over den landbouw in Groningen heeft uitgesproken. Het zou mij groot genoegen doen, indien ik in de gelegenheid werd gesteld om dien geachten afgevaardigde te overtuigen dat men met het bijwonen van volksvergaderingen nooit op de hoogte kan komen van onze landbouwtoestanden.

Er is heel wat los gedaan op de weelde door de landbouwers in Groningen in den goeden tijd ten toon gespreid. Het is volkomen juist, dat die weelde te groot was — dat is gebleken — maar waarom laakt men die weelde in dit geval nu zoo sterk? Zou niet iedere andere stand hetzelfde gedaan hebben, wanneer de inkomsten plotseling 2, 3, 4maal verdubbeld werden? Zou een ambtenaar in zoodanig geval op den vroegeren voet zijn blijven leven? Mij dunkt, men mag zich dit niet voorstellen en het behoeft ook niet.

Er is gewezen op de kolossale gebouwen die in Groningen zijn verrezen. Zeker, die zijn er aan te wijzen, maar men vergeet dat ook in Groningen er onder de landbouwers lieden zijn, die beter onder de kapitalisten dan onder de gewone boeren zijn te rangschikken. Waarom mogen deze niet gebruik maken van hun vele geld? Zou de heer Heldt het beter gevonden hebben, dat zij maar geld waren blijven opstapelen, zonder het uit te geven? Zou de maatschappij inderdaad niet meer partij hebben getrokken van hunne weelde dan het geval zou zijn geweest wanneer zij al te spaarzaam zich hadden betoond?

Maar ik mag toch ook enkele voorbeelden aanhalen, waar van te groote weelde geen sprake was.

Men heeft gezegd dat de weelde in Groningen zoo plotseling was toegenomen.

Het ouderlijk huis, waarin ik geboren werd, eene boerenhofstede, dateert van 1658. Inwendig is dat huis natuurlijk tegenover vroeger onherkenbaar veranderd, eveneens zijn de ramen gewijzigd, maar de afmetingen zijn dezelfde gebleven en voldoet dat huis wat ruimte betreft nog behoorlijk aan de eischen, die men thans gaat stellen. Het wordt nog precies zoo bewoond en het biedt daartoe ook de noodige gemakken.

Is dit dan zulk een bewijs van weelde dat een huis, gebouwd in 1658, nu nog voldoet aan de eischen van den tegenwoordigen tijd?

Ik zal eindigen; met het betoog van de heeren de Boer, van Alphen e. a. zal wel de meerderheid van de Kamer zich vereenigen. Dat betoog heeft tot resultaat: weideland geeft evenveel arbeid als bouwland, en lage graanprijzen zijn in het voordeel van den boer. Met die twee paradoxen zullen wij het zeker nog wel een paar jaar moeten doen.

De heer DE BOER: Het eigenaardige standpunt dat ik, deels onafhankelijk van mijn wil, deels door mijn eigen toedoen, in deze quaestie heb ingenomen, geeft eenigszins eene veronderschuldiging, wanneer ik nog een kort oogenblik de aandacht der Vergadering vraag, tot het wederleggen van enkele bedenkingen, geopperd tegen datgene wat ik ll. Vrijdag heb aangevoerd.

In de eerste plaats een antwoord aan de heeren Lucasse en Tijdens, die het ondernomen hebben te wederleggen mijne conclusie, dat na onderzoek van den oeconomischen toestand ten platten lande, de wenschelijkheid niet gebleken is om groenland om te zetten in bouwland. Ik heb het betoog van die twee heeren niet begrepen en in hoeverre het hun gelukt is om mijne zienswijze op dit stuk als ongegrond te doen beschouwen, dit laat ik over aan het oordeel van de Vergadering. De heer Dobbelmann meende dat hun betoog in dat opzicht afdoende was geweest.

Een ander geval wordt het echter nu de heer Zijlma, eenigszins dieper in die zaak tredende, ook mijne conclusie meent te moeten bestrijden. Hetgeen echter door den heer Zijlma is beweerd, strekt hoofdzakelijk om iets te wederleggen wat ik niet heb gezegd.

Ik heb niet gezegd dat in streken waar veeteelt gedreven wordt meer menschen noodig zijn; ik heb alleen aangetoond dat uit niets bleek, dat er een betere oeconomische toestand aanwezig was in graanstreken dan in streken met veeteelt.

Nu zegt de heer Zijlma: wij verlangen ook niet dat groenland zal worden omgezet in bouwland. Ja, dat verlangen de heeren in deze Kamer ook niet, maar dat verlangen is wel te kennen gegeven in vergaderingen die zij hier en daar gehouden hebben.

Ik heb de protectionistische propaganda eenigen tijd aan het werk gezien. Op eene vergadering, bestemd om ook de veehouders tot het protectionisme te bekeeren, werd door een vurig voorstander van dit stelsel deze rekening gemaakt: wanneer 800 000 hectaren weiland werden omgezet in graanland, geeft dit eene winst van *f* 50 per hectare of van *f* 40 000 000 in het geheel. En tegen eene dergelijke conclusie kom ik juist op.

Men vergunne mij thans nog enkele opmerkingen, naar aanleiding van de critiek op enkele aan het slot mijner rede door mij geleverde beschouwingen. Voor zoover die critiek kwam van de voorstanders van het protectionisme en van de motie, eerbiedig ik haar volkomen, omdat het hier geldt stelsel tegenover stelsel. Van hun standpunt hebben zij gelijk dat zij mijne beschouwingen zoeken te ontzenuwen.

Hoogstens zou ik er den heer Heemskerk eene grief van kunnen maken, dat hij zijne verwijten meer speciaal tot mij heeft gericht en niet tot degenen die met mij zullen medewerken tot handhaving van het vrijhandelstelsel, door te stemmen tegen de motie en daardoor de consequentie zullen aanvaarden van datgene, wat, ik meen, ligt in het beginsel van den vrijen handel.

En wanneer het nu van een jong lid niet wat onbescheiden was om het te doen, zou ik willen vragen: hebben de voorstanders de consequentie van hetgeen zij doen zullen wel goed overzien? Is het vraagstuk van de protectie voor hen niets anders dan eene vraag van duur of goedkoop brood? Ware dit het geval dan zal het hun weinig tijd kosten over hunne stem te beslissen, ja, wanneer de quaestie alleen in die richting moest worden gezocht, dan zou de heer Dobbelmann zelf tegen zijne motie stemmen.

In de onderstelling, dat wij onvermijdelijk moeten kiezen tusschen twee zaken, heb ik onderzocht wat het zwaarste woog. Ik heb in de eene schaal gelegd goedkoope en overvloedige levensmiddelen, en in de andere schaal hooge pachten, hooge grondrente en een stand van grondbezitters in den zin zooals ik dit opvat. Voor mij sloeg de schaal neder in de richting waarin ik mijne stem zal uitbrengen. De protectionisten hebben andere inzichten, doch ik erken, zij hebben een consequent stelsel.

De bezwaren, waartoe mijne rede heeft aanleiding gegeven, vind ik het best terug in de rede van den heer van Dedem, en hoewel ik hem om zijne protectionistische meening geen verwijt maak, zal ik zijne bezwaren trachten te weerleggen, omdat ik daarin tevens de bezwaren van de tegenstanders der motie terugvind. De heer van Dedem zeide o. a.: „De eisch van den heer de Boer en zijne geestverwanten is niet

gering. Hij verlangt niet meer of minder dan dat de grondrente zal vervallen."

Ik verlang dit niet als eisch, maar ik zie het als een onvermijdelijk gevolg van vrijhandel komen, die een overvloed van levensmiddelen uit andere werelddeelen hier brengt.

„De heer de Boer wil goedkooper producten ten koste der pachten." Maar is er dan iemand, die goedkooper producten kan leveren met behoud der pachten? Dan ga ik met hem mede; maar ik acht dit onmogelijk.

„Zou het verlies van ruim 96 millioen per jaar, waarop de huurwaarde der ongebouwde eigendommen is gewaardeerd, niet worden gevoeld?" Zeker, maar weten de heeren vrijhandelaars een ander middel om de 96 millioen huurwaarde te behouden?

Wat ik zeide beschouw ik alleen als een onvermijdelijk gevolg van den onbeperkten aanvoer van levensmiddelen uit den vreemde.

En waar de heer Heemskerk mij heeft verweten, dat ik met mijne gedachten wel wat *ins Blaue hinein* ben gegaan, ligt er toch in dit vriendelijk verwijt een complimentje, want het bewijst dat ik bij het uitbrengen mijner stem althans heb gedacht over de gevolgen der motie.

Toen de geachte afgevaardigde uit Zwolle, de heer van Dedem, begon te spreken over den eigengeërfden boerenstand ter weerlegging van mijn betoog, verkeerde hij blijkbaar in hetzelfde geval als de Minister van Buitenlandsche Zaken, die mij ook niet had begrepen met wat ik bedoelde met de uitdrukking: de landbouw kwijnt niet, maar de landbouwersstand beleeft moeilijke dagen.

En wanneer nu twee zóó scherpzinnige mannen iemand niet begrijpen, ligt de onderstelling voor de hand, dat men zich zeer onbegrijpelijk heeft uitgedrukt. En ik zou daarin berusten, ware het niet, dat ik gisteren gedrukt de zoo welsprekende rede van den heer de Lange ontving, en daarin tot mijne groote verrassing opmerkte dat hij — natuurlijk in veel schooner vorm — precies hetzelfde had gezegd als ik. Hij zeide: „Vraagt men ons dus den landbouw te helpen, dan is die vraag slecht geformuleerd. De *landbouw* heeft Goddank die hulp niet noodig. Wat men bedoelt is den landbouw in staat te stellen aan den grondeigendom uit te keeren de rente en de pacht berekend naar eene kapitaalswaarde van vroegere betere tijden." Dit komt neer op mijne meening en na die ervaring kwam er een vaag vermoeden bij mij op, dat onze begrippen omtrent waarde en beteekenis van grond als eerste voorwaarde voor het volk om te wonen en werken, zoo hemelsbreed uiteenloopen, hetgeen ook weer blijkt uit de vraag van den heer Dobbelmann of grond iets anders is dan effecten, dat ik mij daarom wel zal wachten dit debat langer te rekken.

Ik zal daarom den Minister van Buitenlandsche Zaken niet het recept geven, om een eigengeërfden boerenstand in het leven te roepen, omdat zeer waarschijnlijk Zijne Excellentie van dit recept toch geen gebruik zal maken.

De heer LIEFTINCK: Op den heer Heemskerk na, hebben de afgevaardigden uit Friesland gemeend dit debat niet langer te moeten rekken. Ook ik wenschte hierin te berusten bij zoovele redevoeringen, die reeds vóór en tegen de motie zijn gehouden, zoodat de quaestie voor het oogen-

blik als genoegzaam toegelicht mag worden beschouwd. Gisteren evenwel heeft de geachte afgevaardigde uit Winschoten, de heer Tijdens, zijne verwondering er over te kennen gegeven, dat slechts één der Friesche afgevaardigden vóór de motie zou stemmen. Ik heb geen reden, om aan de voorspelling van dien geachten afgevaardigde te twijfelen, en dank hem voor de zorg voor ons eventueel votum.

Gaarne wil ik wederkeerig, zoo kort mogelijk, dien geachten afgevaardigde de reden meedeelen waarom ik *tegen* stemmen zal.

De motie is mij veel te onbepaald.

Ik kan niet weten hoe ver ze gaan wil, hoe ver hare aanneming ons brengen zou.

Ik heb niet de overtuiging, dat die aanneming ons volk thans politiek of oeconomisch voordeel zou brengen. Ik twijfel daar zelf aan, daar voorstanders als de heer Truijen, toegeven, dat graanrecht voor een groot deel van de landbouwers *schade* zou brengen en anderen (de heer 't Hooft) verklaren er geene verbetering der werkloosheid van te verwachten.

Gedachtig aan het woord: „in dubiis abstine", in het twijfelachtige onthoud u, zal ik mij daarnaar gedragen. Ik ben gemachtigd, te verklaren, dat de afgevaardigden uit Friesland, wier plaats aan *deze* zijde der Kamer is, eene gelijke houding aannemen.

De heer CREMER: Ook ik kan kort zijn. Ik wensch slechts met een enkel woord de rede van den heer Dobbelmann, zooeven gehouden, te beantwoorden en wel kort, omdat het mij voorkomt, dat die geachte afgevaardigde zoo weinig heeft getracht te weerleggen, wat ten opzichte van de industrie tegen zijne motie is ingebracht. Die geachte afgevaardigde toch zeide, om aan te toonen, dat het vrijhandelstelsel het ware niet is, dat de vrijhandelaars zich altijd beriepen op Engeland — hetgeen zeker in dit debat niet het geval was — en dat Engeland het vrijhandelstelsel volstrekt niet toepaste.

Wat heeft hij gezegd om dit laatste te bewijzen? Op thee, tabak, wijn en koffie worden zulke hooge invoerrechten geheven, dat het resultaat is, dat in Engeland zelfs per hoofd meer invoerrecht wordt geheven dan in het protectionistische Frankrijk.

Nu moet ik toch vragen: is dit een argument. Zijn dan thee, wijn of koffie artikelen, die Engeland kan produceeren en is de tabakscultuur in Engeland niet verboden? Blijkt daaruit juist niet, dat Engeland wel wil hebben een fiscaal, maar geen protectionistisch tarief?

Waar hij nu op grond van deze onjuiste praemissen in eene vergelijking treedt tusschen statistieken van Engeland en Frankrijk, daar komt het mij voor, dat hij ongelijksoortige grootheden vergelijkt; en waar hij die vergelijking wil stellen tegenover de cijfers door mij ten opzichte van Frankrijk alleen aangehaald, daar streeft hij zijn doel geheel voorbij. Dergelijke vergelijkingen en de gevolgtrekkingen er uit gemaakt missen alle waarde.

De heer Truijen heeft ook eenige cijfers medegedeeld, maar met zulke vlugheid en in zulk redeverband, dat — het zal wel aan mij gelegen hebben — ik er niet goed wijs uit kon worden en ze niet beantwoorden kan.

Ik wensch er den geachten afgevaardigde uit Nijmegen met nadruk op te wijzen dat hij niet getracht heeft aan te toonen, dat waar ik met

cijfers constateerde den achteruitgang van den uitvoer uit Frankrijk en de toeneming van den invoer, sinds het protectionistisch tarief was ingevoerd, hij niet getracht heeft dat verschijnsel te verklaren; hij heeft wel cijfers van Frankrijk over een zeker jaar vergeleken met die van een zelfde jaar in andere landen, maar dit deed niets ter zake; hij heeft niet gevolgd den invloed van protectie op in- en uitvoer in hetzelfde land.

Omtrent de naamlooze vennootschappen heeft de geachte voorsteller der motie medegedeeld, dat hij tegenover de cijfers, die ik daaromtrent gegeven heb, geen andere cijfers zou stellen, maar hij heeft er op gewezen, dat de nijverheidsondernemingen, gedreven door naamlooze vennootschappen, toch niet goed schenen te gaan, omdat in den laatsten tijd zoo weinig naamlooze vennootschappen daarvoor waren opgericht. Ik geloof, dat de heer Dobbelmann op weg was meer een betoog te leveren ten gunste van mijne stelling dan daartegen, want ik heb er juist op gewezen, dat in ons land zulke zaken, die goed zijn, meest in handen blijven van firma's of bijzondere personen, en dat in vele gevallen de zaken eerst in eene naamlooze vennootschap worden gebracht, wanneer de room van den ketel is. Ik heb ook gezegd, dat de bestaande naamlooze vennootschappen slechts een zeer gering deel van onze industrie omvatten, en ik heb mij daarom voornamelijk beroepen op de verslagen van Kamers van koophandel, die ook omvatten de industrieën door particulieren gedreven. Om aan te toonen, hoe juist mijne mededeeling omtrent het aandeel van naamlooze vennootschappen in onze nijverheid was, wil ik slechts een voorbeeld geven en wijzen op de industrie te Enschedé, die voorname industrieplaats. Uit het verslag der Kamer van koophandel aldaar over 1893, waarin wordt opgegeven het bestaande aantal fabrieken, blijkt, dat er zijn 21 katoenspinnerijen en weverijen, waarvan slechts een toebehoort aan eene naamlooze vennootschap en verder 40 diverse stoomfabrieken, waarvan één gedreven wordt door eene naamlooze vennootschap.

Niet het weerleggen van de beweringen van den heer Dobbelmann was de hoofdaanleiding waarom ik het woord gevraagd heb, maar wel omdat het scheen dat de heer Dobbelmann zooeven als een handig vogelaar ons met zoet gefluit wilde lokken. Och, zeide hij, gij maakt u een verkeerd denkbeeld van mijne protectie; ge vreest dat het eene krasse is, het is echter slechts een matig protectietje, ik vraag slechts een matig invoerrecht, slechts *eenige* bescherming. Ik geloof dat de geachte afgevaardigde in gebreke is gebleven eenigszins aan te toonen hoe die matige bescherming ten bate van de industrie zou werken. Ik betwijfel ook of de heeren uit Brabant en Limburg, die blijkens de organen van besturen en Kamers van koophandel sinds 15 jaren vragen om bescherming en „de wolf komt" roepende, wijzen op de sterke protectie die in het buitenland de industrie ondervindt, met die kleinigheid tevreden zouden zijn.

Ik geloof het niet: als wij maar eerst in de fuik van die matige invoerrechten waren, zouden wij er wel meer van vernemen; de ervaring in het buitenland leert dat. Ik deel volstrekt niet de grief van sommigen tegen de onbestemdheid, de vaagheid dezer motie. Ik vind haar nog al zeer kras en zij is, meen ik, niet in overeenstemming met de uitlegging zooeven door ons gehoord. Er wordt in de motie gezegd dat wel degelijk herziening en uitbreiding van ons tarief van invoerrechten, tot verbetering

van den toestand van den landbouw en industrie en in het belang der schatkist *dringend* wordt GEËISCHT. Het is geen gemoedelijke wensch, maar een *dringende* EISCH, die verbetering *moet* brengen.

Ten slotte wensch ik te wijzen op een bijzonder geval. Wij hoorden in deze Vergadering van verschillende sprekers de mededeeling, dat zij wel zijn voor graanrechten of andere rechten in het belang van den landbouw, maar dat de toestand van de nijverheid die bescherming niet of niet dringend eischt. Nu vraag ik, hoe dat in overeenstemming kan gebracht worden met de stem die die heeren wenschen uit te brengen vóór deze motie. Zullen zij dan niet het omgekeerde doen van wat men in het dagelijksch leven gewoonlijk doet, namelijk het mindere al vast aanvaarden om het meerdere te verkrijgen. Eischen zij nu niet het meerdere om het mindere te verkrijgen? Ik geloof dat daarop zeer de aandacht moet worden gevestigd. In elk geval meen ik dat die stemmen zullen strekken tot vermindering van de waarde en de waardigheid der demonstratie — anders is deze motie niet — door den heer Dobbelmann c.s. op touw gezet.

De heer HELDT: Ik wensch nog maar slechts enkele oogenblikken de aandacht der Kamer te vragen.

Door verschillende sprekers werd mij verweten, dat ik, handelende over landbouwtoestanden, sprak over iets waarvan ik geen verstand heb. Maar ik heb over den landbouw zelven niet gesproken, mij van zulke bespreking zelfs volkomen onthouden en alleen in 't licht trachten te stellen welken invloed de invoering van beschermende rechten tot zulk een hoog bedrag als door de voorstanders gewenscht wordt, kan hebben op den levenstoestand der arbeiders, zoowel die ten platten lande als die bij industriebedrijven. En nu is het vooral opmerkelijk, dat mijne becijfering van minstens *f* 36 per jaar voor de boerenarbeiders en *f* 50 voor de werklieden in de steden, door geen der sprekers is betwist, dat niemand daarvoor een lager cijfer in de plaats stelde en verdedigde. Opmerkelijk vooral is het ook, dat de geachte afgevaardigde uit Sneek, de heer Heemskerk, die anders niet vervaard is voor eene interruptie, niet inging op de mijne, toen ik hem toeriep: dat kost den arbeider toch minstens *f* 36 in het jaar.

De heer van Dedem heeft mij verweten dat ik als gewoonlijk alléén opkom voor de belangen van de arbeiders en voorbijgezien heb die van den kleinen man. Vermoedelijk rekent de heer van Dedem onder die kleine luiden, de kleine neringdoenden en ambtenaren of beambten bij de posterijen, de belastingen enz. en anderen in dienst van de gemeenten. Is dat zoo, dan zij opgemerkt, dat, al zijn die menschen niet door mij genoemd, zij toch wel door mij zijn bedoeld, want voor die menschen zou een verhoogde prijs der levensbehoeften met *f* 36 à *f* 50 evenzeer drukken als voor de arbeiders. Ik zou dan ook aan de Regeering, speciaal aan den Minister van Financiën, die ik met genoegen hier tegenwoordig zie, willen vragen, of hij, wanneer eventueel beschermende rechten zouden worden ingevoerd, genegen zou zijn de traktementen van ambtenaren en vooral van de minder hoog bezoldigde ambtenaren en beambten met een bedrag van *f* 36 à *f* 50 te verhoogen. Maar werd dit het geval, dan zou dit weder in het nadeel van de schatkist zijn.

Inderdaad is door mij wel aan die kleine luiden gedacht, al werden

ze niet bij name genoemd. Hunne belooningen staan niet minder op 't spel dan die van de arbeiders.

Voor de arbeiders kan men echter nog pleiten dat het heffen van graanrechten meer werk zal geven en zij in een hooger loon het verlorene zullen terugvinden, maar voor deze kleine luiden kan dit argument niet dienen. Trouwens, zelfs de heer Zijlma heeft toegegeven dat invoering van graanrechten niet kan zijn een middel tot voorkoming van werkloosheid. De heer Tijdens echter heeft dat wèl gedaan. Deze verwacht van het heffen van graanrechten veel meer werk en dientengevolge ook stijging der loonen.

Dat dit laatste het geval zoude zijn, blijf ik ontkennen, de wet van vraag en aanbod kan ten gunste der arbeiders eerst gaan werken, indien de vraag naar arbeiders zóó groot wordt, dat de boeren elkander de arbeiders als 't ware moeten afkoopen, indien de eene meer moet bieden dan de ander om een arbeider te bekomen. En zoo ver komt het niet. Het reserveleger van arbeiders is zóó groot dat zij bij 10-tallen bij de boeren om werk komen vragen. Onder die omstandigheden kan de loonstandaard niet langs den natuurlijken weg stijgen. Indien er na invoering der graanrechten ook meer arbeiders noodig zijn, kan dat getal niet zóó groot toch worden dat het van invloed kan zijn op de loonen.

Ik moet den heer Tijdens nog doen opmerken, dat de wijsheid die hier eergisteren door mij verkondigd is *niet* is opgedaan in de volksvergaderingen in Groningen, maar wèl naar aanleiding van de geschriften der voorstanders van beschermende rechten. Toen ik naar Groningen ging waren de arbeiders daar reeds vrij wel bevooroordeeld en reeds vrij goed bewerkt door die voorstanders; ik durf mij echter vleien ze anders te hebben ingelicht en ze vrij wat van hunne dwaling te hebben teruggebracht.

Maar bovendien werden de volksvergaderingen in Groningen, waarin ik heb gesproken, meerendeels bijgewoond door boeren, terwijl de arbeiders naar verhouding meestal weinig vertegenwoordigd waren. Wat ik dus zou geleerd hebben, heb ik voornamelijk van de boeren geleerd, die ruimschoots de gelegenheid hadden om op hetgeen ik sprak af te dingen; enkelen hebben dit dan ook gedaan.

Den heer Zijlma heeft de wijze waarop ik over de boeren gesproken heb leed gedaan. De geachte spreker had echter kunnen hooren, en zal dit in mijne redevoering ook kunnen lezen, dat ik gunstige uitzonderingen heb erkend. Ik heb alleen een *algemeenen* indruk weergegeven, zulk een, die vóór mij reeds door anderen was verkregen.

Men kan er natuurlijk over twisten of die uitzonderingen grooter of kleiner zijn; welnu, ik wil gaarne toegeven dat zij grooter zijn dan ik heb beweerd of wellicht uit mijne redevoering is op te maken.

De heer Zijlma erkent voorts, dat de boeren in den gulden tijd wel wat weelderig geleefd hebben, en vraagt: maar mogen die menschen niet evengoed hun geld verteren op de wijze als hun goed dunkt, als andere menschen?

Zeer zeker, dat heb ik vooraf erkend en gaaf toegegeven, maar tevens betoogd, dat als de boeren hun geld hier, in Amsterdam, Parijs of waar wil men, verteren, de arbeiders ten platten lande daar niets aan hebben.

Mijn gedachtengang was deze: de arbeiders zullen meer voor hunne

levensbehoeften hebben te betalen, de loonen zullen niet, of niet in dezelfde verhouding stijgen, waar zij vooral volgens de redeneering der boeren alléén afhankelijk zijn van vraag en aanbod. En hoe anders dan door verhooging van het loon kan een deel van hetgeen den boer ten goede komt, ooit ten goede komen aan de arbeiders?

Maar om te eindigen. Beschermende graanrechten zullen den arbeiders ten platten lande omstreeks *f* 36, die in de steden omstreeks *f* 50 kosten. Die cijfers zijn niet wederlegd, terwijl op de vraag, langs welken weg de werklieden, en ook de kleine luiden, dat bedrag terug zullen vinden, door geen der sprekers een afdoend antwoord is gegeven.

De heer DONNER: Waar zoovele sprekers reeds het woord gevoerd hebben, zal het mij nog wel toegestaan worden een enkel woord te zeggen.

In de eerste plaats betuig ik mijne instemming met hetgeen door den Minister verklaard is omtrent de houding van dezen Minister en van de Regeering in betrekking tot vrijhandel en protectie. Deze Minister en de Regeering hebben verklaard onpartijdig te zijn, geen dogma op die onderwerpen aan te houden en als zoodanig niet doctrinair te zijn, en heb ik den Minister wel verstaan, dan is Zijne Excellentie, de Regeering, opportunistisch. Dit is, dat de Regeering naar gelang van omstandigheden zal handelen, naar de eischen van het algemeen belang, en ik word hierin bevestigd, wanneer ik op bijna de laatste zinsnede van de rede des Ministers acht neem, waarin hij verklaard heeft dat hij *op het oogenblik* of *voor het oogenblik* de Kamer ontraadt hare stem te geven aan de motie van den heer Dobbelmann. Immers de bepaling „op of voor het oogenblik" geeft te denken; daarin ligt toch zoo niet positief, dan toch negatief opgesloten dat deze Regeering niet vreemd is aan het gevoelen, dat er een mogelijk oogenblik kan komen, waarop de Regeering niet alleen de motie niet zoude ontraden, maar misschien zelfs een wetsvoorstel tot bescherming zoude indienen.

Ik heb mij over de uitlatingen en uitspraken van dezen Minister verheugd, en toch kan ik den raad van den Minister niet opvolgen om tegen de motie-Dobbelmann te stemmen. En waarom niet?

Omdat ik vrees, dat wanneer naar het oordeel van de Regeering het oogenblik zal gekomen zijn, waarop er een voorstel van de Regeering zou komen, het op dat oogenblik te laat zoude zijn, dat er dan niet meer, of althans niet veel meer te beschermen zal zijn.

Dat die vrees geen ongegronde is, is, dunkt mij, duidelijk, wanneer wij ook maar een oogenblik letten op de oorzaken van de tegenwoordige kwijning van den landbouw. Die oorzaak is geen tijdelijke, geen voorbijgaande; de kwijning van den landbouw niet een gevolg van een of meer jaren misgewas, ook niet van oorlog, waarbij de arbeider en de boer de spade en ploeg met het zwaard moeten verwisselen en den grond onbebouwd laten.

Ware dit het geval, dan zoude er, wat de geschiedenis leert, te hopen zijn voor de toekomst, dan zouden wij op betere tijden kunnen wachten. Maar de oorzaak van de tegenwoordige kwijning van den landbouw door zulke lage prijzen is eene algemeene, eene blijvende, eene, bijna zou ik zeggen, natuurlijke en op zich zelf niet af te keeren oorzaak. Die oorzaak — het is bekend — ligt in overproductie, die in meer dan een

land, in meer dan een werelddeel bestaat en waardoor die enorme toevoer van granen tot ons vaderland komt, wat nog begunstigd wordt door de spoedige en goedkoope wijze van transport.

Die overvloed, dat toenemen en blijven toenemen van dien overvloed, laat zich niet keeren en het is ook niet te verwachten dat het verminderen zal. De geachte afgevaardigde, de heer Zijp, heeft straks gezegd, dat het zoo niet blijven kan, dat de prijzen dan ook wel weer zouden klimmen, maar op welke gronden de heer Zijp zijne verwachting bouwt is mij geheel onbekend. Teekenen, dat het in Noord- en Zuid-Amerika, dat het in Indië en in Australië tot hooger prijzen zal komen, zijn er niet. Landen en zelfs vruchtbare deelen zijn in al die opgenoemde werelddeelen nog overvloedig aanwezig; aan menschen, aan werkkrachten ontbreekt het daar niet; nog altijd stroomt men daarheen. Vanwaar is het dan te verwachten, dat het in die landen tot hoogere prijzen zal komen?

Men heeft ook gezegd: in die landen zal de vermeerdering der bevolking vanzelf de prijzen der granen doen stijgen. Maar wat heeft de ervaring geleerd?

Noord-Amerika is vooral in de laatste 20 jaren overstroomd met immigranten en in weerwil daarvan zijn in hetzelfde tijdvak de prijzen gedaald en is de uitvoer toegenomen; en wat Britsch-Indië aangaat, daar is reeds eene betrekkelijk dichte bevolking en is evenmin stijging te verwachten.

En als genoemde landen ophouden graanlanden te zijn, dan blijven ons nog de binnenlanden van Afrika, het Congogebied, over, waar honderdduizenden, millioenen akkers vruchtbaar land op in cultuur brengen wachten.

Op welke gronden steunt dan de verwachting dat in die landen de graanprijzen zullen stijgen en daardoor ook de prijzen in ons land zullen worden verhoogd?

Het is om die reden, hoewel ik met ingenomenheid de betuiging van den Minister gehoord heb, omtrent het onpartijdig standpunt dat de Regeering in betrekking tot vrijhandel en protectie inneemt, dat ik mij den raad des Ministers niet kan laten geworden om tegen de motie-Dobbelmann te stemmen.

Ik gevoel mij gedrongen vóór die motie te stemmen; de nijpende nood van den landbouw roept luide om tegemoetkoming en steun; te wachten op het mogelijke oogenblik, dat de Regeering in het verschiet stelt, is naar mijn oordeel onverantwoordelijk voor ieder die het wel meent met zulk een belangrijken tak van onze volkswelvaart.

Ik zal vóór deze motie stemmen tot aanmoediging van onzen graanbouw, om het greintje moed, nog bij den landbouwer aanwezig, in het leven te houden en aan te wakkeren. Ik wil medewerken om den drenkeling het hoofd boven water te houden, opdat de boer door ietwat hoogere prijzen gesteund en aangemoedigd worde om ook van zijne zijde alle krachten in te spannen en alle middelen aan te wenden, zoo intensief als extensief, tot meerdere productie en opbrengst van zijne gronden.

De heer ROËLL, *Minister van Buitenlandsche Zaken:* Ik geloof uitdrukking te geven aan de zienswijze óók van deze Kamer, wanneer ik als mijn gevoelen te kennen geef, dat het terrein der motie nu wel van alle zijden is afgetreden, en dat, waar ik mij alsnog verplicht acht

het woord te voeren, ik mij uit den aard der zaak zal mogen beperken.

Wanneer ik de verschillende sprekers kortelijk naga, die na mij nog het woord voerden, ontmoet ik allereerst den geachten afgevaardigde uit Middelburg, den heer Lucasse. Deze heeft mij de vraag gesteld, waarom Nederland toch zoo hardnekkig blijft vasthouden aan den vrijhandel, terwijl de naburige Rijken het niet doen.

Ik heb getracht aan te toonen, dat de toestand in de naburige Rijken niet beter is. De geachte afgevaardigde vroeg ook of dan in die Rijken de bevolking over hooge broodprijzen klaagt.

Ik heb gisteren voorgelezen getuigenissen van voorstanders van protectie — bijv. de graaf de Kanitz — waaruit blijkt hoe aldaar de teekenen des tijds zich openbaren in het sterk toenemen der sociaal-democratie.

De geachte afgevaardigde vroeg verder wáárom de Regeering geene tijdelijke maatregelen voordroeg om den landbouw te helpen. Ik antwoordde dat, wanneer wáár is wat de geachte afgevaardigde uit Ommen uitsprak, namelijk dat aanneming van een geheel ander stelsel van oeconomische staatkunde inderdaad in sommige opzichten aan eene omwenteling gelijk is te stellen, die omwenteling toch niet op tijdelijke grondslagen gevestigd kan worden. En wanneer de geachte afgevaardigde wenscht dat men de industrie zou schadeloos stellen, als haar grondstof duurder werd, zoude ik wel eens willen zien hoe een zoodanige maatregel zou moeten worden ingericht.

De geachte spreker uit Oosterhout, de heer van den Berch van Heemstede, is teruggekomen op het feit dat, naar men beweert, in Engeland protectie heerscht in verband met differentieele haven- en kanaaltarieven. De geachte afgevaardigde uit Amsterdam, de heer de Beaufort, heeft daaromtrent reeds recht gedaan en ik verklaar dat het onderzoek door de Regeering ingesteld tot dezelfde conclusie leidde. Maar al ware het anders, de graanprijzen zijn in Engeland toch nog meer gedrukt dan hier en zelfs lager dan vóór 200 jaar, zoodat het middel dan toch niet zou hebbben gestrekt om den toestand van den graanbrouwer te verbeteren.

De heer Truijen had eene algemeene en eene bijzondere opmerking. Hij kwam terug op de 20 pct. onzer bevolking die door de *openbare* weldadigheid zoude worden bedeeld. Ik heb nu eerst begrepen, langs welken weg die geachte spreker tot zijn 20 pct. der bevolking is gekomen. Hij nam aan, dat ieder hoofd des gezins, dat bedeeld wordt, ook het gemiddeld aantal leden waaruit een huisgezin bestaat in de bedeeling betrekt.

Maar ook dan wordt niet gestaafd dat 20 pct. der bevolking door de *openbare* weldadigheid zou zijn bedeeld (litt. *a* en *d* der armenwet). Volgens mij verstrekte, ambtelijke gegevens ware dit nog geen 8 pct. Trouwens: dit valt ook uit de opgaven in Jaarcijfers voor 1893, bladz. 61, af te leiden.

En waar die geachte spreker eene algemeene opmerking maakte en zeide, dat hij eerbied had voor hetgeen in het midden was gebracht door de verschillende leden, die de zaak besproken hadden, maar dat hij als man van de practijk meende een eigen oordeel te mogen uitspreken, daar wil ik hem dat recht allerminst ontzeggen; maar als hij zich zelf als een keuterboer introduceert, daar moet ik zelf de vrijheid nemen

te zeggen, dat hij dan toch in elk geval alleen een ci-devant dito is. En als de geachte spreker nu toch zegt dat zijne kiezers niet eenstemmig denken met hem, daar moet hij de Regeering niet kwalijk nemen dat zij meer hecht aan de opinie van zijne kiezers, die nog keuterboeren zijn, dan van hem als *ci-divant*!

De heer Zijlma heeft tot de Regeering gezegd, dat hij erkentelijk is voor hare goede gezindheid. Ik beantwoord dit met een woord van erkentelijkheid mijnerzijds. Waar hij vroeg: waarom geen Staatshypotheekbank opgericht, antwoord ik: de Regeering moet toch te rade gaan met hetgeen daaromtrent door practische mannen is in het midden gebracht. En nu weet de geachte spreker uit zijn eigen provincie dat, niet langer dan drie à vier jaren geleden, het genootschap van Nijverheid en Landbouw in Groningen een opzettelijk onderzoek daaromtrent heeft ingesteld, en dat de meerderheid der afdeelingen er toen bleek tegen te zijn. Ik zeg niet dat die opinie juist was, maar dat dit toch wel eene reden kan zijn voor de Regeering om op dit oogenblik geen beslissend antwoord op dit punt te geven.

De heer de Boer heeft zelf verklaard dat hij omtrent zijn stelsel van pachtcontracten niet verder in beschouwingen wilde treden. Ik zal dus daarop ook verder niet ingaan. Maar waar hij zeide dat het zijne meening was, dat bij den landbouw geen rekening moest gehouden blijven met de hoogere pachten van vroeger jaren, daar ben ik het geheel met hem eens. Die hoogere pachten van vroeger zullen in den eersten tijd wel niet meer terugkomen, dat waren geheel abnormale omstandigheden en ik zou geen Regeeringsmaatregel in het leven willen roepen waardoor die hooge pachten weder kunstmatig werden verkregen. Ik weet dat de geachte spreker het ook niet zou willen; ik zeg dit dan alleen maar om aan te toonen op welk punt ik niet wensch te worden misverstaan.

De heer Dobbelmann heeft hedenmorgen nog enkele hoofdpunten behandeld, en gezegd de motie voorgesteld te hebben omdat het goed is eens het beginsel vast te stellen om daarna de uitvoering ter hand te nemen. Dit ben ik juist niet met hem eens. Het stellen van eene motie is op zichzelf niet bezwarend, maar het geven van uitvoering daaraan, wanneer eenmaal de motie is aangenomen, is eene zaak van veel grooter zorg. En toen de geachte afgevaardigde uit Tilburg, de heer Bahlmann, dien wij met groot genoegen weder hersteld in deze Vergadering mogen zien, eenige jaren geleden den tegenovergestelden weg heeft bewandeld en een wetsontwerp indiende, heeft hij wel het bewijs gegeven van moed, maar te gelijker tijd ondervonden hoe moeilijk het is voor een dergelijk wetsontwerp in deze Kamer een meerderheid te verkrijgen. En dat is natuurlijk: onder eene motie zijn zeer velen te vangen, maar als de wetgeving begint, openbaren zich dikwijls onoverkomelijke meeningsverschillen.

De geachte spreker zeide verder, dat wanneer men iets voor den landbouw wil doen, men dàn, als *correctief*, ook iets moet doen voor de nijverheid.

Dat is juist een van de bezwaren door mij in het midden gebracht dat, wanneer men den eenen tak beschermt, men van zelf genoodzaakt is, of men wil of niet, noodig of niet noodig, om ook ten behoeve van een anderen tak wat te doen; als *correctief*.

En waar die geachte spreker zeide dat hij niet over den handel

gesproken had, omdat die voordeelen genoeg genoten had, heeft hij mij misverstaan. Ik heb niet gezegd, dat hij had moeten gewagen van voordeelen voor den handel, maar dat hij het oog had moeten vestigen op de nadeelen die voor den handel lichtelijk het gevolg zouden zijn van het door hem aangeprezen stelsel zoo dit aangenomen werd.

De Regeering, zeide hij, heeft eene tariefsherziening in uitzicht gesteld en hij was daarvoor erkentelijk. De Regeering heeft echter alleen herhaald wat de Minister van Financiën in zijne Memorie van Antwoord op de wet op de invoerrechten heeft te kennen gegeven. Daarbij persisteert de Regeering; niets meer, niets minder is door haar gezegd.

Nu ten slotte de geachte spreker uit Sneek, de heer Heemskerk, die mij gisteren het genoegen heeft gedaan om na de Regeering het woord te voeren en daardoor, wat bij eene repliek dikwijls eenigszins moeilijk is, daartoe nieuwe stof heeft in het midden gebracht.

De geachte afgevaardigde heeft gezegd dat deze motie vier hoofdpunten bevatte: bescherming van den landbouw, bescherming van de nijverheid, wegneming van de bescherming in omgekeerden zin en de fiscale rechten.

Daarin komt dus drie malen het woord bescherming voor; de geachte afgevaardigde uit Zwolle, de heer van Dedem, zal dus nu wel overtuigd zijn dat wij hier te doen hebben met een zuiver protectionistisch voorstel.

De geachte afgevaardigde zeide: de bescherming van de nijverheid laat mij eigenlijk koud; ik zal er niet veel over spreken.

De geachte afgevaardigde sprong dus over die quaestie met een polsstok heen.

Maar als hij stemt voor de motie, dan mag hij de motie ten deele loslaten, maar de motie doet het hem niet. Dan stemt hij ook voor de bescherming van de nijverheid, en verklaart hij, ondanks dat de zaak hem koel laat, dat het een dringend vereischte is om de nijverheid te beschermen.

De conclusie laat ik natuurlijk voor rekening van den spreker.

Het heeft mij verwonderd dat de geachte spreker met geen woord weerlegd heeft de mededeelingen der Regeering omtrent de feitelijke toestanden in wèl beschermde landen.

De Regeering heeft toch voorbeelden aangehaald, die van zijn standpunt toch wellicht voor wederlegging in aanmerking hadden kunnen komen.

De geachte afgevaardigde heeft zich immers als bepaald voorstander van graanrechten doen kennen, in dien zin, dat hij duur brood goed vindt; zelfs zoo goed, dat hij de tegenstanders daarvan beschuldigt van met opportunistische argumenten voor den dag te komen.

Welke gronden heeft hij daarvoor aangevoerd?

Ik had beweerd, dat, volgens de opgave van den heer d'Aulnis de Bourrouill, bij een recht van *f* 3 op de tarwe, en *f* 2 op de rogge, het geheele volk ongeveer 27½ millioen meer zou betalen.

Wel, zeide de geachte afgevaardigde, het is niet moeilijk met cijfers te werken; dat kan ik ook; en hij haalde een berekening aan, volgens welke, bij omlegging van den graanbouw in weiland, circa 30 millioen arbeidsloon jaarlijks verloren zou gaan.

Nu, de geachte hoogleeraar uit Utrecht — die nu juist niet als

lichtvaardig bekend staat — staafde zijne cijfers met opgaven. Maar de cijfers van den geachten afgevaardigde zijn toch wel wat heel los daarheen geworpen.

De geachte afgevaardigde zeide: ik neem aan 500 000 H.A. bouwland; en vermenigvuldig die met het meerdere arbeidsloon, dan bij weiland, ad *f* 60 = 30 millioen.

Maar het geldt hier niet alleen tarwegronden, maar ook roggegronden; en die geven hoogstens *f* 20 méérder arbeidsloon; dat cijfer van 60 is dus veel te hoog.

Eindelijk zeide de geachte spreker dat, wanneer al het graanland in weiland werd omgezet, er een groot getal bedeelden gekweekt zouden worden. Uit de statistiek blijkt echter wel dat de graanlanden zijn afgenomen, maar dat daarop dan, grootendeels, andere gewassen geteeld worden, die niet alleen niet minder, maar meer arbeidsloon afwerpen.

Zeide die geachte afgevaardigde dat vroeger de broodprijzen hooger waren, dan antwoord ik: dat waren natuurlijke prijzen, terwijl men hier kunstmatige prijzen zou willen stellen.

Een voorstander van het bimetallisme had verklaard, zoo zeide de geachte afgevaardigde, dat verbetering van onzen munttoestand verhooging der prijzen zou ten gevolge hebben; en die was toegejuicht. Maar nu men langs dezen weg wilde verhoogen, nu werd men tegengestaan, zeide de geachte afgevaardigde.

Maar kan dat hier vergeleken worden?

Ik kom niet op de zaak zelve, maar wanneer er stoornis plaats heeft in de door het Rijk geijkte munt; wanneer de handelsbetrekkingen daardoor worden benadeeld, en de waarde onzeker gemaakt; en de wetgever komt dan tusschenbeide, zoodat verhooging der prijzen volgt, doet men dan hetzelfde als wanneer hij beschermt? Eerst dan ware dit zoo, als natuur en kunst hetzelfde ware.

De geachte spreker is te scherpzinnig om dit niet toe te geven. Maar, zeide hij, het is immers goed dat de pachtersstand de pacht betalen kan, en hij gelooft dan ook dat in de eerste plaats de invoerrechten den pachter zullen baten. Maar hoe weinig zulks het geval is bleek mij ook heden nog uit een courant die in Groningerland uitkomt, (Goorecht-Oldambt van gisteren) waarin het voorbeeld door den heer de Beaufort (Amsterdam) aan Vlaanderen ontleend, wordt bevestigd, dat de prijs der verhuring van landerijen nu reeds afhankelijk wordt gesteld van de al of niet invoering van graanrechten.

De geachte spreker heeft mij ten slotte gevraagd wat ik denk over de toekomst.

Het vooruitzien in de toekomst is niet in mijne macht. Men kan thans niet voorspellen of, en zoo ja, welke maatregelen er in de toekomst zullen moeten worden genomen. Maar ik beantwoord de vraag van den geachten spreker met een wedervraag: Waarom heeft men in Engeland, waar de toestand voor den landbouw nog veel slechter is dan bij ons; waar men — terwijl men hier, volgens den heer Truijen, nog slechts ophoudt met het *verbeteren* van de min goede landerijen — tal van uitstekende kleigronden braak laten liggen, op de vraag om protectie ten antwoord gekregen èn van Parlement, èn van Regeering, dat deze niets willen weten van bescherming van landbouw of industrie?

De geachte spreker heeft nog twee zaken aangevoerd waarop ik ten slotte de aandacht vestig.

Vooreerst betoogde hij de onbestreden waarheid, dat eene motie niet is eene wet; waaruit hij afleidt, dat men voor eene motie gemakkelijker kan stemmen. Die conclusie acht ik bedenkelijk, want hij vergat, dit zeggende, dat eene wet, al is zij slecht, organiseert, maar dat eene motie, zelfs eene goede, desorganiseert; omdat men nooit weten kan of op die motie wel eene organisatie volgen kan.

Met voldoening vernam ik overigens, dat de geachte spreker het waardeerde dat de Regeering geen pressie wil uitoefenen op het door de Kamer uit te brengen votum.

Niets ligt verder van de bedoeling der Regeering om te wenschen dat er een stem vóor of tegen de motie zal worden uitgebracht op andere gronden dan die ontleend zijn aan het groote gewicht der motie zelve; en aan de gevolgen die aanneming of verwerping er van kan hebben voor geheel het maatschappelijk leven.

De beraadslaging wordt gesloten.

De *motie van orde* van den heer Dobbelmann wordt in stemming gebracht en met 52 tegen 33 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Zijp, van Deinse, Drucker, van Alphen, van Bylandt (Gouda), Houwing, Goekoop, Bouman, Lely, Guyot, Bastert, van Gijn, Tydeman, de Beaufort (Wijk bij Duurstede), Hesselink van Suchtelen, Conrad, Kerdijk, Lieftinck, Hartogh, van Delden, de Kanter, Roijaards van den Ham, van Limburg Stirum, Gerritsen, Rutgers van Rozenburg, Æ. Mackay, van Karnebeek, Veegens, Goeman Borgesius, Heldt, Schaepman, Smeenge, Roessingh, de Beaufort (Amsterdam), van Gennep, Pijnacker Hordijk, Willinge, de Boer, E. Smidt, Knijff, Cremer, Schaafsma, Schepel, Rink, A. Smit, Pijnappel, Hintzen, Pyttersen, Plate, Meesters, Mees en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Michiels van Verduynen, Travaglino, Harte, van Kerkwijk, Dobbelmann, Borret, Staalman, Lambrechts, 't Hooft, van der Schrieck, van Dedem, van der Kun, Smits van Oijen, Kolkman, Lucasse, Vos de Wael, Heemskerk, van den Berch van Heemstede, Truijen, T. Mackay, de Ras, Bahlmann, Mutsaers, Zijlma, van Vlijmen, de Ram, van Basten Batenburg, van Berckel, Tijdens, d'Ansembourg, Everts, Haffmans en Donner.

p ik te

tie nie
akkelij
vergat
at een
kan d

waar-
oor de

schen
ht op
notie
kan

ing

en.
rt.
an
r,
n
t,
n

